

LÕUNAVEPSA HÄÄLIK-AJALUGU

LAURI KETTUNEN

I

KONSONANDID

REFERAT:

SÜDWEPSISCHE LAUTGESCHICHTE

I. KONSONANTISMUS

TARTU 1922

Soome Kirjanduse Seltsi trükikojas, Helsingis, 1922

Sisukord.

Esisõna	VIII
Lühenduste ja märkide seletused	X
I. Konsonandid	1
1. Klusiilid	1
A. Sõna algul	1
B. Sõna sees	5
I. Üksikkluusiilid	5
a. Silbi algul	5
α . Helilise hääliku järel	5
1. Vokaali järel	5
2. Nasaali järel	6
3. Likvida järel	8
β . Helituma konsonandi järel	11
A. Spirandi (<i>s, h</i>) järel	11
<i>sk</i>	11
a) Säilinud	11
b) Muutunud	12
<i>st</i>	12
a) Säilinud	12
b) Muutunud	14
<i>hk</i>	15
a) Säilinud	15
b) Muutunud	16
<i>ht</i>	17
a) Säilinud	17
b) Muutunud	18
B. Klusiili järel: <i>tk</i>	18
a) Säilinud	18
b) Muutunud	19

	Täiendav tagasivaade	21
b.	Silbi lõpul	28
	I. Kahe konsonandi ühtumad	28
	<i>α</i> . Helilise hääliku eel	28
	<i>β</i> . Helituma hääliku eel	31
	<i>ks</i>	31
	a) Esimese ja teise silbi vahel	31
	b) Järgsilpides	33
	<i>ts</i>	34
	a) Esimese ja teise silbi vahel	34
	b) Järgsilpides	35
	<i>ps</i>	37
	II. Kolme konsonandi ühtumad	38
II.	Kaksikkluusiid (geminaadad)	38
	a) Esimese ja teise silbi rajal	38
	b) Järgsilpides	40
	Iseäraldusi ja muutusi	40
	Kronoloogilisi märkusi	41
C.	Sõna lõpul	43
	<i>k</i>	43
	<i>t</i>	45
	Järeldused	48
2.	Algoome <i>k</i> , <i>t</i> , <i>p</i> oletatud nõrgad vasted	49
	A. Rõhulise silbi järel	50
	a. Velaar-palataal	50
	1. Vokaali järel	50
	2. Nasaali järel	51
	3. Likvida järel	52
	4. Spirandi järel	52
	b. Dentaal	53
	1. Vokaali järel	53
	2. Nasaali järel	54
	3. Likvida järel	55
	4. <i>h</i> järel	55
	c. Labiaal	56
	1. Vokaali järel	56
	2. Nasaali järel	57
	3. Likvida järel	57
	Järeldused	57
	B. Rõhutama silbi täishääliku järel	59
	a. Velaar-palataal	59

b. Dentaal	61
c. Labiaal	67
Järeldused	68
3. (Oletatud) affrikaadad	69
A. Sõna algul	70
B. Sõna sees	72
4. Spirandid	73
Spirant <i>s</i>	73
I. Sõna algul	73
II. Vokaalide vahel	74
a. Üksik- <i>s</i>	74
b. Geminaat- <i>s</i>	77
III. Konsonandi kõrval	78
a. Silbi algul	78
b. Silbi lõpul	79
IV. Sõna lõpul	80
Lisa: analogiasünnitusi	80
<i>ž</i> :i resp. <i>š</i> :i vanadus	81
Spirant <i>h</i>	82
I. Sõna algul	82
II. Vokaalide vahel	82
a. Esimese silbi lühikese vokaali järel	82
b. Esimese silbi pika vokaali järel	82
c. Esimese silbi diftongi järel	83
d. Järgsilbides	84
III. Konsonandi kõrval	85
a. Silbi algul	85
b. Silbi lõpul	86
Heliga konsonandi eel	86
Helita konsonandi eel	86
IV. Sõna lõpul	87
5. Nasaalid	88
<i>n</i>	88
I. Sõna algul	88
II. Vokaalide vahel	88
a. Üksik- <i>n</i>	88
b. Geminaat- <i>n</i>	89
III. Konsonandi kõrval	89
<i>ns</i>	89
a. Esimeses silbis	89
b. Järgsilpides	90

	<i>rn</i>	91
IV.	Sõna lõpul	92
	a. Absoluut-lõpul	92
	α). Säilinud	92
	-m pro -n	93
	β). Kadunud	93
	b. Lausefoneetiline lõpp-n	95
	α). Säilinud	95
	β). Muutunud	96
	Järeldused	98
	<i>η</i>	99
	<i>m</i>	100
	I. Sõna algul	100
	II. Vokaalide vahel	100
	a. Üksik-m	100
	b. Geminaat-m	101
	III. Konsonandi kõrval	102
6.	Likvidad	102
	<i>l</i>	102
	I. Sõna algul	102
	II. Vokaalide vahel	102
	a. Üksik-l	102
	b. Geminaat-l	103
	III. Konsonandi kõrval	104
	IV. Sõna lõpul	107
	<i>r</i>	107
	I. Sõna algul	107
	II. Sõna sees ja lõpul	107
7.	Poolvokaalid	108
	<i>ï</i>	108
	I. Sõna algul	108
	II. Sõna sees	108
	A. Vokaalide vahel	108
	a. Üksik-ï	108
	b. Geminaat-ï	109
	B. Konsonandi kõrval	110
	<i>v</i>	112
	I. Sõna algul	112
	II. Vokaalide vahel	113
	III. Konsonandi järel	114
	Lisa: vaheldus <i>m</i> ~ <i>v</i>	116

Konsonantide palatalisatsioon	117
I. Sõna algul	117
A. Assimileeriv palatalisatsioon	117
B. Taotlev palatalisatsioon	118
II. Sõna sees	119
A. Assimileeriv palatalisatsioon	119
a. Regressiivne	119
<i>i</i> eel	120
<i>i</i> eel	121
b. Progressiivne	122
<i>i</i> järel	122
Teiste esivokaalide järel	123
B. Taotlev palatalisatsioon	124
Palatalisatsiooni vanadus	125
Referat: Südwepsische lautgeschichte	126
1. Die klusile	126
2. Die angenommenen schwachen pendants	130
3. Die (angenommenen) affrikatae	133
4. Die spiranten	133
5. Die nasale	135
6. Die liquidae	136
7. Die halbvokale	137
Die palatalisation der konsonanten	138

Esisõna.

Käesoleva uurimuse sugemed korjati talvel 1917—18, kus mul võimalik oli lõunavepslaste juures (Novgorodi kubermangu Tihvina kreisis, 30—70 versta Jefimova raudteejaamast põhjapoole) umbes 5 kuud Helsingi ülikooli toetusel viibida. Kavatsus oli säält edasi kohe naabruses elavate keskvepslaste ja ikka põhja poole üle venelaste asunduskiilu Äänis-vepslaste juurde liikuda ning viimaks eemal idas vahest veel elavate Isaijeva asunikkuide kui ka Aunuse piiril leiduvate poolvepslaste ebk n. n. lüüdid keelt kuulata, kuid olud ei lubanud seda enam. Lohutasin ennast sellega, et neist murdeist ikkagi materjali on juba kogutud ja uuritudki (LÖNNROT, Om det nord-tschudiska språket, 1853, AHLQVIST, Anteckningar i Nordtschudiskan, 1861, Acta Soc. Scient. Fenn. VI, BASILIER, Vepsäläiset Isaijevan voolostissa, 1890, Suom.-Ugr. Seur. aikakauskirja VIII, GENETZ, Vepsän pohjoiset etujoukot, 1873, Kieletär I, SETÄLÄ, Yhteissuomalainen äännehistoria¹ 1899, ning KUJOLA sõnakorjandused Sununusuust, lüüdi murdest²). Katsusin aga seda põhjalikumalt lõunapiirkonnas töötada, m. s. ka lauseõpilist materjali kogudes. Oma kõrvaga sain omieti selle võrra põhjapoolse naabrimurde teravat lahkuminevust konstateerida, et see rühm minu arust enam „lõunavepsa“ tuttava nimetuse alla ei võinud käia, mille nimetuse ainult siin käsitletud murrete kohta olen piiranud ja seda juba varem keelenäidete esimeses jaos (Näytteitä etelävepsästä I, Helsinki 1920) tarvitanud³.

¹ See on minu esimeseks allikaks olnud, kui põhjapoolsemaid murdeid on tulnud uurimuses puudutada. SETÄLÄ on hiljem, suvel 1916, lühidal teekonnal ka lõunavepsaga tutvunenud ja keele kohta Tietosanakirjas (10, Vepsän kieli) lühidaid teateid annud.

² Suomalaisen Kirjallisuuden Seura arhiivis, Helsingis. Lüüdi murdeist esitatud materjal põhjeneb täitsa Kujola kogudel.

³ Uut jaotust motiveerisin juba oma reisikirjelduses, vt. Virittäjä 1918.

Mul oli lootus, et võiksin mõne aja pärast ikkagi veel jätkata katkestunud korjamistööd ja ühtlasi ka väiksemaid täiendusi ja kontrollimeerimisi vahepääl süstematiseeritud materjali kallal ette võtta, aga mitmel põhjusel näikse võimatu olevat uurimuse avaldamist edasi lükata, pääleegi ebamäärase ajani. Lahkuminekuks isegi kolme päämurde (lõuna-, kesk- ja Äänisvepsa) vahel ei ole kõigest hoolimata kuigi suured, ja et neid allikate altruse pääle vaatamata silmas peetakse, siis võib ka käesoleva ühekülgse vepsa uurimuse abil mingisuguse pildi saada kogu sellest huvitavast keelest, mida omal ajal, ja mitte ilma põhjuseta, soomesugu-keelte sanskritisk nimetati. Kahjuks olen aga sunnitud olnud tööd ennast ainult jaokaupa, teiste talituste kõrval, kirjutama ja trükki toimetama, mis ühtluse mõtteski kõige paremat vilja ei kannu. Vähem olulised osad, mida näit. ülikooli sugukeelte õpingutel vepsa keele kohta nii väga tähtsaks ei tahaks pidada, olen katsunud tihedamate reavahedega muust tekstist eraldada. Eesti lugeja tarvis on võrdlusi soomega — harvem mõne teise sugukeelega — ohtrasti, kuigi mitte kavakindlalt, kuna eesti tuttavaid murdekujusid vähem on meelde tuletatud.

Nagu lugeja märkab, olen senise uurimuse väärtusrikaste saavutuste pääle toetades ja neid kasutades ometi sunnitud olnud mitme nähtuse puhul seisukohta võtma, mis mitte ainult vepsa enese häälik-ajaloolisist asjus, vaid kahjuks ka mõnes põhjapaneva tähtsusega küsimuses (nagu n. n. astmehalduses ja vokaalharmonias) õigekspeetud arvamistest lahku läheb, arvamistest, millede tundmist ometi igauhelt tuleb nõnda ja mida sellepärast ka siiu on võimalust mööda katsutud esile tuua. Jäägu lõpulikud otsused jätkatud uurimustele ja vahest alles tuleviku uurijaile, aga teisel viisil ei ole ma sedakorda üle võinud saada küsimusist, mida vepsa ise ette on veeretanud ja üheaegne töötamine teiste sugukeeltega samas sihis kinnitanud.

Vepsa sõnavaraline külg on uurijatele ja vahest laiemalegi ringkondadele niivõrd huvitav, et teise osa lõppu liidetav indeks vist häameelega vastu võetakse. Selle vaevarikka kokkuseadmise töö on üliõp. O. LOORITS teha võtnud. Tänuaga nimetan ühtlasi, et mul võimalik on olnud mitmegi keelelise ja terminoloogilise küsimuse üle — tööpöld, kus veel palju kiva on veeretamata — nõu pidada mag. A. SAARESTE ja lektor J. VESKIGA, kes teose seni ilmunud poognate teise korrektuuri lahkesti läbi on vaadanud, ometi ilma, et nad kohustatud oleksid võimalikkude etteheidete ja eksimuste korral vastust minuga jagama. Lühikese saksakeelse autoreferaadi kohta (konsonandi ja vokalisti lõpul) on stiililisi parandusi teinud „Actade“ toimetaja, lugupeetud kolleega prof. dr. W. ANDERSON, kellele niisama

lubatagu siin tänu ütelda. Kõige suurem tänu aga Tartu Ülikoolile, kes trükikulude kandjana võimaldanud on ka selle vähenõudliku katse, millega on tahetud eesti keeles pakkuda vastne palakene rahvuslikumast teadusest ta sõpradele nii Eestis kui ka Soomes, Ungaris ja mujal.

Tartus 30. XII. 1921.

Lauri Kettunen.

Lühenduste ja märkide seletused.¹

Arsk.	=	Arskaut.
BFB	=	Thomsen, Beröringer mellem de finske og de baltiske Sprog.
BFS	=	Mikkola, Berührungen zwischen den finnischen und slawischen sprachen.
e.	=	eesti.
eestL	=	lõunaeesti.
ecstP	=	põhjaeesti.
Fedr.	=	Fedramägi.
GSI	=	Thomsen, Den gotiske sprogklasses inflydelse på den finske.
in	=	isikunimi.
Kantas. pp. dift.	=	Rapola, Kantasuomalaiset pääpainottomain tavujen i-loppuiset diftongit suomen murteissa (Suomi IV, 17).
KAÄH	=	Ojansuu, Karjala-aunuksen äännehistoria. †
Krl.	=	Kortlaht.
Maig.	=	Maigarv.
Lht.	=	Laht.
lüüd.	=	lüüdi murre (vepsa-aunuse segamurre).
Maks.	=	Maksimägi.
murd.	=	murdeliselt.
Oms.	=	Omesmägi.
Pjat.	=	Pjatina (lõunapoolseim eraldatud vepsa küla).
pn.	=	paiganimi, kohanimi.
s.	=	soome.
s.Lr.	=	soome, Lönnroti sõnaraamatu järele.
sn.	=	sõimunimi.
Sun.	=	Suununsuu (lüüdi murde küla).

¹ Kohanimed tähendavad Lõunavepsa külasid, kui teisiti ei ole mainitud. Neid on kokku umbes 50, aga ainult mõned tähtsamad tulevad uurimuses korraldvalt ette.

- Šdj. = Šidjärv.
 Tdr. = Tedroo.
 Tgl. = Tšaiгла.
 TSK = Tietosanakirja.
 Tši. = Tšasla.
 Tut. = Tutuk.
 vast. = vastavalt (= resp.).
 Vgr. = Vaugedjärv.
 VepsIsai. = Isaijeva voolosti (vist juba surnud) vepsa murre.
 vepsK = keskvepsa murded (varem „lõunavepsa“ nimega tuntud).
 vepsL = lõunavepsa murded.
 vepsÄ = Äänis- (Onega-) järve ranna vepsa murre.
 vepsP = põhjavepsa (= vepsÄ, s. o. „keskvepsa“ vastandina, aga laiemas mõttes ülepää lõunavepsast põhjapool asuvad murded).

- > või < Terava otsa poolne sõnakuju on arenenud sellest, mis on lah-
 tise otsa pool näha (näit. $\times ialka > ialg$ või $ialg < \times ialka$).
- >> või << Tahetakse eraldi tähendada, et kahe sõnakuju vahel veel
 ülesmärkimata arenemisastmeid leidub (näit. $\times ialka >> iaug$).
- > | või < | Tahetakse eraldi tähendada, et kuju ei ole teisest sündinud
 korraliku häälikuarenemise teel, vaid millegi teise vormi analoogilisel
 mõjul (näit. eesti $ialcave < | *ialkadęn$).
- * Sõna ei ole sel kujul kuskil leida, vaid on ainult oletatud (võib olla
 ka algoome kuju, aga mitte vastuvaidlemata niisuguseks tunnustatud,
 näit. vepsa $andan < *antan$).
- × Algoome kuju, mis praegugi (kuskil) niisugusena ette tuleb (näit. $\times kala$).
- ×* Oletamisi rekonstrueeritud algoome kuju (näit. vepsa $käzi < \times *käti$).
- ××* Oletamisi rekonstrueeritud kuju algoome kõige vanemalt ajajärgult
 (mis meie uurimuse lähtekohaks enam ei ole, näit. vepsa $kastet < \times *kastęta < \times \times *kastękta$).
- ~ Kõrvalkujud samas keeles või murdes (näit. vepsL $küzüb \sim kizib$).
 : kahe näituse vahel ilmuv paradigmaatiline vaheldussuhe (näit. eesti
 jalg : jala, vepsa $talv : tauven$).

I. Konsonandid.

1. Klusiilid.

A. Sõna algul.

1. Kui me peenendus- (muljeerimis-) nähtust arvesse ei võta — sellest allpool eraldi —, siis võime ütelda, et algsõõme sõnaalgulised klusiilid lõunavepsas on säilinud. Näit. *kabitšen* 'kratsin, nühin' (s. k a a v i n), *kanaḡ_koda* '(kana) tagumine kehaosa', *kukivne* 'kukekene, kuke-line' (adj.), *kändän* 'käänan', *kedmāne* 'kerge', *kirivne kirjutet* 'kirjakene kirjutatud', *tahk-kivud* 'käiasarnane (helme-)kivike' (vrd. s. t a h k o 'käi'), *tuli* 'lõõsk', *tādi* 'tädi', *tō* 'lina', *tera* 'tera', *terv* 'tõrv', *tin* 'tina', *putu-šed* 'puust nõõbid' (vrd. 'puutada'), *pā* 'pää', *peled* 'piidad, peeled', *pū* 'püü', *pimed* 'pime'.

Paaril korral on metatees sõnaalgulise klusiili seisukohta muutnud: *pigiñ* 'säde' (s. kipinä, eesti murd. 'kibin, kipen'), *pädärāštī* 'täbarasti'.

Säilinud on klusiil enamasti ka liitsõnnus, näit. *koverpä* (*uk*) 'viltu pääga (vanamees)', *painimpu* '(ree jalase) painutuspuu' (s. painin-puu), *keitimpu* 'paja vibu. keedupu' (s. keitinpuu), *sündümpäiv* 'sündimispäev' (vrd. s. s y n t y m ä p ä i v ä), *kāzifego* 'näputöö' (s. käsi-työ), *redupašaz* 'must ja nārune inimene' (vrd. *redu* 'muda'). Ometi *kukiḡgarand* 'ohakas' (vrd. s. k a r a n k o), mille kõrval ka *kukiḡkarand* (Šdj.). Ainult kui pääsõna oma määrussõnaga niivõrd kokku on sulanud, et pääsõna iseseisvus juba oma mõtte ja kuju poolest on kadunud, näikse klusiil alati niisama arenenud olevat kui sõna sees (s. o. heliliseks, vrd. allpool), näit. *tāmbā* 'täna', *tombā* (< *tōna päivana) 'hiljuti'.

2. Kuid imelikul viisil esineb sõna algul *k*, *t*, *p* asemel võrdlemisi sagedasti ka heliline klusiil *g*, *d*, *b*. Näit. *gašbō* 'kuremari' (s. k a r p a l o), *gurbitš* 'korbits, kurp' (s. k u r v i t s a, k u r p p a = saks. 'Waldschneffe'), *davitš* (~ *tavne*, Tgl., s. t a v i) '(väike) metspart', *dudādab* 'võbiseb' (näit. anum keeva vee käes), *boiad* (vrd. s. p u o l a) 'marjad', *butk* (s. p u t k i) 'putk', *bulbuk* 'veeroos' (s. p u l p u k k a, u l p u k k a). (*iuma.iam_borašk*) *bäkätüb* '(taevakits) määgib'. *butš* 'paisekene', *bäkälük*

'kukerpall', *butahtab* 'sulpsatab' (s. *pulahtaa*), *burbutada* (? < ven. бормотать) 'mõmiseda', *bunģūta* 'lasta (raskesti) kukkuda', *bālišta* 'mägida', *bōlbōtādā* 'plārada', *bōlskūtādā* 'sulpsutada', *bōrišta* 'sumiseda' (s. *pōristā*), *bigi* (< ?) 'kurtum' (Krl.).

3. Kuidas seda eelmisest järsult lahkuminevat edustust seletada? Kas võiks vahest oletada, et tähendatud *g*, *d*, *b* kuidagi viisi juba algkeelest pärandatud on?¹ Tuleb teda ju kannis rohkesti ka mõnes teises sugukeeles ette. vepsas, karjala-aunuses ja liivis paaril juhtumusel koguni samas sõnas (veps. *garbō* ~ *garitš* 'kuremari', karj.-aun. *garbaia*, liiv. *gārban*, s. *karpalo*²; *bō* < *bōla 'mari', karj. *buōia*, aun. *buōiu*, liiv. *būolgaz* 'pohlamari', s. *puola*).

Kui misuguseid ühiseid *g*-, *d*-, *b*-sõnu edaspidistel korjandustel mõningaid peaks kas juurdegi tulema ja kui isegi vadja — kus *g*, *d*, *b* niisama tuttav on — neis teiste keeltega ühineks, ei saa me ometi põhimõttele „mis ühine, see algupärane“ siinkohal maksvust tunnistada. Peame ju mitmel teiselgi puhul mõõndma, et ühised jooned lahus olevais keeltes ka iseseisvalt, rööbastikku võivad areneda. Kõnesoleval korral pidagem kõigepäält meeles, et mainitud keeled võõra mõju all õige suurel määral lain sõnu vastu on võtnud, milledega *g*, *d*, *b* ka sõna algul nende fonetikale omaseks on saanud.

Niisuguseid sõnu lõunavepsast: *gol'u* 'ikka, alati' (vrd. v. голый), *gomin* 'rehehoone' (v. гумно, vanem гумьно), *goinda* 'ära kihutada; sol-datiks võtta' (v. гонять), *gorāne* 'mure' (v. горе), *goinits* 'tuba' (v. горница), *gulīne* 'tuikene' (v. голубь), *gulghe* 'jalutama, lõbutsema (minna)' (vrd. v. гулять), *guš* 'hani' (v. гуся), *gurb* 'küür' (v. горб), *daūt* 'peitel' (v. долото, algslaavi *dotto*, vrd. s. taltt³), *dogad'in* 'märkan' (v. догадаться), *duh* 'häis' (v. дух), *dumain* 'mõtlen' (v. думать), *durak* 'rumal' (v. дурак), *davāda* 'anduda' (v. даваться), (*ahā*) *duib* '(tuul) puhub' (v. дуть), *babō* 'eit' (v. баба), *balat* 'pori' (v. болото 'soo'), *balūda* 'vallatult mängida' (v. баловать), *bard* 'habe' (v. борода, vanem борда, s. *parta*³), *bariš* 'kasu' (v. барыш), *babu* 'uba' (v. боб, s. *par*³), *bask* 'ilus' (v. баский), *bes* 'kurat' (v. бѣс), *bešedū* 'võõraspidul, võõrsil' (v. беседа), *bird* 'kanga suga' (s. *pirta*, v. бѣрдо)³ (vrd. *pird* 'puusepa joonistusraud'), (*rigi-*)*bukō* '(rehe) haldjas' (v. бука), (*uūi-*)*burō* 'unekott' (? v. бурак), *buŗg* 'lumetuisk' (v. буря, s. *purku*³), jne., jne.

Ainult vanemais lainudes, kui veel *g*, *d*, *b* väljäätlemine vepslastele võõras oli — nagu ta praegugi veel cestlaste ja soomlaste fonetikale võõras on, — oldi sunnitud originaali helilise klusiili asemele

¹ Nagu SETÄLÄ (viimaks TSK 10, lk. 946) oletab.

² Algkuju nähtavasti *karva-pōla, vepsa *garitš* < ? *karvitsa. Vt. v ajalugu.

³ Vist vepsaski vana lain, millosse heliline klusiil alles uue ajal. praeguse vene kuju mõjul, tunginud.

helitu substitueerima, näit. *kejaz* 'oda, pikk puss' (< vana germ. *gaizaz), *kuud* 'kuld' (vrd. goot. *gulþ*), *taigiñ* 'taignanõu' (vrd. goot. *daigs*), *paug* '(herne) kaun' (s. *palko*, vrd. goot. *balgs*), *pordaz* 'trepp' (vrd. goot. *baurd*), *ferv* 'tõrv' (vrd. leedu *darvą*), *taivaz* 'taevas' (vrd. preisi *deivas*), *tütär* 'tütar' (vrd. leedu *dukter*-). *kadiad* '(alumised) püksid' (< slaav. *gatiā-)¹, *paijatada* 'laulda' (v. *баять*), *pažo* 'laul'. Oleks tol ajal *g*, *d*, *b* sõna algul tõesti, kas või „mõnel harval juhtumusel“, vepslaste esiisadel keelepärane olnud, siis oleks raske aru saada, miks tema asemele just lainsõnus *k*, *t*, *p* ilmus.

4. Väga õpetlik on meeles pidada, et mõnikord isegi venekeele *k*-, *t*-, *p*- sõna *g*-, *d*-, *b*-algulisena võib ette tulla, näit. karjala *dabakka* 'tubakas' (v. *табак*), aun. *gogʻu* 'pruun hobune' (v. *капиū*)², vadj. *do-varišša* 'seltsilane' (v. *товариш*). Kuigi veel tuleks mõelda, et näit. ühe kohaliku küla murde omis sõnus *k*, *t*, *p* ei võiks kuidagi *g*, *d*, *b* vastu vahetuda, siis on ainult tarvis tähele panna, et enesele tundmatuid sõnu alatasa naabrimurdeist lainatakse, ja lainates — see on sagedasti kindlaks tehtud — nii täpikäält juba võõra murde häälikuid edasi ei anta, liiatigi niisugusel korral nagu käesoleval, kus harjumus on märgatav olnud võõrsilt saadud või ülepää iseäraldust äratavat sõna võõrakõnalisemalt välja ütelda. Aga ei ole sugugi arusaamatu, et niisugune muutus ka murde omas sõnastikus sünnib. *g*, *d*, *b* tulevad väga rohkesti keele uussünnitustes (m. s. lastekeeles) tarvitusele, sellest kergesti kaugemalegi lagunedes. Me võime ju tähele panna, et esitatud omad *g*-, *d*-, *b*-sõnad pääasjalikult just meelitus-, deskriptiivilisi (häälega kirjeldavaid) ja onomatopoeetilisi (loodushääli järeleaimavaid) sõnu sisaldavad, järelikult sõnu, millel juhuslikkuse ja otsitud iseäralduse maik ei puudu.

5. Sääljuures tuleb arvesse võtta ka mõni teine võimalus. Liitsõnast nagu *kukingarand* 'ohakas' võib kergesti *garand* eralduda, samuti nagu *bō* (< *bōa*) 'mari' liitsõnast *garbō* 'kuremari', *nabō* 'pohlamari'. Ja näit. *gurbitš* näibki lüüdimurretes *suggurbitš* kujul esinevat. Mitmel juhtumusel on niisugune *g*, *d*, *b* tekkimisviis sõna algule ka teistes sugukeeltes (iseäranis liivis) kergesti näidatav. Teiseks tuleb sõnade nagu *garbō*, *gurbitš* seletusel ka teise silbi helilise klusiili assimileerivat mõju silmas pidada. On ju sarnane mõju oma maksvust järjekindlaltki avaldanud m. s. sõnus nagu *babarm* 'vaarmari', *barbaz* 'varvas', *bibu* 'hälli vedrupuu, vibu' (s. *vipu*), nagu *v* ajaloos lähemalt selgub.

¹ Vt. MIKKOLA, BFS 60. Germaani ja leedu-läti lainude kohta vt. THOMSEN, GSI ja BFB vastavate sõnade alt.

² Vt. OJANSUU, K-A ÄH, lk. 1.

6. Niisama võõras nagu *g*, *d*, *b* on ka kaks konsonanti sõna algul meie keelkonnale vanasti olnud. Näeme praegugi soome kui ka eesti (Viljandi) murdeis, kuidas lainsõnade kahest algkonsonandist eelmine ära on jäänud (näit. s. rovasti 'praost', rouva 'proua', rinkeli 'kringel', Viljandi murde: roua, roska, raav jne.). Vanade lainude kohta maksab see teisteski sugukeeltes (näit. eesti 'rastas', s. rastas, vadj. *rasaz*, liiv. *rästà*, vrd. leedu *strásdaz*; eesti, vadj. soome *raja*, vrd. vene *края*, eesti *raamat*, liivi *rāntāz*, vrd. v. *рпамора*). M. s. sellest saamegi järeldada, et algsoomes kaht konsonanti sõna algul ei saadud välja ütelda.

7. Praegu tuleb ometigi *kl*, *kr*, *tl* jne. vepsa keeles — niisama ka karjala-aunuses, vadjas ja liivis, isegi eestis ja jaolt ka soomes — õige sagedasti nähtavale, näit. *kroikō* 'kaaren', *kräkson* 'rukkirääk', (*varišēt*) *krauskabad* '(varesed) kraaksuvad', *krepsahtada* '(ruttu) pöörata', *trušib* 'pragistab', *truhkahtada* 'prantsahtada', *trākh* 'plaksatus', *plakutada* 'koputada', *plokāta* 'näpsata', *plāskūtā* 'plaksata', *prōngitada* 'pressides, vaeveldes (midagi) teha', jne. Järelikult sõnu, mis eelkäsiteldud *g*-, *d*-, *b*-algulistele sisuliselt õige lähedal seisavad, sõnu, millete vanaduse — ja võib olla ka omapärasuse — kohta küll igakord ei saa midagi kindlamat ütelda.

Muidugi teada tuleb see edustus jälle igatahes kaudse võõra mõju arvele panna. *kr*, *tr*, *pr* jne. on, pääle selle kui vepslaste eisisade keel hakkas vene foneetika nõuetele painduma, esialgu lainsõnusus üleüldiseks saanud, näit. *krasō* 'punane lehm' (v. *красоха*), *krāšta* 'värvida' (v. *красить*), *krot* 'mutt' (v. *крот*), *trop* 'teerada' (v. *тропа*), *trāštā* 'puistata' (v. *трясти*), *protokol'da* 'kirjutada protokoll' (vrd. v. *протокол*), *pražnik* 'pidu' (v. *праздник*), *plet'ta* 'punuda' (v. *плет*), *plešakaz* 'ilma juusteta inimene' (v. *плешивый*). Pärast on aga, nagu *g*, *d*, *b* juures, sedasama tendentsi ka tähendatud liigi omapärasete sõnade (seekord kõigepeält onomatopoeetiliste) kohta hakanud nähtavale tulema — tendentsi, mis eestis kõige tuttavam on (*krabiseda*, *krōksuda*, *praksuda*, *plaksutada* jne.)¹.

8. Võime ka seekord tähele panna, et klusiil ka niisugustele sõnadele ette tungib, kus ta isegi originaalsõnale võõras on, näit. *dropk* 'argpüks' (v. *побкий*). Huvitav on ka sõna *krist* 'rist', *kristitule* 'ini-

¹ Soome keele läänemurdeis, kus rootsi foneetika mõjul kaks konsonanti sõna algul on tuttavaks saanud, on isegi mõned igapäevsemaid sõnadest klusiili oma ette saanud: *krisu*, *kraami*, *plaaki* jne. *pro risu*, *raami*, *laaki*. JÖGEBER, Eesti keele häälikute ajalugu 94, juhib tähelepanu eesti 'kruut' ja 'trullima' sõnade pääle, millete originaalidest *k* puudub. Vrd. ka 'liim' ~ 'kliim', '(metsa) laasima ~ klaasima'.

mesele', *kristib* 'ristib', mis on juba ilma *k*:ta tarvitusel olnud, nagu tõendaks *vederistim* 'veepühitsemine' (venelaste kirikupüha); *k* on siin nähtavasti uuema vene sõna mõjul tekkinud (sõna on teatavasti vana slaavi lain, vrd. v. крест).

9. Tuleb ka ette, et konsonantide vahele fäishäälik on tekkinud, mille läbi hääldamine „hõlpsamaks“ on saadud: *kunut* 'piits' (v. кунт); vrd. sellega näit. Vigala murde *kõrstus* 'Kristus'¹.

B. Sõna sees.

I. Üksikkluusiid.

a. Silbi algul.

α. Helilise hääliku järel.

1. Vokaali järel.

10. Algsome üksikkluusiid *k*, *t*, *p* on vepsa keeles vastavaiks helilisteks, *g*, *d*, *b*:ks, muutunud², väljaarvatud teatud juhtumused, millede kohta ise printsiip maksev. Vaatame iga klusiili eraldi:

k > *g*, näit. *loga* 'väike org laanes', (*äik*) *aigad* '(kui palju) aega' (= 'kui palju kell'), *tagamä* '(hobuse) laudil', *suga* 'kamm', *iga* 'iga', *nägelob* 'vaatleb', *lagi* 'lagi', *nogi* 'nõgi', *taigün* 'taignaastjas', *higi* 'higi', *haug* 'haug, havi', *muignob* (< *muikenepi) 'hapneb', *vaghāne* 'hiljuti sündinud (laps)', *āghō* (< *ākehella) 'äkkega', *pāghu* (< *pakohon*) 'pakku'.

Pääle üksikute sõnade näeme muutuse ka neis imperatiivi vormides, kus tuleb klusiili algsoomes — ka astmevaheldusteoria seisukohalt — oletada (s. o. rõhuga silbi järel, kui klusiilsilp on lahtine olnud), näit. *sagam* (< *sākama) 'saagem', *sagat* (pro *sagad, oletatud < *sākada) 'saage', (*augat*) *unohtagat* '(ärge) unustage', *sižutagazem* (Krl.) 'seisatagem (ennast), pidagem kinni'.

II. *t* > *d*, näit. *lauđāne* 'väike laud', *rudāne* 'suur vana (kuivanud) okaspuu', (*kaks*) *sadad* '(kaks) sada', *udarod* 'udarad', *kadoda* 'kaduda', *nado* 'nadu' (= minija mehe õde), *sā-pido* 'lumetuisk, halb ilm', *redu* 'muda, pori', (*suks-*) *ladu* 'sukse jälg lumes' (s. latu), *radjašt* 'tööpalka' (part. sg.), *rad* 'töö' (s. raato 'ränk töö'), *paiđ* 'särk' (s. paita), *raiđ* 'suur paju' (s. raita), *lauđ* (-ruz) 'laud (-lina)', *edhampā* (< *etahanpäin) 'kaugelt' (s. etäältä), *kudmāne* 'kuuvalge' (s. kuu-

¹ ALB. SAABERK, Vigala murde peajooned (Eesti Kirjandus 1917, lk. 7).

² Mitte segada eesti kirjakeele *g*, *d*, *b*:ga, mis helitumad meedia-klusiilid on.

tamo), (*tšukise*) *vedhe* 'sukeldab vette', *kodhe* (< **koti*hen) 'koju' (s. *koti*n).

Kõnesolev klusiil on esinenud ka ainsuse ja mitmuse partitiivis ja tuleb praegugi, *d*:ks muutununa, nähtavale, näit. *mida* 'mida, mis', *sida* 'seda' (s. *sit*ä), *mad* (< **mā*ta) 'maad', *rud* 'luud', *pād* 'pääd', *sojd* (< **soj*ta) 'soid', (*vö*:) *vöjd* 'vöid', *tejd* 'teid'. *sogedad* 'sõgedat'; *hämäräd* 'hämarat', *hatrad* (< *hattarata) 'jalanartsu', *hatröd* part. pl., *rätñäd* 'naise särki', *heledid* 'paiseid'.

12. $p > b$, näit. *huba* 'halb' (s. *hupa* 'kergesti kuluv, pillaja'). (*hambhaṇ*) *kibu* '(hamba) valu', *libuda* 'tõusta', *käbüne* 'kübikene', *hobed* 'pehme', *rubi* 'kärn', (*koid'i*) *käbälile lib* '(karu) käppade pääle tõusis', *hebo* 'mära', *hab* 'haab', *habha* part. sg., (*kivi*-) *nabha* (< *napa*-han) '(käsikivi) auku, kolusse'.

Pääle nüisuguste üksikute sõnade on *p* esinenud ka preesensis sing. 3. isikus (oletatakse muidugi ainult rõhuga silbi järel), ja esineb *b*:na praegugi, näit. *sab* (< **sā*pi) 'saab', *job* 'joo'. *söb* 'sööb'; *paratab* (*rihman*) 'seab üles (linnupaela)', *hirhitab* (*nagrd*a) 'irvitab (naerda)', *magadab* 'magab', (*tik*) *tortotab* ~ *tarädab* (< **lara*tapi) '(rähn) koputab (puud)'.

13. Klusiilide edustus on aga teistsugune, niipea kui nad sisevokaali kadumise läbi on sattunud kõrvuti helituma kaashäälikuga: *g*, *d*, *b* asemel esineb siis algupärane *k*, *t*, *p*, näit. (*muiged*, aga:) *muiktäne* 'natuke hapu', (*oiged*, aga:) *oiktäne* (*bok*) 'õige (külge)', (*näugub*:) *näykta* 'näuguda', (*raigub*:) *raikta* 'ammuda', (*poigise*:) *poiktazhe* 'poegida', (*üägüü*:) *näkpäd* 'nägid', *tekpäd* 'tegid', (*lugen*:) *aukta* 'lugeda', (*haydon*:) *haytta* 'haududa', (*tänä*-) *rotšiš* (*pöjhišpä*) '(selle-) aastaseist (linadest)', (*kabe* < *kābe*:) *kapkš* 'takkudes', (*ribin*:) *ripta* 'riisuda' (s. *riipiä*), (*nit*) *teptub* '(niit) hargub lahti'.

Tuleb veel tähendada, et sõna lõppvokaali kadu korral seesama nähtus neil lansefoneetilisel juhtumusil kordub, kus järgmine sõna helituma konsonandiga algab, näit. *lint_kokib* 'lind nokib', (*leib*:) *leippara* '(leiva) pala', (*poig*:) *poik_kund.rop_tanhā* 'poeg kuulatab laudas', (*paid*:) *paif_pangat* 'särk pange', (*rop_kaiken*) 'joob kõik'.

2. Nasaali järel.

14. Nasaali (ninahääliku) järel on algsoome *k*, *t*, *p* niisama nagu vokaali järel arenenud.

$k > g$, näit. *hoṅg* 'mänd' (vrd. s. *h o n k a*), *paṅgāne* 'käepidemekene', *haṅg* 'hang' (s. *h a n k o*), *kaṅg* 'kang', *heṅg* 'hing', *kaṅghasšne* (*paid*) 'kodukoetud (särk)' (s. *k a n k a i n e n*).

ŋk on esinenud ka sõna järgsilpides (ka rõhutumas, hoolimata ka selle kinnisest olekust); tuleb vepsa keeles nähtavale. *ŋg*:ks muutununa, mõnes tuletussubstantiivis, näit. *alaŋg* 'orutaoline koht metsas, lohk' (vrd. s. *alanko*), (*koŋdī magadab*) *alaŋgō* (< *alaŋkolla) '(karu magab) lohus', *veraŋg*, gen. sg. *veraŋgon* 'raiesmaa tuli, ale tuli' (vrd. s. viertää kaskea). — Vrd. ka *kuŋiŋg* 'miski sukeldaja veelind' (vrd. v. кулига), *vitiliŋg* (< ?) 'väike korbits'. — Sõnast *kuŋigaz* vt. *ŋi* ajalugu.

15. *t > d*, näit. *kandā* (*lehm*) 'kandja, tiine (lehm)', *kand* 'kand, tald', *kündjale* 'kündjale', (*tšoma*) *sōndāne* '(hää) toit', *händ* 'saba, händ', *suršünd* 'Kristus' (< *sūrisüntu), *koŋd'järv* (kohanimi, „karujärv“), *randhīne* 'mäekallaku elanik', *andjōb* 'annab sagedasti, andleb' (s. *antelee*), *lendli* (*orā*) 'lendleja (orav', s. o. 'tiibadega orav'), *kündjed* 'silmaveed'.

nd (< *nt*) esineb järgsilpideski (nagu *ŋg*, vrd. 14): *ižand* 'isand', *korēnd* 'veekandepuu. kõrend' (s. *korento*), *kerandēz* '(kõrvadega, käepidemetega) tõrs', *homendēz* 'hommik', *kedmenduz* 'kergendus', *murenduzhejnad* 'rukkililled' (?), *koymandeŋ kümēndēn* 'kolmanda-kümne'. Iseäranis produktiivne on tegevust tähendav substantiivne tuletusliide *-nda*, näit. (*sand* < *sānta 'saamine'), *paštand* 'küpsetamine' (s. *paistanta*), (*hejtam*) *paštandan* '(jätan) küpsetamise', *imend* 'imemine' (s. *imentä*), *ažand* 'ajamine', *vojkand* 'nutmine', (*ažan koiran*) *nutanda.e* '(ajan suusadega koera) haukumisele', (*hejtap*) *poŋkindan* '(jätab) jalaga löömise' (s. *poŋkinnan*), *käyend* 'käimine', (*ionhēt*) *situndhassā* '(nad on joonud) kõhu rikkesse', *hämārōšēndas* 'videviku pidamises'.

Tähendame siinkohal ka, et *nd* mõnikord ette tuleb teiste keelte *tt*-tüvede asemel, näit. *opendan* (imperf. *opeñzīn*) 'õpetan' (s. *opetan*, liivi *õppaitus*), *elgendan* 'saan aru, mõistan' („ilgen“?). Nende seletust vt. geminaatade ajaloost.

Tähelepanдав on, et ka partitiivides nasaali järel päält-näha häälikseaduslik *d* esineb, nii teise silbi algul (olgu esimese silbi sonant lühike või pikk olnud) kui ka järgsilpides. Näit. (*soi*:) *sond* 'soont' (s. *suonta*), *änd* 'häält' (s. *ääntä*), *seŋd* 'kärbseseent', (*niñ*:) *niñd* 'niint', (*paimen*:) *paimend* 'karjast' (s. *paimenta*), *semend* 'seemet' (s. *siementä*), *avadimd* (*m* analoogine, pro *n*) 'võtit'. Ainult rajamurdes (Šdj.) ning paaris külas mujal (Kortlaht, Tšasla) kohtame niisugusel korral *nt*, nagu see kesk- ja põhjavepsas (kui ka eestis) järjekindel on: *sont*, *änt*, *seŋt*, *paiment*, *lähtänt*. Teisel puhul selle nältuse üle pikemalt.

Ainult arvsõnades *kakskūme*, *koyŋkūme*, *viškūme*, *kakskūme üks* jne. leiame algup. partitiivi lõpu (vrd. s. *kūmmენტä*) kõige nasaa-liga kadunud olevat, mis ilmselt sellest tuleb, et arvsõna ja päälegi liitsõna loomuliku „kiirtempo“ all on saanud kannatada.

16. $p > b$, näit. *λambhad* 'lambad', (*λapš*) *kombūšil* (*kāyλob*) '(laps) roomakil (käib)', (*pätš*) *lämbiž* '(ahi) küdes', *hambhā* 'hambaid', *bemb'ud* 'loogakene' (s. vempelle), *humbhrē* 'uhmrisse'.

Järgsilpides tuleb *mb* (< *mp*) ainult komparatiivis ja vastavais tuletussõnus nähtavale, näit. *vanhemb* 'vanem', *vanhembad* 'vanemad', *pohjembā* (< *pohjempalla) 'põhjemal', *enamb* 'enam', *händembāne* (*oaud*) 'viimaseks (tõrrest) võetav õlu (keetes)', (*pane*) *agiembha* '(pane) enam otsa poole', (*kai'kil*) *pitkemb* '(kõige) pikem', *mo.embad* 'mõlemad', *pahembā* 'enamasti', *ülembā* 'ülemaks', *tänembā* 'enam siia poole', *sinembā* 'enam sinna poole', *nořembutān* 'sest et noorem olen' (s. nuorem muuttani), *žalgembahko* 'natuke hiljem', *kalhemb* 'kalim', *korhakomb* 'kõbedam', *λaptēmbha* 'enam kõrvale', *kudambha* (*kādhe*) 'kuhu (käele)'.

17. On klusiil, sisevokaali kadu tagajärjel, ka h e n a s a a l i v a h e l e sattunud, siis on ta ära kadunud, näit. (*tunğob*, aga:) *tunğha* 'tõukama', (*kündān*, aga:) *künmhā* 'kündma', *künmätä* 'kündmata', *tunmatō* 'tundmatu', *anmha* 'andma' (analoogiliselt *aņkat* 'andke', Krl.), (*kandam*:) *kanmad* 'kandmad, sületäied', *känmätä* 'käändmata', (*lendān*:) *lenmha* 'tõstma', *lennūž* 'oleks tõstnud', (*hond*, aga:) *honnēda* 'halvemaks minna, halveneda', *honnob* (< *hontonepi) 'halveneb' (vrd. s. hontelo, honto). — Tuleb kohati (jaolt Arsk.) *p* kadu *ml*:i vahelgi ette: *omližii* 'ma õmbleksin', *bem'ud* 'loogakene'. — Dentaali kadu neilsanul põhjustel vist sõnas *pořmhāne* 'nirk' (vrd. s. portimo).

18. Ühenduses järgmise silbi helituma konsonandiga on klusiil, nagu eel 13. mainitud juhtumustel, helitu, näit. (*māngub*:) *māņktā* 'karjuda, kisendada' (*λaņgeta*:) *λaņktēnd* 'langenud', (*tunğob*:) *tunktēž* 'tõugates', (*saņged*:) *saņktad* (Krl.) 'jämedad', (*eņd'išt*:) *eitšēd* 'muistsed' („endised“), (*rāmbotada*:) (*iaųgad*) *rāmpťābā* (Krl.) '(jalad) libisevad laiali', *sampkud* 'konnakene', (*pätš*) *lämpťāb* '(ahi) kõeb' (s. lämpiää), (*ambub*:) *ampta* 'lasta (püssi)' (s. ampua), (*kombib*:) *kompta* 'roomata'. — Müidugi on lugu niisama ka kadunud lõpptäishääliku eel, kui helitu konsonant järgneb, näit. *lāņkpud* 'rangipuud', *sōntkur* (< *sōntakūro) 'söömatuhing', *ko.λēntpāiv* 'surmapäev' (s. kuolenta-päivä). Samuti lausetes, näit. (*paņg*:) *paņk_poaō* 'pang õues', *sur-sünt_kūzū* 'Kristus küsis', *enamp_taktōn* 'enam tahan'.

3. Likvida järel.

19. Edustus seesama, mis vokaali ja nasaali järel.

$k > g$, näit. *iaųg* 'jalg', *paųg* '(herne-) kaun' (s. palko), *seųg* (< *selg < *selko) 'nooda ülemine köis', *taųghōžēd* 'talgud', *kūlg* 'külje-

kont', *polg* 'surus, sõtkus jalaga' (s. polki), *iälg* 'jälgi', (*niin-*) *sarg* '(niine-) vöödikene, liistakas' (vrd. s. sarka 'kraavide vaheline põllutükk'), *karg* 'tants' (setu *kaŗguš*), *arġ* 'mitte-paastuaeg' (vrd. 'argipäev'), *kāŗg* '(suur) rāhn' (s. palokārki), *murġin* 'hommikusööki' (s. murkina).

lk esinemise võimalus ei ole ainult esimesse silpi piiratud: frekventatiivverbide imperatiivi mitmuses tuleb ta nähtavale, näit. *aġōgat* (< *aġelkata) 'ajage sagedasti, ajelge', *andōgat* 'andke sagedasti, annelge', *ližadōgat* (< **lisa-ġkat-*) 'lisage (sagedasti), lisadelge' (s. lišäelkää).

20. $t > d$, näit. *üldüda* 'vihastada ja ubkeks saada' (s. yltyä 'kõveneda, tormilisemaks minna'), *ard* 'teibad nooda (või riiete) kuivatamiseks', *ardho* (*riputabad*) illat. sg., *hildü* 'põles söeks' (s. hiiltyi), (*süda tšoma a*) *ird* (*hond*) '(sisemine pool hää, aga) välimine pool (halb)', *irdha* 'välja' (vrd. s. irti 'lahti'), *merd* 'mõrd', *hardġod* 'õlad' (s. hartiat), (*teġob*) *urđman* '(teeb) uurde', *murd* 'prügi, puru' (s. murto), *pirđ* 'raud, millega ehituspalki joonistatakse' (vrd. s. piirto 'joon').

Järgsilpides ka väga üleüldine, näit. *ombōda* 'õmmelda', *samādan* (< *sammaltan) 'topin samblaga', *viheld'ustmu* (*aġō*) 'vilistust (vilistuse häält) mööda (sõitis)', *kumardan* 'kummardan', *ümberduz* 'ümberringi' (s. ymmärrys = 'arusaamine'), *kasardoz* 'võsuted, võsudest puhastatav, laasitav koht metsas', *tuturđan* 'ketran (halvasti)', *koverdōda* 'kõveraks käänelda, kõverdella'. Iseäranis rohkelt ongi frekventatiivverbid (infinitiiv, partitsiip) edustatud, näit. *pidōda* 'pidada sagedasti, pidelda' (s. pidellä), *pidōd* 'pideldud' (s. pidelty), *sötōdazhe* 'ennast toita' (vrd. s. syötellä 'toielda'), (*and'æn:*) *andōda* 'sagedasti anda, annelda', *iätōda* 'sagedasti jätta, jätelda', *uġōda* 'sagedasti ujuda, ujelda', jne. Siin peab nimetama ka -*lta*-tuletisega momentaan-verbide rikkalikku peret, näit. *kušādan* (< *kutsaltan) 'kutsun äkki', „kutsaldan“, *painādad* 'painab, surub äkki' (s. painaltaa), *imādan* 'imen äkki', „imaldan“, *purādan* 'puren äkki', „puraldan“, *ruġāda* 'loe ruttu', jne.

21. Eraldi tuleb, nagu nasaalide järel (15), ka partitiiv-orme tähele panna; esineb nimelt teise silbi algul *d* ka esimese silbi pika sonandi järel, kui ka järgsilpides, näit. (*huł:*) *hułd* 'huult' (s. huultta), (*hoł:*) *hołd* 'hoolt' (s. huolta), (*peł:*) *pełd* 'piita, peelt', *kełd* 'keelt', *mełd* 'meelt', (*hił:*) *hiłd* 'sütt' (s. hiiltä), (*sał:*) *sard* 'palgimetsa, laant' (= „saart“), *kord* '(puu-) koort', (*juł:*) *juurd* 'juurt', (*seġn-*) *verdmu* '(seina) veert (mööda)'; *bembeld'* 'looka' (s. vemmeltä, e. „vemmalt“), *petkel'd* 'uhmrinua', *kündād* (~ *kündä'd*, Arsk.) 'silmapisarad' (s. kyyneltä), *humbarđ* 'uhmril', *soňzard* 'kirpu', *šizard* 'sõsarad', *tütärd* 'tü-

tart', *pästärd* 'linatolget' (s. päistärtä). Pääle piirikülade (Šdj.) tuleb ainult paaris kohas (Kortlaht, Tšasla) ette *nt*, mis kesk- ja põhjavepsale (ning eestile) niisugusel korral omane: *houyt, mett, hilt, sart, jurt, vembelt, humbart, sizart* jne.

22. Aga *lt* on pääle selle ablatiiv-kaasuses esinenud. Vepsa keeles ei tule niisugusel korral sellest *t*-st märkigi nähtavale, vaid ablatiiv on adessiivist lahutatud harilikult ainult *-pā* (< *pāin*) postpositsiooni läbi, mis ülepää lahkumist tähendava käände (ka elatiivi, vrd. allpool) lõpuks on kujunenud. Näit. *soypā* 'soolt', *iäupā* 'jäält', (*lähtop*_) *siäupā* '(läheb) kohalt' (s. sijalta), *tanhāpā* 'laudalt', *mägōpā* 'mäelt', (*pāstid* *hāneņ*_) *kāzilpā* '(lasksid ta) kätest ära', *neitšilpā* 'neidudelt', *kristitūlpā* 'inimestelt', *akalzilpā* 'naisterahvastelt'. Attribuudil, pääsõna ees, pundub *-pā*, näit. *surō teypā* (*tul*) 'suurelt teelt (tuli)', *tšomā prihāpā* 'häält poisilt', (*kūzešob*) *neti rebāšō* '(küseleb) selt rebaselt'. Ka muidu võib ablatiiv ilma *-pā* lõputa esineda, iseäranis kui juba sõna funktsioonist tema ablatiivne iseloom selgub, näit. *vellesil* (*tat kol*) 'vennastelt (isa suri)', *tahō taholē* (*en māniške*) 'kohalt kohale (ei ole ma läinud)', (*kuk*) *kanā* (*pakišob*) '(kukk) kanalt (palub)', *edō orāne*, *keskō kerāne* 'eest orakene, keskpaigast kerakene' (mõistatus), (*tapōū rughen*) *torhō* '(peksin rukki) toorelt' (< **tōrehelta*) (s. tuoreltaan).

Eelesitatud partitiivi *d* (nii nasaali kui likvida järel), mille asemel, nagu üteldud, ka *t* ette võib tulla (põhjapoolselma is murdeis alati), ning dentaali täielik kadu ablatiividest, näikse mingisuguste sidemetega teineteisega ühenduses olevat. Siia kombineerub veel elatiiv, mille edustus ablatiivi edustusele täiesti kõrvustikune on. Meil on siin hulk küsimusi, mida üksikult on võimata selgitada. Sellepärast lükkame nende käsitluse seni, kui klusiilide edustust kogupildina võime vaadelda.

23. *p > b*, näit. *sayb* (< **salpa*) 'ahjuluuk, aknaluuk' (vrd. s. *salpa* 'ukse riiv'), *kārbhāšid* 'kärbsed', *košb* 'laas' (s. korpi), *korbhūie* 'kurat', *arboibad* '(nad) kuulutasid ette, ennustasid', *tarb* 'nooda mütt' (s. *tarvoin* : *tarpoimen*), *barbōd* 'marja varsi' (vrd. s. *varpoja* 'võsakesi, varvakesi').

24. Helituma kaashääliku kõrva sattunud klusiil on, nagu ka vokaali ja nasaali järel, alati helitu, näit. *vayktašti* 'valgesti'. (*hāgeda*:) *hayktob* 'lõhkeb' (s. *halkeāa*), *poykta* 'jalaga sötkuda' (s. *polkea*), *nāktuda* 'näljaseks saada', *selktāne* 'selge', (*sūlgēn*:) *sūlktā* 'sülitada' (s. *sylkeā*), (*ol'gūe*:) *ol'kšid* 'ölgedest (tehtuid)' (s. *olkisia*), (*korged*:) *korktad* 'kõrged', (*sārgēn*:) *sārktā* 'lõhkuda' (s. *särkeā*), (*houydu*:) *houytta* 'hoolt kanda', *sirtte* (*naptembha*) 'nihuta siira ennast (enam kõrvale)', (*kagran*) *hel'pked* '(kaera) aganad' (s.

helpeet), (*külbeme*:) *külptäzhe* 'supelda' (s. kylpeä), *turpšibad* '(nad)tursusid' (s. turposivat), (*silbin*:) *šilpta* 'lahti harutada, sulgi katkuda' (s. silpoa), (*šärbín*:) *šärptü* 'rüüvida' (s. särpiä), (*kirboš*:) *kirptab* 'kukub' (s. kirpoaa). — Niisama sõna lõppvokaali kadu järele, näit. (*hang*:) *haŋkpino* 'puuriit' (s. halkopinó), (*oug*:) *oukpä* '(hobuse) kehajagu esimeste jalgade kohal' (vrd. s. olkapää), (*kuud*:) *kuutkerāne* 'kuldkerakene' (meelitussõna). Muidugi ka lauseis, näit. *iälk_teghe* 'jälg tekkis', *irt_se hont_pahõn* 'välispool (see) halb väga', *corp_tšoma* 'laas ilus'.

β. Helituma konsonandi järel.

25. Arusaadavail põhjustel ei ole algsoomes *k*, *t*, *p* helitumate häälikute järel üleüldse vähemalt *g*, *d*, *b*:ks saanud muutuda. (Helitumaid konsonante on algsoomes olnud spirandid *s*, *h* ja klusiilid *k*, *t*, *p*). Et niisugusel korral sõnaalguline klusiil sugukeeltes väga laialt muutumata kujul nähtavale tuleb nii lahtises kui kinnises silbis, on ta üleüldise arvamise järele juba algsoomes väljaspool astmevaheldust seisnud. nõnda et näitusi valides ei ole tarvis olnud silbi lahtise või kinnise oleku pääle rõhku panna — kui seda vahet vepsa keelt käsitelles ülepea on tarvis tähele panna.

A. Spirandi (*s*, *h*) järel.

sk.

a) Säilinud.

26. *k* teise silbi algul: *pask* 'pask', *paskandob* 'pasandab', (*aygat*) *kuskazhet* '(ärge) kusege', *uskta* 'uskuda', *en usko* (*silēž*) 'ma ei usu (sind)', *resk* (*-maid*) 'rõõsk (piim)', *kiskotadazhe* 'venitada ennast' (s. kiskotella), *keskhe* 'sekka', *käskén* 'käsin', *käskín* 'käskisin', *asken* 'lasen', *kašk* 'raiesmik, ale' (s. kaski), *asketada* 'võtta lahti rakkest (hobuue)', *üşkhä* 'sülle' (vrd. s. yskään 'köhasse'), *košk* 'kõsk', *lešk* 'lesk', *lesked* 'lesed', *rusken* 'läks punaseks', *säšk* 'säask', *säsked* 'sääsed', *vaškmāne* 'tundmatu, uus', *koškitada* 'peksta', *iškta* (< *iskē-, vt. si ajalugu) 'virutada', *išken* 'virutan', *iššk* '(kala) niisk'.

27. Ka järgsilpides tuleb *k* si (*š*:i) järel nähtavale, kõigepäält *-šken-* tuletusliste sõnade perekas liigis, mis 'tegema hakkamist' tähendavad või aga futuurilise varjuundi sisaldavad, näit. (*tu.žen*:) *tu.žškanden* 'hakkab tulema, saan tulema', (*kudmāne*) *kadoškandob* '(kuu) hakkab kaduma', *iutiškandob* 'hakkab mürisema', *kibištāškandob* 'hakkab valutama', (*kala*) *torkištēškandob* '(kala) hakkab õnge võtma'. *sk* esineb pääle selle ka puhas frekventatiivtähenduses nagu soomeski. näit.

möskendən 'müün sagedasti' (s. *myös kentelen*), *puresketa* 'sagedasti pureda, pureskella', *pureskendob* 'pureskeleb', *ambuskendob* 'laseb püssi sagedasti', *sülgesketa* 'sagedasti sülitada'. Soomele ja eestile tundmatu on *sk* tuletuses *teraskõlta* 'teritada' (s. *teroittaa*), *teduskõlta* 'järele küsida' (s. *tiedustella*). Edasi nähakse kõnesolev konsonantühtum niisugustes (deminutiiv-)substantiivides nagu *koriskõne* 'koorukene', *kekerišk* 'ümmargune, kerataoline asi', *nirvišk* 'irvitav (inimene, asi)', *nhišk* 'mädanenud hammas, hamba jätis', *sapiškos (pidel)* 'kokkusurutud olekus (pidas)', kuigi see tuletis vahest vene keelest on pärit. — Ka mineviku funktsiooni väljendajana eitavais lauseis nagu *en nägiške* 'ma ei ole näinud', — ilmsesti identiline setu *näe es*, liivi *nä iz* konstruktsioonile —, *en ugiške* 'ma ei ole lugenud', *en oštiške* 'ei ole ostnud', *emä vet periške* 'meie ei ole juba peeretanud'. Seesama *šk* esineb aga ka järgmises liitpartiklis (= soome -pa, pä): *ozutaške* 'näita juba', *ugādiške* 'loe juba korraga (ruttu)'. — Muidugi on raske töeks teha, et *sk* niisugustes ülevalmainitud tuletustes, mis teistes sugukeeltes puuduvad, algsoome ajast pärit oleks, aga sellest hoolimata olgu nad *sk* ajaloos nähtavale toodud.

b) Muutunud.

28. *k > g*. Niisugune muutus — helituma klusiili ja isegi eelmise spirandi heliliseks saamine — kohtab meid järjekindlalt, kui klusiil on vokaali kadumise läbi järgneva helilise klusiili või spirandi ette sattunud, mis aga ainult lausefoneetilistel juhtumustel võimalik on olnud. Näit. *tuzg_baba.ŋ teghe* 'igav eidele hakkas', *kažg_da haumez* 'raiesmik ja ale', *kážg_defõnha tuŋda* 'käskis külasse tulla', (*košk*, aga:) *kožg_golu trāsmātō* 'loomatoit ikka segamata', *leipkorižg_duplikos* 'leivakooruke on (haavapuust) tõrrekeses'. Nähtus tuleb esile ka -gi liite eel, mis ka -ki asemele on üldistatud, näit. *kožggi i edhan* (< *koskikik) 'Koskki (= Kose külagi) ei kaugel', *kažggi* (< *kaskikik) 'raiesmikki' (s. *k a s k i k i n*).

st.

a) Säilinud.

29. *t* teise silbi algul: *vast* 'viht' (s. *vasta*¹), *vastõdazhe* 'vihelda', (*kündlil'd*) *astubad* '(silmapisaraid) tuleb (välja)', *rustkāne*

¹ Sõna peetakse germaani lainuks, aga ta on igatahes kaunis vana (ka karjala-aunuses esinev). Muidu on väga huvitav, et mitmed sugukeelte lõunarühmale võõrad germaani sõnad vepsas einevad, mis viimaste arkeoloogiliste uurimuste resultaate kinnitavad, et Karjalas väga vanu lääne poolt tulnud asundusi on olnud.

'krõmpsluu' (s. rusto), *ast'i* 'astja, laev', *sestrik* '(punane) sõstramari', *kaustaz* '(ree) kaust', *räustaz* 'räästas' (s. räystäs), *astāne* 'laastukene, kalasi võrgu kudumisel' (= s. 'kalvosin'), *must* 'must', *mustik* 'mustikas', *ostan* 'ostan', *ost'i* 'ostsin', *pästän* 'lasen' (s. päästän), *noustan* 'äratan üles' (vrd. 'pääsen: päästan'), *vestōda* 'vesta, vestelda' (s. vestellä), *istub* 'istub', *lišta* 'lõikuda nairiste ladvad' (s. listiä), *muštan* 'mäletan' (s. muistan, eesti „mõistan“), *paštub* 'küpseb' (s. paistuu), (*hibušet_päs_*) *püštüt* '(juuksed pääs) püsti'. Pääle selle tuleb *t* ka partitiivides ja infinitiivides tüve *s:i* järel ette, näit. (*mapš* :) *ast* 'last', (*kuž* :) *kust* 'kust', (*mez* :) *mest* 'inimest' (= „meest“), *jošta* 'joosta', *nousta* 'tõusta' (s. nousta), (*kuzen* :) *kusta* 'kusta', (*pezen* :) *pesta* 'pesta'.

30. Järgsilpides. *t* on *s:i* järel järgsilpides väga üldine, esinedes harilikult nimetatud spirandiga millegi tuletussuffiksi osana. Näit. (sõnarühmas, mis kogu tähendab:) *koivišt* 'kaasik' (s. koivikko, koivisto), *lepīštos* 'lepikus', *korthišt* 'kõrkjastik' (s. kortteikko, kortteisto), *kivišt* 'kivist, kivistik', (spetsiaalselt:) *boišt* (~ *bol'išt*, Krl.) 'marjasmaa, marjastik', *naboišt* 'pohlastik', *murmišt* 'soo-murakamaa', *muštikišt* 'mustikamaa'. *iš'išikišt* (must-sõstrastik'; (üksikult:) *keskust* 'maariba kahe soo vahel' (vrd. s. keskusta 'keskkohlt'), *te-keskustā* 'teel kahe küla vahel'; (*s-* tüvelistest noomenitest tuletatud või edasi analoogiliselt sünnitatud verbides:) *ohiastada* '(hobust) juhtida', *putustadazhe* 'nõõbid enesel kinni panna' (vrd. *putuz* 'puust tikukene nõõbi asemel'), *vaumištada* 'valmistada', *kal'ištūbad* 'läksid kallimaks' (s. kallistuiivat), *ahtištub* 'saab kitsamaks' (s. ahdistuu), *ravas-tuda* 'vananeda' (vrd. *ravaz* 'vana'), *vastustadazhe* 'vastu seista, vastustada', *koirustadazhe* 'koerust teha', *varastada* 'oodata' (vrd. *varaz* 'vara'), *amuštada* 'vananeda lasta' (vrd. *amu* 'ammu', s. ammoim, ammois-), *amuštund* (*sārbim*) 'vananenud (supitoit)', *mõhāstuda* 'hiljaks jääda' (s. myöhästyä), *pōrastuda* 'eksida'; (millegiga määrida või katta, määruda või kattuda, millekski muuta või muutuda:) *mudastuda* 'mudaga kokku saada, mudaseks, segaseks saada', *hergestuda* 'sõnnikuga määruda' (vrd. *herē* 'sõnnik'), (*soban*) *tuhkastan* '(riide) määrin tuhaga, lehelisega', *īsakastuda* 'veriseks saada', *nīlestuda* 'libedaks saada', *harp-lištada* 'taignaga määrida', *pilvestuda* 'pilviseks minna', *tuhustada* 'tolmutada', *katškustada* 'suitsutada'. *kurdištuda* 'kurdiks jääda', *melištuda* 'arukamaks saada', *iħastun* 'saan rõõmsaks', *tüništuda* 'vagaseks saada (ilmast)', *rapīštada* '(kokku) pressida'; (millekski pidada :) *tühjāstādā* 'tühjaks hinnata', *odvastada* 'liig odavaks hinnata'; (teisi verbisid:) *anastada* 'omavoliliselt võtta, anastada' (s. anastaa), *kulištada* 'kuulata', *nāpištada* 'näpistada', *kūkištuda* 'kükakile minna' (s. kyykis-

tyä), *kukištuda* 'komistada', *vahtostada* 'plärada', *haikostadazhe* 'hai-gutada'; (momentaanverbe, mis teistes keeltes jaolt *ht*-listenena ette tulevad, mida meie ometi vist ei saa nendega ühendada:) *kakastuda* 'tukastada' (s. nukahtaa, torukahtaa), *äñestada* 'korruga häält teha, häälehtada' (s. äännähtää), *äñestōda* 'korduvalt häält teha, häälehtella', *lākāstuda* 'lākastuda' (s. lākāhtyā). — Nagu esimese silbi järel, esineb *t* ka siin infinitiivi lõpus: (*māližen* :) *mālišta* 'karjuda, mä-liseda', *vigišta* 'kääksuda'. Niisama partitiivides: (*suruz* :) *surust* '(elaja) rokka' (s suurusta), (*kana lendab*) *kokotustmu* '(kana lendab) kōōrutades', (*hebōne* :) *hebošt* 'hobust', *karašt* 'augukest', (*ahkūžid* :) *ahhašt* 'all olevat' (vrd. s. alhaista), *pajdašt* 'sündimiskelmet (näit. varsa ümber', vrd. s. paita 'särk'), *saptahišt* 'kõrvalist (isikut)', (*viletiž* :) *viletišt* '(rüide-)löiget', *rad'iašt* 'tööpalka'.

b) Muutunud.

31. Tähelepanu teenivad eesti-soome *-sti* -adverbide vasted vepsas. Harilikult leiame nad küll oodataval kujul: *tsomaštī* 'hästi' (s. somasti 'kenasti'), *harvaštī* 'harva', *kolmaštī* 'kolm korda' (s. kolmasti), aga selle kõrval väga sagedasti *tsomas*, (*hānen šōtād*) *väljūs* '(teda toidad) halvasti', *paksus* 'sagedasti'. Niisugusil vormel on, olgugi, et nende lõppvokaal on lausefoneetilistel põhjustel kadunud¹. *st* ajaloos oma tähtsus, nagu varsti märkame.

Äärmistes külades keskvepsa vastu tuleb aga ette *tsomaštši*, *väl-tüštši*, *kahtištši* (Šdj.). See on ühenduses laiema häälikmuutusega; nimelt on ülepää palataliseeritud *t* eksplosioon *š*:i järel esiteks nõrgemaks iseseisvaks spirandiks, viimaks aga täitsa *š*:i sarnaseks dentipalataalseks sibilandiks arenenud, näit. (*vazšnie* :) *vazaštš* 'vasikkest', *karaštš* 'augukest'. Muutus on tuttav kogu kesk- ja põhjavepsas (vt. SETÄLÄ, ÄH 17).

32. Elatiivi *st* tunnusest puudub vepsas *t*. Terve kaasus väljendatakse harilikult, paralleelselt ablatiiviga (vrd. 22), moodustuse läbi, mis väliste tunnismärkide järele inessiivist + postpositsioonist *pā* (< *pāin* = 'poolt') koos seisab. Näit. *sospā* 'soost', *tāspā* 'siit', *kujdaspā* 'kullast', *pezaspā* (*lendabad*) 'pesast (lendavad)', *saptaspā* (*nāgin*) 'kõrvalt (nāgin)', *radospā* 'tööst', *iondaspā* 'joomisest', *vi.uspā* 'külmast', *surmaspā* 'surmast', *aharospā* 'tuulest', *onudšpā* (*ed humāstu*) 'õllest (ei jää sa

¹ Ei ole tingimata vaja uskuda, et need vormid oleksid ainult adverbidenärvitarvitatud elatiivid (vrd. SETÄLÄ, ÄH 218). Ei ole ju elatiivid näit. eestis laialt tuttav 'ilusast' või soome murd. 'ilosest' jts., vaid vanad rõhutamad kõrvalkujud lõppvokaalidega vormidele.

purju)', *homentsešpä* 'hommikust', (*tarbiž meilgi*) *veňalžšpä* (*eragata*) '(tarvis meilgi) venelastest (lahku minna)', *röünšpä* 'äärtest' (s. reunoista), *märgänudšpä* 'mädanenust'. Selle kõrval on aga, ehk küll harvemini, ilma *-pä* liiteta lõpud tarvitusel, näit. *kođiš* (~ *kođišpä*) *asttes nägin* 'kodust tulles nägin', *ümbri soņgš* 'lõuna ümber', *ümbri humaakhiš* (*navodib pörüdü korbhine*) 'joobnute ümber (armastab keeldeda kurat)', *lendlob hoņgas hoņgha* 'lendleb pedakast pedakasse'; peaaegu üleüldine on *-pä* ärajäämine adjektiiv-attribuutides, mis otsekohe oma pääsõnade ees seisavad, näit. *žügedas radospä* 'rängast tööst', *poņšpäiväšpä* 'lõunast', *muođšes sugetišes* (*andõn papile kaks rublad*) 'mulluse surnupalve eest (andsin papile kaks rubla)'.

Eel oleme konstateerinud, et *st* ju on säilinud, nõnda et elatiivi edustus, kus päältnäha *st* > *s(s)* oleks läbi viidud, meile tõesti raskusi ette veeretab, niisama nagu dentaali kadu ka ablatiivis meile esialgu tumedaks jäi. Ometi ei olnud täitsa tundmatu ka *st* > *s* (*tšomas* < *tšomast*). *t* kadumine, mille üle meil midagi kahtlust ei või olla, on sündinud arvsõnades 11—19: *ükstoš*(küme), *kakstoš*(küme), *koymetoš*(küme) jne., ordinaalselt: *ühtēnstoš*(kümneñš), *kahtēnstoš*(kümneñš) jne. *t* eksplosiooni kokkusulamine *k* implosiooniga on klusiili täielikule kadule sündsä eeltingimuse valmistanud, kuid et *küme*, *kümneñš* nende arvsõnade külge tingimata ei ole tarvitsenud liituda, on *t* kadumisel siingi teised põhjused võinud olla. Nende üle hiljemini.

33. *t* > *d*. Muutus on täitsa paralleelne eel (28) nimetatud arenusele *sk* > *zg* ja sündinud samadel eeldustel; näit. *muzd_da vaņged* 'must ja valge', *ođd_bu.akan* 'ostis saia', *korktuzd_da levedust* 'kõrgust ja laiust', *mazdgi* (*en nägend*) 'lastki (ei ma näinud)', *odvažd_garbojad* 'hindas liig odavasti kuremarjad', *keskuzdgi* '(küladevahelise tee) keskkohtki', *mustažd_da vaņktašl* 'mustakest ja valgekest', *heboždgi* (*liņ*) 'hobustki (ei ole)', *boņždgi* 'marjadestki'.

Siinkohal mainitagu verb *hizdada* 'sukstega ajada' (= s. hiihtää), prees. *hizdan*, imp. *hižžin* (Arsk.). Fonetiliste tunnismärkide järele võiks ta vahest lainsõna olla (vrd. näit. *mozgud* 'pääajud', v. mozgн), kuid et selle kõrval ka teisi kujusid ette tuleb (*hizodab*, *hižžotab*), on siin vististi niisuguste võrdlemisi hiliste sõnasünnitustega tegu, millede avaldusi sõna algklusiilide ajaloos tähele panime.

hk

a) Säilinud.

34. *k* teise silbi algul: *hahk* 'hall' (lõunaeesti *hahk*, vadj. *hähka*, jne.), *nahkad* 'nahad', *nahkvik* 'nahaparkija', *lohkäd'a* 'murda, poolitada' (s. lohkaista; vrd. ka 'lõhkuda'), *puhkäd'an* 'pistan välja' (s. puh-

kaisen), *pahkaspī* 'paisest' (vrd. ka 'pahast', s. *pahkasta* = 'puukäsnašt'), *vihkāš* 'murdis ära (liikme), haavas', *tahktan* 'käian' (s. *tahkoan*), *tuhkvezi* 'tuhkvesi, leheline', *vihkan* (Krl.) 'linnupaela', *pehkōn* 'pehkiunud puu' (gen.), *pihkospī* 'männist', *rohk* 'kore', (*puzu*-) *nahk* 'puupakk (piirgude lõikamiseks)', *uhk* 'lumelörts (jääl)' (s. *uhku*), *ahkud* 'pühkmed', *hähk* 'tuhkur', *tähk* 'rukkipää' (s. *tähkä*), *pühktä* 'pühkida', *pühkin* 'pühin'.

Järgsilpides. *hk* tuleb järgsilpides ette komparatiivvormides, andes sõnale vähendava tähendusvarjundi, näit. (*hubemb* 'halvem', aga:) *hubembahk* 'natuke halvem', (*ravaz*, *rauħemb*;) *rauħembahk* 'natuke vanem', *ügedembahk* 'natuke raskem', *levedembahk* 'natuke laiem', *melvembahkõie* 'natuke targem' (s. *mielevämmähkõ*); niisama: *tänepähko* 'natuke siiapoolē'.

b) Muutunud.

35. *hk* näikse komparatiivvormidele omane olevat (vrd. aga soome suurehko 'suure võitu'). Positiivvormides ilmub adjektiivides ja adverbides vastavil kordadel metatees nähtavale: *kajdakhõie* 'natuke kitsas' (s. *kaidahko*), *märgähkon* 'natuke märja', *kovähkon* 'natuke kõva' (gen.), *loitokhos* 'natuke kaugel' (s. *loitohkolla*), *rış-takhon* (*magazīmā*) 'natuke kaua (magasime)', (*kolend i*) *amukhošti* '(surnud juba) kauema aja eest'.

Päält vaadates paneb imestama, et vepsas koguni suffiks *-koz* leidub, mis sellesama vähendava tähendusvarjundi väljendab, näit. *aigakoz* (*voi*) 'natuke vara (veel)', *kovakoz* 'natuke kõva', *märgäkoz* 'natuke märg, niiske', *tšomakoz* 'natuke hää', *ahihakoz* 'natuke kitsas', *hobedakoz* 'natuke pehme', 'pehme võitu' (= s. *pehmeähkõ*). See on aga kergesti seletatav analoogiamoodustus, mis keeles valitsevate hääliksubete ja eelmainitud metateesvormide põhjal on sündinud: nagu näit. *karvakhan* 'karvalise, karvaka', *redukhan* 'mudase, porise' — nom. sing. loomulikult *karvakaz*, *redukaz*, nõnda on ka *kovähkon*, *märgähkon* nom. singulaaris *kovakoz*, *märgakoz* annud (pro **kovakh*, **märgähk*, mis ka foneetilisi raskusi oleksid sünnitanud).

36. Muidu näikse sõnad, kus *hk* järgsilpides esineb, tumedat algupära või võõrsilt pärit olevat, näit. *stī-apahkõšid* 'rasvatumat paastusuppi', *su.ähk* 'põikpakk rees palkide tarvis' (v. *сүлара*), *nap.ähk* 'mõrrakepikene (mille otsa nõör seotakse', v. *наплавок*).

37. $k > g$. Muutus on kõrvustikune nähtustele, mis juba eel (33) on kõne all olnud. Näit. (*uhk*, aga:) *uhg_da nuni* 'lumelörts ja lumi', *hahg_gurbits* 'hall korbits', (*tarbiš* *päčširahg_gõnda irdha*) '(tarvis) ahjuhaldjas kibutada välja', *tähggi* (< **tähk_gi*) 'rukkipäägi'; *melvembahg_bašen* 'natuke targem jutt', *levedembahg_burak* 'natuke laiem tohtnou'.

ht.

a) Säilinud.

38. *t* teise silbi algul. Näit. *ahtaz* 'kitsas', *ahtaškanden* 'hakkau reht ahtma', *ehtä* 'õhtul', (*päčšij_*)*kohtas* '(ahju) ees', *mahtta* 'osata', (*sampket_kudobad*) *suhtas* '(konnad kudevad vee-) luhas', *pohtan* (*tauknad*) '(tuulutades) puhastan (kamajahu)', *vahtar* 'vaher', *puhtaz* 'puhas', *vaht* 'vaht', *tahtõn* 'tahan', (*i*) *iohtund* (*melhe*) 'ei tulnud (meelde)', *iohtutõda* 'tuletella', *kohtun* (*kibištub*) 'köht (valutab)', *sahtub* 'jääb lahjaks' (s. *laihtuu*), *lehtud* 'lehekene', (*tšak*) *pahtund* '(veri) pahtunud', *nühtän* 'nühin', *tähtäd* 'tähed', *ühtihine* 'ühine', *sahtihine* (*mužik*) 'Laht'i külast pärit olev (mees)', *tähtkespā* 'allikast' (vrd. lõunaeesti *lättest*, s. *lähteestä*), *tähten* 'lähen', *roh'in* 'julgen', *pohtirobez* '(vilja-) tuulutusnöu (tohus)', *puht'a* 'soola puhuda, posida', *puht'in* prees., *pihtid* 'tangid, pihid' (s. *pihdit*).

39. Järgsilpides. a. *ht* verbides, mis kas äkilist või väikest tegevust tähendavad; näit. (*lehm*) *raigahtab* '(lehm) ammub korraga, ammahtab'¹, (*koir*) *haukaht'* '(koer) haugatas', (*ed*) *heŋgahtüz* '(sa ei) hingahtaks' (s. *hengähtäisi*), *hüpähtädä* 'korraga üles karata, hüpahtada', *korzahtada* 'krooksahtada', *sad'ihlada* 'ruttu seada, seadahtada', *rängähtin* 'karjatasin', *ukahlada* 'kiljatada', *haahtada* 'rõkatada', (*radamä:*) *radahtamü* 'teeme natuke tööd', *pajnahtan* 'kastan natuke (näit. leiba soola)', *pid'ahlada* 'natuke (aega) pidada', *soičšahlada* 'natuke, ruttu palvetada' (vrd. s. *loitsea* 'nõiasõnu posida'), (*libuda:*) *libutahtta* 'natuke, ruttu tõusta', *humästuhhta* 'natuke joobuda', (vrd. ka *sõhttä i iohtta* 'natuke süüa ja juua'), *hämarõčšehlada* 'videvikku natuke pidada'. Sagedasti on verbile pooldeminutiivne, nõnda ütelda paitav tähendus (vrd lõppu *-äne*, eesti. *-kene*) arenenud, näit. *tarbiš veraz mes_sõtählädä i iohtahlada* 'tarvis võõras inimene ilusasti sööta ja joota'.

b. Eeloleva rühma edasituletusis, (kausatiivverbe:) (*robahtada:*) *robahtõfta* 'korraga robiseda lasta', *kozahtõfta* 'kolatada lasta' (s. *kolahdutta*), *hurahtõfta* 'vuratada lasta' (s. *hurahdutta*), *levah-tõftan* 'laotan äkki laiali', *pazahtõftan* 'lasen pabvatada', *hudahtõftin* 'lasksin vuhatada', jne., (kontinuatiivverbe:) *iurgehtida* 'möllata', *iurgehtiškanden* 'hakkan möllama'.

c Teistes verbides, enamasti *h*-denominaalides, näit. *homehtuda* (Tgl.) 'hallitada' (s. *homehtua*), *ubehtib* '(mära) tahab täkkü' (vrd. *ubeh* 'täkk', Pj.), *upehtuda* 'uppuda', *unohtada* 'unustada' (s. *unohhta*), *vajehtada* 'vahetada'.

¹ Tarvitame ka tõlkes viimasel ajal eestiski soovitatud *-hta* kujusid sääl, kus momentaanverbi ei ole harjutud *-ta* tuletisega väljendama.

d. *h*-lõpuliste noomenite ains. osastavas, näit. (*tiñeh*.) *tiñeht* (Arsk.) 'tiinet', (*orih*.) *orih*t (Krl.) 'täkku', (Pj.) *éneht* 'venet', *hèrneht* 'hernest', *robçht* 'tohtnõu'. Mujal aga enamasti *tiñest*, *venest*, *hernest*, *robest* jne., mis nähtavasti mitte üheski murdekeses häälikmuutusest ei olene, vaid lihtsalt mугanemisest, nagu see *h* ajalooost selgub. Sää1 on ka õige koht käsitleda teisi juhtumusi, kus *ht* asemel *st* esineb (Jer.: *pištid* 'piliid', *en rošt*i = *en roht*i 'ei julge', *magadašt* = *magadaht* 'magas natuke' jts.).

e. Mõnes üksikus *ht*-sõnas: *särähtez* 'piirg', (part. plur. *särähthid*), *uzuh*tin (~ *uzuh*tin, Krl.) 'nohu' (< ?).

b) Muutunud.

40. $t > d$. Jällegi näeme, järgmise sõna *g*, *d*, *b* (*z*, *ž*) konsonatidega alates või *-gi* liite eel, *t* klusiili heliliseks arenenuna, näit. *ehd*da õ 'õhtu ja õö', *aæn*nü kohdgi 'alanes kõhtki', *šaraha* bokae 'pransatas (kukkuda) külili', *rängäh*dgi 'karjataski'.

B. Klusiili järel: *tk*.

41. Praeguses keeles leiame küll, osalt vokaalkadude tagajärjel, osalt vene lainudes või omis hilissünnitusis, ka teisi klusiilühtumaid, näit. *lep*ked 'hõlmad', *kork*tad 'kõrged', *upta* 'uppuda', *bap*ko 'eideke' (vrd. v. бабушка), *top*k (Tgl.) 'porilomp' (v. топка), *stop*käne 'klaasikene' (vrd. v. стопка), *ep*ka (~ *e*ika) 'ega'; tähele panna ka niisugune nagu (*aava*) *bip*kab '(põrand) nõtkub', mis igatahes kaudselt võõra mõju sünnitus on. Ainus algupärane kahe klusiili ühtum on olnud *tk*.

a) Säilinud.

42. Säilinud *k* võib ainult teise silbi algul ette tulla, näit. *kak*kā'a (< ×**kakaj*tiak) 'katkestada', *pot*kādab 'lõõb jalaga, põtkab' (s. potkaisee), *not*kab 'nõtkub', *tuk*mīd 'lõnga otsi' (vrd. s. tutkaimia), *ut*ku-järv¹ (kohanimi, Pj.), *rat*kaig (< *ratko-a*ika) 'puhkeae', *vež*iratkošpä 'kevadisest teekorratus-ajast' (= s. 'kelirikosta'), vrd. *rat*k 'läbi'², *not*k 'orukene' (s. notko), *not*kokaz 'täis orukesi, oruline' (s. notkokas), *sit*kō (kohanimi, Krl.), *pit*k 'pikk' (s. pitkä), *pit*kemb 'pikem', *pit*keta 'pikendada', *but*ked 'putked', *but*kīd 'putki', *pet*kel' 'uhmrinui', *kūt*k 'kütke', *kūt*ked 'kütked', *kūt*kten 'kütkestan',

¹ ? < v. yтка 'part'.

² Vrd. s. ratketa = 'lahti käriseda, otsustatud saada'; vanas keeles ratki = 'päris, täiesti'.

kätkeä 'kätkid', *kitken* 'kitkun' (s. *kitken*), *kitka* 'kitkuda', *raškištada* 'kaheks tükiks lõigata, üksteisest lahti teha', *poŋktažę* 'jalaga lüüa, põtkuda' (s. *potkia*), *soŋkta* '(tainast) sõtkuda', *sõtkin* 'sõtkun', *nütktä* '(lahti) näppida, kiskuda'.

b) Muutunud.

43. *tk > tt* tuleb nähtavale mõnel üksikul juhtumusel: *katteliž* 'murdunud koht' (selle kõrval aga samas murdes *kalkõmaz* 'murdunud koht', lüüd. *katkelmuz*, s. *katkelma*), *kattend* 'katkenud' (Pj. *kattend*, aga *katketiž*), (*mužikam*) *pille* '(lusika) pikkune' (~ *pittäie* Krl.), (*ühtem*) *pittšed* '(ühe) pikused', (*vaksam*) *pittuz* '(vaksa) pikkus'. Tuleb ette ka *kättä* (Jer., ~ *kätkud*) 'kätki', mis aga nähtavasti laste keelest kaugemale ei ulata.

Väga kerge ei ole neid piire tõmmata, millede sees *tk > tt* on sooritatud. Vist on siin ainult teatav häälikümbrus (kui mitte *tk > tt*) otsustav olnud, aga paradigmi teised vormid, mis jällegi teise häälikümbruse mõjul *tk* säilitanud, on *tk* kogu paradigmissse tagasi toonud. Siia seltsib see sagedasti konstateeritav nähtus, et häälikmuutus ühes kohalises murdekeses kindlasti läbi viiakse, aga naabrimurde teistsugune edustus segab peagi suhted ära. Ei ole ime, et niisugustel kordadel kergesti „põlise astmevahelduse jälgedest“ hakatakse kõnelema, nagu see ka käesoleva häälikühtuma puhul on sündinud¹. Astmevahelduse jälgede otsimine käesolevaist lõunavepsa vormidest võiks niisama veetlev olla, aga õnneks on vähemalt *tt* kohta kriteerium olemas, mis tema hilise algupära paljastab; oleks ta vana, siis oleks *tt* asemel *t*, nagu me geminaatade ajaloost märkame. Enam kahtlust võiks selles suhtes juba äratada niisugune edustus nagu (*pikk*, *pikkemb*, *pikketa*, *pikkuž* aga:) *pidushe seitšmen virstad* 'pikkuse poolest seitse versta', *pidustõn* (< *pitustoijn) 'pikuti'. (Vrd. ka soome 'pitkä': 'pitempi', 'pituus'). Säälgigi aga on nähtavasti ainult tuletusõpilise küsimusega tegu (vrd. Kalevala keele *pitelämpä*, s. *pisin* 'kõige pikem', mis juba algsooime *t*-ollust eeldab, nõnda et *-kä* ise talletusliide võiks olla).

kuŋkutab 'kõditab' verbi kõrval esineb *kuŋitab* samas tähenduses. Niisama soomeski 'kututtaa' ja 'kutittaa' (vrd. ka eesti 'kõditab' ja lõunaeesti *kusikuŋlane* 'sipelgas', < ?-*kutkulainen*). Sõna tähendus

¹ Näit. eesti *pikk* ja lõunaeesti *alma* olla SETÄLÄ järele — vt. Über d. finn.-ugr. quantitäswechsel 14 — ainult nõrga astme üldistus; hiljem aga — vt. Über art, umfang und alter d. stufenwechsels 62 — on nõrk aste pööratud tugevaks, ja sama kordub Tietosanakirjas veps. *sik.õõšęn* puhul, kuid kohaliku häälikmuutuse võimalust ei võeta arvessegi.

on juba niisugune, mis häälikuliste variatsioonide sündimiseks kergesti mahti annab; ka *t* palataliseerumine *ku/ku*tab sõnas (kui ka liivi *g: gediltæn*) annab sõna erilisest tähendusliigist tunnistust. Veel vähem häälikulist algühendust saab olla niisugustel kaksikvormidel kui *notkab* ~ *nõikab* 'nõtkub'.

44. *tk* > *k*. See muutus esineb sõnas *sik.õõšēn* 'sean üles külvi-märgid', < **sikē.õõtsēn*, vrd. s. *sitkeloitsen*, subst. *sitkain* (= 'külvimärk', põhjacesti *silke* : *silkme*, lõunaesti *hidza* : *hitskme*). Paraku ei ole mitte teisi *tkl*-juhtumusi, mis võiksid häälikseadust valgustada. (Vrd eesti 'kaklen' < *kaklēn).

Mis puutub niisugusesse imperatiivvormisse nagu (*õõšēn* :) *õõkat* 'palvetage', *rakamā* 'tehkem tööd' (s. r a a t a k a a m m e), siis ei ole siin arvatavasti muudkuvi otsekohese analoogilise uussünnitusega tegu (*valitšēn* : *valikat* = *õõšēn* : *õõkat* pro *õõkat*; vt. alpool *tk* > *kk* järgsilpides).

45. *tk* > *tšk*. Lõunavepsa keskkohas, Jeramäe külas, on mainitud häälikmuutus palataliseeritud *t* järel läbi viidud; näit. *ratšk* 'läbi', *potškise* 'lööb jalaga, põtkub', *butški* 'putki', *nütškin* 'näpin lahti', *nütškta* inf., *kütšk* 'kütke', (*hobmīne*) *petškel* '(tampimise) nui', *kätškad* 'kätki'. *retšk* (mujal *refk* ~ *relk*) 'rõigas' (v. рѢлка). Ometi näikse selle kõrval (järjekindlalt?) esinevat *pitšemb*, *pišha*, mis vahest naabrikülade keele mõju on, nõnda nagu naabrikülades (Tšaiglas, Tedroos ja Omosmäel) omakorda võib *petškel*, *kütšk* j. t. korraliku *tk* edustuse kõrval kuulda.

46. *tšk* esineb laialt lõunavepsas sõnas *tutškta* 'tampida (millegiga)' (= s. *tutkia*¹ 'uurida', vrd. s. *tutkain* = 'terav ots', vepsa *tutkmed* 'lõngaotsad'), *tutškim* ~ *tutškūne* (Tgl.) ~ *tutškim* või *tutškim* (Arsk.) ~ *tutšk*, gen. *tutškun* (Krl.) 'kartulitampimise nui' (viimase asemel ka kohati *toškušk* ~ *točšusk*, vrd. v. толкушка, või *mäl'ušk*, vrd. *mäl'dä* 'tampida'). Kui me tahaksime selles *tšk* ühtumas mingi eelajaloolise edustuse jälgi näha, peaksime neid otsima ka sõnast *mälškähtädä* 'prantsahtada' (s. m ä t k ä h t ä ä), jts., vt. 139. Arvatavasti on *tšk* ainult onomatopoeetne sünnitus, ja on väga kaheldav, kas *tk* vaheline sibilant ka mujal lähemate sugukeelte piirkonnas (näit. lõunaesti *kaški*, *kašku* täht j. t.) mitte ei ole muud kui hilisema aja toode.

47. Järgsilpides on *tk* sõnatüvedes tundmatu olnud, ta võib ainult vene lainudes ette tulla, näit. *opotk*, gen. *opotkan* 'vana tohtviisk' (v. опотка?), *lapatk* 'laba' (v. лопатка), *zavertk* = v. завёртка,

¹ Soome *tutkia* = 'uurida' on tuletus sõnast *tutka, mille tähendus on 'terav ots' olnud ('tutkaga torkida' = 'tutkia'). Vrd. e. 'tutk' = 'nukk'.

pabelkõlta 'õhtuoodet süüa' (v. пообѣдати). Sellevastu on *tk* *t*-tüvega verbide imperatiivi mitmuses esinenud, kus on sündinud muutus:

$tk > kk > k^1$, näit. (*oigeta*:) *oigekam* 'läkitagem, saatkem', *pagekat* 'põgenege' (s. p a e t k a a), (*paimendan*:) *augat paimekat* 'ärge paimeutage', *valikat* 'valitsege', *harjakat* 'sugege' (s. h a r j a t k a a), *murekat* 'murendage', *augat paskakat* 'ärge pasandage', *augat oksekat* 'ärge oksendage', *kerakat* 'korjake' (s. k e r ä t k ä ä), *lanjekat* 'langege', *haravõkat* 'rehitsege'. Tähele panna ka *augat kukerkat* 'ärge kummutage' (vadja *kukerta*-), mis võib *kukertka- kujust tekkinud olla.

48. Võrreldes seda edustust eelmainitud lainsõnadega, võime kronoloogilise otsuse teha, et need lainsõnad on vastu võetud alles selle järele, kui kõnesolev $tk > kk > k$ on läbi viidud; muidu oleks ju *tk* ka neis sõnust muutusest osa võtnud (näit. *lapak, *pabelkõlta, mitte *lapalk*, *pabelkõlta*). — Miks aga *tk* püsinud sõnas *kolmetküme* (< *kolmetkümnen-) 'kolmkümmend'? Vahest sellepärast, et *küme* iseseisva sõna rõhku omandades mitte samasugustes tingimustes ei ole olnud nagu need sõnad, kus muutus läbi on viidud.

49. $tk > dg$, mis lausefonetiliselt ühendusis (kui *tk* on helilise klusiili või helilise spirandi ette sattunud) nähtavale tuleb, näit. *pidg* *derõn* 'pikk küla'. *pidg* *žerd* 'pikk ritv', (*lapatk*:) *lapadggi* (*hänõ leved*) 'õlgki (temal lai)'; samati *radžg* *bulkes* (Jer.) 'läbi putke'.

Täiendav tagasivaade silbialguliste üksikkluusiilide ajaloosse.

50. Suuris joontes vaadates võime ütelda, et helitumad *k*, *t*, *p* on heliliste häälikute (s. o. vokaalide, nasaalide ja likvidate) järel helilisteks *g*, *d*, *b*:ks assimileerunud, kuna nad helitumate konsonantide järel (spirantide *s*:i ja *h* ning *t* *k* järel) on *k*, *t*, *p*:na säilinud (*haug*, *rand*, *kořb*, aga *uskon*, *must*, *nahk*, *piřk*). Ainsamaks läbikäivaks piiravaks jooksiks on, et *k*, *t*, *p* ka heliliste järel *k*, *t*, *p*:na esinevad, kui nendele vokaalkadu tagajärjel helitu konsonant järgneb (*oiged* : *oiktad*, *mängub* : *mänkten*, *karged* : *karktd*, *entšikš* < *entisiksi*, *sõnlkur* < *sõntaküro), kuna jällegi helitu klusiil helilise klusiili (või *z*, *ž*:i) ette sattudes heliliseks ilmub (*kozggi*, *muzd* *da vanged*, *pidg* *žerd*).

Mainitud piiravad jooned õpetavad meile mõndagi. Vaatame esiteks, mis võime järeldada sellest *k*, *t*, *p*:st, mis vokaalkadu korral *k*, *t*, *p* või *s*:i eel mitte *g*, *d*, *b*:ks ei ole muutunud.

Näikse nagu tõsiasiaks kujunenud olevat (SETÄLÄ järele, vt. ÄH 112), et just kõnesolev vepsa edustus (*oiged* aga *oiktad* jts.) nagu peaks näitama, et *g*, *d*, *b* helilise hääliku järel *k*, *t*, *p*:st on arenenud:

¹ SETÄLÄ (TSK 10, lk. 946) leiab selles *k*:s oma vahelduste *t* *g* *e* *v* *a* astme edustaja!

kui siin vokaalkadu aegu mitte *k, t, p*, vaid *g, d, b* oleksid seisnud, siis tuleksid meil, väidetakse, häälikkujud **oigdad*, **mängden*, **korgdad* jne. nähtavale. Selle juures minnakse päalegi välja eeldusest, nagu oleks konsonant kolmanda silbi algul (*oiged*) igavesti heliline olnud, eeldusest, mis on vepsa kohta jäänud tõeks tegemata, on paljalt hüpotees, ja sellega kogu kriteerium juba iseeneses väärtusetu. Veel imelikumaks kujuneb ta selle eelarvamise läbi, nagu peaks millestki **oikedan* kujust tõesti ja „tingimata“ *oiktan* välja kujunema. Niisuguse progressiivse assimilatsiooniga kohta ei leia me ju mingisuguseid tunnustusi.

51. Aga oletagem korra sedagi, mida soome-ugri-samojedi astmevaheldusteooria oletab, nimelt et nood kolmanda silbi klusiilid vokaalkadu ajal tõesti helilised häälikud (olgu kas või spirandid γ, δ, β) oleksid olnud. Nüüd nägime — ja sellega jõuamegi teist oma „piiravaist joontest“ tarvitama, mis kirjanduses seni tähelepanemata jäetud —, et heliline klusiil resp. spirant on vokaalkadu korral ka eelmise klusiili heliliseks assimileerinud, nagu ka teised lausefoneetilised assimilatsioonid regressiivsed on. Ei saa küll muud otsustada, kui et vormid **oigdad* jne. (ja isegi **sabgan* pro *sapkan* 'saapa', **tahgdan* pro *tahktan* s. tahk o a n, **kazdgen* pro *kastken* 'kaste', jne.) oleksidki selle regressiivse assimilatsiooniga mõjul just sel korral tekkinud, kui klusiil kolmanda silbi algul tõesti heliline oleks olnud¹. Et seda aga ei ole sündinud, vaid et *oiktad* tüüp meil valitsemas, on kolmanda silbi algul igatahes veel vokaalkadu aegu *k, t, p* (mitte aga *g, d, b* või γ, δ, β) seisnud: **oiketat*, **mängkuten*, **karketat* jne. niisama, nagu me *sönikur* või *leippapala* kujudeks **söntaküro*, **leipapala* kindlasti rekonstrueerime. Järelikult:

¹ Võib muidugi küsida, kas see regressiivne assimilatsioon (kuvitelatud võimalus **oikēdat* või **oikēdat* > **oigdad*) tõesti juba vokaalkadu ajal maksev oleks olnud ja kas *g, d, b* tol ajal vepsa ülepea võimalik oli. Kindlaid kriteeriume puudub selle otsustamiseks, sest näit. *-gi* (*kozggi*) on toadagi alles sekundäärne ja helituma järel päalegi analoogne sünitus. Kuid juba niisuguse regressiivse assimilatsiooniga tendents, mis kogu juhtivaks printsipiks on kujunenud (ka see, et *g, d, b* asemel *k, t, p*, kui järgmine sõna helituma konsonandina algab, vrd. ka lõpp-*n*:i ja si ajalugu) õigustab meid tõenäolikkuse järeldusi tegema. Muidu esineb kõnesolev assimilatsioon järjekindlalt ka liivi keeles. See, et teda ka vene keeles tuntakse, ei lükka meie arvamist ümber, sest seadus jääb seaduseks ka siis, kui ta peaks võõral mõjul tekkinud olema; ega ka *k, t, p* > *g, d, b* teise silbi algul ilma võõra mõjuta ei oleks tekkinud, nagu üleval seletatud, mitmest teisest nähtusest rääkimatagi. Ja ega vähemalt teised vastavad nähtused (näit. *pühämpäivän* < *pühänäpäivänä*) võõral mõjul ole sündinud. Vahest võibki kõnesolevail juhtumustel parem millestki alati maksvast „väljajütlemise seadusest“ kui aja poolest piiratud häälikmuutusest rääkida.

väide, et kolmanda silbi praegused klusiilid on vepsas helilistest spirantidest tekkinud, on meelevaldne ümberkäimine keeleliste faktidega. Niisama, kui *s* sõnas *entiškš* (< [×]*entisiksi*) ei ole helilisest *z*:ist, vaid helitumast *s*:ist tekkinud (ka vaheldusteooriate järele oleks iga tahes algupärane *z* h:ks arenenud), niisama ei ole põhjust siin helita klusiili asemele helilist häälikut oletama minna.

52. Klusiilide laadi kohta teise silbi algul, helilise hääliku järel, ei ole me ikkagi veel selgusele jõudnud. Helituma hääliku eel oleksid isegi *g*, *d*, *b*, kui klusiilid vokaalkadu aegu niisugustena esinesid, nähtavasti *k*, *t*, *p*:ks muutunud (s. o. ka **oigetän* oleks *oiktän* annud), sellest otsustades, et heliline klusiil ei tohi ega vist ole tohtinud helituma ees esineda (*leib*, aga *leippaa*, *andad* aga *andat kojrare*). Peamegi leppima ainult selle tunnistusega, et soomes, (põhja-) karjalas, vadjas ja eestis vastaval korral helitu klusiil esineb ja et võõras mõju kipub neid kergesti (see nähtus on eestis isäranis silmatorkav) helilisteks muutma. Meil ei ole põhjust muud oletada, kui et vepsas kõnesolev *g*, *d*, *b* on, ja nimelt võõral mõjul, *k*, *t*, *p*:st tekkinud¹. Ja tekkimise aja kohta peab otsustama, et muutus nähtavasti vokaali sisekadust noorem on. Nimelt on praegune *g*, *d*, *b* igas seisukohas, kus ta aga *k*, *t*, *p*:st on arenenud, arvatavasti ühel ajal arenenud (ka näit. *ižand* < **isanta* ühel ajal kui näit. *haug* < *hauki*), ja kui juba sisekadu ajal näit. **oigedan* oleks üteldud, siis oleks meil vist ikka **oigdan* praegugi ees. Üteldi järelikult **oiketän* (resp. **oiktän*).

53. Varem oleme möödaminnes tähendanud, et niisugused mõnes lõunavepsa murdes (kesk- ja põhjavepsas järjekindlalt) esinevad sing. partitiivid nagu *son* (< **sõnta*), *kelt* (**kēlta*), *iurt* (< **iūrta*), *sement* (**sēmenta*), *tütärt* (**tüūrtarta*), ablatiiv *soypā* (< **sōlta*-), *neičšīlpā* jne. ning elatiiv *sospā* (< **sōsta*-), *neičšīspā* jne. oma isäralise edustuse suhtes mingisuguses ühenduses üksteisega seisavad. Ühendus on kõigepäält selles, et igas rühmas sama häälik (*t*) samas seisukohas (sõna otsa sattudes) erandiliselt on edustatud ning et see häälik on lõppvokaali kadu järele igas rühmas tähtsa grammatilise funktsiooni ainsaks kandjaks jäänud ja päälegi niisuguse funktsiooni, mis ilma selle häälikuta teistega ära vahetuks.

54. Oodatava nõrgema meedia asemel leiame teenuisklusiili (õieti *tt* edustaja) pääle tähendatud vepsa murrete ka eestist ja osalt liivist, s. o. keeltest, kus lõppvokaal on kadunud. On täitsa kindel, et see edustus igas keeles iseseisvalt pääle vokaali lõppkadu on sündinud.

¹ Pidagu eesti lugeja alati meeles, et teadusliku kirjaviisi *k*, *t*, *p* kunagi seda pikkuseväärtust ei sisalda kui eesti kirjakeele vokaalidevaheline *k*, *t*, *p*, vaid ligikaudu sama kui kirjak. *g*, *d*, *b*.

Võiks oletada, et nõrga meedia (*n* või *d*) eksplosioon liig nõrk selleks on olnud (näit. eestis on ju lõpp-*n* ülepää väga nõrk), et esimese pika silbi nasaali ja likvida järel, või eemal sõnas nende konsonantide järel alati, partitiivi funktsiooni kandjat kuuldavaks teha, mille pärast analoogia tarve ilmsiks võis tulla; ja analoogia allikas oligi käepärast (vrd. laant, kõrt, kastet jne.). Aga ütleme kohe, et mitmed asjaolud, mida allpool arutatakse, selle poolt kõnelevad, et see sõna lõpu sattunud dentaal boopis ära kadus, mille järele alles tähendatud analoogiline lõpp tarvitusele võeti.

Ei saa paljas sattumus olla, et mainitud partitiivi *t* eestis (ja liivis) ainult pikale sonantollusele järgneva nasaali või likvida otsas esineb: soont, keelt aga und, lund, tuld, merd jne. Viimases liigis funktsioonide segimineku kartust ka *d* nõrga kuuldavuse tõttu ei oleks küll olnud (und — uni, aga *soond — soon). Aga alati ei ole seda olnud ka teistes, näit. *leend — leem. Kõige küsitavamaks aga jääb, et kui nõrga meedia asemele pika silbi nasaali ja likvida järel analoogiline *t* (= *t*) võeti, kas oleksid tõesti partitiivid und, tuld jne. sellest analoogiast vabaks jäänud, hoolimata sellest, et neil „analoogia tarvet“ vähem oli kui teistel. Sellepärast on kindlamale põhjale rajatud oletus, et *soond, *keeld, *seemend (= *sõnd, *kēld, *sēmend) vormidest dentaal häälikseaduslikult hoopis ära kadus, niisama häälikseaduslikult püsima jäädes vormides und, tuld jne. Seda oletust toetavad veel murdelised partitsiibid *sân*, *tuñ*, *oñ*, *karan*, *sulan*, milledes *nd* (< -*nut*) nii vara on tekkinud, et on jõudnud kõnesoleva kadumiseaduse alla saada. Ja väga võimalik, et isegi komparatiiv *vanem* (< *vanemb* < *vanhempi*) selle sama seaduse alla käib.

55. Mis vepsa partitiividesse puutub (*sond*, *keld*, *semend* või *sont*, *kelt*, *sement*), siis peame esiteks ka siinkohal arvamist avaldama, et dentaal veel vokaali lõppkadu aegu helitu oli, sest helilise klusiili loomukohane kuuldavus oleks niisuguses seisukohas vaevalt mahti annud analoogilise *t* tekkimisele, mis ju vepsa murdeis esines. Neis lõunavepsa murdeis, kus *sond*, *keld*, *semend* üteldakse, võiks (*t* >) *n* > *d* muutus vanem kui mujal olla, kui asi mitte pika täishääliku iseaegeest lühenemisest ise murdeis ei oleneks või kui viimaks *d*:gi lihtsalt analoogiline ei ole. Kalduksime nimelt ikkagi selle arvamise poole, et dentaal häälikseaduslikult ära kadus, mille järele analoogilised partitiivid, üleüldse *part. nudet* (< *partta, *lutetta), lõunas aga enamasti *mad kalad* (< *māta, *kalata) tüüpi eeskujul moodustati, kui mitte lausefoneetilisel analoogial (vrt. 57). Kadumist näeme (Krl.) ka partitsiibes nagu *söhtän* (< *söhtänd* < *söhtanut). Vrd. ka sõna *laukun* (< *laukunta*) 'lauatäis sööjaid või joojaid, laudkond' (nagu 'kihelkond, perekond, leibkond', s. l a u t a k u n t a 'kommissjon'), kust dentaal nominatiivist ära kadunud ja — sest et nominatiiv vist kõige üleüldsem oli — pärast seda *nd* asemele *n* ka teisi kaasustesse üle kanti (*laukun* — *laukunan* pro *laukundan). Siis peame muidugi otsustama, et *d*

sõnades *poikind*, *imend*, *nutand* jne. omakorda analoogiline on (*poikindan*, *poikindas*, *poikinda*.*ie* jne. järele), mis ka teisi allnimetatud tüveüldistusi silmas pidades väga tõenäolikk paistab.

56. Kõige parema tunnistuse sellest, et dentaali kadu eelolevail juhtumustel häälikseaduslik on, annab ometi vepsa ablatiiv, mis dentaali kadu tagajärjel adessiivi sarnaseks on saanud ja mida pärast-poole enamasti, kuigi mitte alati, *-pā* postpositsiooniga hakati adessiivist eraldama (vrd. eel 22). Tuleb küll nii vepsas kui mujal ette, et klusiil teatavate konsonanthäälikute vahele sattudes ära on kadunud, kuid ei ole meil õigust oletada, et siin dentaali kadu oleks alles pärast *-pā* tarvitusele võttu (ühtumas *-ltp-*) sündinud. Vaevalt oleks tähendatud postpositsiooni tarvitusele võetudki, kui dentaal enne seda juba ära ei oleks kadunud, segiminekut adessiiviga sünnitades.

57. Mis puutub eesti ablatiivisse, siis on tema ajalugu siin õige õpetlik. Teatavasti esineb selle lõpuna *lt* (maalt, suurelt jne.), ehk küll eelolevate harutuste järele dentaali kadu ka siinkohal häälikseaduslikuks tuleks pidada; tähendab: ablatiiv oleks adessiivi sarnaseks saanud. Nii selge kui ongi, et ablatiivi *t* analoogiline peab olema (*lt* > *lt* muutust ei tohi vist arvessegi võtta, nagu SETÄLÄ seda on mõelnud, vt. ÄH 15), peab ometi tunnistama, et ka analoogiaallikaid mitte kerge ei ole leida. Kas mitte vahest sisemiste kohakäänete vaherkord: *jalga* : *jalas* : *jalast* ei kutsunud ellu vastavat *jalale* : *jalal* : *jalalt*, pääle selle kui viimase asemele oli *jalal tekkinud? Kuigi niisugune kaudne analoogia iseeneses võimatu ei oleks olnud, näikse siiski loomulikum olevat lausefoneetilist seletusviisi siia sovitada. Dentaal kadus ju ainult absoluntses lõpus, kuid jäi püsima süntaktilistes ühtumais, kus ablatiivsõnale veel miski teine sõna otsekohe järgnes — niisama, nagu lõpp-*ni* kadu ja püsimine just lausefoneetilisest teguritest on olenenud (vrd. autori Viron kielen äännehistoria 57). Ja niisama nagu põhjacesti (ja läänevadja) lõpp-*n* verbide I. isikus „võeti tagasi“ ka neisse asematesse, kus ta oli jõudnud juba kaduda, nii sündis ka ablatiivi lõpuga. Kuid neist kolmest kujust, milledest igauks omal kohal häälikseaduslik oli: *mäl (< *mälla) — *mäl* ära — *maalt pärit*, *maalt tagas*, *maalt sisse* jne., võitis ja üldistus ainult viimane, kus dentaal vist ka kvantitatiivselt kõige tugevam oli (nagu *rautsep* < *rautaiset). — Hoolimata sellest, et meil siin kindlakstegetamata oletusega tegu on, jääb igatahes väärtusrikkaks lausefoneetilise analoogia printsii, mida lisategurina arvesse tuleb võtta ka teistel siin käsitlusel olevail juhtumustel¹, olgugi, et neis teiste rühmade otsekohe sama analoogia pääle saame toetuda.

58. Jõuame viimaks elatiivi juurde. Vaevalt saab meil siingi kahe kaasuse segiminekest, ilma eelkäivate häälikmuutusteta, juttu olla, nagu seda arvatakse (SETÄLÄ, ÄH 17). Siis peaks juba süntaktilisi

¹ Samuti seletub ka liivi ablatiivi dentaal: *päikkal* 'paigalt'.

kokkulangemisi elatiivi ja inessiivi vahel rohkesti leiduma, aga neid võiks põhjaliku otsimise järele õige vähe leida¹. Tõsi küll, päaltnäha on häälikumuutust *st* > *s* raske oletada, aga niisuguseid nagu *vargastab* vastu rääkima tuua on meetodiline eksitus, sest muutust tuleb ikkagi ainult sõna lõpul vaadata. Nägime aga *st* ka sõna lõpul, kuid ainult niisugustes seisukohtades, kus ta hästi ka analoogiline võib olla: (*suruz* :) *surust*, *hebošt* (teiste partitiivvormide dentaali analoogia), *näpišt*, *odvašt* (teiste imperfekti isikute analoogia: *näpištün* jne.), *koivišt*, *lepišt* (teiste kaasuste analoogia: *koivišton* jne.) — täitsa seesama lugu, mis eel *t* kadumise arutusel nähtavale tuli. Kuid seekord ei pruugi ainult teoreetiliste arvamistega esineda. Sellel ainsal juhtumusel, kus *st*l sõna lõpul kuskilt ei ole olnud võimalust analoogiat otsida, on *t* tõesti ära kadunud, ja nimelt adverbides *tšomas*, *väljäs* jne., kus nad vokaalita esinevad (harilikult *tšomaštš* või põhjapool *tšomaštšš*). Seletatagu need kujud muidu kuidas tahes, aga *t* kadu si järele on ilmne.

59. Ei oleks tarvis elatiivi *t* häälikseadusliku kadu kohta enam muid tõendusid otsima minnagi, aga toodagu veel juurde kohanimi *habšmägi* (< *hāpisto; Pj.) või juba nimetatud arvsonad *kakštoš* (küme) jne. Neis võiks *t* kadu ometi teatavast koonsonantümbrusest tingitud olla. (Liivis ja mujalgi on niisuguseid kadujuhtumisi hulk: *muškəo* 'mustikad', j.t.). Sellega kõrvustikune oleks muidugi *stp* > *sp*, kuid niisugused elatiivid nagu **sostp*š, **minustp*š enne *t* kadu (×*sōsta > *sōst* > *sos) ei oleks tekkinudki (vrd. 56).

60. On ometi paar iselaadi juhtumust, kus *st* nagu vastu ootust sõna lõpul, esineks. Esiteks adverbis *mōst* (~ *mest*) 'jälle, taas', näit. *sid mōst tojhe kuštšū* 'siis jälle teine kutsus'. (Häälikuliselt sama sõna kui s. myös 'ka'; sama tüvi elab vepsas ka *mu* ~ *mud* kujul: *tedmu* 'teed mööda', s. *tietä myōten*, *tütärdmu* 'tütrega', *kokotustmu* 'kõõrutades'). Seletuse pakub vanemate inimeste (Arsk.) tarvitatud paralleelvorm *mōsten*, millest *mōst* oma lõpu *st*ga lihtsalt hiline lühendus on. Tuletusline vahekord s. myös, veps. *mōsten* on sama, mis näit. s. *t a a s*, aun. *toasten*². — Teine iseäraldus on postpositatsioon, praegu juba kaasuslõpuks kujunenud *rost* (~ *lest*, Šdj. *nost*), näit. *iša.rost* 'isa juurde' (s. *isän luo*), *hej.rost* 'nende juurde', *nejšš.rost* 'neidude juurde'.

¹ Oma lauseõpilise uurimuse kavandist, kuhu näitused ka kaasuste tarvitamise kohta olen koondanud, leiab elatiivi üheksa punkti juures kõigest kaks, kus võiks süntaktilistel põhjustel elatiivi ja inessiivi segiminekuht võimalikuks pidada: ajamäärustes, nagu *lehm kandō pedrompühäs* (< -*pühästā*) 'lehm kandis, poegis pedropüha aegu' ja ütteluses *sinus i pidajad* 'sinus ei ole, sinust ei saa pidajat'.

² Gætz'i järele (Tutkimus annuksen kielestä 105).

Latiivkaasuse tuttav lõpp on küll *-s* (vrd. näit. s. 'ulos, pois, loitos'), kuid *st:d* oleks võimatu selle abil seletada. Kui aga näeme, et vepsa põhjapoolseis murdeis vastavil korradel veel *noste* või *noste* näikse esinevat, siis on igatahes sedakorda selge, et *nost* on alles pääle oletatavat *st > s* muutust tekkinud.

61. Lõpuks vaatame mõnda üksikjuhtumust, kus klusiilide edustus ühel või teisel viisil iseäraldusi näib pakkuvat.

1) Sõnas *hond* 'halb' (s. *huono*, karj.-aun. 'huono', vajdas lainisõnana *hõno*) esinev *d* võiks mõtte kergesti viia niisuguste analoogiavormide pääle nagu eesti *vanduda* (pro *vannuda*), *salgan* (pro *salan*) ja maksvale arvamisele tuge anda, et vepsaski vaheldus *rand: ranna-* kord valitsenud. Kui *hond* tõesti s. 'huono' juu. otsekohene vaste peaks olema, siis võiks parem soome edustus nõrga astme' üldistuse tagajärjeks (*huonon*, *huonosti*: *huono* pro **huonto*) olla. Soomeski on ometi *hontalo*, *honto* (LÖNNROTI tõlge: 'värdlös, obäklig, oduklig'), mis kõnesolevale vepsa sõnale ka häälikuliselt täiesti vastab.

2) *kündjed*, sg. nom. *kündj* (< **küntal*) 'silmapisarad' (s. *kyynel*, *kyynel*, karj.-aun. *künäle*, *künele*, vajd. *isühneljän*, liivis aga *kündäl* või *kündlän*). Siin on *d* hiljem homorgaansete häälikute vahele arenenud (**kündjed > kündjed*, vrd. eesti *pintsel*, *Ants* j.t.), ja *d*-kuju pärast üldistunud, nagu keskvepsa murde edustus: *kündjed: künoy* (vt. SETÄLÄ, ÄH 427) kui ka klusiili puudumine säilinud vokaali eel mainitud astmevahelduse-alustes keeltes tunnistab.

3) *pehu*, gen. *pehun* '(lühikeseks lõigatud) põhk. pekstes jäänud aganad', s. *pehku*. Siin peab nii eesti kui soome *hk* proportsionaal-analoogia arvele pandama (vrd. eesti *tohk* pro *tohi*, vähk pro *vähi*, puhkma pro puhuma j.t.), sest vepsa *pehu* ei oleks muidu seletatav. Pääle selle esineb ka soomes murdeliselt *pehu*, ja nähtavasti koguni murretes (näit. Raumal ja mujal edelas), kus sõna ei võiks nõrga astme üldistuseks kuidagi seletada, sest et *k* vastavus labiaalvokaali eel sääl kadunud ei ole (*vihko: vihvon*, Raumal *tahko: tahgon*, vt. OJANSUU, Suomen lounaismurteiden äännehistoria, Konsonantit, lk. 31, 32).

4) *mida* (või *midak*) 'mis' partikli kõrval võib kohati (Fedr.) kuulda *miak*. Siin on kahtlemata ainult „kulunud“ sõnaga — kiirendatud kõnetempo puhul sagedamini lauserõhutumasse seisukohta sattunud sõnaga — tegu, mis vastaval korral eestiski (lõunamurde *miä* 'mida') ja koguni liivis nähtavale tuleb.

5) Sõna *udessä* 'uuesti' (venekeelde tõlgiti sõnaga *нова*), mis kuju poolest = s. *uudesta*, karj. *üvestah*, on omast kohast ainult korralik sünnitus: elatiiv *udēs* (< **üdest*) + postpositsioon *sä* (< *sai*, = 'saadik').

6) *po'rgmäie* (Arsk.) 'nirk' (lüüd. *pordimoj*, karj. *pordime*, *porrin*, s. *portimo*). Ou sündinud miski dissimilatsioon või parem mõni väljaspool igat süstemi olev häälikkomistus, nagu see haruldasemaid sõnu kuuldes ja lainates harilikuks nähtuseks on; nõnda leiame lõunavepsastki pääle nimetatut veel mitu kuju: *po'rmäie ~ po'rmhüie*

(Krl.), *pod'mhānie* (Tgl.), *pod'mānie* ~ *pod'mānie* (Šdj); vrd. 'hani' sõna vastavusi *h* ajaloo.

7) *ark*, gen. *arkan* 'arg' (s. arka). Sõna on — võib olla lainuna põhja poolt tulles — kuidagi geminaatsõnade hulka sattunud (vrd. geminaatade ajalugu); ka germaani originaalis on teatavasti lühike konsonant esinenud (muinasskandinaavia *argr*).

8) *kurktuda* 'vihastada' (vrd. eesti 'kurb, kurbtuda').

9) *kinged*, plur. *kingjad* 'ahas, kitsas' (s. kiinteä, vrd. eesti 'kindel'), *kingitada* 'kinnitada' (s. kiinnittää). Teiste *ntle* vastaks vepsas *ŋk*, kuid see vastavus ja kogu vahekord jääb natuke hämaraks.

10) *rohkäzõltu* ~ *rõhkäzõlta* (Krl.) 'rõhitama ajada' (s. 'rõyh-täyttää, røyhkäyttää') — pisike detail, mis ometi näituste hulka, häälikute vahelduvusest seda laadi sõnades, lisaks olgu.

11) *tulivihtrō* ~ *-vihkor*, (Krl.:) *tulivihor* 'tuulispask'. Vrd. v. *nixp*; vrd. MIKKOLA, Berührungen 100.

12) *rozme*, gen. *rozngen* 'rooste', *rosmestuda* 'roostetada' (s. ruoste, karj. ruostu-, vadj. *rōssa* < *rōsta, liiv. *rūost*). Põhjamurretes näib juba esinevat ka *rostē*, niisama lüüdis, kuid anuusest teataakse *ruozmie*. Nasaali ilmumine klusiili asemel — sõna on ju teatavasti vana germaani lain, kus *t* originaaliski esinenud, vrd. saksa ja rootsi 'rost' — on raske seletada, liiatigi, et ta mitte ainult ühes kohalises murdekeses ei esine, kus ta veel juhuslik komistus võiks olla.

b. Silbi lõpul.

1. Kahe konsonandi ühtumad.

a. Helilise hääliku eel.

62. Peame alguses tähendama, et astmevaheldusteoriade järele klusiil esimese silbi lõpul algsoomes klusiilina on esinenud ainult sel korral, kui teine silp lahtine oli, näit. **kakla*, illat. **kaklahen*; oli silp kinnine, siis klusiili nõrk vaste, käesoleval korral *k*le vastav spirantkonsonant *γ*, näit. **kaylan*, elat. **kaylasta*. Ja tõesti on näit. eesti *kaela* või soome *kaulan* vormisid raske mõelda eeldamata niisugust spirandilist häälikut, mis pärast vokaaliks arenes. Juba häälikfüsioloogilistel põhjustel ongi seda oletatud isegi enne, kui veel teaduse aksiomiks oli saanud suhe **kakla* : **kaylan*, **kaklahen* : **kaylasta*, s. o. et *k* tugevas, *γ* nõrgas astmes kõrvuti esines, kuni viimaks vaheldus kadus kas tugeva või nõrga astme üldistuse tagajärjel: *kakla*, *kaklan*, *kaklahan*, *kaklasta*, või mõnes teises murdes jälle **kayla* (> *kaylan* või *kaelan*), **kaylan*, **kaylahen*, **kaylasta*.

Ei ole mingit põhjust kahelda, et niisugust vaheldust astmevaheldusele alluvais keeltes ei oleks esinenud: niisama nagu näit. eesti

lagi : *lae* või *muld* : *nulla* vahest juba algsuomest päritud vaheldus-
tesse (*laki* : **layen* või *multa* : *?*muldan*) tagasi tuleb viia, võime neis
ka varemalt suhet *kakla* : **kaylan* oletada. Kuid kas oli niisugune
edustus vähemalt selles vanemas algsuomes, kus veel iseseisvamaid
murdeid ei olnud arenenud, tõesti olemas? See küsimus ilmub meie
ette silbialguliste klusiilide „nõrkade vastete“ ajaloos, ja ühes sellega
tuleb põhimõttelikult ka **kaylan* edustuse hüpoteesi arvustamisele.
Praegu esitame kõik silbilõpulisel klusiilidel eeldusel, et meie lähtekeeles
spirante ei olnud, nõnda siis teise silbi lahtisust ja kinnisust näituste
juures tähelepauemata.

63. *kl, kr*:

kaga 'kael' (s. *k a u l a*, vadja *k a g a*), *kaglaten* 'kaelakuti', *paga*
'(viisu-) pacl', *naga* 'nael' (vrd. lõunaeesti *nagla* : *nakla*), *nagajita* 'nae-
lutada' (s. *n a u l i t a*), *sega* 'sõel' (s. *s e u l a*), *segõd'a* 'sõeluda', *seg'i-*
kand 'tohtkory (kuhu sõelutakse)', *neg.äñe* 'nõelakene', *egle* 'eila', (*hu-*
ma.nakaz) *õgl'ästetse* '(joobnud) tahab oksendada, oksendeleb', *hõglötädä*
'segaselt rääkida'. — *kagr* 'kaer' (s. *k a u r a*, vadja *k a g r a*), *nagrdä*
'naerda', *nagrhed* 'nairid', *nagriž* 'nairis', *tagr*, dim. *tagrāñe* 'kala pehme
seljalaha' (vrd. s. Lr. *t a u r u* 'mör, mjuk', *k a l a* on *t a u r u n u t* 'färsk
och väl kokt', *t a k r a r a u t a* 'stor metkrok' (? ka 'ahingas'), *mägr*,
gen. *mägrän* 'mäger'.

64. *kj*:

agī, gen. *agian* 'ots, äär', *agjähñe* 'ääres olev', *agiatō* 'ääretu,
lõpmatu'. Huvitav on ka *nägiäñe* (Pj., Krl.) ~ *nägiäñe* (Tsl.) 'silmatera',
ka 'katseks pekstud lina' (*tarbiž nägiäñe tapta* 'tarvis natuke katseks
peksta, et näha, kas katkutud lina juba küllalt on õhu käes seisnud').

Aga leidub ka kuju *nähjiäñe* (Arsk.) 'silmatera' ja isegi järjekindel
vahekord *nägi* (< **näkiä*) 'nägiä', samuti *tegi* 'tegiä', aga oblikva-
käändeis *hi*: *nähjän*, *nähjääd*, *tehjääd*, *tehjiid* jne. Sellele, kes käesoleval
pubul vahest tõttab ka vepsast elavat tunnistust astmevabelduse kohta
leidma, anname kohe sündsat lisamaterjali: *nägōda* (< **nägelda*) 'sage-
dasti näha': *nähjēñ* 'näen sagedasti', *nähjññ* 'nägin sagedasti', *nähmññe*
'nägemine', (*tegōda* :) *tehjēñ* 'teen sagedasti', *tehmatō* (*nahk*) 'parkimata
(„tegemata“ nahk)'. Võiks arvata, et kellelgi asja ei ole midagi algu-
pärase *γj* järeltulijat enam siin näha, vaid kõige julgemal korral *h*
üldistust kujudest *nähhta*, *fehhta*, *fehht* jne. (nagu SETÄLÄ, AH 150, ole-
tabki); ei ole ju siin sagedasti (näit. *nähmññe*) algup. konsonanttve-
gagi tegemist (isegi *nägiäñe* on sisekadu järele tekkinud vrd. teise silbi
a ajalugu). Jätaksime lõpuotsuse vormide kohta edaspidistele vepsa
murrete uurimustele, kuid juba siin paistab õige tõenäolik, et sündinud
on võrdlemisi hiline muutus *gī* (vaevalt *kj*) > *hī*, *gm* > *hm*, *gl* > *hl*,
mis piiratud häälikümbruses (esivok. järel) mõnes vepsa murdes kor-
ralikult läbi viidi.

65. (?) *kn* > *nn*.

Niisugune assimilatsioon — vahest juba algsomes sooritatud — tuleks nähtavale sõnas *ünāne*, gen. *ünātsen* 'terve, kogu' (*ünātsen peftin* 'terve toa'); vrd. ka s. 'ynnä' < *üknä (< ?*üknä, *üktenä; vrd. *üks* < ××*ükti) — kui me partiklitega nii aste-astmelt opereerida julgeme. 'Näha' ja 'teha' verbibe akt. partitsiipidest tarvitatakse vokaaltüve: *nägend*, *tegend*.

66. *tr*:

adr 'ader', (*kündän*) *adrä* '(künna) adraga' (s. auralla), *hodr* 'tupp' (s. huotra), *hudrad* (< *tr*?) 'haprad', *puodrod* 'rukki jahu' putru' (s. puuroa), *pedr* 'põhjaöder' (s. peura), *tedred* 'tedred'.

67. *tn*:

vadnas, gen. *vadnha* 'adra-, saharaud, vannas', *vodn* 'lambatall, voonakene', *lidn* 'linn', *lidnahie* 'linnlane'. — Kas *tänävon* 'tänavu' (s. *tänävuonna*) assimilatsiooni *tn* > *nn* tunnistuseks on, näib väga kahtlane. Tuleb nimelt ette ka *tänä rođen*, ja vahest on eelmine — olgugi, et ta päältnäha põlise konsonanttüve edustajana paistab — ainult lühendus järgmisest; on ju liitsõnad ülepää (ja vastav sõna eestiski: *tänavu*) tihtigi, rõhuolude sunnil, oma teed arenenud.

tn tuleb muidu niisugusenagi ette vene lainudes, nagu *plotn* 'tugev, kõva' (v. плотный), *sitnik* 'saia leib' (v. ситник) j.t.

68. *tm*.

Sellest ühtumast on ainult üks näitus: *kedm* 'kerge', *kedmemb* 'kergem'. Selle kõrval aga nähtavasti vanem *kebmä* (Pj.) ~ *kebmä* (Krl.) (vrd. ka eesti 'kebja', s. kepeä, kevýt, aun. kebjie), nõnda et *d*-vormid vaevalt üle kohaliste piiride ulatavad.

69. *tj*:

nodj, gen. *nodjon* 'tuli, mille ääres metsas magatakse' (s. nuotio). Väliste tunnismärkide järele on siin küll algupärane *tj* ühtum olemas, kuid tuntakse ka *nodj*, mille üle *j* ajaloos. (Soomes *t* intervokaalseks arvatud, vrd. SETÄLÄ, FUF II, lk. 229). Edasi esineb *dj* sõnas *badj*, gen. *badjon* 'õõnsast puust tehtud suur nõu' (Krl.), ka ülepää suure nõu nimetus (Tgl.: *niņgōmam badjaη kejtadj* 'nii määratuma nõutäie keedad'), või jällegi ainult mõnitussõnas *nogibadj* 'kasimata näoga inimene' (lapsile: *oj tō nogibadjad*). Vrd. v. бадья.

70. *tv*:

adv, gen. *advan* 'latv', *advist* '(puu-)latvade kogu', *kodvotada* 'heinavaalu laiali rehitseda'. — Siinkohal tähendatagu ka, et vene sõna свадьба ('pulm') esineb vepsas *d'v* kujul: *svad'v*, gen. *svad'van*. Selle kõrval tuleb aga ette (Krl., Tšasla) *svařb*. Ei ole tundmata vene mur-

deis ka *r*-kuju, aga vaheldus *d* ~ *r* on võinud ka vepsas sündida (vrd. *podmāñe* ~ *pořmāñe*, 61,6) on igatahes õige õpetlik¹.

71. *pl*, *pr*:

kab.iaz 'reekodar', *nübl*, gen. *nüblän* 'nööp', *höblötäškänded* 'hakkad plärama', *sabr*, gen. *sabran* 'heinakuhi', (*kaži*) *kabrise* '(kass) kratsib', *kobr* 'pihu, pihk' (s. *koura*, *kopra*), *kobramužä* 'käega kobades', *kobrotada* 'käega kobada', *hübrüena* 'torumokk', *kabrō* (rahvalaulus, ? = 'sikk', vrd. s. *kauris*). — Mainitagu ka *tohkärpüñe* (tohurullikene', ehk küll sõna vepsas vast kunagi *pr*-sõnade hulka ei ole kuulunud (vahest metatees, vrd. s. *käpry*, *käppyrä*).

72. *pi*:

kabi, gen. *kabjan* 'kabi', *hibj* 'ihu, keha' (s. *hipiä* < *hipjā*), *hibjakaz* 'lihav, rammus'. — Sõnast *kebm* vt. 68.

pi alla aunuses ja karjalas käib ka sõna *toþja* 'suur' (vrd. v. доблїй?). Lõunavepsas aga *-bm-* või koguni *-bn-*: *toþmemb* 'suurem, rohkem', *toþmendän* (~ *toþniendän*) 'suurendan'. (Ka adverb: *toþma-æþñe* 'hoopis kõik').

ß. Helituma hääliku eel.

ks.

a) Esimese ja teise silbi vahel.

73. Üleüldse on *ks* säilinud (*i* järel *kš*, vt. si ajalugu); näit. *vaks* 'vaks', *maksan* 'maksan', *maksta* 'maksta', *maks* 'maks' (elund), *oksakaz* 'oksaline', *peksatõtta* 'peksta lasta', *suksed*, nom. *suks*, 'suksed', *okseta* 'oksendada', *üks* (: *ühted*) 'üks', (*virzun*) *kaksitün* '(viisu) punusin kaheltpoolt valmis', *sikš* 'selleks', (*kušsubad*) *öks* '(kutsuvad) ööks'.

ioksen, *iošmha* kõrval tuleb ette *iošmha*, *iošnūž* ('oleks joosnud'). Muidugi analoogiline *iošta* jts. järele.

Huvitav on kohanimi *pahaaksmägi* (Arsk.), kus *-aks-* nähtavasti = 'laht', s. *lahti* (kõnesolev mägi asub suure soo, arvastavasti endise järve ääres). Muidu on sõnas alati *ht*: *saht* (külanimi), *sahihüñe priha* 'Lahti külalt pärit olev poiss', järelikult seesama *-ht-*liste vormide analoogia, mis soomeksi *-ks-* vormid pea täitsa ära on hävitanud

¹ Nagu tuttav, on silbilõpulise *t* nõrk vaste siin ja sääl *r*-kujuline: soome läänemurdeis *lata* asemel *larva*, karjalas veps. *rodna*, suom. 'vuona' asemel *vuorna*. — Ei tuleks vist kellegile meelde väita, et vepsa *svadv* ~ *svaiv* sõna keelde tulles oligi veel vana suhe *t*: *ð* valitsemas ja et mainitud kaksikkuju seda peegeldaks. Juba sõna noore ea päälle mõtel-des on igatühel selge, et siin ainult „komistusega“ on tegu — olgu see kas või vene keeles sündinud.

(lahti pro laksi, haahti pro haaksi jne.), lahtena, lah-teen, haahtena analoogia järele.

74. *ks* heliliseks muutumine *g*, *d*, *b* või helilise spirandi eel on silbialguliste klusiilide ajaloost meile tuttav nähtus, näit. *kagz_bonašt* 'kaks marjakest', *ügz_garbo.näie* 'üks kuremarjakene', *lägzgi* 'läkski', *ögzgi* 'öökski', *kagž_žer'did* 'kaks ritva', *pagž_žir* 'tihe sopipoolne osa mõrras'.

b) Järgsilpides.

75. *ks* > *ss* > *s* (š)¹. Selle muutuse näeme kolmes rühmas:

1. *-ks-* tüvelisis noomeneis, näit. (*kaguz:*) *kaguzsed* 'kaelahelmed', (*tervaz:*) *tervasō* 'tõrvasel puul, tõrvaksel', *keitosed* (*päčšis keihubad*) 'supid (ahjus keevad)', *hejnusen* 'heinakuuri', *žänišid* 'jäneseid' (s. jäniksiä), *žändusid* (*en pakičšē*) 'jätiseid (ma ei palu)', (*kuln*) *tarādušen* '(kuulsin) mürtsatuse', *šizaršed* 'õeksed', *puretišes* (*pujtōln*) 'kõhuvalus (lugesin nõiasõnu)', *koverusid* 'reekodara-puid', *noustatišen* 'pärimi', *šeg.nōtišed* 'sõredad jahud, mis sõeludes järele jäävad', *magutišen* '(elajate) jahujoogi', *hāmetišen* '(elajate) roka', *pärmātesed* 'palistused', *ogandšed* 'orukesed', *pōtgōtišed* 'hirmutised', *kandātesud* '(piima-) koorekene', *perskusen* '(pükste) tagumiku' (s. persuuksen), *koimandšesen* 'kolmandiku' (s. kolmannekseen), *hibušekaz* 'juukseline', *katušekaz* 'kaanega (varustatud)'.

2. Passiivi preesensvormides, näit. *žodas* (< *žōtakšen) 'juuakse', *šōdās* 'süüakse', *letas* (< *lētākšen) 'tõstetakse', (*koñdjad vidas*) *magatas* '(karud tihedas kuusikus) magavad', *oižetas* 'saadetakse', *ko.nālas* 'kolisetakse', *šemetas* (< *šēmētākšen) 'külitakse', *kazvaškatas* 'hakatakse kasvama', *tu.žškatas* 'hakatakse tulema'.

3. Ka aktiivi 3. isiku preesensvormides, pääasjalikult refleksiivretsiproogilistes verbides, näit. (*leib*) *šopisē* '(leib) lõpeb', (*mets*) *pažinasē* (< *pažinākšen) '(puu) paindub', *vedasē* 'veab ennast, vedeleb', (*ka(k)*) *pidasē* '(kõik) kulub', (*vilu*) *tegesē* '(vilu) hakkab', (*haygot*) *šārgesō* '(halud) lähevad lõhki', (*hān*) *tapasē* (< *tažpākšen) 'ta tapab ennast, vaevab ennast surmani', (*hō*) *tapasō* mitm. 3. isik, (*koñdī lehma*) *tabdasē* '(karu lehma) külge hakkab kinni', (*hō*) *ružšisō* '(nemad) võtavad jalad lahti', *tervehčesēsō* 'annavad üksteisele suud', (*bembel*) *šasketesēsē* '(look) annab järele, kisub sirgeks', (*kana*) *sabičšesē* (< *sapitšeksšen) '(kana) savitseb', (*rahvas*) *tarkičšesēsō* '(inimesed) pühivad oma jalgu, hoiavad oma välimuse puhta'. — Vrd. lõunaeesti preesensvorme *ta sulas* (< *sulākšen), plur. *sulazē*, (*ta*) *pašas*, *na mõžezē* jne.

¹ SETÄLÄL (TSK 10, lk.946) on see *s* „tugeva astme jätkajaks“!

76. Selle edustuse kõrval näikse imeline, et translatiivis ometiigi *ks* nähtavale tuleb: näit. (*raņktob*) *ozaks* '(tuleb) hääks, õnneks'. *aahaks* 'alla', *verhaks meheks* 'võõraks meheks', *nelampäiväks* 'neljapäevaks', (*bašib*) *bepšaks* '(kõneleb) vepsa keeli', *veņaks* 'vene keeli', (*kaži kabriše*) *viuiks*, *buřguiks* '(kass kratsib) külma, lumetuisku ette kuulutades', *mejalžiks* 'meie kombel' (s. meikäläisiksi), (*aņasõ eba*) *rařfikš*, *rařfalžiks* '(talitavad mitte) õige rahva kombel'.

77. Ka järgsilpides tuleb nähtavale *si* või *ks*:i muutumine heliliseks, kui talle *g*, *d*, *b*, *z*, *š* järgneb, näit. *hufaz denğad* 'peidetakse rahad', *koāntaz derōnas* 'kolatakse mööda küla', *kaskaen semetazgi* 'ale pääle külvataksegi', *letazgi* 'tõstetaksegi', *aahagz bulkahit* 'alla klopsatas', *veņagz bašibad* 'vene keeli kõnelevad', *mejalžigš bašibad* 'meie keeli kõnelevad'.

78. Üleval kirjeldatud algsome *ks*:i edustus on keeleteaduse põhimõtete seisukohalt kaunis õpetlik. Selle pääle vaadates, et järgsilpide *ks* teistes rühmades mitte ei ole säilinud, peame otsustama, et ta translatiivides analoogiline on. Esimese ja teise silbi vahel oli *ks* häälikseaduslik, nõnda et ühesilbiliste noomenite translatiiv on mitmesilbilistele analoogia allikaks olnud — hoolimata sellest, et ühesilbiliste liik mitmesilbilistega võrreldes üsna tillukene on. Kuid *ks* > *ss* > *s* muutus oleks viinud, või ütleme parem viis translatiivi nii sagedastigi inessiivi ja elatiivi sarnaseks, nõnda et segaduse ärahoidmiseks ka arvu poolest väikene, aga iselaadildasa selge rühm analoogia andjaks ära kulus.

Aga teoreetiliselt vaadates peame siiski ettevaatlikumad oma järeldustes olema. Näeme ju ära, et kõik need teised rühmad, kus *ks* > *ss* > *s* nähtavale tuleb, niisugused on, et neis tähendatud häälik-ühtum niisama rõhutumas kui ka kõrvalrõhulises silbis ette on tulnud, ja võimalus on olemas, et *s* kõrvalrõhulises silbis analoogiline on (pro *ks*); näitab ju arenemine pää- ja kõrvalrõhulises seisukohas ka mujal ülepää ühesuguseks kaldunud olevat, ehk küll analoogia mõju enamasti püüab suhteid tasandada. Nõnda võiks ka translatiivi *ks* nii pää- kui kõrvalrõhulises seisukohas häälikseaduslik olla, knigi see mitte kõige tõenäolikum ei ole (vrd. 79).

79. Kergesti arusaadav on, et *ks* ühesilbiliste verbide preesensis ei saanud püsida, vaid **lōksē* asemele tuli *lōsē* ('viskleb'), sest et tung ühesuguste funktsioonide kandjaks ühesugust vormilõppu leida — n. n. süsteemsund — seda nõudis (*tapasē*, *tegesē* järele ka *lōsē*). Ja meie ei eksi vist mitte oletades, et see süsteemsund seekord sellepärast *ks*:i kasuks ei langenud (nagu translatiivide juures), et ka *s*-vormid seekord midagi teiste funktsioonidega segiminekut ei toonud. Otsustav oli lihtsalt *s*-vormide arvuline ülekaal.

Kui statistiline uurimine võiks näidata, et *ks* niisugustes preesensvormides just kõrvalrõhulises seisukohas kõige sagedamini ette on tulnud, oleks õigus juba otsustada, et järgsilpide *s* kõrvalrõhulise silbi järel mitte ei saa analoogiline olla, nagu seda eel (78) võimalikuks arvasime, vaid häälikseaduslikult *ks*:ist sündinud.

80. Mis kõnesolevate preesensvormide etümoloogilisse iseloomu puutub, siis on nad täitsa paralleelsed passiivi preesensiga. Nagu pass. imperfekti (*tuldi* < $\times^*$ *tulli(a)-i-hen*) suudame jaotada osadesse: sõnatüvi, imperfekti tunnus ja kolmanda isiku suffiks (sama, mis vepsas ja soomes isikupronoomenina *hän* ette tuleb), nii suudame ka pass. preesensi (*tullakse* < $\times^*$ *tulta-k-sen*) vastavaisse osadesse jaotada; kuna imperfektil *i* tunnuseks on, on ta preesensil *k*, mille järele ka pronoomeni *s* ei ole saanud *h*:ks muutuda. Ja näit. *hän tapase* (soome murretes ka *t a p a k s e n* 'ta tapab ennast') on lugu seesama, ainult et *-se* (< *-sen*) selgesti objekti funktsioonis esineb; alati ei ole see 3. isiku pronoomenist tekkinud liide süntaktiliselt nii selge (vahel respi-rookiline, vrd. *tervehetjäsō* 'suudlevad üksteist', vahel ebamäärasem, vrd. *kana sabištšese*), kuid juba niisuguste verbide iseloom nii vepsas kui ka lõunaeestis näitab, et liite objektifunktsioon igatahes õige vana on. — Selle kõrval on muidugi nii vepsas kui lõunaeestis ka tuttav labiaaliga moodustatud preesens (veps. *job*, *andab*, lõunaeesti *andva*), mis teatavasti ühendusse I. partitsiibiga seatakse („tulevad pojad — pojad tulevad“).

81. Viimaks tuleb ka *ks* > *ss* > *s* muutuse vana duse küsimust puudutada. Vahest võiks näitusi nagu *tervasō* ('tõrvaksel'), *heinusen*, *särgesō* ses suhtes mingisuguseks kriteeriumiks pidada: sisekadu aegu on teine silp veel kinnine olnud (s. o. *ss* või *ks* veel alal). Ometi ei ole täitsa kindel, kas algkinnises silbis, kui ta pärast ka lahtiseks sai, sisekadul (rõbuolude tõttu) vastuvõetavad tingimused olid, kuna juurde tuleb veel võimalus, et praegune teise silbi vokaal ka analoogiline oskaks olla. — Muutus on muidu üldvepsa omadus ja nõnda siis kaunis vana.

ts.

a) Esimese ja teise silbi vahel.

82. Säilinud *ts* (*ts* > *tš* muutusest *i* järel vt. *s*:i ajalugu) üleüldse kõigis rühmades, kus ta on ette tulnud.

1. Üksikuis *-ts*-noomenites ja verbides, näit. *pačsaz*, gen. *pats-han* 'ahjusammas', (*mägi-*) *ots* '(mäe-) kallak', *mečsan* 'metsa', *metshāne* 'puu', *ratshil'* (< $\times^*$ *ratsahilla*) 'kaksiratsa, ratsutades', *vičsata*, prees. *vičstan* 'vitsaga siduda', *vatstā* 'sai tiineks', *vačsaspā* 'vatsast', *nei-*

šukāne 'tütarlapskene', *neiđšestadazhe* 'neiupõlve elada', (*kut sinuŋ*) *kuđsubad* '(kuidas sind) kutsuvad (= kutsutakse)', *rađ'sin* 'raatsin', *ratsia* 'raatsida', *eđ'sin* 'otsisin', *eřta* 'otsida', *liđ'son* 'litsun', *liřta* 'litsuda'.

2. Arvsõnas *seitsmen* 'seitse', *seitsmenē* 'seitsmes' ning pronoomenis *iđšē* 'ise', vrd. ka tuletust *iřhine* 'langetõbi'.

3. Mõnedes *e*-tüvelistes verbides, millede I infinitiiv *-ta* lõpuga on, näit. (*sojta*:) *sojđšen* 'palvetan', (*kaitazhe*:) *kaiđšeme* 'kaitsen ennast', *kaiđšmha* 'kaitsma'.

83. Palataliseeritud *ts*:ist on aga (*i* eel) mõnikord tekkinud häälik, mida saab ainult *t*:ga tähendada: (*eđ'sin* ~) *eřin*, (*neřsine* 'sellele' ~) *neřine*. Niisama *tařin* ~ *tađ'sin* 'viskan, virutan' (aun. Lr. 'tatsita'), *rāřin* ~ *rāđ'sin* 'naisterahva särk' (aun., karj. *rāřinā*, s. Lr. 'rätsi, rätsinä, räässinä'). Siia kuulub vist ka kohanimi *jořjārv* (~ *jořšjārv* < *jořtsenjārv*). — Verbidest, kus *ts*, esineb isegi infinitiiv õige sagedasti kujul: *eřta* (~ *eřta*), *tařta* (~ *tařta*; alati *tařte* 'viska ennast') ja koguni *rařta* (~ *rařta*), ehk küll *rařin minu kuuldes kuskil ei esinenud. Ongi küsitav, kas on infinitiivi *řt* häälikseaduslik (vrd. *hutiŋ* 'matan maha': *hutiřta*, mille järele *eřin* : *eřta*). — Muidu on *t* ja *ts*:i esinemise piirid koha poolest vähe ebamäärased; eelmine siiski enam noorte keeles (Tgl). Kaksikedustusest vist tulebki, et ka *t* rühmasõnu võib *řs* kujul kuulda, näit. *lāřik* 'veelomp' (s. lā t ā k k ö, s. Lr. lā t ā i k k ö) kõrval ka *lāđ'sik*. Aga palatalisatsiooni asemel tuleb kohati (Krl., Tsl., Šdj) ette ka *řs*, kus affrikaat koguni alveolaarseks kaldub: *tađ'sin*, *en rađ'si*, *eđ'sin*, *neđ'sipā*.

84. Viimaks meile tuttav muutus: *ts* > *dz*, näit. *sojđž_bohatare muřšikare* 'palus rikast meest', *medzgi* 'metski'.

b) Järgsilpides.

85. Säilinud on *ts* (*i* järel *řs*:ina) ületõlde ka järgsilpides kõigis ettetõlnud rühmades:

1. *-ts*-tüvelisis substantiivides, näit. *tomitř* 'toome mari', *garitř* 'kuremari' (taime nimena), *kāgiđřud* (millegi taime nimi), *gurbitřud* 'kurvitsad', *munařitř* 'kanamunadest, kartulitest v. m. s. valmistatud toit', *koveritř* 'kõveraks kiskunud asi', *koiveritř* 'mitte aus, edvistaja inimene', *kuiveritř* 'kokkukuivanud (inimene, puu)', (*māngām*) *birbitřšuhe* '(läki) pajuurbi, pajuoksi korjama', *kāmitř* 'käävide tegemise rull', *pezitř* 'pesemisnõu'.

2. Adjektiivides, millede nominatiiv *-ie*-lõpuline, näit. *amūđřed* 'vanad, vananenud' (vrd. 'ammused', s. a m m o i s e t), (*ende*-) *muřōđřed* '(tuna-)mullused', *eřđřed* i *tagāđřed* *iangad* 'esimesed ja tagumised jalad', *ünāđřen* (*samovaran* *iořmā*) 'kogu (teemasina täie jõime)', *min suruđřed* 'kui suured', *mugōđřeare* 'niisugusele', *ehkōđřō* 'õhtul', (*keřkmāne*:) *keřk-*

māčšid 'keskmisi', (*murgnäie*:) *murgnāčšed* 'pahrupidised', (*oiktäne, oiktāst*:) *oiktāčšid* 'õigeid, sirgeid', (*sigaläie, sigališt*:) *sigaltšid* (~ *sigalšid*) 'säälseid', *ialgmāčšid* 'viimaseid'. Muidugi teada on nende kõrval ka *-ne* : *-se*- adjektiive: *raudāžed, rahāžed, kuivāžid* jne.

3. *e*-tüvelisid verbides, millede I infinitiiv *-ta* lõpuline on, näit. (*pakita*:) *pakičšen* 'palun', (*caymita*:) *caymičšemā* 'valmistame', (*homāta*:) *homāčšob* 'märkab' (s. h u o m a i t s e e), (*tonkita*:) *tonkičšemha* 'lukkima, tõukima', *ruditš* 'pühkis luuga' (vrd. *rud* 'luud'), (*haravōta*:) *haravōčšiv* 'rehitsesin', *kačšičšob* 'põletab viirukit, puhastab püha suitsuga' (vrd. v. кадуло), *meletōčšobad* 'hullavad', *murgnōčšen* 'votan hommikueinet', *ahavōčšobad* 'tuule käes kuivavad', *tuhivōčšen* 'tuuseldan', *putlikōčšeme* 'ma lipsan, putkan sinna tänna', (*pōivāz*) *heiditššeskandob* '(lina) hakkab õilmitsema', *emagōčšuz* '(perenaise) toiduküpsetus'.

4. Prolatiivvormides, näit. *rōivnāčšiči* 'äärt mööda' (s. r e u n a t s e), *lanhūčšiči* 'lauda kaudu', *sigūčšiči* 'säält kaudu', (*ajōn*) *tutukūčšiči* '(sõitsin) Tutuka küla kaudu', *tagūčšiči* 'tagast mööda', *minus tagūčšiči* 'minu eest, minu pärast'.

5. Mõnedes *-tški* lõpuga resiprookilistes adverbides, näit. *abutški* '(lähme) üksteist aitama', *aputški* 'üksteise tööd lõpetama', (*magadabad*) *modotški* (~ *modote*, Tsl.) '(magavad) näod vastastikku', *selgatški* 'seljad vastastikku', *kohtatški* (~ *kohtate*, Tsl.) 'üks teise vastu, vastastikku', (*toradabad*) *kāzimōhkūtški* (~ *-mōhkün*, Pj.: ~ *-mōhkūživ* Tsl., Šdj.) '(kisklevad) käsitsi, kätega', (*mānomā io*) *kirffutški* '(hakkame juba) kirvestega taplema', *seibhutški* 'teivastega (üksteisega) taplema', (*mānobad*) *hibusutški* (~ *hibuštški*) '(lähevad kokku) juukseidpidi', (*habug_da vezilint*) *korvalitški* '(Habuk ja Vesilind) hakkavad üksteisele kõrvakiile andma'. Nähtavasti on terve see rühm vene keele mõjul sündinud (vrd. vene по кулачки jts.).

86. Nagu esimese ja teise silbi vahel, on ka järgsilpides palataliseeritud *ts*:i asemel *i* eel häälikut kuulda, mida ainult *tš*:ga tabaks tähendada. Sellest tulebki, et *tš* omakorda ka *t* kohale on paigutatud murretes, millede piirkonnas tähendatud vaheldust ette tuleb, näit. (*nel' vot ol'*) *kāimāčšiči* (~ *-ti*) '(neli aastat oli) käimata', *pezemāčšiči* (~ *-ti*) 'pesemata'. Ka *tš* tuleb niisugusel korral (Krl.) ette: *tōhūtšiv* ~ *tožžūtšiv* 'teisiti', *ūhtūtšiv* 'ühel kombel', mujal *tožžūv*, *ūhtūtšiv*.

87. Viimaks jälle *ts* > *dz*, näit. *gurbidž_gagaramu* 'kurvits (sukeldaja) veelinuga', *homādž_boajan* 'märkas marja', *rudidž_gomnā kagran* 'pühkis luuga rehes kaerad ära'.

88. *ts*:i edustust vaadates äratub meie tähelepanu see, et intervokaaliline *ts* praeguses keeles affrikaadana esineb: nii klusiil *t* kui spirant *s* on mõlemad ühe silbi alghäälikud. Algsoomes ei ole seda ole-

tuse järele olnud — muidu ju meiegi oleksime *ts:i* „affrikaatade“ all käsitlenud — ja kui vahest olnudki, siis igatahes ainult nõrgas astmes, nagu see praegugi vadjas (*kuttsuq : kuṭsun*), karjala-aunuses (*meṭšän*) ja peaaegu ka eestis ja liivis nähtavale tuleb.

Mingit „astmevaheldust“ ei ole vepsa *ts:i* juures olemas, vaid on sündinud ainult *ts:i* lühene mine, nii nagu seda hiljem geminaatades näeme. Lühene mine on sündinud alles pärast sisekadu, sest näit. *kutsmha* ('kutsuma'), *kutsta* ei oleks ju saanud tekkida, kui enne sisekadu kuju **kuṭsuma-* olemas oleks olnud. Seda otsust kinnitavad ka näitused *gurbičšud*, *birbičšuhę* jts., sest kui teine silp juba sisekadu aegu lahtine oleks olnud, ootaksime vist *gurptšad, *birptšuhę.

Ainult adjektiivides nagu *eñšed* ('endised'), (*üks-*) *vošęd*, kus ka *čs* ette tuli, võiks esitatud näituste põhjal *čs:i* hilisemat algupära mõelda (*entičšet, *votičšet), kuid lõpuks edustavad vist need näitused ainult korralikke ×*entiset, ×*võliset kujusid.

Küsimusele, miks lühene mine (affrikaadaks kujunemine) just *ts:i* juures sündis, aga *ks:i* (ning ka *ps:i*, nagu kohe näeme) puutumata jättis, annab vahest ainult see foneetiline asjaolu vastuse, et *ts* homorgaansete häälikute kombinatsiooni edustab, ses suhtes järelikult geminaatadele lähedalt sugulane on.

ps.

89. *ps* on säilinud, vaheldumata kujul, nagu vepsa häälikud üle-pää¹ (*ps > pš* üle *si* ajaloos); näit. *bepšaks* 'vepsaks', *kapsahtin* 'lip-pasin, kapsata sin', *ropsahtab* 'lopsatab', *ropsab* 'krapsab', (*silma-*)*ripsud* 'silma-ripsmed', *häpsab* 'sibab (käia)', *höpsab* 'teeb tuhinal', *löps-hänne* (Krl.) 'konn', *lüpsab* 'lüpsab', *lüpstä* 'lüpsta', *lüpsin* 'lüpsin', *lapsęd* 'lapsed', *laps* 'laps', (*tainad*)^{*} *bipšin* '(täiskedratud värtnad) haspeldan, viipsin ära', *käpš* 'käpp, linnu jalg'.

90. *ps* (*pš*) > *bz* (*bž*) pääle helilise klusiili või spirandi ette sattumist: *abzgi* 'lapski', *käž gurbičšü pin* (Krl.) 'jalg kurvitsal väikene'.

91. Silbilõpulise *t* üle *k* eel oli juba kõne viimase ajaloos. Teisi siiakuuluvaid konsonanttühtumaid algsoomes ei ole olnud. Praeguses keeles esineb neid küll, aga lainudena või hilisema aja sünnitustena, näit. *pipkutada* 'napse võtta, napsutada' (vrd. v. *пипнуть*), *selktänne* 'selge', või jälle ehamäärase algupäraga, nagu *lipkõ*, *lipkhänne* 'liblikas'.

¹ SETÄLÄ (TSK, Vepsäläiset 943) leiab koguni ajaloolisi tõendusid vanemate vahelduste kohta: vanade kroonikate *ves*, *visu* olevat = *vessä*, s. o. *vepsä* nime „tugevastmeline kuju“. Kas viimaks ei tule nende allikate *sum* ('soomlane'), *kiriale*, *korela* ('karjala') või muu umbkaudne nimi ka vokaalide vaheldusteoriatele abiks?

II. Kolme konsonandi ühtumad.

str.

92. Sõnades, kus on oletatud algsööme *str* ühtumat, esineb vepsas — nagu ka karjala-aunuses — *sr*. Siia kuuluvad sõnad: *ozr*, gen. *ozran* 'oder' (s. ohra, murd. otra), *izr* '(lamba, sea) rasv' (s. ihra, itra).

Vene lainsõna *astrag*, gen. *astragan* 'ahingas' (v. острого), mis näit. soomes algupärase *str*:i kombel on edustatud (ahrain, a train), on vepsas konsonandid alal hoidnud.

93. Siinkohal esitatagu ka sõna, mis vahest algupäraselt *štr*-sõnade hulka kuulub (arvatakse ka *tšr*-sõnadesse), mis aga vist väga vara eelmiste sarnaseks saanud, ja nimelt *kezer*, dim. *kezrāne* 'kehr, keder, kettakene värtuarulli otsas', *kezurumāne* 'pooleldi kedratud värten'; viimase kõrval kohati (Tsl.) *kezurm*, gen. *kezurman* (? metateeliline); igal pool *kezerdan* 'ketran'. Sarnasel korral on konsonantide vahele n. n. švaa- ehk svarabhaktivokaal tekkinud, sest et *z*ile järgnev ja temast sonoorsem *r* sõna keskel oleks silbikandjaks (vokaalfuntsioonisse) sattunud; sõna lõpul võib seda ette tulla (vrd. *kezer*, enamasti vist *kezer*), kuigi ka sarnasel korral sonoorsema konsonandi ette harilikult vahevokaal sigineb (vrd. eesti *ader*, *sõber* j. t.).

Teisi kolme konsonandi ühtumaid, kus klusiil silbi lõpul ette võiks tulla, on öieti ainult *ts-* (*tš-*, *tšš-*) sõnade hulgas. Nende üle affrikaatade ajaloos.

II. Kaksikkluusiilid (geminaadad).

94. Kaksikkluusiilide kohta oletatakse, et algsöömes valitses, vähemalt pää- ja kõrvalrõhulise silbi järel, paradigmaatne vaheldussuhe *kk* : *kk̄*, *tt* : *tt̄*, *pp* : *pp̄*, näit. *vakka* : *vaḱkan*, *iättämä-* : *iättän*, *tappanut* : *tappamme-*, *kirppu* : **kirppun*, **tunteḱmattoman* : **tunteḱmattoin* jne.; eestis tuleb lühikese esimese silbi järel kui ka eemal sõnas niisugune lühike geminaat praegugi nähtavale: *vaka*, *jätan*, *tapan*, *tundmatu* (= *vaḱkan*, *iättän*, *tappan*, *tundmatu*).

Lõunavepsas on kaksikkluusiilide edustus õige lihtne: nad on alati lühenenud, nõnda et *kk*, *tt*, *pp* kui ka selle mõeldava nõrga vaste *kk̄*, *tt̄*, *pp̄* asemel *k*, *t*, *p* esineb — klusiil, mis soome vastava *k*, *t*, *p*:ga igapidi ühevääriline näib olevat.

a) Esimese ja teise silbi vahel.

kk (? : *kk̄*), näit. *ak* 'naine', *akad* (< * *akkata*) 'naist', *akan* 'naise', *akalne* (*iang*) 'naiseline, naisterahva (jalg)', *nokakaz* 'nokaline', *ikun*

'aken', *iknā* 'aknal', *rok* 'rõuge' (s. r o k k o), *kokib* 'nokib', *kokta* 'nokida', *nikištime* 'kluksusin', *takiž*, gen. *takhen* 'takjas', *paik* 'päärätik', *hoik* 'õhukene' (s. h o i k k a), *voikaz* 'võine', *herk* 'virk, ärgas' (vrd. s. h e r k k ä), *herkhil* 'ärkvel', (*lībad*) *haukūne* (Krl.) '(leiba) suutäiekene', *kark*, gen. *karkun* 'poti või paja tükikene', *pākāz*, gen. *pāhkān* 'üleni täis' (näit. mõõt, vrd. s. p ä ä k ä s), *kaiken* 'kõige', *vaikištu* 'jää vait'. — Iseäranis tähele panna: (*vändän*:) *augat väkät* (< *väkkät-) 'ärge mängige', jts.

95. *tt* (? : *tt̥*), näit. *katan* 'katan', *hatar* 'jalanarts' (vrd. s. h a t t a r a 'kerge pilv'), *otmha* 'võtma', *otan* 'võtan', *nutand* 'haukumine', *katusō* 'katusel', *žätān* 'jätan', *mōt*, pl. *mōtiūd* '(villased) kindad', *žotan* 'joodan', *kitan* 'kiidan', *naŧ*, gen. *naŧin* '(nairi-)päälne', *saŧ-ŧaŧinž* 'heina kaar' (vrd. 'saat, saadu'), *naŧtan* 'panen naist võtma', *soiŧōne* '(karjase) pillikene' (s. soitto), *poŧtan* 'põletan', *kortez* 'osi' (s. k o r t e, gen. k o r t t e e n).

tt on ette tulnud ka partitiivides: (*už*:) 'ut 'uut', (*parž*:) 'part 'part', *kuŧ* (< *kutta*) 'kuidas', *miŧ* 'kuidas, nagu'.

Konsonanttüveline infinitiiv ja passiiv on, nagu tahaks otsustada, tarvitusel näit. sõnas (*hädän*:) *hätä* (< *hättäk) 'minema kihutada, ära ajada' (s. h ä ä t ä ä), *ioŧta* 'jõuda', *i ioŧta* (*magada*) 'ei jõuta magada', (*keldän*:) *kelta* 'keelda', (< *kēlŧtak, kuna eesti 'keelda' < *kēltaðak), (*pirdan*:) *pirta* 'joont tõmmata', (*kasken*) *vertes* '(alet) põletades' (s. viertäessä). Mõnikord on *nt*- tüvede juures konsonanttüvi kindel: (*kandan*:) *kata* (Tut.) 'kanda', (*lendan*:) *leta* 'tõsta', *letas* 'tõstetakse', (*kändän*:) *kätä* 'käända', (*kündän*) *kütä* 'künda'; kohati ometi ka *känttä* (? ~ *käntä*), *küntä* ja enamasti *kanta* (samuti *anta*, harva ka *antta* 'anda'), aga *kanttaže* 'ennast-kanda' — vormid, mis milgi tingimusel algup. konsonanttüve ei edusta (sest oleks ju põline *ntt* > *tt* siis nähtaval). Tuleb meeles pidada, et praegu esinev *tt* ja sagedasti ka *t* alles hilisemal ajal on tekkinud: (*otan*:) *otta*, *nutta*, *žotta*, (*keŧtan*:) *keŧtta*, *kanta* j. t., mida allpool lähemalt võtame hinnata, samuti nagu vastavat nähtust ka kõrvalrõhulise silbi järel: *panetōtta* 'panna lasta', *radatōtta* 'töötada lasta', jne.

Analoogilise ülemineku (n. n. sarjasiirduma) tagajärjel tekkinud on *kertan* 'keerutan lõnga, korrutan' (s. k i e r r ä n < *kērdän): nagu näit. infinitiivile *keŧta* preesens *keitan* vastab, nõnda ka *kerŧta* ou preesensi *kertan* (pro *kerdan) saanud.

96. *pp* (? : *pp̥*), näit. *hapan* 'hapnes', *hapata* 'hapneda', *ropak* 'suur, kehakas', *ŧapažirv* (Tgl., vrd. s. L a p p a j ä r v i), *kop*, illat. *kopha* '(surnu-) hauda', *kopotada* 'üles tuustida', *upud* 'tohust kingad, säärttega viisud' (Tgl.), *lep* 'lepp', *ap*, gen. *apin* 'äi' (s. a p p i), *riputabad* 'pooavad üles', *ŧopin* 'lõpetan', *hūpitada* 'hüpitada', *käpišŧ* (vana matuskoha

nimetus Arskahtis, vrd. eesti 'kääbas', vadja *lšäppi* 'haua kungas'), *tülpäk* 'tölp. tönts', *harpał* 'taigen'. *karpotada* '(tüdrukutega) jännata'.

b) Järgsilpides.

97. *kk* (?*kk*), näit. (-*kaz*-, -*käz*- lõpuga adjektiivid:) *iurekaz*, plur. *iurekhad* 'juureline', *kuudakaz*, gen. *kuudakhan* 'kullakarvaline', *händäkäz*, allat. *händäkähäz* 'hännaline', (-*k*-, gen. -*kan*-, -*kän*- lõpuga substantiivid:) *mäsikhejn* 'maasikas', *sestrik* 'punane sõstramari', (-*k*-, gen. -*kon*- lõpuga noomenid:) *ioyhik*, gen. *ioyhikon* 'jõhvpael (väikeste lindude püünis)', *ibikod* 'lumehanged'.

98. *tt* (?*tt*), näit. (-*tta*-, -*ttä*-, -*tte*-, -*ttu*-, -*ttü*- verbid:) *ozutada* 'näidata', *ozutoda* (< *osuttelta) 'näidelda', *hüvile.ese* 'meeliteleb', inf. *hüvilödazhe*, *iotatōtab* 'janutab', *külmetüma* 'külmetasime', („contracta“-verbid:) *paykata* 'palgata', *paykat* 'palgatud', *paykathe* 'palgati', (konsonanttüved ja passiivid:) *korbetun* (gen.) 'kõrvetatud, praetud', (*piñendan*:) *piñeta* 'väiksendada', *piñetud* 'väiksendatud', *nagraškatas* 'hakatakse naerma', *kumartazhe* 'kumardada', *eñ kumarte* 'ma ei kumarda', *kezerta* 'kedrata', (*küherdan*:) *küherta* 'ennast painutada', (*kukerdab*:) *kukertes* 'ümber kukutades', (*nina*) *lendet* '(nina) püsti (tõstetud)', (*hämendan*:) *hämēt* 'segatud', *kukertūd* 'ümberkukutatuid', (mitm. isiku lõpud:) *andata* 'annate', *kezerdata* 'ketrata', *ižšetō* '(teie) enesc', (partitiivid:) *rudet* 'lutikast', *heret* 'sitta', *korktul* 'kõrgust', *koymat* 'kolmandat', (*regud*:) *regut* 'kelku', *kivut* 'kivikest', *keganut* 'sökeest'. (*hibused libubat*_) *püštüt* '(juuksed tõusevad) püsti', *ajahut* 'pääle ajamist, sõitmist', *magahut* 'pääle magamist', (abessiivid:) *sinutāš* 'ilma sinuta', *lüpsmätā* 'ilma lüpsmata', ~ *lüpsmätī* (~ *lüpsmätī*), *jahmatī* 'jahvatamata', (kariitiivadjektiivid:) *akalō* 'naisetu', *heņgetōmad* 'hingetumad', (üksiksõnad) *külbet* 'saun'. gen. *külbetin*.

Iseäraldusi ja muutusi.

99. Geminaat tuleb nähtavale sõnades *huttuda* 'õotsuda', *huttutada* 'õotsutada' ning (*kägi*) *kukkub* '(kägu) kukub'. Vaevalt on neis geminaat muidu seletatav kui onomatopocetilisena sünnitusena (vrd. interj. *huttuhuttu* last hällitades). Intransitiivverbides *vettuda*, *vettub*, *vettund* 'vettida' (s. v e t t y ä), *bohattuda*, *bohattub* 'rikastada' (vrd. *bohat* 'rikas', v. богатый) on *tt* jällegi teiste analoogia järele tekkinud (vrd. allpool).

Oodatava geminaada asemel tuleb mõnikord *nd* resp. *nš*: *opendan* 'õpetan', *opeñš* 'õpetas', mis kergesti arusaadav analoogiasünnitus on, sest et *tt*- ja *nt*-verbide konsonanttüved on kokku langenud (näit. *semeta*, < ~~××~~*sēmentlak, : *semendan* = *opeta*, < *õppeñlak, : *opendan*, pro *opetan*). Konsonanttüvi on mitme ise kategooria verbides *tt*-line

olnud ja nõnda põhjust annud üleminekuteks, mis osalt ka väga vara on sündinud. Vrd. ka *elgeta*, prees. *elgendan* 'aru saada, mõista', mis — hoolimata tähenduse lahkuminekust — vist ühendatav on eesti 'ilgema' (või 'ilgenema'), s. i l e t ä : i l k e ä n (või i l k e n e n) sõnadega (tähendus mõlemis keeltes: 'es über sich gewinnen etwas zu tun').

100. Viimaks tuleb mainida, et ka kaksikkonsonantidest arenenud *k, t, p* on vokaalkadu järel *g, d, b, z, ž*:iga kokku sattudes heliliseks assimileerunud; näit. *ag_dura i mužig_durak* 'eit rumal ja vanamees rumal', *hoig_bumag* 'õhuke paber', *ile raug_d'engōd* 'ei ole, vaeskeene, rahasid', *ibig_bu'iguspä* 'lumehang tuisu poolt', *tūlpäg_doyb* 'tõlp nokk', *sada pard_de'ōnas* 'sada palki külas', *leb_da koiv* 'lep ja kask', *kaiggi* 'kõikki', *lebigi* 'leppki'. Tähele panna ka liitsõnad nagu *sidbukark* 'siti-kas', *külbedbaba* 'saunahaldjas'.

Sellevastu näit. *sitnāriž* 'pasknäri'. Ometi tuleb ette ka *sidnāriž* ~ *sidrāniž* (Arsk.), kus aga esimene jagu igapäevasema *sidbukark* sõna eeskujul on tekkinud. Nimelt ei ole lõunavepsas assimilatsiooniga helilise hääliku eel sündinud, nagu asjalugu põhjanaabrite keeles (karjala-aunuses) näikse olevat.

Kronoloogilisi märkusi.

101. Vaadates näitusi nagu *ak* (< *akka), *nok* (< *nokka), peame järeldama, et praegune lühike klusiil igatahes vokaali lõppkadu ajal veel lühenenud ei olnud, sest lühikese silbi järel lõppkadu ei oleks sündinud (vrd. *iga*, *sada* j. t.). Samuti on geminaada lühenemine ka sisekadust noorem, sest muidu ootaksime kujude *lapta* (< *tappatak), *suk.õñe* (s. *sukkulainen* 'kanga süstik') jts. asemel *tapada, **suku.õñe*.

Tekib aga kohe küsimus, kuidas tuleb siis seletada geminaat just sisekadu-vormides *otta* (< *ottatak), *nutta*, *paņētōfta*, *nūlkkām* ('nūlgigem')? Kas nende *tt, kk* ei tõenda ümberpöörduvalt, et algup. geminaat juba enne sisekadu on lühenenud, kuna see sisekadus sündinud geminaat püsima on jäänud? Või on vahest miski traditsionaalne kaasrõhk seda hilisemat geminaata lühenemise eest kaitsnud, sel korral kui algup. geminaat lühenes?

Eel 95 oli meil infinitiivkujusid nagu *hätä* (s. *häättä*), *kelta* (s. *kieltää*), *vertes* (s. *viertäessä*), mida vanuks konsonanttüvedeks arvasime ja mis seda ka võivad olla (nagu kindlasti on *leta*, *letes*). Aga nad võivad niisama hästi ka häälikseaduslikku moodustust, lühenenud hilisgeminaata, vokaaltüvedest (*hätä* < *hättä < *hätätäk tüüpi) edustada; ja see on koguni kindel vormis nagu *kanta* (< *kantta < *kantatak), *anta* või *küntä* (viimase kõrval ka konsonanttüvi *kütä*), milledega võrreldes *kanttaže*, *känttä* analoogilise *tt* peab sisal-

dama. s. o. infinitiivi loomuomane dentaal (resp. imperatiivi *k*) on ka siin tüvedentaali järele funktsiooni selgendajaks tekkinud. Ja seda muidugi ka sõnus *otta*, *nutta*, *ostla*, *panetõtta* jne. (*tapan* : *tapta* = *otan* : *otta*), kus oodatav *ota, *nuta, *osta hoopis teist funktsiooni (imperatiivi) tähendavad¹. Samuti seletatav on ka passiivi tüüp *ottud* (pro *otud) 'võtetud' ning refleksiivne *istte* 'istu', jts., millede üle kolmanda silbi dentaali ajaloos.

102. Järelikult on lahtise silbi algup. geminaat ikkagi alles sisekadu järele lühenenud, järelalus, millele ka teiste geminaatade ajaloost tuge leiame. Teiseks tuleb nimetada tuttav kriteerium: *akan*, *otan*, *tapan*, aga näit. *sagi* (< *laki), *sada* (< *sata*), s. o. geminaatade lühenemine „nõrgas astmes“ on noorem kui algup. *k*, *t*, *p* > *g*, *d*, *b*, nõnda siis võrdlemisi noor, sest et juba viimane muutus sisekadust noorem oli (vrt. 52); sama tuleb teadagi ütelda ka „tugeva astme“ geminaatade kohta, näit. *hapani* (< *happani, 'hapnes'). Ka järgsilpide geminaatade lühenemise kohta maksab sisekadu kriteerium, ja nimelt nõnda, et kujudes nagu *paikata* ('palgata', aga näit. *paikšii* < *palikkasin), *korbeta* (< *korbettak, 'praadida'), geminaat alles pärast sisekadu on lühenenud, sest vastasel korral (s. o. kui teine silp juba sisekadu ajal lühike oleks olnud), ei oleks ka need sõnad sisekadu käest pääsenud (oleks sündinud *pankta, *korpta). See olgu ometi teatava reservatsiooniga üteldud, niikaua kui vanemad rõhuolud (vahest rõhu takistav mõju algkinnises silbis) küllalt hästi teada ei ole.

103. Aga kas meil on tarvis geminaatade varemast „tugevast“ ja „nõrgast“ astmest rääkida? Lõunavepsa sellest küll mingisuguseid tunnistusi ei anna. Et teisteski konsonantides ainult „tugev aste“ keele omadustesse kuulub, nii kaugele kui neid suudetakse jälgida, siis oleks loomulik juba oletus, et ka geminaatades astmevaheldust ei olnud (nõnda ka kinnise silbi eel *kk*, *tt*, *pp*: *akkan, *ottan, *tappan, *palikkatta jne.). Astmevaheldus näikse puuduvat ka kesk- ja põhjavepsa geminaatadest. Siiski tulevat sääl pea üksikkusiile, pea geminaatu ette, „kuid olud ise murretes on nii lahkuminevad ja pääle selle niivõrd keerulised, et raske on üles leida neid seiku, milledest vaheldused olenevad“ (SETÄLÄ, ÄH 50, 52). Muidugi on nüsugune olukord kõige soodsam „astmeüldistuste“ oletamisele, kuhu ka jõutakse. Omalt poolt tahaksime küsimuse seni lahtiseks jätta, kuni tähendatud murded läbi on uuritud.

¹ Seda selguse tendentsi väljendas mu keelejuht Arskahtis *kütä* kuju puhul üteldes, et *läinš rajez* ('täis sõna') olevat *küntä*. Need keeletarvitajad, kelledelt pärast märkisin ka *anlla* jts., pidasid *tt*-kujusid instinktiivselt veel „täiemateks“.

C. Sõna lõpul.

k.

104. Lõpp-*k* on kadunud jälge jätmata, niisama nagu näit. eestis. Järgmised rühmad tulevad arvesse võtta.

1. *e-*, *e-*lõpulisel substantiivid, näit. *purte* (: *puriken*) 'lahtine koht metsas', *rozme* (: *rozmgēs*) 'rooste', *liššē* (< ×*litšek) 'katuselatt õlgede pääl', *helbe* 'kaera agan, kest', *paižē* 'paise', *uštē* 'vedel, lant' (s. uis-tin, uiste), *vate* 'villane riie' (s. vaate), *aastē* 'pirm, pird'. *säyne* 'säinas' (s. säyne). — Sedasama tüüpi edustab ka pronoomen *iššē* (< ×*iššek) 'ise'. Mainitagu siin ka sõna *samba* 'konn' (s. sammakko), kust niisama *k* ära on kadunud (vrd. gen. *sampken*).

Täieline kadu tuleb ka lauscis, järgmisest häälikust hoolimata, kui ka liitsõnus nähtavale, näit. *iššē fedan* 'ise tean', *kastehejn* 'kastehein', *perzekoda* 'jāmesoolikas', *herčeteleg* 'sõnnikuvanker', *karbetuk* 'puusambla tuustikene', *hereperčē* (sõimusõna), *kastehejn* 'kastehein', *heičēvats* 'kõhuussidega inimene', *samba järv* (kohanimi, Arsk.).

Kujudest *udegi*, *kudegi*, *sādegi* hiljem.

2. I infinitiiv, näit. *sada* 'saada', *seista* 'seista', *kohteta* 'parandada', *mutada* 'lallutada', *viritada* 'sütitada', *tarbiš_sel'gitada vojaštī* 'tarvis puhastada võinõu', *nāhta āgob* 'ta (küll) näeb', *tegetada ni kut ivō* 'ruunata kuidagi ei või'.

3. Imperatiivi ains. 2. isik, jaatav ja eitav, näit. *sō* 'söö', *anda* 'anna', *aa io* 'ära joo', *aa paigula* 'ära klopsi', *aa muhotōde* 'ära muhele', *tuš tarbiš* (vastuseks 'ōor помочь' soovile), *māne feda* 'mine tea', *hākerda hot hākeriššū* 'sega toiduks kas või jahurvedelikku', *vaa salkha* 'kalla kruusi sisse'.

4. Eitav preesens, näit. *en sō* (< ×*sōk) 'ma ei söö', *ed jätā* 'sa ei jäta', *i kalkōde* 'ta ei vaeva ennast (surmani)', *emā pajata* 'me ei laula', *ebad elgenda* 'nad ei saa aru', *i uplazōta tām̄bā suksīl* '(lumi) ei vaju täna suuskade all', *etā bedaškandē puid* 'te ei hakka vedama puid', *i āgu ni mida* 'ei ole näha midagi', *hebošt i pida aid* 'hobust ei pea kinni aid'.

5. Abessiiv, näit. (*en vaiehta*) *lišata* (< *lišattak) '(ma ei vaheta ilma) kasuta', (*kümne*) *videta* '(kümne ilma) viieta' (= viis puudub kümnest); *nečseñ verdāšēta kahtsan* 'selle võrra puudub kaheksast', *rihmata vihkad et parata* (Krl.) 'ilma paelata linnupüünist ei sea sa üles', *iga el'amata vō* 'iga elamata veel', *tarbiš_toradamata ouda* 'tarvis riidlemata olla'.

Kuid *-ta* lõpu kõrval tuleb, kohati (Jer.) järjekindlalt, ette ka *-ti*, näit. *tomati* 'toomata', *iauhmati* (~ *iauhmati*, Arsk.) 'jahvatamata',

lõpsmäti 'lõpsmata'; *kutsumati tulīn i goimati lähten* 'kutsumata tulin ja väljaajamata lähen ära', *laut pezmati i siija lišmati* 'laud pesemata ja öled voodisse panemata', *ühisāñ nast ukoli kasvateṭud* 'ühiksa last ilma vanameheta kasvatatud'. Vaevalt peitub selles lõpus muud midagi kui *-ti-* lõpuliste adverbide analoogia: *muiti* 'muidu', *oikti* 'oieti', *huikti tolko bašiba* (Jer.) 'häbematumalt ainult räägivad'. Ja selle lõpul on arvatavasti *-n*, mitte aga *-k* olnud.

6. Ains. 3. isiku (possessiiv- ja refleksiiv-)suffiks *-ze*, näit. *üks-nāñze* '(tema) üksi', (*bašib*) *iššeksēñze* '(kõneleb) oma keeli' (vrd. s. itseksensä, eesti 'üksnes'), *joī da ī mušta ištāñze* 'jõi ennast purju täis', *kaik kohtasañze* 'kõik oma kohal', *māñ kod'heñze* 'läks oma koju'. Sama suffiks tuleb ka teatud verbides nähtavale, näit. *taptañze* 'tappa ennast', (*hebōne paha*) *połkmañze* '(hobune paha) põtkuma' (s. murd. *połkimāse*), *nāgā kuna heitmañze māñ* 'näe, kubu riidest lahti võtma läks', *keņgnuñze* 'pannud saapad jalga'. See suffiks näikse kaunis laialt ka *n-* lõpuline olnud olevat, nagu *-n* varemaks lõpphäälikuks vist on olnud eelmistega kõrvuti esinevais *taptazhe*, *połkmazhe*, *keņgnuzhe*, kus nähtavasti kaks suffiksit analoogiliselt on verbi otsa liitunud.

7. Ains. 1. ja 2. isiku (refleksiiv-)suffiks *-me* ja *-te*, näit. *pezeme* 'pesen ennast', *pežime* 'pesin ennast', *kūlbeme* 'suplen', *kūlbime* 'suplesin', *vastoite* 'sa vihtlesid', *ruššime* 'votan saapad jalast', *ištte* 'istu'.

8. Latiivpartiklid, *a-*, *ä-* lõpulised, näit. *sina* 'sinna', *kuna* 'kuhu'. *taga* 'taha', *möhä* (? < *möhäk, vrd. s. *myöhä*) 'hilja', *ühtä* 'ikka' (s. *yhä*), *sega läks kaik* 'segi läks kõik', *meja* 'meie koju, meie poole', *teja* 'teie poole'. Selle tüübi komparatiivid on üleüldised: *tagemba* 'enam tahapoolet' (s. *t a m m a*), *aagemba* 'enam allapoolet' (s. *a l e m m a*), *edemba* 'enam ettepoole', *pigemba* 'rutem', *paksumba* 'sagedamini', *heredemba* 'kiiremini'.

9. Terminatiivse partikli jäänused, *-ni-* lõpulised: *siñi* 'süa saadik. seni', *kunñi* 'kuni'.

10. Prolatiiv, *-šši-* lõpuline, näit. *ni pälišši ni a.üšši* 'ei päälet ega altpoolt' (s. *päällitse*, *alitse*), *netišši* 'nende kaudu', *kuišši* 'kust kaudu', *sirišši* 'mööda'. Lisanäitusi vt. 85.

11. *-li-* lõpulised partiklid (millede tähendus võib ka prolatiivne olla), näit. *sigali* 'säält kaudu', *tägäli* 'siit kaudu', *a.ahali* 'madalalt', *pitkali* (*niit astub*) 'kaugele (niit ulatab)', *lähäteli* (Krl.) 'ligistikku', *levedali* 'lailalt'; *päivö jo ülhäli* (~ *ülütte*, Krl.) *käy.rob* 'päike juba kõrgelt käib'.

12. Liitpartikel *-gi*, näit. *mägi* 'minagi', *hägi* 'temagi', *tošigi* 'tõepoolet' (s. *to dellakin*), *tehtagi* 'tehagi', *pardgi* 'partki', *akamugi* 'naisegagi', *mugagi hüvä* 'ka nõnda hää', *magadelimägi kejos* 'magasimegi sagedasti heinakuhjas'.

Pääle selle on veel hulk partikleid, kus võiks varem *-k* peituda (*ümbri* 'ümber', s. *ympäri*, *harvašti* 'harva', *sifete* 'kõrvu' j.t.). Nii-sugustes näikse ometi ka lõpp-*n*:i kadu võimalik olevat, nõnda et meil on juhust veel nasaalide ajaloo ka neid puudutada.

105. *-k* lõpuliku kadu eelkäijaks on vististi miski larüngaalne klusiil olnud, nagu praegu Võru murdes, või vähemalt miski „järsult lõppev“ vokaal (umbes nagu soome n. n. aspiratsioon). Vokaalide lõppkadu aegu on *-k* resp. tema aselarüngaal sõna otsas seisnud, sest muidu oleks *paižē*, *viritada*, *en elgenda* jne. asemel **paiž*, **viritad*, **en elgend*.

t.

106. Lõpp-*t*:d edustab ülepää heliline *d*. Ainult lausefoneetiliselt võib esineda ka *t*, ja nimelt järgmise sõna alates helituma konsonandiga.

1. Noomenite mitmuse nominatiivid, näit. *öd* 'ööd', *kalad* 'kalad', *pälžed* 'kangateljed' (?), *pälžed* 'raamid', *karkotid* (Krl.) 'kõharögd'. *karvatomad* 'karvatumad'; *satused ani tšomad oldhe* 'teenistused väga hääd olid', *sapsed uidičad* 'lapsed põgenesid', *tarbiš hiled mořda* 'tarvis sööd ära kustutada', *suret kotad* 'suured (saapa) kotad', *rindhat kibištad* 'rinnad valutavad', *lambhāžet pästiške irdha* 'lambakesed päästa juba välja', *sapoznikā hambhat paganad* 'kingsepal hambad roojased'.

Dentaali puudumine, ja võib olla ka häälikseaduslik, tuleb ometi mõnikord nähtavale: *ota sormene suspā* (Tut.) 'võta sõrmed suust ära', < **sormet ne*¹, *murekatā ašl'iane* 'rikkuge astjad'. Üleüldsemalt ometi *sormedne*, *ašl'iadne*, nagu ka *huēdne*, *iärvēdne*, *ohiasēdne* jne.; vist *d* üldistus, sest kaduvormidel puuduks ikka pluraalile omane tunnismärk. See konstruktsioon ei või teadagi nii vana olla, et mainitud *sormene* tüüp saaks midagi vana *tn > nm > n* assimilatsiooni edustada (vrd. *paugand* < *pauganud* < ***palkkannut* < *xxx*palkkatnut*), ja on koguni küsitav, kas ta assimilatsiooni läbi ülepää on sündinud.

2. Ains. 2. isik, näit. *tod* 'tood', *tuled* 'tuled', *andōd* 'andsid', *nägid* 'nägid', *pezeškandēd* 'bakkad pesema', *ol'izid* 'oleksid', *ioižid da sihe kukištūžid* 'jooksid ja sinna langeksid', *andāžil ka tšoma uk ol'izil* 'kui annaksid, siis hää (vana)-mees oleksid', *heitnūžid rinan žondan* 'oleksid jätnud viina joomise maha'.

3. Mitmuse 3. isik, näit. *tobad* 'toovad', *iäřibad* '(nad) jätsid', *magadabad* 'magavad', *kastūbad* '(nad) said märjaks', *igas ebad ol'iz*

¹ *-se* ja *-ne*, mis algult isescisev demonstratiivpronoomen olnud, on praeguses vepsas nagu millegi määrava artikli (saks. *der*, *die*, *das*) vastavuseks kujunenud: *sormsē* '(see) sorm', *korvšē* '(see) korv', *iāiadne* '(need) jalad'; öieti 'sorm, millest eel kõneldud, mis kuidagi tuttav'. — Vrd. muidu mõrva *kudo* 'Haus', *kudoš* 'das Haus'.

'ialgi nad ei oleks', *kaik nogestunüšpad* 'kõik oleksid nõgiseks saanud', *ebat sidotud oüñüšpat silmad* 'kui silmad ei oleks olnud seotud', *ambubad melha* 'lasevad märki', *bonnuhnikad ukutabad edhan* 'seenekorjajad hõiskavad kaugel', *apotabad savü* '(raskesti) tantsivad põrandal', *sal'ibat kevadõ* '(nad harilikult) said kevadel'.

Põhjapoolses osas (Šdj.), jaolt ka idas (Krl.) ja noorematel isegi murde südakohtades (Jer., Tgl.) esinevad aga need vormid ilma *-d:ta*, nagu see kesk- ja põhjavepsas üsna järjekindlalt näikse viisiks olevat, näit. *sõbä* 'söövad', *jöba* 'joovad', *tul'iba da tol'ko hai'dižšeba* 'tulid ja ainult haisevad', *kukid sahaaba*, *uđed veš'id linoba* 'kuked laulavad, uued sõnumed saavad tulema', *mejälžed niņgõmad mašinat legišpa ka eba heitnüş žõndad* 'kui meie omad niisugused masinad teeksid, siis nad ei oleks jätnud joomist maha'.

On võimalik, et niisugused *d:tumad* vormid, mis — otsustades LÖNNROT'i ja AHLQVIST'i keeleproovidest — kesk- ja põhjavepsas üleüldised on, lainudena lõuna poole on tunginud. Kuid *t* kadu ei peaks põhjamurdeiski häälikseaduslik olema, nimelt selle päale vaadates, et mitmes teises rühmas *t* nähtavale tuleb. Kaduvormide üle lähemalt veel allpool.

4. *-ud-*, *-üd-*lõpuliste deminutiivide ains. nimetav, näit. *hangud* 'hangukene', *sarvud* 'sarvekene', *vardud* 'varrekene', *oıgud* 'õngekene, konksukene', *unud* 'unekene', *kūdud* 'käekene', *tihud* 'kihukene, sääsekene', (*täi* :) *täiud* 'täikene', (*vojške* :) *vojškud* 'rasvarätik (blinapanni tarvis)', *lepakasthkāžud* 'rohutirts', (*robez* :) *robhud* 'toht-torbikukene', *karthud* ~ *kerthud* 'kilekord piima pääl', *lipkõhud* 'liblekene', *tšitškõhud* 'õekene', *nuhud* 'luukene', *pähud* 'päakene', *kodipühud* „kodupüükene“ (= siidisaba?, põldpüü?). Ka teisis keeltes laialt tuttav on (*kätk* :) *kätkud* 'kätikene' (vrd. eesti 'kätki', s. *k ä t k y t*, vadja *tšütšüv*) ja *kütküd* 'kütke' (s. *k y t k y t*).

Murde põhja piiril (Šdj.) leiame aga vastaval korral *d* asemel *t*, mis kesk- ja põhjavepsale omane näikse olevat: *sarvut*, *kädut*, *pähut* jne., s. o. päält näha sõnade partitiiv ka nominatiivis. Ongi seletatud (SETÄLÄ, ÄH 221), et see *t* pro *d* nimelt partitiivi analoogia on, kuid see seletus ei paista küllalt ustav; päälegi on väide, et niisuguste sõnade nominatiivikääne esineda „ainult mõnel harval juhtumisel“, põhjendamata. Vist on meil siingi parem lausefoneetilise sünnitusega tegu, mis häälikseaduslik oli ainult helituma hääliku ees. Kuid et ta pärast igale poole üldistus, näitab, et ka häälikseaduslikke kaduvorme pidi leiduma, sest *-d:t* oleks ta vaevalt suutnud kõrvale tõrjuda (vrd. eesti ablatiivi seletust 57).

5. Aktiivi II. partitsiibi uominitiivvormid. Eraldame kolm liiki.

a) Pubas verbaalselt (perfekti ja pluskvamperfektiga) tarvitatud partitsiip on harilikult *-nd* (< *-nut*, *-nüt*) lõpuga, näit. *hän vend varhindon* 'ta on viinud ära päitsed', *po.ioræ lähtend da i turæ* 'õue läinud ja ei tule', *ol iänd neitšukāžæšæ mamāžæ lehmāne* 'oli jäänud neiuale oma ema lehmake', *eglē ol panænd ibikon pororæ* 'eila oli tuisanud lume-hange õue', *ebad voind händ ni kuna ougotada* 'nad ei saanud teda kuhugile saata', *ebad haugot kastund, tändō samuthe* 'ei saanud halud niiskeks, muidu kustusid', *en küzund* 'ma ei küsinud', *nin ühted barbarmod en löjädänd* 'ainukestki vaarmarja ei ma leidnud', *i joudand i nägehtada* 'ei jõudnud vaadatagi', *sigū ni ken ostand i* 'sääl keegi ei ostnud'.

b) Paaris kohas (Krl., Šdj.) on *nd* asemel *n*, näit. (Krl) *en turæn* 'ma ei tulnud', *en otan* 'ma ei võtnud', *i pühkin* 'ei pühkinud', *söhtän emä* 'meie ei söönud', (Šdj.) *mä embõlen lõta* 'ma ei võinud leida', *en kuæn* 'ma ei kuulnud'. — Niisugusel korral tahaks vokaalkadu *n-t* vahel oletada, mille järele *nt* (> *nv*) > *n* võimalikuks sai, ühel ajal selle muutusega, mis ka ablatiivi dentaali ära kaotas (vrd. 56). *nd* esinemist muis külis ei tarvitse mitte kronoloogiliste, vaid lausefoneetiliste seikadega põhjendada.

c) Enam adjektiivselt tarvitatud partitsiip on *-nu*, *-nü* lõpuga, näit. *murenu soba* 'katki läinud riie', *hapanu muna* 'mädanenud muna', *märgänu metshāne* 'mädanenud puu', *korbenu liha* 'küpsenud liha', *naiænu priha* 'naise võtnud poiss', *a mä iānu olin, sabut'in* 'aga ma jäänud olin, jõudsin järele', *hän eskā kurktunu* 'tema aina vihastanud', *vizūd edvō iaugōšpā rutšta muga io šuštunu* 'viiske ei saa sa jalga-dest ära võtta, nõnda juba väsinud'. Ometi võivad verbaalsemad ja adjektiivsemad kategooriad ka segi minna, mis juba nende raja eba-määrsusestki oleneb (näit. *üevest ajanu drugumu ventsæ* 'pruut sõit-nud armukesega laulatusele', aga *rozmgestunt kura* 'roostetanud püssi-kukk').

Ei ole kahtlust, et *-t* ka kõnesolevas rühmas mitte algupärane ei oleks. Tuleb ju tüveski dentaal nähtavale: *murenudēt sobad* 'katki-läinud riided', *märgänudēs metshāžæšpā* 'mädanenud puust'. Tuleb küll nähtavale ka *h*, näit. *eitšed rahvas io märgnenhed* 'muistne rahvas (s. o. surnukehad) juba mädanenud', *tukud ahi surēd jänhed* (pro *jänuded*) *harjazhe* 'väga suured (lina-) tordikesed jäänud (lina-) harja külge', kuid see on ainult hilisem *-hed* suffiksi tungimine *-dēd* lõpu asemele, nagu dentaali ajalooost näeme. Vepsa kohta ei ole õigust ka otsustada, et siin millegi *-k* ja *-t* lausefoneetiline segimine oleks sündi-nud ja *-k* pärastpoole kadunud, sest nende lõppkõnede edustus ei paku (vähemalt praeguses keeles) kokkuliitumispunkte. Ei anna *-d* puudumisele kõnesoleval korral rahuldavat seletust ka vastavate pa-s-siiv-vormide võimalik analoogia. Viimaseis ei ole vist küll lõpp-t:d

kunagi olnud (näit. $\times$ sātu), vaid ta on näit. põhjaeestis aktiivvormide analoogial tekkinud ('saadud, joodud' pro 'saad, jood' — lõunaeestilised kujud); isegi lõunavepsas tuleb niisugust mõju ette: *om kofi pandud* 'on saan pandud', *ol tsapetut pūd* 'oli raiutud puid', kuigi ainult juhuslikult. Nimelt esineb passiivis harilikult lõppvokaali häälikseaduslik kadu (*sad, teht, pand, semet* jne.), ja kui aktiivi *-d* passiivi mõjul punduks, siis ei oleks aktiivis *u*:dki enam.

Nõnda lepime siin ainult konstateerimisega, et ka partitsiip osalt $-t > 0$ juhtumuste piirkonda kuulub.

6. Üksikud sõnad: *lühüd* 'lühike', *omad* 'õlu': tähele panna ka *nügüd* ($\sim$ *nügüden*) 'nüüd' (s. nyt).

107. Dentaali kadu tuleb nähtavale arvsõnas *tuha* 'tuhat', gen. sg. *tuhan* (näit. *tuhan_kerdad*), part. sg. *tuhad* (näit. *kaks tuhad*). Nii-sama *koume* ($\leftarrow \times$ *kolmet), aga ometi veel *koumeküme* 'kolmkümmend'. Siia kuulub vahest ka sõna *veña* 'vene keel, Vene' (vrd. s. venät).

Huvitav on *kevaš* 'kevade', mis algsoomes nähtavasti *-t*:ga ette tulnud (s. kevät). Ta on vepsas analoogiline: *käden, kät* : *käzi* = *kevaden, kevat* : *kevaš(i)*, kusjuures vahelülis ka mitm. vormid on võinud olla: *kevašid*, *kevašiš* jne. (*käšid*, *käšiš*). Aga kas ei ole vahest siingi kõrvale tõrjutud kuju *keva (: *kevaden*) olnud? Vahekord *kevad : *kevaden* oleks vahest jõudnud *d*:d paremini kinni hoida¹.

Järeldused.

108. Kui me *-t* edustust tagantjärele vaatleme, siis torkab silma *-d* kõrval võrdlemisi sagedane dentaali kadu, millele loomulikku seletust analoogiast või segiminekutest ei leitud. See annab maad arvamisele, et dentaali kadu teatavais piirides häälikseaduslik on.

Aga missuguseis piirides? Vahest mõnel juhtumusel lausefonetiliselt teise sõna alghääliku ees, kuid vist on enamasti sarnasel korral (vähemalt vokaali. *s*:i ja *h* cel) lõppdentaali püsimine just häälikseaduslik. Üksinda resp. absoluutses lõpus võiks dentaali kadu vahest igas rühmas oodata, kui mitte rõbulise, siis vähemalt rõhutuma silbi järel. Et aga sama sõna niimoodi pea dentaalita, pea dentaaliga esines (näit. *sūrēt kaa, *sā anda, *hō saba*, **boranan sarvu, ol'ionu*, aga **kaad ol'ibat surē*, *sā andat hebōžē, **hō sabad e'ada, sarvud ol' murēnud eskā* jts.), siis oli ju loomulik, et peagi *t a s a n d u s* sündis, ja nimelt enamasti *-d*-kujude kasuks, vähemalt kus sel häälikul põline funktsioon oli kanda.

¹ Aga miks mitte ka *lühüš pro *lühüd*? Kõige mõjuvamaks teguriks *kevaš* sõna *š*:i tekkimisel on arvatavasti sama tähendusperekonna sõna *sügüš*, juba lihtsalt sellepärast, et mõlemad sõnad nii tihti kõrvuti nimetatakse (vrd. eesti 'kask' ja 'kuusk').

Vaadates lähemalt eri rühmi, märkame esiteks, et noomenite mitm. nominatiivis ja verbide prees. 2. isikus on alati *-d*. Ilma selleta oleksidki nad, eelmine väga sagedasti ains. nominatiivi, järgmine alati imperatiivi ains. 2. isiku sarnane, nõnda et *-d* analoogilise tasanduse tootena loomulik on, kuna tasandust kadu hääks oleks niisugusel korral raske mõelda. Teisiti mitm. 3. isikus. Säär ei olnud selguse momendil suuremat otsustada, ja selle teguri erapooletuks jäädes võis sündida, et mõnes murdes *saba*, *parandaba* tüüp tasanduse juures võidule jäi. Partitsiipide juures on asi keerulisem. Praegu leiame ju selle verbaalsena *jäänd*, *pühkind*, adjektiivsena jälle *jänu*, *murenu* kujul ees. Võib olla, tuleb meil *nd-* tüüp, mis lauserõhu-oludel oma täishääliku varakult kaotas, lahus hoida, kuna teine (ütlemis adjektiivsemalt tarvitatud) tüüp *-nud* ja *-nu* kujul esialgu elutses, kuni tasanduse sündides viimane, vist rõhutuma silbi edustaja, võitjaks jäi. Funktsioonidele segadust ju *-d* puudumine ei toonud.

Järel oleks ainult deminutiivide rühm (*robhud*, *sarvud*), kus ka *d*:tumate vormide (**sarvu*) kasuks sündinud tasandus funktsioonide segiminekut ei oleks tekitanud. Võib olla, et võidu otsustas teistes käänetes esinev *d* (*sarvuden*, *sarvudespä* jne.) oma analoogiaga. Samuti võib tüve dentaali analoogiat oletada ka *lühüd* ja *oaud* sõnus (näit. *pimedan* : *pimed* = *lühüden*, *oauden* : *lühüd*, *oaud*, pro *lühü*, *oau*), kuna ka *nügüd* sõna kõrval *nügüden* esineb. Aga niisugustki analoogiat ei ole sõnades *tuha* ja *koyme*: kadu oleks häälikseaduslik.

Kõigest hoolimata tuleb meil aga lõpulik otsustamine tuleviku uurimusele jätta. Ei ole siin võimalik ka teiste keelte vastavaid suhteid selgitama põigata, aga selle võrra annab kõik eel-esitatu õigust arvata, et *-t* häälikseadusliku kadumise võimalus (rõhutumas silbis?) meie täielist tähelepanu nii vepsa kui ka teiste keelte „erandlike“ vormide (näit. eesti 'õlu', 'neitsi', 'kätki', 'lühü', soome murd. neitsy jne.) seletusel teenib.

2. Algsome *k*, *t*, *p* oletatud nõrgad vasted.

109. N. n. astmevaheldus, mis näit. eestile ja soomele väga omane on (*lugema* : *loen* j. t.) ja mida juba varem möödaminnes puudutatud, oletatakse meie keelkonna igaveseks päranduseks. Nõnda olla algsoomeski silbialguline *k*, *t*, *p* rõhulise silbi järel ainult sel tingimusel esinenud, et järgmine silp lahtine (= lühikese täishäälikuga lõppev) oli; oli ta kinnine, siis *k*, *t*, *p* asemel helilised spirandid *ɣ*, *δ*, *β* (vast. *g*, *d*, *b* nasaalide järel) (näit. **jakama-* : **jayan*, **multa* : **muldan*, kuid **antama-* : **andan*). See maksis ka silbilõpuliste klusii- lide kohta, kuigi vaheldus juba algsoomes olla tasanduma hakanud (*kakla* : *kaklan* või **kayla* : **kaylan* pro **kakla* : **kaylan*), ja muidugi ka geminaatade kohta, kus *kk* : *k̄k*, *tt* : *t̄t*, *pp* : *p̄p* vaheldesid. — Rõ- hutuma (= teise) silbi vokaalile ei saanud sugugi *k*, *t*, *p* järgneda, vaid ainult *ɣ*, *δ*, *β* (mitte näit. **pimetä*, vaid **pimedä*, ning ka **pi-*

medän), kuna nasaali ja likvida järel niisuguses seisukohas siiski muutumatult *k*, *t*, *p* esines (näit. $\times$ *parantan*, $\times$ *kumartan*); geminaatade kohta teise ja kolmanda silbi vahel näikse teooria esialgu veel enam-vähem lahtine olevat.

10. Silbilõpuliste klusiilide juures oleme juba näinud, et kõik näitused ainult varema klusiilkuju juurde — nagu julgesime otsustada — ennast juhatada lasevad, ja nende ajalukku ei ole enam midagi muud tuua, kui põhimõttelike arutusi üleüldiste järelduste puhul. Isegi geminaatade juures astmevaheldust ei olnud näha, üks *k*, *t*, *p* ainult nii kinnises kui lahtises silbis. Võisime küll järeldada, et *kk*, *tt*, *pp* ja teataval ajajärgul ka *kk*, *tt*, *pp* on olnud, nende paradigmaatiliste vahelduste kohta aga mitte midagi; koguni „nõrga astme“ geminaat võis varemast *kk*, *tt*, *pp*:st sündinud olla, samuti kui lõunavepsas teisedki pikad geminaadad on — muidugi lühikeste vaheastme läbi — üksikkonsonantideks muutunud, nagu seda hiljem saame näha.

Silbialgulise *k*, *t*, *p* ajaloos oleme möödaminnes juba ka nende oletatud nõrku vasteid selle võrra puudutanud, et astmevahelduse varem olemasolu nendegi kohta tükati küsitavaks on saanud (vrd. näit. 51). Kuid on veel enneaegne otsustada, et „nõrku vasteid“ vepslaste esiisade keeles kunagi ei ole olnud, ja sellepärast, kui ka asja spetsiaalsema käsitluse tõttu, tahame neid häälikuid vanas traditsionaalses järjekorras vaadelda.

A. Rõhulise silbi järel.

a. Velaar-palataal.

1. Vokaali järel.

III. Praegu tuleb nähtavale ainult seesama heliline velaar-palataal (*g* taga- ja esivokaali ees), mis lahtiseski silbis esines. Näit. (*a* eel:) (*magadan*:) *magata* 'magada' (lõunaesti *māda*, s. *maata*), *igarta* (*hibusēd*) 'kahele poole kammida (juuksed', vrd. s. *jakaus*), *sagarv* 'saarmas' (s. *saarva*), (*ooga*:) *ogakaz* 'madal, oru taoline', (*oghad*:) *ogaz* 'okas' (s. *oas*), *ugādan* (< *ugādan) 'loen kähku', *sugasēd* 'harjased', *pigā* 'pea, ruttu' (s. *pian*), *poigāpā* 'poja käest'; (*o* eel:) *agos* 'maha langenud, laos' (näit. rukis, s. *laossa*), *vezitegotiž* 'veest tekkinud töbi', *ligotada* 'leotada' (s. *liottaa*); (*u* eel:) *magutada* 'maitsvamaks teha' (näit. lehma jooki jahuga, s. *maustaa*), (*kandan*-) *taguz* '(jala-) kand', (*prihōden*) *tagut* 'poiste pärast' (s. *poikien tautta*); (*e* eel:) (*magi*:) *magempāpā* 'pööningult', *pageta* 'põgeneda' (s. *paeta*), (*sagenob*:) *sageta* 'paksemaks minna' (s. *saeta*), *tagemba*

'enam tahapoolet' (s. taemma), *tagendõdazhe* 'taganeda', *nogestuda* 'nögeneda' (s. noestua), *ïoges* 'jões', *sogeta* 'sõgeneda' (s. soeta), *nugen* 'loen', *pugetada* '(läbi) põimida' (vrd. 'pugeda, poetada'), *tugeta* 'uks lukku panna' (vast. 'põör kinni keerata'), *tugetazhe* 'seisma jääda'; (ä eel:¹) *tägä* 'siin, tääl' (s. täällä), *tegüdan* (< *tegüdan) 'teen kähku', (*i saniktē*) *igas* '(ei lange) iialgi', *sigä* 'süäl' (s. siellä < *siyällä), *oiget* 'saadetud' (s. „ojettu“); (e eel:) *kägeta* (Krl.) 'lubada, töötada' (s. käetä), *ägestada* 'äestada', *rägend* (~ vepsK *ragend*) 'lüpsik' (s. rainta), *mäges* 'mäes', *nägehtada* 'vaadahtada', *vägetõ* 'väetu', *vägõ* (< *vägea) 'väega', *regen* 'ree', (*hämär*) *tegeškañzhe* '(hämär) hakkas tulema', *tegetada* 'kohitseda', *higestuda* 'higistuda', (*tuve*) *pigemba* '(tule) rutem, ruttu'; (i eel:) *ragiž* 'rahe' (s. rae), *rugiž* 'rukis' (s. ruis), *säigiž* 'peksmiselade rehes' (vrd. s. säie), *rügiž* 'köha' (vrd. s. rykiä 'köhida'); (ü eel:) *nügüd* 'nüüd' (s. nyt).

112. Üks ainus näitus leidub, kus palataal kadunud on, ja nimelt *nähta* 'näha' verbi interjektsionaalselt või muidu partikli funktsioonis tarvitatud vormid: *näške kaik i mozgud läksiba* (Krl.) 'vaat kõik pääajugi läks välja', *i näd varasta* (Tgl.) 'ei juba oota' (s. näet). See on täitsa kõrvustikune näit. eesti 'vaat', 'vat'² (*välta* < *valalta* < *valvattak) või soome *kas* (< *katso* 'vaata') moodustusega, kus kiirendatud tempo ja selle tagajärjel ka sagedane rõhutu seisukoht sõna erakorraliselt „ära kulutab“. Aga isegi interjektsionaalselt on käesoleval korral klusiil kõige üldisemalt säilinud: *näge*, *näged* või kõige harilikumalt *nägä*.

Tõenäolik on edasi, et ka demonstratiivse pronoomeni taoline *netše* 'see', gen. *netšen*, allat. *netšine* ~ *netine* koos seisab osadest *näget* (vast. *näket) + *sen*, allat. *näget* + *sille*. Niisama ju vadjaski *kase* 'see', < *katso* + *se*.

Muidugi ei saa tõsiselt võtta mõtetki, et niisuguses lahk-edustuses midagi astmevahelduse jälgi peegelduks.³

2. Nasaali järel.

113. Seesama *ŋg*, mis lahtiseski silbis. Näit. (a eel:) (*paŋg*:) *paŋgad* 'sangad', *tuŋgüdan* (< *altan) 'lukkan järsku', *kangaz* 'kangas'; (o eel:) (*kivi*-) *rongod* 'kivikangrud', (*silmad*), *riŋgotada* '(silmad) ümmargusteks

¹ Oletades, et esivokaale on algsoomes järgsilpides esinenud, mille kohta hiljem kahtlust avaldame.

² Eestis seganenud mõnikord ka vene *vot* sõnaga.

³ Vrd. soome Savo murde *niätse* ('vaata, vaat, vaat ikka') < *näyet se.

ajada'; (*u* eel:) *hangud* 'hangukene'; (*ē* eel:) *hangen* '(lume-) hange'. *onged* 'õnged'; (*ä* eel:) *mängähtäda* 'röögatada'; (*e* eel:) *hengetõ* 'hingetu', *sängõpä* (< *-ella) 'kõrrelt'; (*i* eel:) *ongitada* 'õngitseda', *hongist* 'männimets', *sängist* 'kõrrestik', *kegitõda* 'saabastega varustada'; (*ü* eel:) *ränguskandob* 'hakkab röökima'.

Huvitav on kohati (Arsk., Šdj.) ette tulev *õndirag* 'õngevibu' (s. *ongen vapa*, *onkivapa*). Mujal ootust vastavalt *ongirag* (Krl.), *ongerag* (Tgl., Tsl.) või *ongivarz* (Pjat.). Kui midagi korrakindlamat muutust *g* > *d* põhjapoolseis murdeis ei ole sündinud ja kõnesolev *d* vahest nende mõjul seletatav, siis peab siin arvatavasti niisuguse häälikuvahetusega tegu olema, mida iseäranis laste keeles sagedasti ette tuleb. On paljudki esialgu ainult lastekeeles esinevaist sõnust viimati üleüldiseks saanud. Samasugune häälikuvahetus on sündinud õige noores lainsõnas *and'ra* 'ingel' (v. андрл) — kui ta vahest juba vene keeles ei ole sündinud.

3. Likvida järel.

114. Likvida järel seesama *g*, mis lahtiseski silbis; ainult likvidas eneses on muutusi märgata (*l* > *a* > *u*), nagu sellest lähemalt asjaomases kohas. Näit. (*a* eel:) (*iaug*:-) *iaugas* 'jalas', *vaugašt'ivad* (reden) 'kallasid maha (vee)', *ougad* 'õlad', *vargastada* 'varastada'; (*o* eel:) *ougotada* 'läkitada, saata', *augotiba* (*miia mel'nišsas havadod*, Krl.) 'alustasid (veskis minu kotid', s. *alottivat*), *kurgõle* 'kurekesele'; (*u* eel:) (*pañ pahmazhe tšomad*) *augud* '(pani kaerajahusse häd) alustused' (s. *alut*), *karguspä* 'tantsist'; (*ē* eel:) *ougestada* 'reht pekstes õled puhtaks raputada' (liivis *v'ol'ktõ*), *oungen* 'sõtkun jalaga' (s. *poljen*), *haugetiž* 'lõhki läinud koht' (s. *halkeama*), *en argestuške* 'ma ei ole paastu ajal mitte-paastutoitu sünnud'; (*ä* eel:) *nalgäs* 'näljas', *põlgästõlta* 'kohutada' (s. *pelästyttää*), *hülgälä* 'maha jätta' (s. *hylätä*), *märgätä* 'mädaneda' (s. *märätä*), *härjän* 'härja'; (*e* eel:) (*iäi*) *iälgeve* '(jäi) järele', (*käylobad*) *iälgeten* '(sammuvad) järestikku', *iälges* 'viimaks, lõpuks', *elgendan* 'saan aru', *külged* 'küljekondid', *sülgeskanden* 'sülitelten', (*särg*:-) *särgid* 'särjed', *särgen* (*särähtest*) 'lõhun noaga (pirge)', *märgembad* 'märjemad'; (*i* eel:) *nälgidazhe* 'nälgida', *selgitada* 'puhastada', *haugist* 'halutegemise koht, halumets', *vaugistada* 'kumada', (*oungen*:-) *polg'n* 'sõtkusin jalaga' (s. *poljin*); (*ü* eel:) *iäl-gud* 'jäljekene'.

4. Spirandi (*s, h*) järel.

115. Õieti oleksime pidanud ka *s, h* järel esinenud kinnise silbi *k, t, p* „nõrkade vastete“ ajalukku jätma. järjekindluse pärast, sest astme-

vahelduskeelte suhet *laisk* : *laisad*, *nahk* : *nahad* ei ole kuigi kerge teistest vaheldustest lahutada ja analoogiliseks, vaheldustesse muganemiseks arvata. — Vepsas muidugi ka niisugusel korral ainult *k*, näit. *asketada*, *keskes*, *koškitab*, *hahkad*, *tuhkakaz*, *hähkäd*, *pühkin* jne.

b. Dentaal.

1. Vokaali järel.

116. Esineb seesama *d*, mis lahtiseski silbis.

1. Dentaal sõnatüvedes. Näit. (*a* eel:) *radaskata* 'hakata töötama', (*rod*.) *rodakaz* '(kala-) luine, roodudega', *vodatiž* 'rehepõrandale laotatud õlelade' (vrd. s. *vuodattaa* 'valada lasta'), *mudakaz* 'mudane', *raudad* '(lamba-) rauad', *laudā* 'laual', *sidāzīn* (< *-alsin*) 'sidusin kähku', *aīdaspā* 'aiast', *voīdamā* 'võiamē'; (*o* eel:) *kadotan* 'kaotan', *modokaz* 'jumekas, ilus' (vrd. s. *muodokas*), *sādōkaz* 'hästi riides, piduülikonnas'; (*u* eel:) *rodukaz* 'perekas, lapserikas', *ioūdutada* 'tühjendada', *haūdutada* 'hautada', (*kara*) *kudū* '(kala on) kudemas' (s. *kudulla*), *tedustada* ~ (Krl.) *teduskōlta* 'teada saada', *redukhad* 'sopased, mustad', *kuiđukaz* 'kiuline' (s. *kuidukas*); (*ę* eel:) *uđed* 'uued', *kudēden* 'kuuenda', *kaiđeta* 'õhendada' (s. *kaidentaa*); (*ä* eel:) (*tāžub*) *hādās* '(magab) taudis', (*tütrid*) *sādātādā* '(tütred) kaasavara-riietega varustada', *vedādan* (< **-altan*) 'tõmban kähku', *pidatiž* 'piirunäpits'; (*e* eel:) *kādetō* 'käetu', (*meži*.) *meden* 'mee', (*koñd'iaŋ*) *kedespā* '(karu) nahast', (*eži*.) *eded* 'eed (lõikuspõllul)', *edes-tagaz* 'edasi-tagasi' (s. *edes-takaisin*), *vedekaz* 'vesine, märg', *vidēden* 'viienda', *tāyđespā* 'täiest', *edō* (< **-elta*) 'esmalt', *lōūdōda* (< **-eltak*) 'leidiskella'; (*i* eel:) *kođiš* 'kodus' (s. *kodissa*), *nuđita* 'luuaga pühkida', *poūdīštuda* 'sadamast lakata, põuale minna', *neīdīžlaps* 'tütarlaps', *heīdīžšob* 'õitseb'; (*ü* eel:) *pūdüz* 'püünis' (s. *pyydys*), *kedud* 'nahakene', *mādüz* 'suusa jalarihm' (s. *murd. mäys* < **mädüs*). Viimase kõrval tähendasin kord (Tgl.) ka *mätuz*, mis juhuslik komistuskuju võis olla.

Huvitav on dentaali kadu *tedab* 'teab' sõna rõhutumalt esinedes ütelses *tšortteqb* (Krl.) 'kurat teab' (näit. *tšortteqp_kehe sä läksid õugotō* 'kurat teab kelle sarnane sinust sai, kõlvatu'). Aga isegi niisuguses adverbifunktsioonis on teistes küllades *tedab* üleüldine, samuti kui ka näit. adverbitaolises *hän tedan_kođiš* 'tema vist kodu'.

2. Mitm. genetiivis, näit. *maīden* 'maade', *nuīden* 'luude', *meīden* 'meie', *heīden* 'nende'. — Siin tuleb aga dentaali ka kõrvalrõhu-

¹ Niivõrd kui *d* analoogiline ei ole, pro *z*.

lise silbi järel tähele panna: *iaugasiden* 'jalaste' (s. jalaksien), *rindhiden kibus* 'rindade valus', *armhiden* 'armaste', *astijoden* 'astjate' (s. astioiden).

3. I. ja II. infinitiivis, näit. *ioda* 'luua', *ioda* 'juua', *södä* 'süüa', *mödä* 'müüa'. Aga ka kõrvalrõhulise silbi järel, näit. *pakutada* 'välja raiuda', *tuhkastada* 'leelisega määrada', *panetada* '(magama) panna', *heretada* 'väetada (maad)', *hulitada* 'ära peita', *polištada* 'poolitada', *humāstuda* 'joobuda', *kukotadazhe* 'kaela välja sirutada', *unohtadazhe* 'ennast unustada'¹, jne.

Pääle selle tuleb dentaal ainult kõrvalrõhulise ja rõhutuma silbi järel mitmes rühmas ette. Praktilistel põhjustel tahame mõlemad rühmad hiljem üheskoos esitada.

2. Nasaali järel.

117. 1. Dentaal sõnatüvedes. Näit. (a eel:) (*rand:*) *randas* 'mäe all', *kandatada* (Šdj.) 'täis tuisata', *kandatez* '(piima) koor', *i lenda* 'ei tõsta', (*kindhad:*) *kindaz* 'kinnas', *pindakaz* 'pinnaline', *rindaznu* 'rinnaluu', *rindā* 'kõrval' (s. rinnalla); (o eel:) *kandod* 'kännud', *andōn* 'andsin'; (u eel:) *ūmbrikondus* (kohanimi, = s. -konnussa), *tundustada* 'ära tunda', *lindud* 'linnud', *rinduz* 'rinnusti', *rindustada* 'rinnusti kinni tõmmata'; (ē eel:) *ondēkaz* (~ *oñž*) 'õõnes', *kundōda* 'sõna kuulda' (vrd. s. kuunnella); (ä eel:) (*oksēndoaē*) *kändätōtab* '(oksele) ajab, kääneb', *vāndutada* 'ära petta, veedelda' (vrd. s. vānnyttää), *kündātiž* 'küntud maa, künd'; (e eel:) *ende* 'vanasti' (= s. ennen, vrd. eesti 'enne'), *künded* 'küüned' (s. kynnet); (i eel:) *kändištob* 'kannab edasi-tagasi, kandleb', *händ'ikaz* 'hunt', *so-mändik* (Krl.) 'soomännik'; (ü eel:) *kündüz* 'künnispakk' (s. kynnyš), *sündütādä* (Krl.) 'sünnitada', *iänduz* 'ülejääk' (s. jäännös), *vēndutada* 'jahutada ahju'.

2. I. ja II. infinitiivis, näit. *panda* 'panna', *mändä* 'minna'.

3. -nda-tuletuslistes tegemist tähendavais substantiivides, näit. *iondan* 'joomise' (s. juonnin), *iondaspä* 'joomisest', *sōndān* 'söömise', *pakištēndan* 'palumise', *pühapäivātšendaē* 'pühapäeva viitmisele', *rats-tundan* 'raskejalgseks saamise'.

118. On üks sõna, kus on oletatud vana vepsa põhiedustus ilmutat: *kanambrusi* 'kaelkook, veekandmise puu' (vt. SETÄLÄ, TSK 947; sääl kuju *kanambruz*). Kui sarnase liitsõna algosa peaks tõesti *kanda-* verbiga ühenduses seisma, siis ei oleks ta kaugelt ainus liitsõna, kus osad tundmatuseni on kulunud. Ilmesti ei ole ta aga muud midagi.

¹ Kahes viimasel on dentaal vist ikkagi rõhutumale silbile järgnenud.

kui vene lainsõna: vrd. коромысло, kohalikus vene murdes кономбрусло (vrd. *balat* < v. болого), kui mitte v. коноб (DALI sõnar. järele miski 'veenõu') + брусло või брус 'tahuline puu'.

3. Likvida järel.

119. 1. Dentaal sõnatüvedes. Näit. (a eel:) *vaydan* '(meele-) valla', *pordaz* 'trepp' (s. porras), *kerdā* 'kaasas' („korral“), *kerdare* 'kaasa', (s. keralle), *irdas* 'väljas' (vrd. s. irti), *sirdādan* 'siiran ruttu' (s. siirrällän); (o eel:) *pordon* 'hulga aega', *pirdon* 'joonistamisraua (palki raiudes)'; (u eel:) *ebad hoydu* 'nad ei kanna hoolt'; (ɛ eel:) (*paʔz*:) *parded* 'õrred', *vardes* 'varres'; (e eel:) *pidōda* 'joont tõmmata' (s. piirrellä); (i eel:) *kurdiš* 'kurt', *kurdištuda* 'kurdiks saada'; (ü eel:) *küldütädä* 'ära tüütada', *pördütädä* 'lasta tagasi pöörata'.

Sarjaülemineku tagajärjel on seletatav *paute (pro *paude*), näit. 'raiesmaa äär, serv' = s. palle, gen. palteen¹; põhjapoolseis vepsa murdeis *pāude*. Ülemineku vahelülks on olnud häälikseaduslik *paütken*, *paütkes* jne. (näit. *vatken* : *vatɛ* = *paütken* : *paute* pro *paude*). Nimetatagu ka *karpe*, gen. *karpken* (~ *karbe* : *karpken*) 'karbe, kuuse-sammal'.

2. I. ja II. infinitiivis, näit. *oyda* 'olla', *tuuda* 'tulla' (s. tulla), *kuuda* 'kuulda' (s. kuulla), *purda* 'purra', *perda* 'peeretada' (s. pierrä). Kõrvalrõhulise silbi järel on *ld* väga üldine ja nimelt frekventatiivverbides, näit. (*magatel*:) *magadōda* 'alati magada, magadella', *nägehtōda* 'vaadelda', *azētōda* 'seadelda' (s. asetella), *ihastōdazhe* '(sagedasti) rõõmsaks saada' (vrd. s. ihastella), *kingitōden* 'kinnitelles', *paütōden* '(sagedasti) palgates'.

3. Eelmiste *l*-, *r*-tüveliste verbide passiivi preesensis: *oydas* 'ollakse', *tuudas* 'tullakse', *perdas* 'peeretatakse', *magadōdas* 'magadel-lakse', jne.

4. h järel.

20. *ht* oletatud astmevahelduse kohta maksab seesama, mis eel *hk* pubul seletatud (115), ainult et me siinkohal enam oleme kohustatud ka kinnise silbi edustust üksikasjaliselt vaatama, sest et just sääl on arvatud vepsaski astmevahelduse jälgi leiduvat. — Võetagu järgmised näitused: (a eel:) *tahtaz* 'tainas' (s. t a h d a s), *en_kehtand* 'ma ei viitsinud', *ehtatada* '(kedagi) saata'; (o eel:) *vahtokaz* 'vahuline, vahuga', *rohkotada* 'koredaks teha, välja tuustida'; (u eel:) *laihtutada* 'lahjendada, kõhnemaks teha', *iahtutada* 'ära hangutada'; (ɛ eel:) *kahten*

¹ Siia kuulub ka Läävima surnud Salatsi-murde *päld* 'Berg', *pälde* 'bergig', mis tähendusliseltki vepsa-soome sõnna ühendub.

'kahekesi'. *kahtes* 'Lahe külas', *kahtõ* 'Lahe külas'¹, *kohteta* 'parandada, paigata', *kohtendus* 'parandus'; (ä eel:) *nähtä* 'näha', *tehta* 'teha', *ühtä* 'ikka edasi' (s. y h ä); (e eel:) *ühten* 'ühe', *lähtä* 'kaev', *lähtendäzil* 'äraminekul'; (i eel:) *ahtištuda* 'kitsamaks minna' (vrd. 'ahastada'), *rohtištada* '(esimest korda) linad ära harjata', *ehitišt* 'mõtlemise läbi tehtud haigus'; (ü eel:) *vihtulõda* '(last) vaigistella' (s. viihdytellä).

121. Eraldi pandagu tähele arvsõnad *kahtsan* 'kaheksa' ja *ühtsän* 'ühiksa', kus ainult vokalismis — niisugustele sõnadele omase kiirtempo-arenemise tõttu — erakorralist edustust ilmsiks tuleb. Selle vastu *tuha* 'tuhat' (*kaks tuhad, tuhañ kerdad*), kus originaalsõna silmas pidades (vrd. leedu *tūkstandis*, vt. THOMSEN, BFB lk. 76) *ht:d* on harjutud oletama. Dentaalist ei tule aga kuskil jälgegi nähtavale, aga kui selles sõnas *ht* algsoomes olnud, siis on klusil niisama oma erakorralist arenemisteed kadunud, nagu soomeski. Kuid viimaks näikse ka originaali *t* oletamine küsitav, kui mitte otsekohe ekslik olevat (vt. ROB. ΓΑΥΘΗΙΟΤ, Finois: *tuhat*, Suom.-Ugr. Seur. Aikakausk. XXIII). „Nõrga astme rudimenti“ ei saa järelikult siin ka kõige parema tahtmisega kindlaks teha. Veel vähem aga põhjamurdeis (kuid häälikseaduslikult ka karjalas) esinevate *kañesa*, *ühesa* puhul (nagu SETÄLÄ, ÄH 115 ja viimaks TSK 10, lk. 947 teeb). Missugused „rudimendid“ oleksid siis *kahtsan*, *ühtsän*, *kohtendan* — kust leitaks neile analoogia andja *t*?

c. Labiaal.

1. Vokaali järel.

122. 1. Labiaal sõnatüvedes. Näit. (a eel:) *tabatõ* 'halbade kommetega' (vrd. s. *tavaton*), *babarmhejn* 'vaarmari', (*o.uden*) *raban* '(õlle) raba', *sebampä* '(naiste) särgi kaeluse koht', *libādan* 'tõusen järsku', *leibakhāne* 'leivane'; (o eel:) *tabõtõda* 'tabadella' (s. *tavoitella*, vrd. e. 'taotada, taotella'); (u eel:) *sabutūn* 'jõudsin järele, sain kinni', *abutada* 'aidata', *kabuta* 'kaelustada', *habuk* 'kull' (s. *havukka*, lõunaeesi *haugas*), *hibused* 'juuksed' (s. *hivukset*); (ę eel:) *robez* 'tohtuõ, torbik' (s. *rove*), *hubendan* 'kahandan', *rubekaz* 'kärnane' (s. *ruvekas*), *ubehtitū* '(teie) ajasite inda (olite nagu mära täku juures)' (vrd. s. *uve*, gen. *upeen* 'täkk'); (e eel:) *tebet* '(kuue) hõlma' (s. *lievettä*), *libõda* 'sagedasti tõusta, kerkida'; (i eel:) *habišt* 'haavik', *so-*

¹ Viimane, juba venestunud küla Arskahtist lõuna poole; selle kohta tarvitatakse adessiivi (*kahtõ* < *lahtella), kuna eclmist (lõunavepsa kirdepoolses osas) ainult inessiivis on kuulda. Vist geograafilisest isesugususest olenev vahe.

bitazhe 'ennast riidesse panna', *käbištada* 'punaseks värvida', *kibištada* 'valutada' (s. kivistää).

2. Verbide mitm. 3. isiku lõpus, näit. *sabad* 'saavad', *jobad* 'jooavad', *söbäd* 'söövad'. Ka kõrvalrõhulises silbis: *ližadabad* 'lisavad', *potküädabad* 'löövad jalaga, põtkavad', *pałdabad* 'löövad nuiaga', jne.

2. Nasaali järel.

123. 1. Labiaal sõnatüvedes. Näit. (a eel:) *ambaz* 'lammas', *hambastada* 'hammustada', *samba* 'konn' (s. s a m m a k k o); (u eel:) *ambun* 'lasen (püssi)'; (ę eel:) *ombōda* 'õmmelda', *kombōda* 'roomaskella'; (ä eel:) *ümbäšpād* 'ümber haarasid', *lämbähtōda* 'nõtkuda, painuskella'; (i eel:) *kombištada* (Tgl.) 'põlvili langeda', *rambitā* (*mužik*) 'lonkav, lonkaja (mees)', *lämbitada* 'kütta' (s. l ä m m i t t ä ä).

Sõnus *läm*, gen. *lämän* 'soe, lämmi' ning *lämō* 'tuli' näeb SETÄLÄ (TSK 10. lk. 947, esitades ka murdelise *lämboi* kuju) teadagi übe „väikese jäänuse“ muidu tasandunud astmevaheldusest — mõtlemata, miks need jäänused tujukalt ilmumata jäävad just sääl, kus neid ootaks, nagu alati-kinnissilbilises *lämbitan*. Vt. *mm*:i ajalugu.

2. Komparatiiv- (vast. superlatiiv-) vormides (näitusi ainult kõrvalrõhulise silbi järel), näit. *hobedembad* 'pehmemad', *järedemban* 'jämedama, tugevama', *saptembas* 'enam kõrval', *selktembad* 'selgemad'.

3. Likvida järel.

124. Tuleb ette ainult sõnatüvedes. Näit. (a eel:) *saubata* 'riiv kinni panna' (s. salvata), *barbad* '(puu) raokesed' (s. varvat), *barbaz* 'varvas', (*embō*) *birbāta* '(ma ei saa) liigahtada'; (o eel:) (*końd'i mišāni*) *arbōtet* '(karu pesa minul) märgiga üles tähendatud', *turbotada* 'üles paistetada' (s. turvotta), *kirbotada* 'kukutada'; (ę eel:) *korbeŋta* 'kõrvetada, praadida', *turbęz* 'turvas'; (e eel:) *külbetada* '(supeldes) pesta', *külbet* 'saun'; (i eel:) *bařbik* '(sega-) mets', *birbitada* 'vibutada'.

tarbiž 'tarvis' kõrval kohati (Šdj.) *tariž* — algupäraselt kiirtempo vorm (isegi *tarž* tuleb ette), mis normaalvormi kõrvale on tõrjunud; ega *v* kadu keegi ei võiks milleski „nõrgas astmes“ oletada.

Järeldused.

125. Enne kui klusiilide oletatud nõrkade vastete ajaloo teise järku üle läheme, on tarvis enesele selgeks teha, kuidas peame aru saama sellest täielisest astmevahelduse puudusest, mis rõhulise silbi järele ilma kahtlemata konstateeritav oli.

Astmevaheldusteoria tähtsam ülesseadja E. N. SETÄLÄ on, nagu eel möödamannes juba mainitud, ikka selles arvamises, et vepsa praegune vaheldumatus astmeüldistuse tagajärjeks olla, s. o. nii nagu näit. cestis üksikuil juhtumustel (*higi : hīgist, tegema : tegin, häda : hädast, taban : tabatud* j. t.) tugeva astme klusiil on analoogiliselt ka nõrga astme koha enesele vallanud, nõnda olla vepsas järjekindlalt sündinud.

Niisuguse arvamise vastu kõnelevad tõsiasjad selget keelt. Oleks meil käepärast ainult näitusi, kus tugev ja nõrk aste on mahti saanud vahelduses nähtavale tulla, nagu *iggi : iogen, rugemha : rugen* j. t., siis võiks veel kahevahele jääda. Raskem on juba mõelda, et (*käzi :*) *käden, (mezi :)* *meden, (kezi :)* *kedespä, (videz :)* *videnden, künded, parded* j. t., kus tugev aste ainult ainsuse illatiivis on võinudki ette tulla, tõesti oleksid lasknud selle ühe käände mõjul tasanduse klusiil-astme kasuks sündida. Veel raskem on midagi järjekindlamat tasandust uskuda sõnades nagu *pigä, tägi, sigä, ehtatada, kohtendada* j. t., või *sugaz, vargastab, iälgeten, rodakaz, külbel*, kus teine silp muutumatult kinnine ja analoogia ainult samade sõnaperekondade teiste liikmete poolt (*tägä'ne, suga* j. t.) oleks võinud tulla. Aga päris võimatu on oletatud tasandust uskuda niisugusel korral, kus teine silp püsivalt kinnine ja sõna vepsas teatavasti üksildane, ilma pereta on, näit. *sagarv, ougotada, elgendan, mäduz, kahtsan, ühtsän, babarm, habuk*, või ainult aimlemisi mõne tuttava sõnatüvega vahest ühendatav, näit. *kündüz* (s. kynnyš, vrd. *künz* 'küüs', s. kynsi), *hibuseđ* 'juuksed' (s. hivukset, vrd. *hibi*, s. hipiä).

Mis puutub klusiilita sõnadesse (mõni üksikjuhtumus, nagu *kaheša ~ kahtsan, kanambrusa*), siis oleme nende sekundäärsuse küllalt selgesti näidanud, ja seda ilmsem on ta viimaks esitatud klusiilkujude kõrval, mis ainult häälikseaduslikud saavad olla. Oleme järelikult sunnitud loobuma mõttestki, et vepsa vaheldumatus oleks võinud astmeüldistuse tagajärjel tekkida.

126. Kui me aga tingimata peame algsome astmevaheldust tema nõrga astme spirantidega vast. *g, d, b*:ga (nasaalide järel) oletama, siis ei jää muud üle kui järeldus, et spirandid on *g, d, b*:ks (vast. *k*:ks ja *t*:ks *s*:i ja *h* järel) arenenud, nagu ka lahtise silbi *k, t, p > g, d, b* (vast. *k* ja *t* püsinud *s*:i ja *h* järel), kuna nasaalijäreline kinnise silbi *g, d, b* otse algpärandus oleks. Aga selle isegi imeliku oletuse teeb veel imelikumaks see tõsiasi, et kõnesolevas küsimuses ühel järjel on ka liivi keel, jaolt ka eesti (Kodavere murre dentaali suhtes) ja jaolt vadjal. Nendegi kohta ei saaks muud kui sedasama „spirantidest klusiilideks“ seletust tarvitada. Sarnane seletus on aga kriitilisele

vaatlejale kaunis ebaloomulik ja kunstlik, ja vahest ei eksi meie oletades, et nimelt selle kunstlikkuse pärast on mainitud astmeüldistuse seletus pääseteeks välja pigistatudki. Aga nagu nägime, peaks astmeüldistus-seletuse tee lõpulikult kinni olema, ja kui nüüd see teine alternatiiv oma kunstlikkuse pärast ei rahulda, siis — peab miski kolmas tee leitama. Teoriate tagavarast ju ikka jätkub, aga seda oletust, mis ikka kõige loomulikum ja mida juba n. n. vana kool omal ajal aimles, ja nimelt et vepsas astmevaheldust rõhulise silbi järel pole olnudki, seda oletust vist oodata ei ole. Astmevaheldus on ju soome-ugri-samojedi ühisaja pärandus — nagu seda praegu toonitatakse — ja kuhu võis ta algsoome lävel ära kaduda?

Meie asi ei ole oma piiridest üle minna, kuigi kahtlust avaldama peame, et pääliskaudselt uuritud kaugemad sugukeeled edaspidi veel midagi kindlat ei lase ehitada kõnesolevas küsimuses. Lepime siin ainult järeldustega, mis lähemate sugukeelte kitsast, aga seda selgemast vaatepiirist võimalikud on.

127. On aga aeg juba ka küsida, kui palju oletatud $\times$ *kakla* : $\times$ *kaylan jts. vaheldused (vt. 62—72) vepsa seisukohast vastuvõetavad võiksid olla. Nägime, et vepsas siingi heliline klusiil esines (*kaga*, *agian*, *adr* jne.). Ei ole põhjust uskuda, et see *g*, *d*, *b* ka siin millestki muust oleks arenenud kui *k*, *t*, *p*:st või et klusiili ja spirandi vaheldust vepsas kunagi oleks olnud. Jäägu see vaheldus maksma ainult nende keelte kohta, kes ülepää vahelduse piirkonda kuuluvad. Märgiksime isegi selle üldise arvamise, et *lidn* 'linn' millegi „nõrga astme“ legaalne edustaja on, astmevaheldus-fiktsioonide kirja. See, et vepsas loomulikku muutust (*ktn* >) *kn* > *nn* sääljuures oletada võiks (*ünäne*), ei tee *tn*:i kohta midagi nõrka astet tarvilikuks. Häälikute muutumiste ja püsimiste tingimused on ju väga mitmesuguste asjaharude ja -harukestega seotud, ja nende sagedasti rasket arusaamist raskendab veel eelarvamine, et asi millegi ebamäärase teория abil nagu juba ette otsustatud on.

B. Rõhutuma silbi (resp. järgsilpide) täis- hääliku järel.

a. Velaar-palataal.

128. Oletatud velaar-palataalse spirandi paigal tuleb nähtavale heliline klusiil *g* või helitu *k*, viimane üksnes siis, kui kõnesolev konsonant on silbi kadumise korral helituma hääliku ette sattunud, kas sõna sees (*sapag* : *sapkad*) või lausefoneetiliselt sõna otsas (*sapak_suv*, nagu ka näit. *put_sured*). — Järgmisis rühmis tuleb velaar-palataal nähtavale:

1. Üksikuis *a-*, *ä-*, *o-*, *u-*, *ü-*tüvelisis sõnus: *harag*, gen. sg. *hara-gan* 'harakas', *vatag*, gen. sg. *valagan* 'parv' (s. *v a t a k k a*, = v. *batara*), *sapag*, nom. pl. *sapkad* 'saapad' (= v. *canor*), *astrag*, gen. sg. *astragan* 'ahingas' (= v. *ocpora*), *maiga'rv* (< *maġagġärv) (küla ja järve nimi, v. *боброзеро*; vrd. s. *majava*), *pi'ragvärtin* 'piruka tegemise rull' (vrd. v. *pupor*), *kiudug* ~ *kivdug*, allat. sg. *kiudugane* ~ *kivdugane* 'sauna keris' (s. *kiukaa*), *emag*, gen. sg. *emagan* 'perenaine' („emand“), *emagõšob* 'talitab perenaisena', *emagused* 'küpsetised ja supid', *käzi-muġagõ* 'käega katsudes', *ehkõne* 'õhtu', (*paab eskä*) *lemgõ* '(põleb aina) lõmuga'.

2. Algsomee *-ek*, (*-ek*) lõpuga noomenite vokaaltüvelistes vormides ja nende tuletustes. Neis eraldame aga kaks lahkuminevat rühma:

a) Kui esimene silp pikk, siis tuleb *g* vast. *k* korrapäraselt, ja nimelt paradigmi vokaaltüvelisis käändeis, nähtavale, näit. (*rozme* :) *rozngen* 'rooste', *rozmgestuda* (~ *rozmestuda*) 'roostetada', (*astē* :) *astked* 'piirud', *astkud* 'piirukene', (*vale* :) *vatken* '(villase) riide', *kastkem_pai* 'kaste langes', *kastkhāne* 'rohutirts', (*uštē* :) *uštõ* 'vedelõngega' (s. *uisteella*), *runged* '(rukki) aganad', (*paižē* :) *paižekaz* 'paiseline', (*voižē* :) *voižkõ* 'võinartsuga', (*orā män*) *pujtkhe.ē* '(orav läks) puid mööda kargama' (s. *puittamaan*), (*heižē* :) *heižked* 'kõhu-ussid', (*män*) *ripkhe* '(läks) ennast üles pooma', (*sāune*, part. sg. *sāunet* :) *sāunġid* 'säinaid', *kapkõne* 'takune', (*perzē* :) *perskes* 'perses', *perskuz* '(pükste) tagumik' (s. *persuus*), (*herē* :) *hergespū* (< *hēre-) 'sõnnikust', (*lebe* :) *lepked* 'hõlmad' (s. *liepeet*), (*rebõ mänop_*) *sõlkhüde.ē* '(rebane läheb) süüa otsima'.

b) Kui esimene silp lühike, siis ilmub ains. nominatiivis ime-likul viisil *-gi*, näit. *azēgi* 'pikk, jäme palk', (*audet* :) *audēgi*, gen. sg. *audegen* 'lutikas', *kudēgi*, nom. pl. *kudēged* 'koe' (s. *kude* : *kuteet*), *porēgi* 'madal koht jões' (v. *nopor*), *sädēgi*, part. pl. *sädēġid* '(puu-)kild', *pärāged* 'laastud' (s. *pāreet*), *sidēgi* 'side', (*on*) *idēges* '(on) idanemas', (*otan*) *pidēghe* '(võtan) pidamisele', *kadoges* 'kaotsis'; (ilmade kohta:) *sumēgi* 'udune ilm', *kidēgi* 'pakane külm (kus regi ei jookse)', *hüdegi* 'härmatist sünnitav ilm' (vrd. *hüädä* 'märga lund jäätada', s. *hüütä*).

-gi-lõpulise ains. nominatiivi asemel ootaks muidugi *azē*, *audē*¹, *kudē*, *sädē* jne., missuguseid põhjapoolsemais vepsa murdeis leidubki. Siin peab millegi analoogilise sünnitusega tegu olema, mis vahest *regen* : *regi* tüübi eeskujul on tekkinud.

Pääle selle on lõunavepsas veel mõned sõnad, mis mujal *a*-tüvelistena esinevad, kõnesolevate sõnadega ühesugused: *kadagi* (põhjamur-

¹ *audē* esinebki veel rahvaluulest: „*audē mužikat pezob*“.

deis *kadag*), gen. sg. *kadagen* 'kadakas', *ka_iagi*, nom. pl. *ka_iaged* 'kajakas', *kavagi*, gen. sg. *kavagen* 'okaspuu oks' (= s. 'havu'). Ometi *kadabo_oad* (~ *kadagibo_oad*) 'kadaka marjad', mis vahest võib oodata-vast *kadagbo_oad tekkinud olla, kui ta mitte haploloogiline lühendus ei ole.

3. Paaris *a*-tüvelises substantiivis, mis *astē*: *astke* tüüpi sarnane: (*samba* :) *sampken* 'konna', (*soyna* :) *sohgele* 'lõunale'. Viimane näikse ometi juba vara ka dentaaltüvelisena esinenud olevat (näit. *vadja seynad*).

Oma moodustust, ilma algup. velaarita, edustab *pühlām*, plur. *pühlāmed* (< *pihlaimet) 'pihlakad'; ta on edasituletus sõnast *pihla*, mis aunuses veel näha (*pih_i'a*, *pih_i'u*), kuna teistes keeltes näikse *g*-tuletusline kuju ette tulevat (vrd. *vadja pihagan* 'pihlaka marjad', liivi *pī'lac* 'pihlak').

4. *-gata-*, *-gōfta-*lõpulised (u. n inkoatiivsed) verbid, mis tähendavad harilikult algamist, näit. *iudegata*, prees. *iudegandob* 'hakata mürama', *budegata* 'hakata möllama', *kolēgōfta* 'hakata kolama', *huregan* 'vurahtas põlema', *helegata* 'hakata helisema' (vrd. *helāda* 'heliseda'), (*omat*_) *kobegandop_kādä* '(õlu) hakkab porisedes käärima', (*kobegōfta* ka = 'müra sünnitada'), *hōzegōfta* 'hakata tolmutama' (vrd. *hōzētādä* 'tolmutada'), (*nügüd möst*) *elegandomā* '(nüüd jälle) hakkame elama'. Mõnikord võib 'algamise' tähendus ka puududa, näit. *viugata* 'jahtuda', *viugōfta* 'jahutada', *eragata* 'lahkuda', *eragōfta* 'lahutada', (*priha se*) *mujegōt* (*hajun*) '(poiss) tundis ära (haisu)', *robegōftab* (*avare kusta*) 'robistab (põrandale kusta)'.

5. Imperatiivi mitmuse vormides, näit. *sugigat* 'harjake', *sugigam* 'harjakem', *sobigazhem* 'sobigem isekeskis', *etskam* 'otsigem', *etskat* 'otsige', *ostkat* 'ostke', *künskäm* 'küünistagem', *augam künskäm* 'ärgem küünistagem', *pühkkät* 'pühkige', *käskkät* 'käskige', (*rikon* :) *rikkat* 'tapke', *augat heitkazhet* 'ärge võtke riideid maha', *augam keñkkazhem* 'ärgem võtkem saapaid jalast ära', *lebāzhtkam* 'puhakem natuke'.

b. Dentaal.

129. Algsõome oletatud spirant esineb ka seekord *d* või (helituma hääliku ette sattununa) *t* kujul. Klussil tuleb järgmisis rühmis nähtavale:

1. Üksikuis sõnus, näit. *havadod* 'kotid', *labidod* 'labidad', *omudēn* 'õlle', *kevadō* 'kevel', *nügüdeks* 'nüüdseks korraks, praeguseks ajaks'.

Sõna *veña* 'Venemaa', *veña kel* 'vene keel', *veñaks* 'vene keeli' on küll kord dentaaltüveline olnud (vrd. s. venäjän keeli, *vadja venäi tšēli*), kuid vahest ains. nominatiivis (nagu ka eesti *vene*) dentaal-

lõpu kaotanud (vrd. 107), mille järele sõna kahesilbiliste deklinatsioon-kategooriasse üle läks (näit. *venäks* pro **venädeks*)¹ — Sõna *neižšed* 'tüdrukud, neitsid' ei kuulu vepsas siia rühma, vaid vist < **neižšet*, vrd. nom. sg. *neižne*, part. sg. *neižšt*, ning näit. *enššed* : *ežžne* : *enđšt* (vt. 88). Kui mitte dissimilatsioon **neižštēd* > *neižšed* (vrd. *neižšukäne* < **neižšukäinen*).

2. *-ed*-lõpulistes adjektiivides (ning substantiivides) ja nende tulustes, näit. *aged* 'ühetasane, lage', *maged i sahed nagriž* 'magus ja mure nairis', *sogedad* 'sõgedad', *hobed* 'pehme', *hobedäne* 'pehmekene', *libedašt* 'libedalt', *niled* 'nilbe', *leved* 'lai' (s. l e v e ä), *heled* 'valus', *heredašt* 'kärmosti', *pimedid* 'pimedaid', *tihed* 'tihe', *käbedmod* (*mužik*) 'ilusa näoga (mees)', *käbelkubüne* 'punase rinnaga lind' (s. 'punatulkku'), *iäret pařž* 'jame palk', *vaugedjärv* (järve ja küla nimi, = 'valgejärv'), *vaugetpä* (*lehm*) 'valge päaga (lehm)', *vaŭktašt* 'puhtalt', *huiged* 'häbi' (s. „h u i k e a“), *huiket tegesē* 'häbi hakkab', *huiktalžet sarnad* 'ropud muinasjutud', *rusked* 'punane, priske': *rusktad* nom. pl., *rusktuz* 'punasus, priskus', *leveduz* 'laius', *ageduz* 'tasane, lage maakoht' (s. l a k e u s), *aaptas* (< **lappetassa*) 'kõrval'.

3. *-ud*-deminutiivides, näit. (*sanud*) *vaižhuden* '(ütled) sõnakese', *mahudež* 'vatsakesele', *sohudō* 'sookesel', *panob sumuden* 'sajab lund', *kivuded* 'kivikesed', *kündüded* 'küünekesed', *kadotišuden* 'kaotuse', *paštatišuden* (*sain žaižhod*) 'ühe korra küpsetamiseks (sain jahu)'. — Õige harilik on dentaal ka kõrvalrõhulise silbi järel, näit. *mořžmudešpä* 'naisukesest', *nagrhuded* 'nairikesed', *tervhuden* 'tervikese', (*täi sītū*) *saižuden* '(täi sittus) saerde', *pakāžuden* 'pakase külma', *pihkaks igōhudežs* 'pikaks eakeseks', *vārōžuden* 'uksekese', *pilvisudes* 'varjus'.

4. Ains. ja mitm. partitiivis, näit. (*ž.ž*) *hamad* '(ei ole) aru', *kanad* 'kana', *kašad* 'kala', *sobad* 'riiet', *sašnad* 'latikad', *saŭgad* 'lõnga', (*ž*) *rištad* '(ei) kaua', *ištān* (< **ištetan*) 'mind ennast', *uktāž* 'sinu vanameest', *radod* 'tööd', *lāmōd* 'tuld', *kirjōd* 'kirju', *kašud* 'kaigast', *sormēd* 'sõrme', *terad* 'tera', (*ž.ž*) *nālgād* '(ei ole) nälga', *āžādik* 'kui palju', *vāvud* 'väimeest'; *kanōd* 'kanu', *sašnōd* 'latikaid', *radōd* 'toid', *venōd* 'aeglasi' (vrd. s. v i e n o j a), *hübōd* 'öökulle', *kašūd* 'kaikaid', *sošūd* 'lõppusid', *sořmīd* 'sõrmi', *šārid* 'säari', *terid* 'terasid', *selgid* 'selgi', *vāvūd* 'väisid'.

Partitiiv peitub ka adverbis *ištud* 'istudes', *seižud* 'seistes', mis ka soomes ette tuleb (istua-lla) ega eestiski täitsa tundmatu ole (Kodaveres *išso* < **ištuda* 'istudes', lõunaeestis *sažzu* 'seistes'). Kuid

¹ SETÄLÄ konstateerib lühidalt (ÄH 107), et sõna „ei kuulu siia (s. o. dentaal-kategooriasse), vaid vastab ainult soome venäjä sõna alg-osale venä-“. Et tüves vokaal lühike, siis ei avane muidugi võimalust midagi vokaalidevahelist dentaali kadu aimelda.

d asemel tuleb ette paiguti ka *t* (Krl.: *istut*, *sīžut*), mis kas lausefoneetilistel põhjustel või geminaat-partitiivi analoogial tekkinud.

Koguni kadunud on partitiivi dentaal *-mu* liite eel, näit. *lavamu* 'põrandat mööda', *kalamu* 'kalaga', *vašsamu* (*mo'žā*) 'raskejalgne (naine)', *vožkumu* 'nutuga, nuttes', (*andan višā*) *kodamu* '(annan vit-saga) mööda taguotsa', *koirīmu* 'koertega', *lehmīmu* 'lehmadega', *iärvīmu* 'järvi mööda'. Selle vastu küll *tedmu* 'teed mööda', *meid'mu* 'meiega'. — Meil tuleb siin vist dentaali häälikseadusliku kaduga rehkendada, mis rõhutuma silbi nasaali (ja likvida, vt. järgm. punkti) järel sündinud, samuti kui *sormenē* < *sormēd ne* (vt. 106).

5. Mitmuse genetiivis, näit. *kanōden* 'kanade', *koifīden* 'koerte', *sobīden* 'riiete', *ukōden* 'vanaisade, vanameeste', *kanūden* 'kaigaste', *aapsīden* 'laste', *lehmīden* 'lehmade', *mehīden* 'meeste' (s. miehien), *sārgīden* 'sārgede', *ko'dīden* 'majade'. Tuleb tähele panna dentaal ka kõrvalrõhulise silbi järel: *rindhīden* 'rindade', *žaugasīden* 'jalaste' (s. jalaksien), *sogedīden* 'sõgedate', *huiktal'žīden* 'hābematumate'.

-ion (< *lōna*), *-lost* liite eel on mitm. gen. ilma dentaalita: *lehmī-ion* 'lehmade juures' (s. lehmien luona), *mehī-lost* 'meeste juurest', jne. Vist on meil tegu siin samasuguse *d* kaduga, nagu eelmainitud tüübis *kalamu*.¹

6. I. ja II. infinitiivis, näit. *ajada* 'ajada', *pidāden* 'pidades', *vanuda* 'venida' (s. vanua), *punodazhe* 'ennast keerata, punuda', *pāldā* '(millegi) üle tõmmata', *kārdā* 'käärida', (*norištub*) *nāguden* '(läheb nooremaks) nähes, nähtavalt', (*paīnan* :) *paīnda* 'kasta (näit. leiba soola sisse)', *pārmdā* 'palistada' (s. päärmää), *haugōda* 'lõhkuda', *vastōd'a* 'vihelda', *jotta* (< *jōttatak) 'juua lasta', *tāyitta* 'täita', *iättā* 'jätta', *ištta* 'istuda', *kutsta* 'kutsuda', *ripta* 'rippuda', *upta* 'uppuda', *žayhta* 'jahvatada', *poŷtta* 'põletada', *bipšta* 'viipsida' (s. viipsiä), *ehhta* 'eh-tida', *hultazhe* 'ennast peita', *puskta* 'pusk(ida, läbi) torgata, tappa' (vrd. 'puselda'), *hel'skta* 'heliseda' (s. *helskyä*), *astten* 'astudes' (s. *astuen*), *išttes* 'istudes' (s. *istuessā*), (*koñd'jan*) *riktēs* '(karu) tappes' (= „rik-kudes“), (*kasken*) *hultēs* '(kütismaad) põletades, kütist luues', (*hergen*) *makstēs* '(sõnnikut) hanguga loopides'.

Eraldi pandagu tähele dentaal rõhutuma silbi järel ka eemal sõnas: *bašitōtta* 'juttu puhuda (lasta)', *radatōtta* 'teha lasta', *žokšetōtta* 'joosta lasta', *panētōtta* 'panna lasta', *kiskotōttes* '(keha) ringutama ajades' (s. *kiskoituttaessa*). Geminaat muidugi ka siin hilisem, vt. 101.

Agā dentaal esineb ka kõrvalrõhulise silbi järel, näit. *kui-dahtada* 'natuke kuivada', *kalištada* 'kallimaks teha' (s. *kallistaā*),

¹ Sel kadul näkse ühetaolsust olevat ka mujal, vrd. eesti *taiinas* < *taienas* < *taikina.

kaugestaden 'valjusti ümberkäies', *ripitada* '(silmi) pilgutada', *kolmitaden* 'kolmat punutist nõõri ümber põimides', *argestudes* 'mitte-paastutoitu paastu ajal süües'. Ootuse vastu leiame aga vähemalt ühes külas (Krl.) *d* asemel geminaada: *lämbitta* 'kütta', *kirjutta* 'kirjutada', *unutta* 'ulatada', *unohtta* 'unustada' (mujal *lämbitada*, *kirjutada* jne.). Siin on meil jälle, sest et geminaat algupärane ega ka sisekadu puhul sündinud ei saa olla, analoogilise sünnitusega tegu (*radatõlan* : *radatõlta* = *kirjutlan* : *kirjutta* pro *kirjutada*).

7. Verbides, mis teiste keelte n. n. kokkutõmmatuile (verba contracta) vastavad, kui ka nende tuletustes. Näit. a) (*magata* :) *magadan* 'magan', *tabadan* 'võtan kinni, taban', *kaadamä* 'kalastame' (s. murd. *k a l a a m m e*), *kuadan* (*virzun*) 'punun (viisku)', (*sulaž* :) *sulaadab* 'sulatab' (s. murd. *sulata* : *sulaan*), *kogodamha* 'koguma' (s. *k o k o a m a a n*), *kirodan* 'kirun' (s. *kiroan*), *pinodan* 'laon pinnu', *kagedan* 'luban' (s. *k ä k e ä n*), *peradab* 'tüürib', (*rahvast*) *keradasež* '(rahvast) kogub kokku' (s. *keräytyy*), *veñadabad* (*žo pahō*) 'hakkavad venekeeli kõnelema (juba väga)'; b) (*kohtäla* :) *kohtädab* 'rabab (haigusega)', *potkädan* (s. *potkaisen*, murd. *potkajan*) 'lõön jalaga', *kokädä* '(halb) taguja, nokitseja'; c) (*ainata* :) *ainandan* 'neelan alla' (s. murd. *lainaan*), *uindan* 'uinun', *solmdamha* 'sõlmima' (s. *solmiaamaan*), *silmnan* 'silman', (*kämita* :) *kämädab* 'teeb kääve' (s. *käämiää*); d) *iatktan* (: *iatkata*) 'jatkan', *vasttan* 'lähen vastu', *pauktan* 'palkan', *paiktamha* 'paikama', *vistabad* 'seovad vitsadega', (*mežsata* :) *metstan* 'metsastan', (*riškota* :) *rišktab* 'laguneb lahti', *pauktēžeb* 'katsub palgata'; (*lāņe*) *magadust* '(pole) magamist', *tugeduz* 'takistus' (vrd. *tugeta* : *tugedan* 'takistada'), *sebadēruz* 'kaelustelemine', *soyskād'uz* 'loksatus', *kargādus-kur* 'tantsutuju', *kohtād'uz* 'äkiline haigus', *vihkād'uz* 'vigastus', *toykād'išes* 'põrutusest tekkinud haiguses', *umbād'iž* 'suursöömar', *parad'iž* 'linnu püüamise vibukene, mille pääle lind astub', *kirod'iž* 'needus', *kerad'iž* 'külakoosolek' (anal. *nevodiž* 'nõuandmine, nõu').

8. Passiivi vormides (tunnuse lühike dentaal, mille asemele näit. *cestis* ja soomes analoogiline geminaat alati on astunud, näit. 'võtetakse', s. *otetaan*, vrd. aga vadjä *ottās* < *ottadakse). Vepsas tuleb hääliseaduslik edustus nähtavale passiivi II. partitsiibi (sisekadu-)vormides. näit. (*munad žo*) *munūdud* '(munad juba) munitud', *segiōd'un* (*iajhon*) 'sõelutud (jahn)', (*kartohkat*) *keittud* '(kartulid) keedetud', (*poigad žo*) *naittud* '(pojad juba) abielusse pandud', (*kaikuluš' sižat päš'he*) *huftud* (part. sg) '(kõiksugust kraami ahju) peidetud', (*kaik*) *ottud* '(kõik) võetud', (*mi*) *ottud* (*om*) '(mis) võetud (on)' (s. *otettua*), *ottūd* 'võetuid', *anttud* 'antud', (*emagusēd žo*) *paštud* (*da i šödūdgi*) '(küpsedised juba) küpsetatud (ja ka söödudki)', (*rikon*) *riktun*

(*riput*) 'tapetud inimese (poos üles)', (*iliskke tsaptūd*) '(ei olnud) raiutuid'. Nende kõrval esineb ometi ka — puhast verbaalselt pea alati — ka *andet, otēt, makset, elet, löüdet, rikot, paštetū, keitetū* (< *-tulla*), *ottud da jagetud, punotun noran* jne. — Ka passiivi preesensis ei näi algup. lühida dentaaliga moodustus puuduvat: *ī rohtta* 'ei juleta', kuid enamasti tüüp *aĵetas* 'aetakse', nagu ka pass. imperfektid: *otethe* (pro **othe*), *aĵethe* jne. Arusaadavalt on kolmanda silbi dentaal, mis sisekadu on võimaldanud, algühike olnud. Praegune geminaat seletub analoogiliseks, alles sisekadu järele tekkinuks, nagu teised sarnased, milledest varem (101) on olnud kõnet (näit. *rikon, rikta : riktud = otan, otta : ottud* pro **otud*).

Dentaali asemel ilmub aga *h* partitsiibilises lühendus-konstruktsioonis: *aĵahut* 'pärast, pääle ajamist, sõitmist' (s. *ajettua*), *jagahut* (*kaks kerdad pašimā*) 'pärast jagamist (kaks korda harisime)', (*uk kol tüdrīden*) *andhut* '(vanamees suri) pääle (tütarde) andmist', *kandhut* 'pärast, pääle poegimist', *išhut* 'pärast istumist' (s. *istuttua*), *rikkhut* (*tobat koñdīaη*) *kodhe* 'pärast tapmist (toovad karu koju)'. *h* esineb niisugusel korral ka säääl, kus partitsiibis igatahes dentaal peaks nähtavale tulema, näit. *magahut* 'pääle magamist' (s. *maattua*), *päivān tuuhut* 'pääle päeva tulemist' (s. *päivān tultua*), (*homentsō nouzhut*) 'hommikul) pärast üles tõusmist' (s. *noustua*), (*šapsēn*) *tehhut* (*anī ĵoūdā vats*) 'pärast lapse sünnitamist (väga tühi kõht)', (*vedeñ*) *sahut* 'pärast vee saamist' (s. *saatua* < **sā-tu-ša*). Nende vormide üle kohe allpool.

9. Aktiivi II. partitsiibi vormides, näit. *männudēd* (*old'hō rugezhe*) '(nad) läinud (olid rukkisse)'. — Kõrvalrõhulise silbi järel: (*viž minījad ottud da ühtüvūšēt*) *putnudēd* '(viis minijat võetud ja ühesugused) juhtunud', (*poigad*) *naĵēnuded* '(pojad) abielus', *rebīnuded da murenuded* 'katki läinud', *mārgānuded* (: *mārgānušīd*) 'mädanenud', (*šōb viliktunuden* (*leĵban*) '(sõõb) hallitanud (leiba)'. —

Aga dentaali kõrval esineb mitm. 3. isikus, verbaalses tarvituses, nii rõhutuma kui rõhulise silbi järel *h*, näit. (*olbad*) *ĵānhed* '(olid) jäänud' (s. *jāāneet*), (*omat*) *koñnhed* '(nad on) surnud', (*kartohkad io*) *keĵnhed* '(kartulid juba) ära keenud', (*heĵle dengad io*) *tuñnhed* '(nendele rahad juba) tulnud' (s. *tulleet*), (*orhāžed omad*) *id'anhed* '(orased on) idanenud', (*šamp samund : šampūt*) *samunhed* '(lambid) kustunud', (*ĵärved io*) *susanhed* '(järved juba) sulanud'.

Mis nende *h*-kujude seletusse puutub, siis ei näiks 3. isiku partitsiibid kuigi suuri raskusi pakkuvat. Nimelt on siin kerge verbide otsa liituvat 3. isiku suffiksit oletada, vrd. näit. *ühted akad old'he kod'š* 'ainult naised olid kodus', *hō pañdhe, tapethe* 'nad panid, tapsid', *haĵgot_samuthe* 'halud kustusid', jne. Selle järele ka: *haĵgot_samunhed*,

pro *sammunuded*. Knid moodustus *-hut*, mille kõrval dentaalset, kuju — kui siin tõesti algup. dentaaliga tegu on — sugugi ei esine, jääb tumedaks, ja selle seletus jäägu ootama põhjapoolsemate murrete nurimist. On nimelt lähedane võimalus, et siin karjala lainuga tegemist on (karj. *ottahuq, kiškohuq, etšihüq* 'pärasvõtmist, kiskumist, otsimist'; *h* häälikseaduslikult dentaalist arenenud, nagu OJANSUU, KA-ÄH lk. 33 arwab).

10. *-du-*, *-tu-*tuletisega moodustatud intransitiivverbides, näit. *aahoduda* (~ *aahozuda*) 'pehkida', *kärnduda* (~ *kärnuda*) 'krobeliseks kuivada', *sobaduda* 'ennast riietega varustada', *välduda* 'nõrkeda, lõtvuda' (vrd. *väljäs* 'nõrgasti'), *hibduda* 'rammusamaks saada', *leptuda* (~ *soduda*) 'lahti arguda (näit. lõng)', *vatstuda* 'raskejalgseks saada', *lesktuda* 'leseks jääda', (*venez*) *rämptub* '(vene) laguneb'.

Veel üldisem on niisuguseis verbides aga *z*: *rebizuda* 'rebeneda', *vägizuda* 'tugevneda', *järizuda* 'jämeneda' (vrd. *järed*, s. *järeä*), *kovizuda* 'kõveneda', (*soba*) *käbizub* '(riie) saab punaseks', *nojazuda* 'najatada' (s. *nojautua*), *ligozuda* 'liguneda' (s. *likoutua*), jne.; vrd. ka *humazuda* (Tgl.) 'joobuda' (s. *humaltua*), *koverzuda* 'kõveraks minna', *puzerzuda* (~ *puzerdazhe*) 'kokku pressitud saada' (s. *pusertua*). Et *-du-*, *-zu* kõrval ka intransitiivne *-nu* või õieti *-u* tuletis leidub, on näha niisugustest verbides nagu *lizanuda* 'lisaneda', *süvenuda* 'süveneda', *ülenuškandob* 'hakkab ülenema'. Vahekord nagu *süvendab* 'süvendab': *süvenub* 'süveneb' võiks vahest seletada ka verbid nagu (*kovištada:) *kovizuda*, (*käbištada*:) *käbizuda* jne., milledest *z* oleks ka teisi sõnadesse tunginud. Vt. ometi si ajalugu.

11. Refleksiivilises lõpus *-de-*, *-te-*, näit. *sobide* 'pane ennast rii-desse', *i pidade* 'ei püsi', *en otte oyda* 'ma ei võta olla', *en katkõde* 'ma ei vaeva ennast katki', *aaa keŋkte* 'ära tõmba saapaid jalga', *aaa lište* 'ära tungi, litsu ennast', *ište* 'istu (maha)', *i koirustade* 'ei tee koerust', *aaa muhotõde* 'ära naeratele, muhele'. Analoogilise *tt* kohta (*otte*, *ište* pro *otē, *ište) vt. 101.

12. Mõnel üksikul juhtumusel, näit. *uindelŋä* '(sagedasti, natuke) magasin' (s. *uinaelin*) (*d* ometi vist infinitiivist pärit: *uindõda* < *uinatellak), *lŋpstüz* 'lŋps' (s. *murd. lypsyys*), *ezmäžšes lŋpstüespä* 'esimesest lŋpsist'. Tähele panna ka *metshudęę* 'jahile', *mehtshudõ* 'jabil', *varghudęę* 'vargile' (s. *varkaudelle*), *koŋ tul* 'ŋurghudõpä' 'kass tuli jooksust'.

130. Lõpuks tähendatagu veel imperatiivi mitm. 2. isiku pääle, kus võiks *d:d* oodata, kus aga *t* esineb, näit. *žogat* 'jooge' (eesti 'jooge' < **žõkadę-*), *sagat* 'saage', jne. Vist on üldine preesensi mitm. 2. isiku häälikseaduslik *t* (< *tt* < *kt*) siin oma mõju maksma pannud.

c. Labiaal.

131. Algsosome oletatud labiaalspirandi kohal esineb, nagu ka velaar-palataali ja dentaali edustust meeles pidades oodatagi, *b* või (ühenduses helituma häälikuga) *p*. Järgmised rühmad tuleb arvesse võtta:

1. Preesensi ains. ja mitm. 3. isik, näit. *poutab* 'põletab', *poutabad* 'põletavad', (*tik*) *tortotab* '(rähn) põristab (puud)', (*bašib mi*) *kunub* '(kõneleb et) kuulub, on kuulda', *ačap kodhe* 'sõidab koju', *käy(ao)p protokolmha* 'käib protokolle tegemas', *mänob karghu* 'läheb tantsu', *mänobad* 'lähevad', *hutibad* 'matavad', jne. — Ka kõrvale rō hulise silbi järel (nōrka vastet muidugi ainult mitmuses oletatud): *kohtendabad* 'parandavad', *oksendabad* 'oksendavad', jne.

Tähendatagu siinkohal, et lõpp *-bad* on preesensist ka imperfekti ning konditsionaali vormidesse üle läinud, näit. *olbad* '(nad) olid', *tulbad* '(nad) tulid', *hutibad* '(nad) matsid', *toradelbad* '(nad) sõdisid' (vrd. s. *torailivat*), *tutšpad* '(nad) tuleksid', *tuynüşpad* '(nad) oleksid tulnud' — järelikult sama analoogia, mis laialt ka eestis (hiljuti ka üleüldiselt kirjakeeles) ning soomes nähtavale tuleb.

2. Tuletustes, mis etimoloogiliselt II. partitsiibi vormid on, näit. *paabare* (*tahore*) 'palavale, kuumale (kohale)', *elabāne* 'elus', *tutap-taho* 'tuttav koht', *tutpad* 'tuttavad', *tutpid* 'tuttavaid', *minum muštpā* 'minu mäletades' (~ Krl.: *muštvā*¹), (*kođi mi.ān on*) *tetpā* '(karu minul on) teada' (s. *tiettyvillä*), *teptāne* 'teatavasti'.

132. Eelolevaga võrreldes paistab väga imelik, et adjektiivides, kus niisama labiaali võiks oodata, esineb *-ba-* lõpu asemel *-va-*, näit. *kirjā* (< *kirjāva*) 'kirju', *kirjavad* 'kirjud', *huwā* 'kuum', *huwvad* (< **hūlavat*) 'kuumad', *ozā* 'õnnelik', *ozavan* 'õnneliku', *soā* 'soolane', *sorā* 'sõre', *soravad* 'sõredad', *terā* 'terav', *vāgō* (< **vākeva*) 'vägev', *melō* 'tark', *melvad* 'targad' (s. *mieleväät*). Selle kujulised on ka substantiivid *harā* 'reha', *haravad* 'rehad' (s. *haravat*), *orā* 'orav', *oravad* 'oravad', *oravid* 'oravaid'.

SETÄLÄ on (ÄH 109) selle *v*-edustuse] muidugi oletatud nõrga astme rudimendiks registreerinud, isegi seda võimalust arvesse võtmata, et geograafiliselt praegugi peaaegu ühtlases karjala-aunuse ja vepsa keelkonnas nii mõnigi erandlik nähtus kergesti lainuna seletub. See kord peame aga kahtlema, kas tähendatud adjektiivide rühmas, millede hulka etimoloogiselt ka *harā* ja *orā* nähtavasti kuuluvad (? eda-

¹ Et *muštvā* Kortlahteski täitsa üksikuks „erandiks“ jääb, võib ta kas komistusvorm olla, mida haruldasemate sõnade puhul ette tuleb, või ehk nende elanikkude oma, kes kaugemalt põhjapoolsemaist küladest pärit — kui *v* sääl häälikseaduslik peaks olema.

situletused sõnadest *hara* ja *ora*), bilabiaalist klusiili (Setälä spiranti) kunagi on olnud, vaid ainult *v* (resp. *u*) — vahest sama, mis vene adjektiivides (näit. счастье = veps. *ozā* < *osava*) ja laiemaltki indogermaania keeltes näib esinevat. Liivi keeles on küll *kērabī* 'kirju' ning *v^oorabəz* 'orav', kuid mугanemine — kui me mitte muutusest *v* > *b* ei räägi — partitsiipidest tekkinud *b*-adjektiivide sarnaseks on selles keeles õige kergesti oletatav; imelikumaidki analoogilisi ümberkujunemisi on liivis rohkesti märgata.

Järeldused.

133. Oleme varem konstateerinud, et rõhuga silbi järel ei lase vepsa keel mingisugust algsome astmevaheldust oletada. Ka rõhuta silbi vokaali järel on, nagu eelmisest selgunud, juhtivaks printsibiiks ikka tugeva astme konsonandi esinemine olnud. Kui me tuletame meelde näitusi nagu *maigarv* (< *ma₁jakajärvi), *säyngid'* (< *sä₁nekita), *kudeged*, *ouuden*, *pimed* (< *pimeta), *korktat* (< *korketat) jne., siis ei jää muud otsust üle, kui et klusiil saab neis — väljaspool igast süsteemsunnist olevais vormides — ainult häälikseaduslik olla. Pääle sisemise tõenäolikkuse on meil see kord ka mõjuvad asjalikud põhjused (vt. eel 50, 51) oletada, et siin mitte helilisest spirandist, vaid helitumast klusiilist tuleb välja minna, nagu seda ka julennud oleme üksikute vormide rekonstrueerimisel tähendada.

Kõige selle pääle vaadates võib ainult meetodi nõrkusest või paljast tendentsist oleneda väide, et need paar juhtumust, kus klusiili „nõrka vastet“ võimalik on oletada, (*a₁jahut* ja iseäranis *kiriä*, *orä*) ainsad häälikseaduslise moodustuse edustajad oleksid. Teaduslikult motiverida võiks veel väidet, et „spirant“ isesuguste tingimuste mõjul arenes ühes kohas klusiiliks, teises aga *h*:ks või *v*:ks, kuid sedagi seletust ei ole olnud kuulda. Ja seda ei ole meile tarviski, sest et „erandid“ ka teisel teel seletuse leiavad.

134. Klusiil esineb kõnesoleval korral teatavasti osalt ka eestis (*pimedad*), vadjas (*emagad*) ja liivis (*lä^hbdi*, *p^hmdo* j. t.). Et kadu, sääl kus ta ette tuleb, tingimata algupäraselt spiranti peaks eeldama, on õieti ainult põhjendamata eelarvamine. Näeme ju, et näit. lauserõhutuma sõna klusiilgi, ja võrdlemisi hilja, kaduda võib (vrd. eesti murd. *mea* 'mida', jts.). On ise küsimus, ja siinkohal teise järgu tähtsusega, kas klusiilist spirandi läbi või otsekohe näit. eesti või soome keele „nõrga astmeni“ on jõutud; enamasti vist küll spirandi läbi, kuigi viimane — ja see on pääasi — rõhuseaduste mõjul nähtavasti ainult sest samast klusiilist *k*, *t*, *p*:st on arenenud, mis veelgi

„tugevas astmes“ esineb¹. Selle läbi seletub kõige paremini ka see mitte väga haruldane nähtus, et oodatava spirandi edustaja asemel keeltes, kus astmevaheldus ka rõhutuma silbi geminaatadesse üle läks (kõige päält soomes, vrd. s. *kurikan*: *kurikka*, ja varem vahest ka vähemalt põhjaeestis), sagedasti ka algup. „spirant“ geminaadana esineb: veps. *harag*, vadj. *araga*, liiv. *arägəz* 'harakas', s. *harakka*, s. *kajava*, liiv. *kajägəz*, eesti 'kajakas', s. *kataja*, eesti 'kadakas' (lõunacesti *kaŋtai* < *kataya < ×*kataka) jts. Oleks siin tõesti miski heliline spirant algupärane, siis jääks üleminek *k* : *kk* resp. *kk* : *kk* kategooriasse raskemaks motiveerida, kuna sellevastu teenuisklusil juba lühikese geminaadaga lähemale sattus. Lainsõnade *g* asemele substitueeriti *k*, mis omakorda >*k* arenemise kaasa tegi või geminaatade kategooriasse üle läks, sellest olenedes, kui vana on lain ja mis arenemisstaadiumis vastuvõtja murre seisis.

3. (Oletatud) affrikaadad.

135. Üks sugukeelte häälikajaloo raskemaist küsimusist on, kui laialt algkeeles n. n. affrikaatu — spirandi ja klusiili ühtumaid ühes silbis — on esinenud: Võiks isegi küsida, kas neid algsoomes ülepää on esinenud, sest affrikaadad on nõnda ütelda külgehakkavad niisama, nagu sõnaalguline *g*, *d*, *b* või *kl*, *kr*, *tr* jne., ja pärast keele foneetikasse kodunemist avaldavad nad niisamuti tungi teatava jao omastki sõnavarast oma alla matta. Kuid ruttame kõigepäält lõunavepsa affrikaada — ainult *tš* oma palataalsemas või alveolaarsemas varjundis, harvem ka *ts*, võib küsimusse tulla — esinemist kirjeldama.

¹ Spetsiaalsemalt olen käsitelnud seda ainet kirjutuses Astevaihtelusta länsisuomalaisissa kielissä (Virittäjä 1919). Lisan ainult lk. 51 esitatud tõendusle juurde, et näit. sõnas *mansikka* oleksime sunnitud helilise *d* muutumist *s*:iks oletama! — On trööstiv näha, et vähemalt üks soomeugri keelte uurija ja nimelt prof. K. B. WIKLUND sellesama põhimõtte poole („mitmekesisus arenemise tagajärg“) astmevahelduse suhtes hoiab. Selgel sõnal avaldab ta (Le Monde Oriental 1919, lk. 90) arvamist, et astmevaheldus ainult klusiilastme (resp. tugeva astme) „nõrgenemisprodukt“ peab olema. Kuid WIKLUND viib astmevahelduse tekkimise uraali ajani, seades läänesoome, lapi ja samojedi vaheldusnähtused (nagu ka PAASONEN ja SETÄLÄ) geneetilisse ühendusse üksteisega. Nagu eel selgunud, on meil esialgu raske selle teoriaga ühineda, ehk küll juba tähendatud teadusmeeste autoriteet meid teadagi sunnib küsimuses ootavale seisukohale asuma. Täheandaksin ainult ka siin kohal, et paralleelse arenemise võimalust, mis ju lähemaiski sugukeelis nii sagedasti käega katsutav on, mainitud uurijad paraku arvesse ei ole võtnud.

136. Peame esiteks konstateerima, et affrikaat muidugi vene lainude's kõige üleüldisem on. Näit. *tšai* 'tee' (чай), *tšasud* 'kell' (часы), *šolombi'jad* (~ *tšolombi'jad*) 'tervised' (v. челобитная, -битье), *tšokta* 'tõukida' (v. чокать), *tšoksāta* '(tugevasti) musutada' (vrd. чокнемся = поцѣлуемся да побратаемся, Даль, словарь), *tšumbūne* 'tohust joomanõukene (vrd. v. чум, чумичка), *tšura* (чур) 'serv, äär', *tšuralē* 'serviti', *tšurk* (чурка) 'pakk', *tšuhonskē* (вои) 'sulatamatu (või)' (vrd. чухонский), *tšudōne* 'ime' (чудо), *tšerod* 'kord' (очередь), *tširgutada* 'kraapida' (чиркать), *tšihkta* 'nutta' (зачихать), jne. Vrd. ka *tšep* 'koot' (v. цѣп). Ka *ts* tuleb ette: *tsar* 'keiser' (царь), *tsip* 'kanaroeq' (цип) j. t. Niisama eemal sõnas: *načšal'da* 'kamandada' (начальств), *kučšer* 'kutsar' (кучер), *mučšale* 'tulega ahingupüügile' (= s. 'tuulaalle', v. на лучом), (*kapust-*)*kočšer* 'kapsarää' (кочан), jne. Vene mõjul vist ka *tšapatada* 'kipitada' (v. щепать).

On koguni kaunis suur rühm adverbe, retsproogiliste tüüp *kuakotški* 'rusikavõitluses, -võitlusesse', mis nähtavasti otsekohe vene eeskujul on sünnitatud (vt. 85,5). Ainult harva tuleb neis adverbides enam omapäraseid lõppe nähtavalegi: *kāšimōhkūn* (Pj.), *-mōhkūšiv* (Tšl.), *modetē*, *kohtatē* (Tšl.). Oletada võiks niisugusel korral ka prolatiivilist *tš-lõppu*, aga seda ei ole näha.

Sõna sees on, nagu *ts*:i ajaloos nähtud, *tš* korraliku arenemise teelgi (*i* eel) tekkinud, nõnda et see nii eesti kui soome foneetika seisukohalt võõrapärane kombinatsioon on igatahes praeguses vepsas üleüldine. Aga nende arvurikaste omapärase sõnade vaatlemine, kus *tš* esineb, ongi meile siin kõige tähtsam.

A. Sõna algul.

137. Kõige valdavam jagu sõnust, kus *tš* ette tuleb, on onomato-poeetse või deskriptiivse iseloomuga või jälle mingisuguste meelitus-sõnade liigist. Siis, kui neil sõnul vasteid teistes sugukeeltes leidub, on nimetatud affrikaat (aunus-karjala välja arvatud, kus *tš*) teiste keelte si, harvem ka *t* asemel. Näitusi: *tšapta* 'raiuda' (vepslasi. *tšapta*, vrd. s. säpäleiksi 'puruks'), *tšohaktōtta* 'virutada' (s. suhauttaa), *tšopād'an* 'torkan', *tšopiāne* 'väike parmakene', *tšorhotūdaze* (Krl.) 'ennast sirgu ajada', *tšorksta* 'pitsida', *tšudab* 'tõstab hanguga (heina)' (vepslasi. *tšudab*, s. syytää), *tšukta* 'musutada' (lastekeeles, vrd. s. suukkia, aga parem eel 136: *tšoksāta*), *tšuktazhe* '(veel alla) sukeldada' (s. sukeltaa), *tšumbištada* 'kokku, kinni tõmmata', *tšahišta* 'sosiseda' (s. sähistä), *tšäiktä* 'kriiksuda', *tšidāda* 'peenikest vihma sadada, udutada' (vrd. v. сильный дождь?), *tšihišta* 'sihiseda' (s. sihistä), *tšihotada* 'laiali laotada', *tšivāta* 'siriseda' (s. siristä), *tšitškō* 'sõsarekene' (s. sisko), niisama *tšotškō* (meesterahva meelitusnimi). — *t* vasteks võiks affrikaata pidada järgmistes: *tšejāne* (linnukese nimi = e. 'tihane', s. tiainen), *tšonkta* 'maad (kär-saga) kaeva, songida' (s. tonkia, eestL *tšongi*).

Kuna eelmised kaunis hästi lasevad ennast mainitud tähendus-kategooriasse paigutada, on see raskem niisuguste sõnadega nagu *tšak* 'veri' (? vrd. e. 'sagu', s. s a k k a 'paks põhivedelik'), *tšoma* 'ilus, hää' (vrd. s. s o m a), *tšuhu* 'lagi' (< ven?). Eelmistele siiski lähedal on *tšaksorm* 'väike sõrm' (s. s a k a r i s o r m i), *tšugüne* 'põrsas', *tšugu* 'siga' (vepsl. *ziga*, eestl. *tsiga* — kahtlemata interjektsionaalsest tarvitamisest tekkinud *tš*, *ts*, *z*; vepsl. *siga* veel ainult sõimusõnana esinev), *tšup* 'sopp, sopikene. nooda pära' (s. s u p p u), *tširu* 'vorst' (< ?), *tšitššik* 'sõstra mari', *tšidõ* 'lendaja orav' (? vrd. s. Lr. siitova 'paha vaim', ning nime Siitonen).

138. Nagu näidete kogu juba otsustada laseb, ei saa siin millestki „põlisest affrikaadast“ juttu olla; need harvavõitu juhtumused, kus sõna tõesti laseb ennast sugukeelte vastavate sõnadega võrrelda, ei luba ka tõsiseid järeldusi teha. Ja see maksab ka karjala-aunuse ning lõunaeesti kohta, kus kirju hulk affrikaatu, enamasti niisamasugustes onomatopoeetilis-deskriptiivilis-deminutiivilistes sõnades esineb (vrd. näit. lõunaeesti 'tsagama, tsaskama, tsäksahtama, tsiga' tsong, tsilkma, tsirk, tsirp, tsiugutama, tsomp, tsoor, tsõõru, tsuskama j. t.). Ei ole muidugi väga imeks panna, et sarnasel korral siin ja sääl, kus see alguses võõrapärase iseäraldusena tuntud joon keelele omaseks ja loovas keeletegevuses maksma on saanud ning teatava hulga endisi sõnu oma alla painutanud (taotlev analoogia), ühed ja samad sõnad on lahusolevais keeltes niisuguse kuju omandanud — just nagu seda ka *g*, *d*, *b* ja isegi *kl*, *tr*, *pr* jne. kohta eel tähendasime.

Õige õpetlikud on sõnad nagu lõunaeesti (ja liivi) *tsirp* 'sirp', karjala-aunuse *tširp*, või lõunaeesti *tsaht* (Wied.) 'mahl, saft'¹ — kus sõnade originaalidki lihtsa *s*-iga algavad (vrd. v. cepн, saksa *saft*). Need näitavad ainult, et affrikaat hilissündinud on. Nad on varem muidugi võinud juba *s*-kujul keeles esineda (*tsirp*-, *tširp*-pühul on see koguni tõenäolik), kuid tuttav on ka, et kui sõna kas või ühest murdest teise lainuna üle kantakse, siis näib niisuguste häälikute nagu *s*, *š*, *ts*, *tš* vahetumine kõige harilikumaks nähtuseks olevat; järelikult: kui näit. oletame, et karjala *šoma* (< *soma*) lõuna poole ilmus (kus *š* oli pääleegi pääasjalikult ainult võõraste sõnade päralt), siis võis ta kõige kergemini *tšoma* kujul nähtavale tulla ja säält edasi kuni vepsa lõuna piirini tungida, koguni uue tähendusvarjundi ('hää') omandades. — Muidu saab meil ka *s*-i ajalugu oma hilissündinud *š*-iga aitama ka affrikaada esinemist eel esitatud sihis hinnata².

¹ Või et Valga tuttav „Sade“ Helme eidele *tsäpè* kujul on kandunud (mag. A. Saareste teadaanne).

² Teatavasti oletavad uraali keelte uurijad, et algkeeles koguni kaks *tš*-varjundit esinenud, üks kakuminaalsem, teine palataalsem. Karjala-aunuse ja vepsa ning lõunaeesti affrikaat olevat teataval määral veel tolle vana

B. Sõna sees.

139. Silbi lõpul leiame affrikaada harva: *putškutab* 'pitsib' (s. purskuttaa), *putškahtab* (mitte *tš!*) 'läheb ruttu lahti, turtsatab' (s. putkahtaa või pusahtaa, v. пучить?), *nätškotada* (~ *näl'motada*) 'laisalt süüa, nätsutada' (vrd. eesti 'nätske'), *notšk* 'plartsatus', (*pimedāne*) *pitškaht* '(pime) tuli järsku', *mutšküne* (~ *mutšüne*) 'väikene'. Vähe enam huvitust pakuvad juba *katšk* 'suits' (vrd. s. katku, ~ kitku, aum. tsihva, eestL katsk), *kotšk* 'nurk' (s. kotkas ~ kotka 'naela painutatud ots', ? > linnu nimeks: „kotkanokka“, vrd. OJANSUU, KAÄH 52; muidu vrd. *tšop* pro *sop*), jts., vt. lk ajalugu 46.

140. Silbi algul satume õieti ainult *ts*:i ajalukku, sest et niisugused nagu *mečsan*, *pakičšen*, *munaničš* (vt. 85) ajalooliselt affrikaatade hulka ei kuulu. Olgu ainult mõned täiendused siin lubatud.

Niisugused nagu *tačšutada* 'klappida' (s. taputtaa), *möčšerdame* ~ *köčšerdame* 'tõmban ennast kerra', *käčšerta* 'kokku käärida', *käčšüne* 'kokku rullitud asi' (s. кәпры), *kičši-kačši* (interj.) oma enam-vähem juhuslise kuju tõttu suurt tähelepanu ei teeni. Vahest tähtsamad on *ručša*: *ručšin* 'riietest, saabastest lahti võtta' (? v. выпрочити), *hačšüne* 'veeroosikene' (~ *hartak*), *kočšak* 'puusa-koht', *kačšerg* 'jala õndla-auk (? v. кочера 'konks')'. Edasi ilmub *tš* (pro *ts*) sõnus nagu *kuhmatš*, gen. sg. *kuhmačšun* 'nudipää', *möhätš* 'hiljaksjääja', *varatš* 'tugiteivas aias', *hapatš* 'mädanenud asi' (= s. 'märännös'), *paskatš* (Šdj.) 'varblane', *heretš* 'kollane (varblase taoline) linnuke' (= s. 'keltasirku'), e. 'kadakalind'), *ematš* 'emane lind', *kočnatš* 'feminiiniline' nilbustelija', *hämätš* 'ämblik', *lepatš* 'lepaseen', j. t.¹

aja pärandus. Nende järele läheb OJANSUU (Karjala-aunuksen äännehistoria lk. 48) nii kaugele, et ka isegi algsoomes kahesugust *tš*:i oletab. Selle materjali ja niisuguste võrdluste pääle, mida SETÄLÄ, WICHMANN, OJANSUU j. t. esitavad, ei saa meie arvates ometi midagi tõsist chitada. Olgu soome-ugri alg-affrikaadaga kuidas on, aga selle olemasolu algsoomes, sõna algul vähemalt, ei saa me esialgu muud kui eitada, ehk küll ei ole tahtnud talle oma deskensiivses esituses kohta keelata.

¹ Eel 135 nimetati, et *tš* võib ette tulla „palataalsemas või alveolaarsemas varjundis“. Seda vahet ei ole järjekindlalt ära tähendatud ja nimelt selle pärast, et on lõpulikult ära otsustamata — oli ju lootus, et enne uurimuse valmimist üht ja teist viimistelemit võimalik oleks koha pääl olnud ette võtta — kui võrd vahekord *tš* või koguni *tš* ja *tš* viimaks individuaalseist hääldamisiseärdustest oleneb. Samalt keelejuhitl olen ometi üles märkinud näit. *katšk*, *hačšüne*, *kočšk* ('nurk'), *kačšergod* ('õndla-augud'), *aytš* ('pink'), *mutšküne*, *putškahtada* jne., kuid *putškutada*, *möčšerdame* ('kakerdan ennast kokku'), *načšalda* (aga *katačš* 'rull', — niisama vene lain, vrd. карать), *käčšüne* jne. Mõnel tundusid kõik *tš*-sõnad palataalsematena. Võib olla, et siin miski mürdekese iseäraldus peegeldub, mis loodetavasti jätkatud uurimistel selgub.

4. Spirandid.

Spirant s.

I. Sõna algul.

Säilinud s.

141. Kui me vepsale omast palataliseerumist, mis esivokaalide eel kohati laiemalt, kohati kitsamalt esineb, arvesse ei võta, siis võimegi algsaama *si* ülepää säilinuks tähendada. Näit. *sadzhe* 'pääseda, saada', *sarak* 'kahe haruga puu', *sobitada* 'riidesse panna', *sogeta* 'sõgeneda', *koira-su* (nimi, „koera suu“), *sula* 'sula', *säru* (~ *šäru*) 'väriin', *säsk* (~ *šäsk*) 'säask', *sön* (~ *šön*) 'söön', *seme* (~ *šeme*) 'seeme', *sebata* (~ *šebata*) 'kaelustada', *südü* 'sisemine pool', *süvä* 'sügav', *sid* 'sää!', *silmäne* 'vullikene'.

s konsonandi ees.

142. See omadus on müüduki keele hilisjoonte hulka arvata ja tulebki pääasjalikult lainsõnades ette, näit. *skabi* 'käepide uksel' (скоба), (*kušsul'he*) *skophu* '(kutsuti) külakoosolekule' (скоп), *skokiškañž* 'hakkas hüppima' (скокнуть), *skird* '(kaera-)kuhi' (скирда), *stauťš* 'puukauss' (ставец), *stauhagod* 'kangateljed' (vrd. ставать), *stou* 'laud' (стол), *stiräda* 'pesu pesta' (стирать), *sti* 'lihasupp' (щи), *spasampühä* 'kirikupüha' (спась), *slinad* 'tatt' (слюна), *srazu* 'korraga' (сразу), *ala stramdē* 'ära ennast häbista' (страмиться), *sträpikōdazhe* 'toite teha' (стряпать).

Mõnikord on *s* isegi niisuguste vene lainude ette paigutatud, kus teda originaalsõnas ei tuntud, näit. *strepta* 'lõugutada' (трепать), *strepim* 'lõuguti' (трепло), (*rahvast*) *smuitta* '(rahvast) petta' (мутить).

143. Nähtavasti taotleva analoogia arvele panna on niisugused sünnitused nagu *skribižē* (*metshäne*) 'kiunuja (puu)', *skribō* 'peenike, kergesti katkiminev asi, olevus', *stragūfa* 'pragiseda', (*rahn händü*) *sträbähtōtab* '(latikas sabaga) lööb plartsatades', *sprinjahtada* 'viuksatada, lennatada'.

Aga kõige huvitavam jällegi, et *s* tuleb ette (Krl.) ka sõnus *skabaz*, gen. *skabahan* 'ree kodar' (s. k a p l a s), *skaustaz*, gen. *skausthan* 'ree kaust' (s. k a u s t a). *si* „tekkimise“ lugu on seekord seda huvitavam, et sõnad vaevalt on naabrimurdestki lainatud (mujal *kabaz*, *kaustaz*), sest et lainamiseks vist tarvidust ei ole olnud.

š:i esinemine.

144. Ka seekord tuleb esiteks rohkearvulisist vene lainudest mõned nimetada, näit. *šaik* 'kapp' (шайка), *šapag* 'müts' (шанка), *šumda* 'mürada' (шуметь), *šuyküne* 'siidine' (шелковый), *šenel* 'sinel' (шнелъ),

šetinad '(koera) kaelakarvad' (щетина), *šil* 'pragu' (щель). Ka teise konsonandi ees, näit. *špilk* 'saapatalla nõelake' (шпилька).

145. Aga siis tuleb jällegi taotleva analoogia jagu, kõigepäält rohekearvuliste onomatopoeetilis-deskriptiivis-deminutiivsete hulk, näit. *šahā'a* 'sosistada', *šabādab* 'kahiseb', (*pān*) *šabahtōl* (*tšurkha*) '(pää) virutas lüüa (vastu pakku)', (*peřtiš tolko*) *šakšad* '(toas ainult) tasahiljukesi talitad', *šargahtada* '(korraga, näit. läbi jää) kukkuda', *šorotab* (*kusta*) 'soristab (kusta)', *šukni* (*hän.ŋ*) 'sosista (talle)', *šurāžōl* (*iaŋhta*) 'vuratas (ruttu jahvatada)', *širāfa* 'siriseda', *šlōpōtādā* 'pehmelt (näit. viltsaabastes) käia', *šmātkāhtādā* 'pehmelt kukkuda' (s. m ā t k ä h t ä ä), *švikutada* '(pripsides) sülitada'. Edasi: *šilpta* (*paŋgōd*) 'lahti koorida (herneleestasid', s. silpoa), *šuštuda* 'väsida' (? s. „suistua“,? v. устать), *šuiġi* (*a.āžem pan*) 'pahupidi (kinda pani)' (? v. шуи 'pahem, vasak'), *šoro* 'härja soor' (s. suoro, kuid vadjas *šoro*), *šišlik* 'sisalik' (s. sisisliko), *šūžāl* 'põu' (vrd. 'sise-').

Näitustest selgub järelikult seesama nähtus, mille ka sõnaalgulise affrikaada juures konstateerisime: vene foneetikaga ja lainsõnadega tuttavaks saanud *š* on omakorda ka keele omal põhjal siindunud sõnades aset leidnud, jaolt ka vanema *si* selle põliselt kohalt ära tõrjudes.

z-, *ž*-i esinemine.

146. Ka heliline sibilant on lainsõnadega tuttavaks saanud, näit. *zavertk* 'aisa haak' (завертка), *zavolta* 'alata' (заводить), *zastāda* 'oma asemele panna' (заставить), *zaklad* 'kihavedu' (заклад), *zaim* 'lain' (заём), *zaimda* 'lainata', *zolatē* 'kuldraha' (золотоŋ), *zota zorišē* 'koit punetab' (заря, зарятся), *žar* 'palav' (жарко), *žid* 'näru, jõle' (жид 'juut'), *živo* 'kohe' (живо), *ženih* 'peigmees' (жених), *žāl* 'halemeel, kahju' (жалко).

Tuleb ka ette, et *z* teise konsonandi eest ära on jäänud: *nojda* 'valutada (hambast)' (nooremal: *znojda*) (знить). Ka võib originaali *ž*:ile *š* vastata: *šagrad* 'lõpused' (жарра). Sarnased substituutsioonid ei oleks päris nooris lainudes tarvilikud olnud.

II. Vokaalide vahel.

a. Üksik-s.

147. Korrapärane edustus on järgmine:

1) Algsome *s* on heliliseks, s. o. *z*iks, assimileerunud. Näit. (kahesilbilised *s*-tüved): *vaza* 'vasikas', (*verk*) *azuda* '(võrgule) äärpäelad kududa' (= s. 'ainoittaa'), *kuzhāne* (< *kūsaŋinen*) 'kuusekene', *puzu* 'vakk', *pušik* 'vakakene', *azētada* 'seada' (s. a setta a), *pežētada* 'pesta (kedagi)', *mušik* 'lusikas', („kokkutõmmatud verbid“: *kerazīn* 'korjasin', *magazīn* 'magasin', jne. Iseäranis tähele panna dentaaltüveliste korra-

päraane mitmus: (*oujeded* :) *o.nuzid* 'õllesid', (*vaihud* :) *vaihužid* 'sõnakesi', (*kaiikutšil*) *särbnužil* (sõllõb) '(kõiksuguste) rammusate toidukestega (söödab)', *a.āžužid* '(villaseid) kindakesi', (*oi meid*) *raiškõhužid* '(oi meid) vaesekesi'; niisama: (*äi om*) *iānužid* '(palju on) jäänuid', *ko.ē-nužile* 'surnuile', *pa.anužiš* 'põlenuist', *märgānužišpā* 'mädanenuist'; tähele panna ka (*om*) *metshužil* '(on) jahil', *metshužile* 'jahile' (vrd. sing. *metshude.ē*). Ootusele vastavad täiesti ka vormid *venezhe* (< *venesehen*) 'venesse', *tai.razhe* 'taevasse', *raffazhe* 'rahvasse', *rugezhe* 'ruk-kisse', *pahmazhe* 'kaerajahusse', *särähtezhe* 'piirgu', jts. (ka *veneshe*, *tai-vashe* jne. tulevad ette), kus *s* on *h*-silbi eel *h*:ks muutumata jäänud¹. Nimetatagu viimaks ka kausatiivtuletuste *-zõtta* (< *-zoitta*) ja intransitiiv-tuletuste *-zuda* lõpud, millele algupära kohta täit selgust ei ole (vt. dentaali ajalugu): *kāvuzõtta* 'käia lasta' (s. k ä y t t ä ü), *vedazõtab* 'laseb vedada, kisub', *i magazõta* 'ei tule uni, ei taha magada', *lüpsazõtamā* 'paneme lüpsma', *koptizõtta* 'nõgiseks suitsutada', *situzõtta* 'tarvet sit-tumise järele tunda', *kuvazuda* 'muganeda', *ki.vazuda* 'soolikaviga saada', *ligozuda* 'liguneda'. (Kas *z*, pro *d*, vene vastavate refleksiiviste ся-ver-bide mõjul?).

2) *i* eel on *s* > *š* > *ž* muutus sündinud. Näit. *iža-lind* 'isane lind', *ižandõžžen* 'talitan peremehena' (s. i š ä n n ö i t s e n), *nižūne* 'nisu-pirukas', *ližata* 'lisada', *niža* 'nisa', *niž* '(kanga) niis', *vižianē* 'vieline', *aižaz* 'ais', *paižē* 'paistetud'; (-*nen*-noomenid): *maižēd* 'maised', *toižēn* 'teise', *sõmžid* da *iõmžid* (< *sõmisita, *iõmisita) 'toite ja jooke', *kagrāžēd* 'kaerased, kaerakesed', *hebõžõ* 'hobusega', (*neti*) *aigāžõ* '(sel) ajakesel', *koivhāžud* 'kasekene', *tügälžikš* 'siinseiks, siinsete kombel'; (-*ise*-verbid): (*samba*) *kurižob* '(konn) krooksub', *kirižēn* 'virisen, kiunuu', *vārižin* 'vā-risesin', *uuižob* 'ulub' (s. u l i s e e), (*korviš*) *hogižob* '(kõrvad) huugavad'; (dentaaltüveliste imperfekt): *haugādan* : *haugāžin* 'tegin lõhki' (s. h a l -k a i s i n), (*kana munad*) *hūlgāž* '(kana munad) jättis maha', (*potkādān* :) *potkāžin* 'lõin jalaga', *solmžin* (< *solmisin) 'sõlmitsesin'; (konditsio-naal:) *andāžin* 'annaksin', *tuliž* 'tuleks', *nogestunūž* 'oleks nõgiseks saanud', j.t.

3) Kni sibilant on helita konsonandi ette sattunud, siis ei ole *z*, *ž*, vaid *s*, *š*, näit. (*su.vaz* :) *su.vazpad* '(nad) sulatasid', (*riškož* :) *riškožpad* '(nad) argusid lahti', (*kuž* :) *kužsada* 'kuussada', *kuž-kazvab* 'kuusk kasvab', (*paižē* :) *paižked* 'paised', (*heižē* :) *heižked* 'kõhu-ussid',

¹ Astmevaheldus-teoria järele peab rõhutuma silbi järel teadagi *z*:ist kõneldama: *kirves* : *kirvezen ja niisama illat. *kirvezen < *kirvezen. Selle järele olekski meil vepsa *kirvezhe* vormis põlise *z*:iga tegu. Aga niisama vähe kui *g*, *d*, *b* kohta, usume seda ka *z*:i kohta, mida ainult *s*:i otsekoheseks järeltulijaks peame.

lämpšivad '(nad) soojenesid' (s. lämpisivät), (*nevāš* :) *nevōšpad* '(nad) annaksid nõu', *naštāšpad* '(nad) paneksin mehele', *nutāšpad* '(nad) hauksid', (*hänlę*) *mülüş_kiskha* '(temale) mahuks soolikasse', (*viš* :) *višküme* 'viiskümmend'.

Ometi ka *päzdä* 'ennast lasta, laskuda', kuid selle kõrval ka *päzuda*, millest eelmine vist õige hiliselt tekkinud (vrd. *vauged* 'valge': *vaugd-jarvikhne* 'Vaugedjärve elanik'). Võiks ka nimetada niisuguseid lainusid nagu (*tužib* :) *tušda* 'tusane olla', *brišda* 'pripsida', *dokašda* 'ära tunda' (= v. доказать) j.t.

4) Korralikeks loeksime edasi niisugused sünitused kui a) *vissadad* (mitte **višsadad*) 'viissada', (*hän*) *andās_silēš* (mitte **andās_silēš*) '(ta) annaks sulle'. Nimelt avaldab järgmise sõna *s* niisamasugust regressiivselt assimileerivat mõju, mis teisel kujul klusiilide ajaloost meile juba tuttav (näit. *ug_da ak*, mitte **uk da ak*) ja millega ka *s*:i edustuses veel allpool saame tegemist teha. b) (*kužnie* :) *kuššed* (ometi pro **kuššed*, vrd. 101) 'kuusised' (vrd. ka *vašknie*: *vaškšes* < *vaskisessa* 'vaskses'), kus järgmine *š* ka *s*:i oma sarnaseks assimileerinud.

148. Eba-korrapärane näib, vähemalt esimesel silmapilgul, vokaalide vahelise sibilandi edustus olevat järgmisil juhtumustel:

1) Oodatava *ž*, *š*:i asemel *z*, *s*; a) üksikuis sõnus: *šizar* 'šõsar', *izo*, *izõne* 'kullakene' (vrd. s. *iso* 'suur' või 'isa' meelitusnimenä), *rižatõl* (*kadžad*) 'ruttu võttis maha (püksid)', *rižud* 'nartsud', *ristuk* (< *risutuk*) 'nartsudes inimene', *vižuda* '(linu) ropsida'; b) *-žõlta*-verbides, näit. *arbõžõlta* (< *arpoi-*) 'lasta ette kuulutada', (*tarbiž neičšit*) *kargāžõlta* '(peab) neidusid) tantsitama'; c) *-zuda*-verbides, näit. *virizuda* 'süttida' (s. *viritä*), *järižuda* 'jämeneda', *ižigizuda* 'raskejalgseks saada', *pimizuda* 'pimeneda', *kovižub* 'köveneb', *avāžuda* (< *avai-*) 'avaneda', *lebāžuhita* (< **lepai-*) 'natuke puhata' (s. *levähätä*).

Mis *b*- ja *c*-kohtadesse puutub, siis võiks neis *-žõlta* ja *-zuda* lõppu analoogiliseks seletada (vrd. eel häälikseaduslikku *z*:i näitustes *kävuzõlta*, *vedazõlta*, *tabazõlta*, *tabazuda*, *ki.azuda*, *no.azuda*, *humāzuda*, *koverzuda* jne. — niivõrd kui kogu *z* häälikseaduslik on). Raskem on juba *a*-koha üksikute juhtumuste üle — kus ometi deskript. jts. sõnade värv ei puudu — seletust leida; hiljem tulevad mõned samasugused nähtused veel ette.

2) Oodatava *z*, *s*:i asemel *ž*, *š*, ja nimelt n. n. *contracta*-verbide imperfektis eelmise silbi vokaali kadumise korral, näit. (*magažin*, *magaž*, aga:) *laižinšin* (< *lainasin*) 'lainasin', (*me.az* :) *meičšin* 'sõudsin', *so.ata*, *so.az* :) *součimā* 'soolasime', (*tervata* :) *teržin* 'tõrvasin', (*paljata* :) *palžin* 'lõin nuiaga', (*hän uinoš* :) *uinošid* '(sa) uinusid', (*iatkata* :) *iatkšin* 'jatkasin', *paikšimā* 'paikasime', *paikšin* 'palkasin', (*saubata*, *saubaž* :) *saupšimā* 'sulgusime' (s. *salpasime*), *vaštšin* 'vastasin', (*mečsata* :)

metššün 'metsastasin', *upšün* 'uppusin' (s. *upposin*), (*langez* :) *lanškšün* 'langesin', *kütkšün* 'küttesin'.

Kas võib *ž*, *š*:i siin analoogiliseks pidada? Esines ta ju, nagu nägime, korrapäraselt ka vastavais *i*-tüvedega verbides, näit. (*lämbiž* :) *lämpšibad* '(nad) said soojaks', *solmšün* 'sõlmitsesin' (s. *solmisin*). (*selgiž* :) *selkšid* 'selgised', rääkimatagi tüübist *kargāšün*. Peab tunnustama, et siin analoogiline seletusviis kohane ei ole; siis ootaksime ju ka *aiinaž, *menaž jnc. Kas mitte parem tüübist *aiinaž* aga *ainižin (a assimilatsioon *i* mõjul?) välja minna? Loodetavasti selgub asi vepsa teiste murrete uurimisel.

Korralik ei ole ka sõna *kazi* 'kass' (karj. ootaks *kaži* — nõnda et vahest *ž* lainuna vepsa edasi jõudnud), ega *māžotada* 'puruks lüüa' (vrd. s. *mäsä*), *kōžāhtōtta* 'virutada', jts.

149. (*s* >) *ž* > *h*.

Ühe küla (Krl.) keeles võib vanemate inimeste kõnes vokaalide vahelise *ž*:i asemel häälikut kuulda, kus sibilandi dentaalne artikulatsioon hoopis puudub, nõnda et konsonant nagu madalal artikuleeritud *h* — ikkagi heliline — välja kõlab. Näit. *toižed* (või *tōžed*) 'teised', *hebōžed* 'hobused', *rebāžed* 'rebasekesed', *koivhāžud* 'kasekene', *oravāžid* 'oravakesi', *haugāžin* 'tegin lõhki', j.t. Kõrgete täishäälikute, iseäranis *i* ees, näib ta kõige üleüldisem olevat, kuid säälgki kõigepäält lauserõhutumas seisukohas, nõnda et samal isikul võib samas sõnas nii *h* kui *ž* esineda¹.

b. Geminaat-s.

150. Lühenemine üksikkonsonantideks oli *kk*, *tt*, *pp* juures konstateeritav, ja niisamuti on lugu ka *ss*:iga.

Sõnu, kus *ss* tüvehäälikuna ette oleks tulnud, õieti ei olegi, kui me vene lainusid arvesse ei võta, mis näit. soomes ülepää geminaatsõnadeks on kujunenud; näit. *kasar* 'võsakirves, kiin' (s. *kassara*, v. *косарь*), *kos*, gen. sg. *kosan*, 'plett' (s. *kassa*, v. *коча*), *košnik* 'pletipael', *lisakaz* 'valgejutilise pääga' (v. *лысый*), *kisad* 'nahkraunad' (v. *киса*), *kisel* 'kiisel' (s. *kiisseli*, v. *кисель*). — Siia kuulub ka *bašta*, prees. *bašib*, 'kõneleda' (Даль: *басить*, m. s. 'портить разговор'), *bašen* 'kõnelus, jutt' (баснь), mille ühendamine kesk- ja põhja-vepsa ning karjala *pagize*-, *pagize*- sõnaga raskeks jääb.

Näeme, et neis sõnus *i* järel *š*:i ei ole — nad on tulnud keelde pärast *s* > *š* muutust, ja vähemalt nooremais ei ole vist geminaata olnudki. Ometi näikse ka vene *ž* avalduvat *s*:iga: *his*, gen. *hisan*, 'heina-

¹ Nõnda tuli sagedasti ette, et fonograafisse kõneldes selge *h* kuulda oli, aga pärast sõnu korrates selle asemel *ž* esines.

või õleküün, sara' (v. хижина), kuid see iseäraldus võib ka kohaliste vene murrete läbi loomuliku seletuse saada.

Mainitagu ka, et vene *šš-* (ш-) hääliku vasteks on (muidugi vaheldumatu) *šš*, näit. *jaššik* 'kast' (ящик), *veššad* 'asjad' (вещи), *niššat* 'vaevaue' (нишии), *tjošša* 'ämm' (тёща), *taššida* 'tassida' (тащить), *golaniššad* 'saapasääred' (голевице). Samuti *pravaššik* 'mõrjsja meeskaaslane' (проводчик). Kõik noored lainud.

151. Ühendatud omiski sõnus võib ometi geminaat esineda. näit. *kuššadad* (kui mitte *kuš sadad*) 'kuussada', *vissadad* 'viissada', *kimasso* (soo nimi). Niisama onomatopoeetilises *uššutadu* (~ *ušutada*, Krl.) '(koera) hassetada' (s. usuttaa, vrd. *huttutada* eel 99). Muidugi on raske kronoloogiseks hindamismaterjaliks tarvitada ühendatud sõnu, kus osad veel iseseisvad on.

152. Kõige tähtsam on meile inessiivi lõpp, kus esineb oodatav *s* või *i* eel *š*. Näit. *sus* 'suus', *harvas verkos* 'harvas võrgus', *hõngas* 'pedakas', *segaas* 'sõelas', *heinantegos* 'heinategemises', *põhpöödös* (kohanimi), *päiväs* 'päevas', *udeş arges* 'järgmisel mitte-paastuajal', *kivilah-tes* (kohanimi), — *miš* 'kus', *kodišš* 'kodus', *pertišš* 'toas' (s. pirtissä), *ahavōš* (< *ahavošsa) 'tuules', *ubhīs* 'täkkudes', *hārgišš* 'hārgades', (*nāgū*) *unīš* '(nāis) unes', *sīlmīš* 'silmaades', *vanhīs paidōš* 'vanus särkides', *mešsoiš* 'metsiste püügil', *virzūš* 'viiskudes'. See lõpp võib koguni intervokaalselt esineda: *mišak* 'kus', *ājāsik* 'kui paljus', *ūhtesaņžē* 'üheskoos' (vrd. s. y h d e s s ā n s ā), *kodīšaņžē* 'oma kodus' (s. k o d i s s a n s a).

Kuid imelik on, et *i*-tüveliste inessiivi ainsuses tuleb oodatava *š*:i kõrval (vrd. üleval: *kolišš*, *pertišš*) ka *s* ette, näit. *sis* 'selles' (aga *miš* 'kus') *nešsis päššis* 'selles abjus', *papis* 'papis, papi juures', *kukis* 'kukes' (muidugi: *kukīš* 'kukkedes'), *kūlbetis* 'saunas', *arskahtis* (küla nimi). Kas mitte vahest lausefoneetiliselt seletatav? Nimelt on *s* häälikseaduslik, nagu eel tähendatud, järgmise sõna *s*:iga alates (näit. *kodīšš*, aga *kodīs sanū*, *riž*, aga *vissadad*), ja sarnaseist seisukohist oleks ta kesteab võinud üldistuda (?). Vahest annab teiste murrete uurimine parema seletuse.

153. Viimaks juhime tähelepanu tuttava regressiivse assimilatsioon-seaduse pääle: *užub iärvez davnē* 'ujub järves (väike) part', *vārūž* *buřg* 'väljas tuisk', *kodīžgi* 'koduski'.

III. Konsonandi kõrval.

a. Silbi algul.

154. Heliga konsonandi järel on *s* > *z* muutus sündinud. Näit. *varz*, gen. sg. *varzan*, '(hobuse) vars' (s. v a r s a), *sorz*, gen. *sorzan*, 'mets-part, soorsk' (s. s o r s a), *kärz*, gen. *kärzān*, 'elaja nina, kärss, kärts'

(s. k ä r s ä), *kürz*, gen. *kürzän*, 'hernejahust kook (pliin', vrd. s. k ü r s ä), *mořzmed* '(abielus) naised' (vrd. eest. 'mõrşjad', s. m o r s i a m e t), *kärzín* 'kannatan' (s. k ä r s i n), (*a jap*_) *parzištó* '(sõidab) palgimetsa', '(kääi-)varz' '(kää-)vars'. Pääle kahe viimase näituse, tuleb dentaalist (juba algsosome ajal muidugi) sündinud sibilant sagedasti ka imperfekti vormides ette, näit. *vihelzvi* 'vilistasin' (s. vihelsin), *kasarzin* 'raiusin (võsu, oksí)', (*kukerdan*:) *kukerzin* 'kummutasin', *küheřzime* 'ma painutasin ennast (alla)'. Kuid tuleb ka üldistunud *d* ette, nagu varsti näeme.

i järel korralikult *z*: (*pirdan*:) *pirzin* (~ anal. *pirdin*) 'tõmbasin joone'.

155. Helita konsonandi järel on, nagu seda silbilõpulistele klusiilide ajaloos oleme näinud, *s* kas püsinud või (*i* järel) *š*:iks muutunud (*öks* — *sikš*, *hibusid* — *magutišen*, *meheks* — *mehikš*, *etsta* — *iřše*, *aps* — *bipšin*).

Iseäraldused, mis *ts*:i puhul nähtavale tulevad (*tš* pro *ts*), on affrikaada ajaloos esitatud. Tähele panna on ka vormid *apisē* 'lõpeb', *apisō* 'lõpevad', *ruřsisō* 'võtavad jalad (saabastest) lahti' j. t., kus *-se*, *-sō* (pro *-še*, *-šō*) arvatavasti analoogiline (vrd. *tegesē*, *pidasō* j. t.). Muidu tuleb aga *š* pro *s* niisugustes onomatopoeetilis-deskriptiivseis sõnus ette nagu *kokšib* 'klopib', *kokšadab* 'klopsatab', (*pertiš*) *šakšad* '(toas) vaikselt talitad', *apšab*, *löpšab* 'pehmelt tatsub', *räpšüne* 'rämp-sukene', *käpš* 'linnujalg, käpp'.

b. Silbi lõpul.

156. Heliga konsonandi ees on *s* z:iks vast. *š*:iks muutunud. Näit. *razv* 'rasv', *razvakaz* 'rasvane', *käzn*, gen. *käznän*, 'kase pakh', *pazmetiž* 'pasma-jaotus', *kavažnik* '(okaspuu, okstest) luud' (*-nik* vene lõpp). Vahest kuuluvad siia ka *ežmažnařg* 'esmaspäev', *tožnařg* (< *toisena?*, *toisna?*) 'teisipäev', *noužnūž* (< *nousnu-?*, **nouseņu-?*) 'oleks tõusnud'.

157. Helita konsonantide eel esinenud *s* on juba klusiilide ajaloos esitatud. Nii *s* kui (*i* eel) *š* tulid ette (*uskon* — *iřken*, *pureškendob* — *řutiřškandob*, *astub* — *iřtub*, *keskust* — *lepiřt*, *surust* — *hebořt* < **hepořsta*).

Ometi mõnikord *s* ka *i* järel: *krist* 'rist', *kist* '(vöö-) tutikene'; esimeses on vist praegune vene kuju (кpест) mõjunud, järgmine nii noor vene lain, et ta *s* > *š* muutusest osa ei ole saanud võtta. *vořstada* 'võiga määrada' on nähtavasti ka õige hiline sünnitus. Raskem seletada on *kiskotadžę* 'ennast ringutada' (s. *kiskotella*). — Sõnades *hořtab* 'voolab külma sisse' (= s. u h o o k y l m ä ä) ja *kuřtab* 'kumab' on kesteab *i* olnud (**hořsta-*, **kuřsta-*, vrd. *pařtab*, *nořtotab* = s. paistaa, loistaa). Ka inkoatiivse ja futuurse tähendusega *-skande*: *turęškandob* 'hakkab, saab tulema', *kadořškandob* 'hakkab, saab

kaduma' on imelik oma alalise š-iga, kui selle ees mitte *i*-diftong ei ole esinenud; vahest on *i*-tüvelised (*iutiškandob*, *ropiškandob* j. t.) siin analoogiat avaldanud. Igatahes frekventatiivverbides nagu *möskenden* 'müün sagedasti', *saskenden* 'saan sagedasti' (s. *myöskentelen*, *saaskentelen*) — mis õieti ka eelmise rühma tähendusega võivad esineda — peab š analoogiline olema, sest ka *möskenden* tuleb ette, niisama *ambuskenden* 'lasen (sagedasti) püssi' (s. *ammuskentelen*), *sülgeskeda* 'sülitella', *pureškendob* 'pureb sagedasti', j. t. — Täübist *en nägiške* (< *näge-is-ke) 'ma ei näinud' vt. eel. 27.

Sõnas *vestta*, prees. *vestan*, 'vesta' (vrd. s. *vestää*, aga ka *veistää*), näitab s, et ta ilma *-i*:ta vepsa keelde on pärandatudki; niisama *pästär*, plur. *pästräd* 'linatolkmed' (s. *päistär*, keskvepsa *pästar*, ks. SETÄLÄ, AH 234), kus aga ka vastav slaavi originaal (vrd. v. *паздер*) ilma *i*:ta esinenud (vt. JALO KALIMA: Suomen *päistär*, Viittäjä 1920, lk. 14).

IV. Sõna lõpul.

158. Sõna lõpul on sündinud muutus *s* > *z* või (*i* järel) *s* > *ž*. Näit. *karakaz* 'auguline', *korekaz* 'jämeda koorega', *taivas* 'taivas', *petoz* 'kahju', *keskuz* (-*aid*) 'kesk(-aid)', *ihastuz* 'rõõm', *toivotuz* 'lubadus', *kertmuz* 'nööripunumise rull', *vede.vuz* 'vedeleja' (s. *vetelys*), *mätüz* 'mätas', *lülüküz* 'kõvapinnaline' (okaspuu), *päššödez* 'ahju esine', — *nagriž* 'nairis', *variž* 'vares', *neidižsaps* 'tütarlaps', *ničatž* 'niidetud maa', *rahnotiž* 'lõigatud põld', *poimetž* 'iluõmblus', *tegotž* 'tehtud, nõitunud haigus'.

Ainult kui s, š helita konsonandi ette on sattunud, on ta muidugi helitu, näit. *tervaskand* 'tõrvaskänd' (aga näit. *taivaznaba*, *närituznimi*), *põuvespižo* 'peotäis linu', *nagriškop* 'nairikoobas', *vidakas taho* 'tiheda kuusemetsaga koht', *täus täudühne pett* 'tungil täis tuba', jne.

Lisa: Analoogiasünnitusi.

159. Vepsas kordub sama nähtus, mis näit. soome keeles on tuttav, ja nimelt et imperfekt-vormidesse tüve *d* sagedasti on *si* asemele tunginud. Näit. (*vodab*:) *vod'* 'laskis vett, jooksis läbi' (s. *vuotaa*: *vuoti*, *vuosi*), (*vojdab*:) *vojd'in* 'võidsin' (s. *voidin*, *voisin*), (*idab*:) *id* 'idanes' (s. *iti*), (*hädän*:) *häd'in* 'kihutasin minema' (s. *hädän*, *hääsin*), (*pidada*:) *pidimä* 'pidasime' (s. *pidimme*), (*koume rigat*) *tuud'* '(kolm reht) tuulas', *sofd'* 'kukutas ümber' (vrd. *sorti*, *sorsi*), *vefd'in* (~ *vetžin*) 'põletasin alet' (s. *viersin*), *sird'in* 'nihutasin' (s. *siirsin*), *keld'in* 'keelasin' (s. *kielsin*), *künd'in* 'kündsin' (aga *künžin* 'käänistasin', nagu soomeski: *kynnin* — *kynsiu*), *känd'in* 'käänasin' (s. *käänsin*), (*vändän*:) *vänd'* 'mängis' (vrd. s.

väänti, väänsi). *tuñdñn* 'tundsin' (s. tunsin, eestiski murd. 'tuusin').

Niisuguste vormide sündimisel on muidugi mõju avaldanud ka vahekord *muštan* : *muštñn*, *nägehtan* : *nägehtñn*, s. o. nende sõnade analoogia, kus tüve dentaal *s*i ja *h* järel häälikseaduslikult ka *i* ees esineb, kuigi tüve *d* üleüldistumine ilma vahelülidetagi võimalik oleks olnud.

160. Ehk me küll nägime, et kolmanda silbi tüvedentaal *i* eel sagedastigi korrapäraselt *s*:iks oli läinud (*vaiñhudžed* : *vaiñhužid*, *rebinužed* : *rebinužid*, ja isegi *neižñne*, s. neiti), tuleb ometi ka üldistumist ette, -*eda*-adjektiivides koguni alati: *sogedžid* 'sõgedaid', *libedžid* 'libedaid', *pimedidž* 'pimedaid', *vauktidž* 'valgeid', jne. — nagu soomeski *sokkeita*, *lipeitä* jne., pro *sokesia, *lipesiä jne. Niisama (*kägedan*.) *kägedižkanž* (Krl.) 'hakkas töötama tulla' (vrd. s. *käkeän* : *käkesin*). Kui aga viimane tüüp mitte häälikseaduslikku moodustust ei edusta? Vrd. *neižñne*, aga *neidižl* (part. sg.), *neidižlaps*, *eñžñe* (< *ensinen*), aga *eñdižl* (part. sg.), *eñtžed* (< *entiset*). Vahest tuleb endistele püramistele *t* > *s* muutuse kohta (vt. SETÄLÄ, ÄH 131) veel järgmise silbi *s*i takistav mõju juurde, nõnda et isegi näitus nagu (*hebo om*) *kibediž* 'hobune on) paiseis' võiks häälikseaduslik olla. Kõik aga eeldusega, et see (diftongist kord kujunenud) *i*, *i* hilisem ei ole kui *t* > *s*.

Mõnikord on dentaalist tekkinud sibilant ümberpööratud tüvedentaali asemele üldistunud: (*niž* 'niis':) *nižed* 'nied' (s. niidet), *nižud* (demin.) 'niiekene'.

ž:i resp. š:i vanadus.

161. Enne kui *s*:i ajaloo lõpetame, tuletagem meelde näitusi nagu *sömžed* (< *sõmisset*), *iomžed*, või *eñtšikš* (< *entisiksi*), mis näitavad, et kõnesolev *s*:i variant juba enne sisekadu on tekkinud. Et sisekadu aegu aga klusiilid veel helilisteks ei olnud saanud, ei tule seda ka *s*:i kohta arvata, nii et näit. *eñtšikš* või *pažšked* ('paised') oma sibilandi otsekohe š:ist (mitte aga ž:ist) on saanud, kuna näit. *jomžed* < *jomšed < *jomisset. Vokalismis näeme, et diftongi *i* on kinnises silbis *s*:i eel kadunud, näit. *lašk* 'laisk', *oksašl* 'oksakest', ja see kadumine — muidu õige vana, nagu hiljem märkame — peab järelikult hilisem olema kui š:i tekkimine (sest et š ainult *i* mõjul suutis tekkida). Nõnda tuleb *s* > š muutust õige vanaks arvata. Üks muutus osutub ometi veel vanemaks: *i* nihkumine *s*i ette (epentees) ains. 1. ja 2. possessiivsuffiksites, näit. *si.āž* (< *sinullasi) 'sinul', *ištñn* (< *ištñani) 'mind ennast', jts., millede üle lähemalt hilistekkinud diftongide ajaloos.

Spirant h.

I. Sõna algul.

162. *h* on, nagu vepsas mujalgi, nõrga sahinaga helita spirandina säilinud. Näit. *ha^hubō* 'sõstramari' („haisumari“), *ham* 'mõistus', *hambhītō* 'ilma hammasteta', *homend^z* 'hommik', *hondōn* 'halvasti'. *hurgutada* 'loputada', *humā* 'humal', *hän* 'tema' (s. *hän*), *hämähäykud* 'ämblikud' (s. *hämähäkit*), *heiniärv* (kohanimi), (*andan*) *hellkun* '(ma annan) lopsu', *herk* 'erk' (vrd. s. *herkkä*), *hiāta* 'kähku ihuda' (vrd. s. *hijo*), *hibuz* 'juus' (s. *hivus*), *hihkutaškatas* 'hakatakse karjuma' (vrd. s. *hihkua*), *höblötädä* 'lobiseda', *hüvüz* 'varandus', *hüpin* 'hüpin'.

Tähendatagu, et ka vene lainudes originaali tugevasti larüngaalsahinaga *h*-le enamasti vepsale omaue nõrgavõitu suusahinaga *h* vastab, näit. *hamut* 'rangid' (хомут), *harkofid* '(kõha-) rõga' (vrd. харкаты), (*ajōmā*) *hotkas* '(sõitsime) kiirelt'. Kuid tuleb ette ka *x*: *xalat* 'pikk kuub' (халат), *xartsud* 'teemoon' (харчун), *xoromad* 'kambriid, toad' (хоромы), *xod* '(lahtine) sõidukoht' (ход). — Ka teise konsonandi ees tuleb *h* ette: *hlopnivad* 'virutavad lüüa' (vrd. хлопнуть), *hloputada* (~ *xlo-*) 'plaksutada' (хлопать), *hruputada* 'krõgistada' (хрупушить), *hrustal'ne* 'kristalne' (хрустальный). Kuid niisuguste sõnade arv näib sedavõrd piiratud olevat, et taotlev analoogia ei ole seekord jõudnud omal põhjal tekkinud sõnade päale mõju avaldada.

II. Vokaalide vahel.

a. Esimese silbi lühikese vokaali järel.

163. *h* on säilinud, kuigi spirandi juures võib — ja see käib ülepea *h* kohta helilises ümbruses — helihäält kuulda. Näit. *ahavokaz* 'tuuline', *paha* 'halb, paha', *kuha* 'koha, sudak', *muhada* 'muheleda', *puhāzūn* 'puhusin äkki' (s. *puhalsin*), *ihastuda* 'rõõmsaks saada' (vrd. s. *ihastua*), *vihand* 'haljas' (s. *vihanta*), *liha* 'liha', *lahokaz* 'pekkunud' (s. *laho*), *taho* 'koht' (vrd. s. *sillä taholla* 'säälpool'), *puhuda* 'puhuda', *pühapäiv* 'pühapäev', *läheks* 'peaaegu, ligi', *viher* 'roheline' (s. *viheriä*).

b. Esimese silbi pika vokaali järel.

164. *h* on säilinud, aga vokaal lühenenud, nagu eestiski. Näit. *tohu^z* 'küünal' (s. *tuohus*), *tohi* '(kase) toht', *uhi* 'aastane talleke' (s. *uuh*), *rih* 'rehetäis' (vihkude arvu mõõtja), *rihenduz* 'söed ahjus'. Pandagu tähele ka pika tüvevokaaliga sõnade illatiiv: *maha* 'maasse', *öhō* 'õösse', j. t. — Et lühenemine tõesti *h* mõjul sündinud, katsume pikkade vokaalide ajaloos selgeks teha.

c. Esimese silbi diftongi järel.

165. Nii *h* kui ka diftong on säilinud, näit. *aijh* 'lahi', *aihan* 'lahja', *aihtub* 'lahjened', *püihe* 'püid laskma', *kauh* 'kulp' (s. k a u h a), *kauhāne* 'kulbikene', *aihtuda* 'leppida', (*oeran*) *rouhin* '(otri) jahvatan, murendan' (vrd. s. r o u h i a), *iauhon* 'jahvatan', *hauhatada* 'haukuda', *iovhie* 'jõhvine', *iovhšid* (< *iovhisita) 'jõhviseid', *iovhud* 'jõhvikene'.

Väga imelik näib, et mitmeis n. n. kokkutõmmatud noomenite tüübilistes on kinnise silbi ees *h* nagu ära kadunud, kuna ta lahtise silbi ees alal on, nõnda et siin päält näha mingisuguse astmevaheldusega võiks arvata tegu olevat. Näit. *kejaz*, part. sg. *kejast* 'suur pussnuga', (Krl.) 'oda', nom. pl. *keihad* (s. keihäs, keihästä, keihääät), *vajez* 'sõna', *vajhed* 'sõnad' (vrd. s. vaihe, vaiheet, eesti 'vahe, vahed'); niisama *mäjäz* 'mähk' (s. mäihä), *mähän* 'mähja', *ravaz* 'rahu (ihus)' (s. rauhanen), aga ka 'vana' ning 'vana kütis-maa', *rauhad* 'rahud', ning 'vanad', *rauhisšt* (Krl.) 'jāme palgimets', *iovez* 'jõhv' (s. j o u h i), *iovhed* 'jõhvid', *iovhud* 'jõhvikene'.

Juba see asjalugu, et mitmed neist sõnadest analoogiliselt kokkutõmmatute tüüpi üle on läinud (nagu juba vastavaist soome ja cesti vormidest selgub), kui ka see, et vaheldust teiste sõnade juures ette ei tule (*iauhon* : *iauhta* j. t.), paneb vahelduse häälikseaduslikkuse juures kahtlema. Lähemal vaatlusel selgub, et täitsa häälikseaduslik vahekord on *ravaz* (< *rāvas, tähenduses 'vana', vrd. s. raavas = 'kariloom, lojus', murdeliselt 'täiskasvanu'): nom. pl. *rauhad* (< *ravhad < *rāvahat* < *rāvahet, vrd. s. raavaat), *rauhisšt* (< *rāvahisto). samuti ka *vajez* (ainult *z* pro *h*, vrd. soome vaihe < *vajeh*, nagu murhe < *mureh*): nom. pl. *vajhed* (< *vajehed*). Et aga keeles olid olemas korralikud kujud *rauhad* (< *rauhat 'rahud'), *iovhed*, *mähäd*, *keihad* (< *keihhad < *kehahat), siis tekkis eelmiste analoogial ka *ravaz*, *iovez*, *mäjäz*, *kejaz*, pro *rauh, *iovh, *mäh, *kehaz. Kesksvepsas näikse ka umbes samasugune analoogiline vaheldus valitsevat¹. Hiljem saame sama nähtusega veel konsonandijärelise *h* ajaloo tegutseda ja teda uuest küljest valgustada. Sääal ka sõnast *heinez*, pl. *heinhed* 'sulg', mis s. h ö y h e n kujuga võrreldes nagu metateelilist tüüpi edustaks, kui mitte just soome kuju metateeliline ei ole (*heineh > *heihen*); lõpphäälik *-h* on siin vahest kohasem algupäraseks oletada kui *-n*.

¹ Vt. SETÄLÄ, ÄH 331, kus vahelduse analoogine iseloom nähakse, kuigi asi vähe tumedaks näikse jäävat. Ega ju *keihad* ja *rauhad* ole kuidagi sisekaduvormideks ainult mõistetud („on käsitetty sisäheittomuodoiksi“), vaid nad on ju häälikseaduslikud sisekaduvormid, mis analoogialülideks on kujunenudki.

d. Järgsilpides.

166. *h* on säilinud, nagu see, pääle kesk- ja Äänis-vepsa, ka kaugemate põhjanaabrite aanus-karjalaste keele omaduseks on. Lõuna-vepsas tuleb aga alati seesmise lühikese vokaali kadu *h* eel nähtavale. Tuleb arvesse võtta järgmised rühmad:

1. N. n. kokkutõmmatute tüübi *s-* ja *h-*noomenite vokaaltüvelised vormid ja nende tuletused, näit. (*kindaz:*) *kindhad* 'kindad' (s. *kinda a t*), (*aijaz:*) *aiihad* '(rinna) pisted', *aiihĩš* (*mahtamā püsttā*) '(rinna) pisteist (oskame päästa)', *orhāne* 'oras, orasekene' (*aaboz:*) *aabhad* 'heimavaalud', *aabhĩšĩn* (*heinan*) 'riisum vaaludele (heina)', *veihed* 'vened' (s. *venecet*), *torhō* (*lapla*) 'otsekohe kuhjast, s. o. „toorelt“ (peksta)', *kalhed* 'kallid', *kalhus* 'kallidus' (s. *kallius*), *karvakhad* 'karvased' (s. *karvaiset, karvakkaa t*), (*hambhakaz:*) *hambhakhad* 'hammastega (varustatud)', *vilikokhan* (*leiban*) 'hallitanud (leiva)'.
Edasituletuste hulgas teenivad erilist tähelepauu *-ud-*deminutiivid. näit. *robhud* 'tohttorbikuke', *kegalhud* 'söekene', *rughud* 'rukkikene', *veihudō* 'venekesel, paadikesel' (vrd. nom. *robek, kegalēh, veneh*). Niisuguste analoogial *ruhud* 'luukene', *pāhud* 'pääkene', *lipkōhud* 'liblikas', jts.

2. Illatiivid, näit. *enambha sadha rublha om kindhid* 'rohkem kui saja rubla eest on nahkkindaid', *sadōhe* 'sadadesse', *lihha* (< *lihan*) 'lihasse' (analoogiliselt ka *vanhha* 'vanasse', pro **vanha*), *ligho* (*panda*) 'likku (pauna)' (s. *likoon*), (*turē*) *abhu* '(tule) appi', *mārgħa metsħa* 'mārga metsa', *mešħe* 'metsadesse', *kādhe* 'kätte', *higħe* 'higisse', *aijverħe* 'aia äärde' (s. *aitoviereen*), *ūħthe oħkħa* 'ūhe joonega', *o.ūdħe* 'õllesse', *venezħe* 'venesse, paati'. Eraldi pandagu tähele III. infinitiivi illatiiv: *samħa* 'saama' (s. *saa ma a a n*), *tomħa* 'tooma', *sōmhā* 'sööma', *vestmħa* 'vestma', *abutamħa* 'aitama', jne.

3. 3. isiku suffiks *-hen* (praegu *-he*, mitm. *-he* või *-hō*), mis nähtavale tuleb

a) passiivi imperfektis, näit. (*prihad*) *jojd'he* '(poisid) jõid', *veidħe* '(nad) viisid', *jājd'he* (~ *jājd'hō*) '(nad) jäid', *andelħe* (~ *andel'hō*) 'anti, nad ausid', (*kaik veitšēd*) *otelħe* '(kõik noad) võeti, nad võtsid'. (*kojrad*) *nutaškalħe* '(koerad) hakkasid haukuma', *istutelħe* (~ *-tel'hō*) 'istutati, nad istutasid';

b) refleksiivse tähendusega (või tähendusvarjundiga) verbide imperfektis, näit. *paūħe* 'ta heitis magama', *paūhō* (~ *paūħe*) 'nad heitsid magama', *pežħe* 'pesi ennast', *tač'šħe* 'heitis ennast', *kaič'šħhō* 'nad kaitsesid ennast', (*hebōžēl*) *połkħhō* '(hobused) lõid jalaga, põtkusid', *vastoīħe* 'vihtles'. Nähtavasti analoogiline on *-he* vastavais infinitiiv.

tiivides: *pandazhe* 'magama heita', *pestazhe*, *taftazhe*, *soptazhe*, *kaj-tazhe*, *poftkazhe*, *vastõd'azhe*, *petatazhe* 'ennast petta lasta', *unohtadazhe* 'ununeda', *tunktazhe* 'tungida', jne., kus õieti kaks suffiksi järjestikku on juhtunud (ka *pandāze* < *pandañze* tüüp on olemas, vt. ni ajalugu). Niisamuti partitsiipides *pannuñzhe* 'magama heitnud', *pezznuñzhõ* '(nad) ennast pesnud', *tat'nuñzhe*, *sopnuñzhe*, *sopnuñzhõ*, *keņgnuñzhe* 'endale saapad jalga tõmmanud', (7) *petatanuñzhe* (*koñd'i*) '(ei) lasknud ennast petta (karu)'. Viimaks ilmub samasugune kahekordne suffiks, päälegi sagedamini teistes kui 3. isikus, ka imperatiivides *keņkkažhet* 'tõmmake saapad jalga', *augat k.* 'ärge t. s. j.', *augat hejtkazhet* 'ärge võtke ennast riideist', *sobigazhem* 'pangem ennast riidesse';

c) Imperatiivi 3. isik, mis aga ainult mõnes enam-vähem kivenenud ütөлuses elab: (*prošt'i* 'jumalaga', vastuseks:) *jumā prošt'kha* 'jumal kaasa', (Šdj.) *okha hän tuob* 'tema tulgu', *okhakhe hõ tuudas* 'nemad tulgu'. Harilikult aga *maske koj' nutab* 'koer haukngu, las koer hau-gub', või: *durakoks ni ken i rohtiš_kutsta händ* 'ärge julgegu keegi teda rumalaks nimetada'.

4. *-hāne*, *-hīne* sõnad, näit. *aahāne* 'all olev' (s. alhainen), *ülhāne* 'üleval olev' (s. ylhäinen), *metshāne* 'puu', *metshāžed* 'puud', *vedhīne* 'veevaim' (s. vetehinen), part. pl. *vedhīžid*, *kođhīne* (*kivi*) 'kodune (kivi, s. o. käega aetav jahvatuskivi)', *korbhīžed* 'kuradid'.

5. *-ihne*- (< *-ihinen*) sõnad, kuid ainult ains. nominatiivis ja partitiivis, näit. *lidnahne* 'linna elanik', *lidnahišť* part. sg., *savihne* 'savine', *tervasihne* 'tõrvaksine', *kadagihne* 'kadakane' (h nähtavasti siin ka algup. diftongi asemele tunginud). — Nende sõnade teistes käänetes tuleb aga nähtavale assimilatsioon:

(*-hise*- >) *-hše*- > *-šše*-:

lidnaššed, *lidnaššid*, *saviššen*, *tervasiššed*, *kadagiššid*. Selle vastu näit. (*tohne*): *tohšed* 'tohtsed, tohust', part. pl. *tohšid*, nõnda et muutus päärõhulist silpi ei näi puudutavat.

167. Viimaks mainitagu, et *h* on ka *f* häälikuks arenenud, ja nimelt sel korral, kui ta, pääle sisekadu, *v* hääliku järele on sattunud, näit. (*rahvaz*;) *raffan* (< *rahvahan*) 'rahva', (*kirvez*;) *kirffõ* (~ *kirvhõ*, Pjat., < *kirvehella) 'kirvega', *iärfte* (< *iärvehen*) 'järve'.

III. Konsonandi kõrval.

a. Silbi algul.

168. Siin saab meil tegemist olema ühtumatega *nh*, *lh*, *rh*, mis enamil juhtumustel on säilinud. Näit. *vanh* 'vana', *vanhad* 'vanad', *vanhapā* 'vanemal päevil' (s. „vanhaan päin“), *tarh* 'väiksem piirkond, ala' (näit. *viš_kegod ühtõ tarhā* 'viis kuhja ühel väiksemal alal'), *parh* 'lumekord', (*paii sumd*) *parhan* '(sadas lund) tubli korra' (< *rh*?).

Eesti 'haned', s. hanhet sõna vasteks (kui selleks mitte *gus* sõna ei tarvitata), on *handhed* (Krl.) või *handred*, dim. *handrud* (Arsk.) — väike näpunäide sellest, kuidas iseäranis vähem tuntud loomade nimed häälikuvahetuste alla sattuvad.

169. Paralleelne *žovez* : *žovhed* moodustusele (vt. 165) on *tanaz* : *tanhad* 'laudaesine, lauda ja elutoa vaheruum' (e. „tänav, tanav“, s. „t a n h u a“), part. sg. *tanast*, part. pl. *tanhad* jne. Niisama *sitnariž* 'pasknäri', vrd. s. *närhi*¹ (ehk küll ka seekord väga mitmekujuline: *sitneriž*, *siträniž*, *siträniž*, *sitnärviž*). *h* kadumisest, veel vähem millegi nõrga astme puhul kadumisest, ei saa siin juttugi olla, vaid on häälikseaduslik vahetõrge *verhad* : *veraz* ('võõrad' : 'võõras') sünnitanud ka *tanhad* : *tanaz* (pro *tanh), -*närhid : -*näriž (pro -*närh). Samasuguseks eeskujuks on võinud olla ka varem nimetatud *heynhed* : *heynez*, mis vahest edustab vanemat suhet *heynhet : *heyneh.

b. Silbi lõpul.

Heliga konsonandi eel.

170. *h* enamasti säilinud. Näit. (*hn*:) *aahn* 'latikas' (s. *lahna*), *kahnak* 'kõvaks läinud (leib)', *hinhāne* 'maariba soode vahel' (Krl.), (*veba pīrgōt*_) *pahnōkš* '(viivad pirukaid) nurganaisele', (*taga*-) *rahnik* '(tagu-) kannikas', (*hm*:) *lehm mähmelib* 'lehm mäletseb', *pahmhas* 'kaerajahus', *tuhmda* 'mütsutada', (*hl*:) *ahaak* (< *hl*?) 'ahne', *tuhlak* 'tume, tuhm', *sihlita* '(piima) kurnata', (*hv*:) *vahvitada* 'kindlustada' (s. *vahvistaa*). Eemal sõnas: *inehmō* (sõimuuimi kõhna naisterahva kohta, vrd. s. *ihminen*, e. 'inimene' < *inihmenen?). — Elbaselge on sõna *humbar* 'uhmer' (s. *huhmar*).

171. *hv* > *f* (*ff*). See meile juba tuttav muutus (*raffan* < *rahvahan*, vt. 167) tuleb sõna lõpu sattunud *hv* juures nähtavale: (*cahvad*, isegi *vahvnen*, aga:) *vaf korvile* 'nõrga kuulmisega' (ka *vahv*, Krl.). Sõna seeski aga imelikul viisil vene lainsõnas *affalōhe* 'abnelt, himuliselt' (oxbarry), *affakurōne* 'tahtmise, himu tuhin', *affatnik* 'tahtja, soovija'.

Helita konsonandi eel.

172. Tulevad küsimusse ühtumad *hk* ja *ht*, millede üle üksikasjaliselt juba klusiilide ajaloo. Ainult palataliseeritud *ht* muutumise kohta

¹ Täbendatagu siinkohal, et mõistatusline *r* eesti 'rähn' sõnas vist muud ei ole kui varema *närhi* kuju metateetiline saadus (vrd. üleval vepsa kujusid), ehk küll nimede tähendused segi on läinud; seegi on arusaadav, sest et korrapärane *hähn* oma kujuga kiskus 'rähni' (< *närhi* = pasknäri) enese tähenduspiirkonda.

š:ks, mis ühes kohalikus murdekeses (Jer., iscäranis nooremate keeles), vähemal viisil ka selle ümbruskonnas läbi on viidud, peame mõne näituse tooma. Esimeses silbis: *en rošti* 'ma ei julge', *poštirobez* 'tohust torbik tuulamise tarvis', *ošti* (*järed*) 'väga (jäme)' (mujal *ohiti*), *nüštīn* 'kiskusin ära' (s. nyhdin), *pistid* (*pištīd*) 'tangid' (s. pihdid), *vistiak* '(lõnga-) viht' (s. vyyhti). — Järgsilpides: *magadašt* 'magas natuke', *haskašt* 'haugatas', *lendašt* 'tõstis ruttu', *hüpäštīn* 'hüpatasin', *rängäštīn* 'karjatasin', *höläšt* (*uhkhu*) 'plartsatas (lumelortsu sisse), *jurgeštīb* 'kolab ümber', *arskašt* (Arskaht'i küla nimi).

Kui seda meeles pidada, et *ht* > *st* eesti ning vadja murdeis tagavokaalidegi eel ette tuleb, on ta käesoleval korral häälikfüsioloogiselt seda loomulikum, sest et palataliseeritud *ht* juures keele esiselja sünnitatud pilu kergesti *š*-sahina välja kutsub.

Huvitav on tähele panna, et neist õieti ühe küla keelele omasest *st*-sõnadest on mõned ka kaugemale kantud: *vistiak* (Tgl.), *lendašt* (Krl.), *arskašt* (Krl.), kuna *ht* (*h̄t*) muidu püsima on jäänud. Tuttav nähtus, mis nii sagedasti häälikseaduste äramääramisel raskusi sünnitab ja uurijale iga murdekesegi tundmise tähtsust meelde tuletab.

IV. Sõna lõpul.

173. Lõpp-*h* on püsinud, kuid järjekindlamalt ainult kõige lõunapoolsema, teistest eraldatud küla (Pjat.) keeles, kus üteldakse *madēh* 'luts' (s. m a d e), *ubeh* 'täkk', *vandēh* '(tünni-)vits' (s. v a n n e), *pohtirobēh* 'tohust tuulamisetorbik', *terveh* 'terve', *veñeh* 'vene', *kegaleh* 'tuletukk' (s. k e k ä l e). Mujal tuleb *-h* enam-vähem jäänustaoliselt ette, näit. *orihvarzāne* 'täkkvars', *orih* (Krl.) 'täkk', *tīneh* (Arsk., vanematel) 'tiine, raskejalgne', *sopuh* 'ahju leelõugas'. *somiñeh* 'kõmin' (vrd. *somāzōtta* 'kõmutada').

Aga enamasti on *-h* asemel *-z*: *madēz*, *ubēz*, *vandēz*, *pohtirobez*, *tervez*, *veñez*, *tīnez*, *kegalez*; *hūmez* 'ale' (s. h a l m e), *važez* 'sõna' („vahe“, s. „vaihe“ < *važeh), *kortez* 'osi' (s. k o r t e), *torēz* 'toores' (s. t u o r e), *hernez* 'herne'. Kogu *-eh* lõpu asemel on mõnikord *-iz*: *sainiž* 'laine', *ragiž* 'rahe' (s. r a e), *rahkiž* 'room' (s. r a h j e).

On kerge ära näha, et lõpp-*z* analoogiline on: *verhad* : *veraz* = *torhed* : *torēz* (pro *torēh*). s. o. algup. *s*-lõpulised satusid oma vokaal-tüvelistes vormides algup. *h*-lõpulistega kokku, ja täieline kokkulangemine oli tagajärjeks; nõnda ka partitiiviski *harmest*, *tervest*, *veñest* jne. (pro *harmest*, *terveht*, *veñeht*) — nagu *verast*, *rahvast* jne. — Arusaadav, et *nagrhed* : *nagriž* tüüp oma mõju avaldamata ei jätnud; seda viisi seletubki *-iž*: (*sainhed* :) *sainiž* (pro *saiñeh*), part. sg. *sainišl* (pro *saiñeht*).

5. Nasaalid.

n.

I. Sõna algul.

174. *n* ülepea säilinud, näit. *nado* 'nadu', *naiŋid* '(sa) võtsid naise', *nogestuda* 'nõgiseks saada', *noustan* 'aratan üles', *nut* 'haukumine', *nukta* 'tukkuda' (vrd. s. nukkuu), *nügen* 'näen', *nälŋ* 'nalg', *negaa* 'nõel', *neron* 'palun ütelda', *nügüdeks* 'selleks korraks', *nübl* (~ *nübl*) 'nööp', *niles-tuda* 'libedaks saada', *nit* (~ *nit*) 'niit', *nifab* 'niidab (heina)'.
 Harva tuleb *ni* kadumist ette: *imi* (Krl.) 'nimi', *iver* 'kasepuu juur' (vrd. s. niverä), (*milēn*) *ikotō'ab* (?) '(minul) käivad luksud' (s. *nikotuttaa*) — aga ainult neis sõnuses, nõnda et kadumise ulatust raske on kindlaks teha.

II. Vokaalide vahel.

a. Üksik-*n*.

175. Säilinud, näit. *kana* 'kana', *anop* 'ämm' (s. *anoppi*), *sanuda* 'ütelda', *nena* 'nina', *säyne* 'säinas', *ani* (*sur*) 'väga (suur)', *iäniš* 'jänes'. Sõnarühmadest, milledele *n* omane, nimetatagu a) *-nuda*-verbid, näit. *aænuda* 'alaneda', *openun* 'õpin', *ližanub* 'lisaneb', *sogenuda* 'sõgeneda'; b) *-eta-*: *-nen*-verbid, näit. (*korbeta* :) *korbnob* 'kõrbeb', *korbeŋ* 'kõrbes'; c) essiiivid, näit. *ud:n voden* 'uuel aastal' (s. uutena vuotena), *tönün* 'sel ööl' (s. tänä yönä), *ašan* 'allpool', *ülhän* (< *l*?) 'üleval pool'.

176. Tähele panna, et *sanuda* 'ütelda' (s. *sanoa*) verbist võib elavas jutustusstiilis kiirtempovorm *mä s'ni* 'ma ütlesin' esineda, pro *mä sanūn*, mis muudugi normaalarõhutusel üleüldine. Sellevastu alati *panen* 'panen', *mänen* 'lähen', mis teistes keeltes kohati nimetatud põhjusel ilma *n*:ita esineb. SETÄLÄ järele ka vepsa murdeis *šän* ~ *šänen*.¹

Ka isikupronoomenid *mä*, *sä* võivad vaevalt muud midagi olla kui niisamasugustel põhjustel tekkinud lühendused kujudest *minä*, *sinä*. *ni* asemel *m* sõnas *kaimō*, gen. *kaimjon* 'kaenal' (s. *kainalo*, vist < *kahinala); võiks miski dissimilatsioon olla (*n* > *m* järgmise li mõjul). — Vist korralik kadu tuleb nähtavale sõnas (*painan* :) *paimha* < *painmha* < *painamahan* 'painama'.

¹ Vaevalt võib kriitiline uurimus tõsiselt võtta SETÄLÄ arvamist, et vormides nagu *šän*, soome murdelistes *paan* või *mään* ('panen, lähen'), vadja *pän*, *män*, cesti murd. *pän* jts. „nasaali astmevahelduse“ jäljed kaugest soome-ugri ajast võiksid peituda, olgu küll, et SETÄLÄ, viimaks „Tietosanakirjas“ (vt. näit. Suomen kieli, lk. 363 ja Vepsän kieli 947), selle arvamise just kui teaduse faktina registreerib.

b. Geminaat-*n*.

177. *nn* on üksik-konsonandiks lühenenud, nagu geminaadad ülepää. Esimese ja teise silbi vahel on ta vist ette tulnud latiivides /äna 'siia' (s. tä n n e), *sina* 'sinna', *kuna* 'kuhu' ning terminatiiv-partikleis *kuñi* (*hutibad*) *šini* (*tütär voikab*) 'nii kaua kui (matavad) seni (tütär nutab)'. Pääle selle on tüve konsonandi *t* partitsiibi ja essiivi *n*:iga *nn*:iks (juba algsoomes) kokku sulanud, näit. *hapanu* 'mädanenud' (s. h a p a n n u t < ××*happatnut), *mārganušid* 'pehkinuid, mädanenuid', *neitššēn* (< *neitšēnna) 'neiu põlves', *homen* 'homme' (s. h u o m e n u a), *tänāvōn* (< ?×*vōnna) (~ *tänāvōdēn*) 'tänavu'. — *männudēd* anal., pro *mānudēd.

III. Konsonandi kõrval.

ns.

178. *si* eel on *n* paaris lahusolevas külas (Krl. ja kaugel lõunas Pjatinal) säilinud, aga mujal on sündinud muutus, mis ka teistele vepsa murdeile ning koguni karjalale omane on, ja nimelt *ni* muutumine *nasaalvokaaliks*: veelumi sulg ei ole *ni* juures mitte täielik, vaid õhku voolab nii nina kui suu kaudu välja, kuna keelegi *n*-artikulatsioon puudulik on. Tuleb küll ette mitu varjundit, aga praktilistel põhjustel ühendame nad *ñ*-tähe alla. Teatavail juhtumustel on aga nasaali osaline assimilatsioon ka täieliseks saanud ja eelmise vokaaliga pika vokaali sünnitanud, nagu eestis (ja vadjas ning liivis)¹.

a. Esimeses silbis.

179. Esineb üksikute sõnade tüvehäälikuna, näit. *kañz*, gen. sg. *kañzan* 'perekond' (vrd. e. 'kaasa', s. k a n s a), *mañžik* 'maasikas', *soñzar* 'kirp', *oñž* (~ *ondžkaz*) 'õõnes' (s. o n s i), *koñz* 'millal' (s. k o n s a, vadja *křz*), *koñs taht* 'millal tahes' *auñžik* 'lillakas-mari' („luumari“?), *peñzar* 'põõsas', *eñēie* 'endine', *kūñž* 'küüs' (: *künded*, part. sg. *künt*), *kūñstā* 'kүүnistada' (s. k y n s i ä). — Nende kõrval aga ka (Krl., Pjat. :) *kanz*, *mañžik*, *sonzar*, *konz*, *auñžik*, *penzar*, *enzēie*, *künz*. Aga mõnes kohas (kõigepäält Šdj.), iseäranis noorematel, ka *kāz*, *māžik*, *sōzar* jne.

¹ Pikk vokaal tuleb enamasti noorte keeles ette, ehk küll SETÄLÄ (TSK 10, lk. 949) temast nagu ka mõnest teisest noorte keele omadusest lõunavepsa iseloomuliku joone leiab. Astmevaheldusega ühendamine arusaamata ja lõunavepsa ning vadja lähedam sugulus *ns*:i edustuse puhul aluseta.

Pandagu tähele ka *kañšik* 'sasipää, sasis juustega' (? vrd. s. murd. 'karu' nimetust kantisi?), (*priha-*) *kõñž* (Pjat. *kõñž*) '(poisi) jõmpsikas' (? s. poja ja kõntsi kää), *viñžak* 'sitke, visa' (vrd. eesti 'vintske'); *t* on sarnasel korral vist hilissündinu.

Ka selgeid lainsõnu tuleb ette, kus nasaal sibilandi ees on vokaliseerunud, näit. *loñšak* 'mullune vasikas' (v. лоншук), *dañž* (nimi. ? v. дамна).

b. Järgsilpides.

180. *ns* on mitmes tähtsas rühmas esinenud, ja nimelt:

1) Ordinaal-arvsõnades, näit. *koumañž* 'kolmas', *nelañšpäiv* 'neljapäev', *kahtsañž* 'kaheksas', (*kañšküme*) *ühtheñž* '(kahekskümmes) esimene', *kahtleñškümmeneñž* 'kahekskümmes', *videñž* 'viies', *kudeñž* 'kuues'.

2) 3. isiku possessiivsuffiksi jäänustes, näit. *kogonañžō* 'tervelt, muidu', (*māñ*) *üksnäñžē* '(läks) üksinda' (s. yksin äns ä), *kesknañžō* 'isekeskis' (s. kesken äns ä), (*elab*) *eriñžē* '(elab) lahus', (*ken*) *meñheñžē* '(kes) talus', (*māñ*) *koñheñžē* '(läks) oma koju', (*ioksob*) *udheñžē* '(jookseb) lumehanges'. Korralik suffiks tuleb ette ka verbides: *poñkmañžē* (~ *poñkmāžē* ~ *poñkmazhe*) 'jalaga lööma', (*māñ*) *heñtmañžē* (~ *heñtmāžē* ~ *heñtmazhe*) '(läks) riidest lahti võtma', (*hebonē*) *pañhe* (*valamañžē*) '(hobune hakkas) püherdama'; niisama II partitsiip: *poñknuñžē*, *heñtnuñžē*, *keñgnuñžē* 'saapad jalga tõmmanud'. Kahekordse possessiivsuffiksi kohta (*peñstazhe*, *peñznuñžhe*, *peñzmañžhe* jts.) vt. eel 166, 3 b. — Muidu on see 3. isiku suffiks analoogiliselt ka üle piiri tunginud, näit. *ma igañžē tājī* 'ma oma ea siin' (vrd. s. ik äns ä).

3) *-nt* -tüveliste imperfektis, näit. *paskañž* 'pasandas', (*paimendan*:) *paimeñžēñ* 'paimendasin', *okseñžēñ* 'oksendasin', (*korbandab*:) *korbeñž* (s. korvensi), (*semendab*:) *semeñž* 'seemendas, küllis', *aieñžēñ* 'alandasin', *hoñkeñž* 'õhendas', *harveñž* 'harvendas', *musteñž* 'tegi mustaks', *sureñžēñmā* 'suurendasime', *süveñžētā* 'süvendasite', *kuvazuškañž* (*oieñdaie*) 'hakkas muga nema (olukorrale)', *hubenuškañž* 'hakkas kahanema', *ozuteieškañžēñ* 'hakkasin osutelema (sõrmega)', (*mō io*) *pališkeñžēñmā* '(me juba) kannatasime tulekahju', *eliškeñž* 'elas (oma aega', s. eliske li), *toškeñžēñ* 'tõin (sagedasti)', (*kuna*) *oigniškeñžēñd* '(kuhu) hakkasid minema'.

4) *-ñžōfta*-verbides, näit. *hapañžōftab* 'mädandab', *muieñžōfta* 'happeda lasta', (*minun*) *okseñžōft* '(mind) ajas oksele', *kohteñžōfta* 'parandada lasta'. Selle tüübi vanaduse kohta on muidugi raske kindlamat ütelda.

5) Lausefoneetilis ühendustes, nagu *koirañsu* (nimi = 'koira suu'), *koñd'iañso* 'karusammal', *semeñšayg* 'seemnekott'. Lähemalt lõpp-n:i ajaloo.

181. Aga ka järgsilpides tuleb selle pääedustuse kõrval paaris eelnimetatud kohas (Pjat., Krl.) ka säilinud *ns* ette: *kahtenskümnenz, kudenz, erinze, pofkmanzhe, tsuknunuzhe* ('vee sisse sukeldanud'), *elgenzini, kohtenzofta*. P i k k täishäälik on aga järgsilpides, iseäranis nooremail, palju üldisem kui esimeses silbis: *kahtsā́é, kümniū́é, erize, elgḗzini, hapā́zōfab*. Niisama *poftkmā́ze, heitmā́ze, keņgmā́ze, poftklā́ze, heittā́ze, keņktā́ze*; aga ka lühikese vokaaliga: *-mā́ze, -tā́ze* (-*dā́ze*, näit. *pandā́ze*), mis raske on seletada, niisama nagu lühike vokaal raske on seletada ka lõpus *-mā́zhe, -tā́zhe*, kus, nagu varem tähendatud, kahekordne suffiksollus esineb. Võib olla, et siiu ka ilma *n*-olluseta suffiks on ette tulnud, või seletub asi kontaminatsioonide läbi (vrd. näit. *tapasē < *tapaksen*, samuti *-manzhe* pro **-mhanze*), aga nende asjade uurimine ei käi meie sellekordse ülesande alla.

Mainitagu ka hiline lain *obmañšičsa* 'äraandja, petja' (v. обманщика), kus nasaal näib vokaliseerunud olevat.

rn.

182. *rn* säilinud, näit. *harnastōdazhe* 'hammustada (katsuda)', *hernuškandob* 'hakkab, aevastama' („hirnuma“), *purn* '(vilja) salv' (s. *purnu*), *sarn* 'muinasjutt' (s. *saarna* 'jutlus'¹), *kärnduda* 'koredaks tõmmata'.

Iseäralik on *perm* (Krl., Šdj.) 'põrn' (s. *perna*), gen. sg. *perman*, dim. *permā́ne*; teistes külades *pern, pernan, pernā́ne*, nagu oodata tulebki. Igatahes huvitav vaheldus ja päälegi sõnas, mis — olgugi mitte just igapäevane — nii ühes kui teises murdes vist ammu ajast tuttav on pidanud olema. Kas vahest miski assimilatsioon *p* mõjul (aga miks siis mitte ka sõna *purn > *purn?*) või üks neist mitmeist „valekuulmise“ komistustest, milledest keele elus küllalt näitusi on, mida aga ka kõige valjuma meetodiga uurija ei tarvitse millegi reeglipärase vahelduse jälgedeks registreerida.

183. *nt, nh* ja *hn* ühtumate üle on juba *t* ja *h* ajaloos kõnet olnud. Juurde võiks ainult mõne väiksema üksikasja lisada, nagu näit. et *mund* 'lund' asemel harilikult *umnd* esineb, mis muidugi tüve *m:i* (*numen, umhe* j. t.) üldistus on (*tapim, avadim* pro *tapin, avad'in* subte üle vt. allpool).

Sünnib nimetada ka niisugused lainsõnad nagu *komiat* 'tuba' (v. комната) ja *belzin* (v. бензин), kus originaali *n*-ist *a* on saanud vahest dissimilatsiooni mõjul, kui meil homorgaansete konsonantide vahetumiste juures, iseäranis lainamise korral, muudkui lihtsat häälikute segiminekut on tarvis oletada. (Vahest aga juba vene murdeis *n*).

¹ Täendusõpiline vahekord võib olla see, et mõlemate substantiivide aluseks on olnud verb *sārnata*, tähenduses 'kõnelda, jutustada'.

IV. Sõna lõpul.

a. Absoluut-lõpul.

a). Säilinud.

184. Korrapärane, nagu esimesel vaatlusel võiks arvata, ning kõige üldisem on ni säilimine. Järgmised rühmad tuleb tähele panna.

1. Verbide 1. isik, näit. *andan* 'annan', *andõn* 'andsin', *libuhtan* 'tõusen natuke', *maksahitõn* 'maksin natuke', *pärpäitõn* 'plärasin', (*haugkõd*) *hukkuatõšõn* '(halgusid) loobiksin', (*odvā*) *hevgitanõšõn* '(vaevalt) oleksin hinganud'.

2. Genetiiv (vast. akusatiiv), näit. *paikan* (*händ*) 'kaelarätiku (serv)', *papin* 'papi', *ižandan* 'peremehe', *iänisiden* 'jäneste', *iumaniden* (*tegi*) 'jumalakujude (tegi)ja', *aigan* (*mänelan*) 'aega (raiskan)', (*nutab*) *iõudjan* '(haugub) tühja'. (VepsÄ ometi mitmuse gen. *meide*, *sorzide* jne., vt. SETÄLÄ, ÄH 375).

3. Instruktiiv, näit. *kolmõn* (*andsobad*) 'kolm ühe korraga (anna-vad)', (*olbad*) *mougotõn* '(nad olid) mõlemad' (s. *molemin*), (*bardan* *kaiken* *nütõn*) *üksõn* *karvõn* '(habeme kõige kiskusin) iga karva eraldi' (s. *yksin* *karvoin*), *murgniniskõn* 'uperkuuti', *püštõpõin* 'püsti pääga', *sõhten* (*grah* *paizatada*) 'süües (patt laulda)' (s. *syöden*), (*šomat*) *keitten* *i* *šarõden* '(häd) keetes ja küpsetades', *feten* (*otet*) 'teades (võetud', s. *tieten*), *iõsten* 'joostes'. Muidugi on instruktiive ka niisugused adverbid nagu (*koymen*) *kesken* '(kolme-)kesi', (*ebad* *läksliške*) *keskõn* '(ei ole nad läinud) enneaegu', *pahõn* 'väga', *hondõn* 'halvasti', *vätškõšõn* 'vähehaaval' (s. *vähin* *erin*), *püštõrõšõn* 'püsti olles (seistes, joostes)', j. t. Siia kuuluvad vist ka *rištan* 'kaua', *porõdon* 'hulk aega' (vrd. *rišt*, *porõ*). — Ometi *-põ* < *×põin*, vt. 32.

4. *-ten*-adverbid, näit. *vastatõn* 'vastastikku' (s. *vastakkain*), *kormatõn* või *üskäten* 'üksteise süles' (s. *sylikkain*), *kohtatõn* 'üksteise vastu', *päatõn* 'päälakute', *händäten* 'saba saba vastu', *iälgetõn* 'järjestikku', *läheten* 'lähestikku', *kesketõn* 'segamini', *kaikutõn* 'igatpidi', *ühtütõn* 'ühe võrra', *erasütõn* 'teisiti'. Siin nimetatagu ka mõned teist tüüpi partiklid, näit. *mõsten* (~ *mõstõn* ~ *mõst*) 'jälle', *nügütõn* (~ *nügütõd*) 'nüüd'.

5. *-šõn*-adverbid, näit. *tšomašõn* 'hästi', *tarkašõn* 'puhtalt, viisakalt', *aigašõn* '(liig) vara, aegsasti', *tuhašõn* 'tubat korda'. Enamasti aga — iseäranis noorematel — puudub *-n*: *tšomašõ*, *tarkašõ* jne., ning isegi *tšomas*, *targas* jne. (vt. 31).

6. Ains. 3. isiku pronoomen *hän* ning sellest kujunenud liitpartikel *-hän* (= s. *-han*, *-hän*), näit. *enhän* (*ugorind*) 'ei ma ju (saanud karmu pähe), *ebathän* (*veškek*) 'ei nad ju (viinud ära)'.

7. Arvsõnad *kahtsan* 'kaheksa', *ühtsän* 'üheksa', (*sejtsmæn*, *kümnen* — genetiivvormid). (Põhja poolsemas vepsas *kahesa*, *ühesa* või *kahtsa*, *ühtsa*, vt. SETÄLÄ, ÄH 374).

8. *n*-lõpuga substantiivid, näit. *semen* 'seeme', gen. *semien*, *paimen* 'karjane, paime' (s. *paimen*, gen. *paimenen*), *taimen* (?anal.) 'taim', *habeu* 'lõuahabe', *särbin* 'leivakõrvane, särve' (s. *särvin*). Enamasti on aga *n : m* vahelduse korral analoogiliselt:

-*m* pro -*n*.

185. Näit. *härkim* 'harudega määnd' (s. *härkin* : *härkkimen*), (*iškmen* :) *iškim* 'tuleraud' (vrd. *iškta* 'lüüa, rabada'), (*vol'mid* :) *volim* 'voolimisraud', *tapim* (ometi ka *tapin* vanematel, Arsk) '(lina-) lõuguti', *vizüh* '(linaropsimise) mõõk', *avad'im* 'võti' (s. *avain* : *avaimen*). Pääle nende töö- või tegemisriista tähendavate sõnade tuleb sama lõpp ka teistes ette: *rohtim* 'takk' (s. *rohdin* : *rohtimen*), *püh-läm* 'pihlakas', *serm* (~ *särm*) 'sõõre' (s. *sieran* : *sieramen*). Tuleb isegi superlatiivi jäänus ette: *samē parahim* 'kõige parem' (s. *parain*), mis aga oma vokalismigi poolest korrapärane ei ole (pro *parhim), nõnda et ta vahest lainuna põhja poolt on päritud.

Tähendatagu, et see vokaaltüvedesse kuuluv *m* ka ains. partitiivis (pääle ains. nimetava ainus kääne, kus *n* on ette tulnud) esineb: *härkimd*, *iškimd*, *pühklämd*, resp. *härkimt* jne. (vt. 15).

β). Kadunud.

186. Ometi leidub mitu tähtsat rühma, kus lõpp-*n* vastu ootust kadunud on, ja nimelt järgmised:

1. -*ne*- (< -*nen*-) noomenid, näit. *toine* 'teine', *habāne* 'haavane', *ezmäne* 'esimene', *kužiāne* '(kollane) sipelgas' (vrd. s. *kusiainen*, eesti 'kusilane'), *paikāne* '(pää-) rätikukene', *sibiāne* 'kõditõbi', *veina'ne* 'venelane', *bepsal'ne* 'vepslane', *hangōne* 'hangukene', (*priha*) *henōne* '(poiss) nõrgakene', *korēndōne* 'toobripuukene', *koivūne* 'kaskne', *nälgi'ne* 'näljane'.

2. Illatiivid, näit. *keskhe* 'sekka', *kohtha* 'ette', *joosthu* (*jokse*) 'joostes (jookse)', *litšmha* 'litsuma'. Lisanäit. vt. 166,2.

Eraldi pandagu tähele illatiiv oma terminatiivse lõpuga: *higihessä* 'higini' (s. *hikeen saakka*), *ehthassä* 'õhtuni', *pojhessä* 'põlveni', (*en sö*) *sovgeližhessä* '(ma ei söö) kuni lõuna-jumalateenistuseeni', *häkituzhessä* 'kuni hingeldamiseni', *mānēndhessä* 'minemiseni', *tähässä* 'siia saadik', *päihässä* 'päevani'. Ainult mõnes külas (Krl., Šdj.) on s: *highesä*, *ehthasä*, *tähäsä* jne. — Vrd. ka adverbtiüpi *tožhoppä* 'teisele poole'. Geminaat võib ometi ainult järsumalt lõppeva vokaali + tugeva

artikulatsiooniga klusiili või s:i ühtumast tekkida, nagu mõned lähedased keeled näitavad.

3. 3. isiku suffiks *-he* või *-ze*, < *-hen*, *-sen*, näit. *otelhe* 'võteti', *pañhe* 'heitis magama', *kodheñze* 'oma koju', *ṛandāze* (~ *ṛandāze*, *ṛandāzhe*) 'magama heita'. Lisanäit. vt. 166,3, 180,2. Niisama *tapase* (< *taṣṣak-sen) 'tapab ennast', (*vi.nu*) *tegesē* '(vilu) hakkab'. Edasi passiivi presens: *letas* (< *leṭtak-sen) 'lennatakse, tõstetakse', *magatas* 'magatakse', *oiḡetas* 'saadetakse', jne. (vt. 80).

4. Karitiivadjektiivid, näit. *hariatō* 'harjatu' (s. *harjaton*), *pitō* (*harā*) 'ilma pulgata (reha)', *nimetō* (*soṛm*) 'nimetu (sorm)', (*hebo*) *heṛgeto*, (*te*) *parhatō* '(hobune) hingetu, (tee) lumetu', *hambhūtō* 'ilma hammasteta', *azumatō* (*verk*) 'paelutamatu (võrk)'.

5. Allatiivid, näit. *pā.ṛ* 'pääle', *hān.ṛ* 'temale' (s. *hālle*, *murd. hāllen*), *raffā.ṛ* 'rahvale', *mugōmā.ṛ* 'niisugusele', (*māṣol*) *aparā.ṛ* '(peksis) puruks', *karagīle* 'okaspuu okstele', (*sōp.*) *iṣihēgīle* '(sööb) ennast kuni hingeldamiseni täis'.

6. *-ti-* adverbides, näit. *oikṭi* 'õieti', *huikṭi* 'häbematu, ropult'; isegi *iaṛimati* 'jahvatamata'. Selle lõpu üle lähemalt vt. 104,5.

7. Mõned üksikud juhtumused, näit. *eṣmā* 'esiti', *eskā* 'siis', *arō* (~ *arōn* Pjat.) 'lahti' (s. *avoin*), *sūdā* 'sisemus, süda', *moṛzā* 'naine'.

187. Kuna *-ni* säilimine näis juba nagu kindlaks seaduseks olevat, on neist kadurühmadest esimesel pilgul väga raske aru saada. Asi kujuneks küll nagu lihtsamaks teades, et mitmed neist, ehk küll algupäraselt *n-lõpulisel*, siin ja sääl väljaspool vepsa keelt *k-lõpulistel* hulka on sattunud. Nõnda võiks mõelda, et vepsaski *-ni* asemel *-k* õige vara tekkis: a) illatiivides, kus juba *k-lõpulise* latiiviga pea ühesugune tulemise funktsioon segiminekut on aidanud (vrd. idavadja *metsāsē* 'metsa'); b) *-he*, *-ze*, *-se* suffiksi juures, kus teatavil juhtumustel *k-lõpp* näit. soome murdeis esineb (idasoomes kohati *heṭtaksek* 'heidab ennast', *heṭtāhek* 'heitis ennast') ja kus *-k:l* on koguni algusest saadik võinud vahest teine funktsioon olla kui *n:l*; c) allatiivides, mis näit. enamais soome murdeis „aspiratsiooniga“ (< *k*) lõpevad.

Aga teistegi kohta, kust *-n* puudub, võiksid vepsa keeles teatavad eeltingimused olla *-ni* ja *-k* segiminekuks, nagu seda järgmisest päätükist näeme. Kuid peame ikkagi mööndma, et meil just vepsa kohta (ega ka karjala-aunuse ja kagu-soome murrete kohta, kus kadu peaaegu vastavil kordadel ette tuleb), midagi tunnustusi *-ni* ja *-k* segiminekuks ülepea ei ole, sest et *-k* ju niisama jäljetult ära on kadunud. Päälegi ei ole kuskil segiminekuks *-k:ga* näidatud *-nen-* või *-tojn-* noomenite ega ka näit. *arō*, *sūdā* sõnade juures, kus ometi *-ni* puu-

dumine vepsas niisamuti tuleb seletada nagu teisteski rühmades. Kui vaadanud oleme, kuidas „püsinud“ lõpp-*n* kujunenud on teiste sõnade ette sattudes, pöörame veel kord nende põhjuste juurde, mis püsimise ja kadumise puhul mõõduandvad on võinud olla.

b. Lausefoneetiline lõpp-*n*.

α). Säilinud.

188. Rühmades, kus -*n* absoluutses lõpus oli säilinud, on ta ka kokkusulanud liitsõnades kui ka teistes süntaktilistes ühtumais säilinud järgmisis seisukohis:

1) vokaali eel, näit. *manā* (< *mān alla*) 'manalas', *iknanūlɛ* (< *ikkunan alle*) 'õue', *tšakan-otā* 'verekaan, kupulaskja' (= „vere-võtja“), *mečsan-emag* 'metsaperenaine, metsahaldjas', *mečsan-ižand* 'metsa-peremees, metsahaldjas'; *lävän-emag*, *-ižand* 'lauda-peremees, -perenaine' (= haldjad), *mečsan-išketiž* (Pjat.)¹ 'metsahaldja paudud haigus', *mädužen aaiñe* 'sukse jalanööri alune (nabk, tolt)', *radon aig* 'töö aeg', *kaiken aigan elñ arskaitis* 'kõige aja elasin Arskahtis'. — Tähendatagu, et isegi eelolevais vahekriipsuga kirjutatud liitsõnus -*n* mitte järgsilpi üle ei ole läinud, nagu see mõnes keeles (näit. vadjas ja soome murdeis) isegi lahtistes ühtumais viisiks on — asjaolu, mis vepsa tugevast vokaal-algest (heli järsust algamisest, saks. 'fester Ansatz') seletub.

2) *t* eel, näit. *järvtaga* (kohanimi), *päčšintagam* 'ahjutagune', *läväntagūñe* 'laudatagune', *mantazā* 'maaga ühetasane' (s. *maanta-salla*), *kristintat* 'ristiisa', *seinantäht* 'seinamärk (kanga loomise juures)', *iänišentomāñe* 'äiakas, nisulill' (üks umbrohi, ven. *кыкoл*), *päčšintšurg* 'ahjupoolne murk', *virzun tegin* 'viisu tegin', (*kana karkatab*,) *munan loivotab* '(kana kaagutab,) muna lubab'; ka *d* eel: *meiden derūnahñe mamš* (Krl.) 'meie külast eit'.

3) *h* eel, näit. *mustanhago* (kohanimi, Tgl.), *kurgenhernez* (ühe taime nimi = „kure herne“), *kasken huttes (tarbiš kaputad)* 'alet põletades (on tarvis viisusukad)'.

4) *n*:i eel, näit. *kägenniñ* (väikese pajulliigi nimi), *koiranniža* 'koe-ranael (silmas)', *išugun-*, *korbhīžen-*, *logahīžennena* 'sea-, kuradinina' (sõimusõna). Kahjuks ei ole liitsõnade hulgas niisuguseid, kus *n*:iga algav sõna oma tähenduse iseseisvuse oleks kaotanud, mis *nn*:i nagu sõnaseesmithäälikuna laseks esineda (kusjuures *nn* > *n* oleks oodata, vrd. allpool). Lauseis: *mā sinyn navod'in* 'ma sind armastan', *tahtōñ na itta poiigan* 'tahan naist lasta võtta pojal'.

¹ Tuleb ette ka *mečsañvišketiž*, aga näib, nagu oleks siis segimineku 'visata' verbi tuletusega.

β). Muutunud.

189. Tuleb kolmesugune edustusviis nähtavale, järgmisest häälikust olenedes.

1. *k* ja *p* eel on nasaal nende klusiilidega homorgaanseks arenenud:

a) *k* (*g*) eel, näit. *semeḡkabu* '(lina) seemne leivakene', *koiraḡkuži* '(vee-) vill', *siḡaḡkärz* 'seakärss' (sõimusõna), *hireḡkarv* 'hiirekarvaline', *koḡdiḡkotšik* (kohanimi, Arsk.), *ḡumalaḡkod'i* 'kirik', *ḡumalaḡkušak* 'vikerkaar', *käbuḡkefud* '(võrgu-) käbi keel', *kukiḡgarand* 'ohakas', *viḡeḡkesken* 'viiekesi', *paḡōd'eḡkniga* 'lauluraamat', *koḡiaḡkad'ibad* 'surnule põletavad viirukit'. (*adr.uz'ik*) *maḡkändab* '(adraraud) maad käänab'.

b) *p* (*b*) eel, näit. *kristimpoig* (Krl.) 'ristipoeg', *iknampel* 'akna-peel', *ḡürgimpäiv* 'jüripäev', *ilḡampäiv* 'eliaspäiv', *muštimpäiv* '(surnu) mälestuspäev', *painimpu* 'painalpuu', *birdampäl'zed* 'soalaad (kanga-) puu, mille vahel suga on', *turkampörö* (sõimusõna), *turžham bok* (sõimusõna = „veehaldja külg“), *ḡumalam borask* 'taeva kits' (linnu nimi), (*maḡitab*) *laps'em päl'e* '(valetab) lapse pääle', *karabāž'em pe'the* (*tob*) 'karbikese tupp (toob)'. (Ometi *äjäpäiv* 'lihavõte', *koḡirabu'k* 'koerputk').

Tähtis on tähele panna, et ka hilisemal ajal sõna otsa saanud *n* klusiilide eel samade muutuste alla käib kui algupäranegi, näit. *blimpada* (< *blina-pada*) 'plinitaina-nõu', *tāmbā* 'tänapäev', *pühāmpäivän* (< *pühāna päivāna) 'pühapäeval'. Meie arvates on asjata niisugusel korral $n > m$ muutuse vanaduse kohta — lõppkadust hilisem — järeldusi teha, sest et siin vist niisuguse foncetilise seadusega („hääldamisseadusega“) tegu on, mis nii varem kui hiljem on valmis olnud korduma.

2. *m*-, *l*-, *r*-, *ž*- ja *v*-häälikute eel on kaks edustusviisi märgata. Teine neist, mis peegeldub kokkusulanud liitsõnuses, edustab *-ni* täielist kadu. olgu küll, et *-n* vist esiteks assimileerus nimetatud konsonantide sarnaseks, kuid nüimoodi tekkinud geminaadad on pärastpoole lühenenud. Teine edustusviis tuleb nähtavale sõnade liitudes lauseiks, s. o. vabamais süntaktilisis ühtumates, kus aga lõpp-*n* esialgu vist niisamuti järgmise konsonandi sarnaseks pidi assimileeruma. *m*:i eel ongi *-n* $m > -m$ üleüldine. Teiste konsonantide eel selle vastu — välja arvatud paar küla, kus ka *ns* oli säilinud — pikk täishäälik, kust ka oma nasaalvärv ei puudu, mis ometi mitte nii selge ei ole kui seda *ns*:i ajaloos nägime (olgugi, et keeleproovides on umkandsemalt lühike vokaal + *n* märgitud¹). Edustus kujuneb järgmiselt:

¹ Näitusi küsimuse järele korjates kuulub sagedasti, kui küsitav isecäralist rõhku selguse pääle paneb, niisugustel kordadel kus tahes selge

a) *m*: eel, näit. *hahkamägi* (Tgl.), *kurgemägi* (Tgl.), *suremägenä* (Arsk.) (kohanimed), *silmamuna* 'silmmuna', *hapamuna* 'mädamuna', *koiramüü'* 'must maa liiva all', *kristimam* 'ristiema' (aga *kristintat*, *kristimpoig*). — *mä hergem maksõn* 'ma sõnniku lõiu ära', *tirpim mokan* 'kannatasin vaeva ära', *hebõžem mokičšob* 'hobust piinab'.

Kas on partitiivi kõrval genetiiv esinenud ka *-mu* (< *-mõla*) liitega: (*tedmu* 'teed mööda', aga:) *kaammu* (< *kalanmu?*, *kaladmu?*) 'kalaga', *žirremu* 'järve mööda'? Vist asjata oletus (vrd. eel 129,4).

b) *l*: ja *r*: eel, näit. *lätilämäs* (kohanimi, Arsk.), *kivelaud* 'laud käsikivi all', (*beregibat*) *koñdialihä* '(nad) kostitasid) karulihaga', *sõlilaps* (< **sõtinlapsi*) (kõige noorema lapse meelitusnimi: laps, kes vanemaid saab toitma), *pühkiruz* 'käterätik', *päčšilaud* 'luuk ahju ees', *päčširahkõ* 'abjuhaldjas', (aga *päčšinäuz*, *päčšintagam*, *päčšinkotšk*, *päčšimpohi*), *rätirung* '(naiste) särgijatk', *ongirag* ~ *kokirag* 'õngevibu', *semerugiž* 'seemnerukis'. — *kapustān* *leht* 'kapsa leht', *hirēn* *lapāne* 'hiire käpp', *perskēn* *ropotuz* 'perse vihtlemine', *selgitēn* *redun* 'puhastasin ära pori'. — Aga ka (Pjat.) *hiren lapāne*, *semenrugiž* (kuigi: *kivelaud*).

nl > (? *ll* >) *l*, *n* ka genetiivi + *-son*, *-nost* liitega, näit. *minuson* 'minu juures' (s. *minun luona*), *mejdēnost* 'meie juurde': vt. 60.

Niisama nagu *blimpada* < *blina pata* tuleb vastav nähtus ka siin ette: *karšilaud* (< *karsina-lahta*) 'keldriluuk', *ikulaud* (< *ikkuna-lahta*) 'aknaluuk'.

c) *i* ja *v* eel, näit. *korvajur* (< *korvanjuri*) 'kõrvatagune', *sarajang* 'adrasaharu' (?), *kukijaugāne* 'kukejalakene', *pikajärv* (kohanimi, Arsk.), *andivarš* (< **antivarsi*) 'pikk hang'. *kuvež* (*aigad*) 'kui palju (aega', s. o. kui palju kell), *keftivärtin* '(lõnga) korrutamisevärten'. — *korbhīžēn* *iang* (sõimusõna = 'kuradi jalg'), *tšäigivēn* *järv* 'Tšaigla järv', *kandān* *iauhod* 'kannan jahud', *naškšēn* *ioqhe* 'kukkusin jõkke', *emagān* *vanhtutad* 'perenaise ajad vananema'. — Aga ka (Pjat.) *korbhīžen iang*, *naškšēn ioqhe* jne. (ehk küll *korvajur*, *kurgejur*, *andivarš*).

3. *s*: eel on lõpp-*n* niisamasuguseks nasaalvokaaliks arenenud nagu see *ns*:i ajaloos nähtavale tuli, näit. *koiraṅsu*, *koñdjaṅso*, *semeṅšaug* (vt. 180), *adraṅ sarad* 'adra harud', (*oi šä*) *habukaṅ šöm* '(oi sa) kulli roog', *vauḍaṅ saupšibad* 'voli panid (nad) kinni, võtsid ära', *vaškaṅ sanutišeṅ kirjutamā* 'Vaska ütelse (= mis V. on ütelnud) kirjutame', *mä maḍoṅ sihlita käskēn* 'ma piima kurnata käskisin'. — Ometi võib

n:i. Ka vaba kõne järele üleskirjutatud näitustes tuleb sagedasti ette *-n*, kui sõna juhtumisi järgmise külge otsekohe ei liitu. Nõnda paistabki vahel keeleproovidest päältnäha ebajärjekindlus, mille tasandamiseks aga õigust ei ole olnud.

ka siin pikka vokaali vaevalt tuntava nasaallõpuga kuulda, kuna kohati (Pjat., Krl.) selge *ns* ette tuleb: *adran sarad*, *habukan šöm* jne.

Järeldused.

190. Jatkame arutust põhjaste kohta, miks *-n* absoluutses lõpus mitmes rühmas säilinud, mitmes aga kadunud oli. Viimastes ei ole *-n*:ist ka lausefoneetiliselt märkigi näha. Aga needki rühmad, kus *-n* muidu ühel või teisel kujul säilinud, olid ta kaotanud konsonantide *m*, *l*, *r*, *i*, *v* eel (kas otsekohe või gemineerumise kaudu, kuid igatahes mitte enne lõppkadu, vrd. näit. *ikkunaid* < *ikkunlaüt* < *ikkunalaütä*). Nõnda ometi ainult kindlakujuliselt liitsõnus. Vabamais ühtumates ei saanud *-n*:iga ka mainitud konsonantide eel nõndaütelda niisama mehaaniliselt talitada, vaid *-n* säilitas oma koha teiste *-n*-juhtumuste analoogial¹, hiljem ainult piknemise ja osalt nasaleerumise teele asudes. Ei ole selleski täit kindlust, kas mitte kadu ka mõne teise konsonandi eel, kus *-n*:i jälgi praegu nähtaval (näit. *ukom_pä*), nõnda viimaks häälikseaduslik ei võiks olla (vrd. *äjäpäiv*, *kojrabutk*).

Tuleb meeles pidada, et vepsa lõpp-*k* lausefoneetiline käsitlus kõigest hoolimata niivõrd teine on (s. o. järjekindel kadu), et *-n*:i ja *-k* segimine sel põhjal vaevalt motiveeritav on, nõnda et kahekordselt peame kahtlema, kas *-n*:i kadurühmad varema *-k* edustajateks saavad olla. Ühtlasi tuleb välja, et lausefoneetiline *-n* ikkagi nii vähe päris kadujuhtumusi näitab, et kõnesolevaid suuri kadurühmasid ainult nende juhtumuste üldistuseks võimatu on pidada.

191. Jääb seletusele üks tee, natuke järsk aga sirge: absoluutses lõpus on sündinud häälikseaduslik *-n*:i kadu, s. o. kadurühmad (*toine*, *pañhe*, *nimetõ* jne.) edustavad just häälikseaduslikku arenemist, kuna *-n*-rühmad (*andan*, *paikan*, *kolmín* jne.) analoogilised on.

Selle seletuse uskumiseks on meil tarvis ka siinkohal eesti lõpp-*n*:i ajalugu meelde tuletada. Sündis ju sääligi järjekindel kadu igatahes absoluutses lõpus, kuid et vähemalt mõnes lausefoneetilises kombinatsioonis (vrd. näit. *pattuden andeks andmine*, Mülleri jutlustes) *-n* niisama häälikseaduslikult püsima oli jäänud, üldistati ta säält tagasi, kuigi ainult ühte rühma (verbide 1. isikusse). Vepsas oli lausefoneetilise *-n*:i püsimisel, nagu nägime, õige tugev põhi, ja sellepärast oli *-n*:i restitueerimine kergem. Neis rühmades, kus häälikseaduslik *-n*:i kadu absoluutses lõpus ikka veel nähtavale tuleb, võiks *-n*:i resp.

¹ Kui me „säilitavast analoogiast“ julgeme kõnelda. Häälikseadused on ju „ilma erandita“, ja analoogia tegevus algab, nagu see enamasti ilmne, alles siis, kui häälikseadused on ennast juba maksma pannud.

tema jälgi teatud lausefoneetilisis ühtumais oodata, kuid need jäljed on uus analoogia ära uhtnud, s. o. sõnade käsitus kujunes muidugi samaks kui vokaallõpuga sõnade oma.

Ei saa paljas juhul olla seegi, et *-n* just sinna restitueeriti, kus me ta praegu näeme. On ju kõnesolev konsonant rühmades nagu verbide 1. isik, genitiiv, instruktiiv, tähtsate funtsioonikandjate oluline osa, ilma milleta sagedasti koguni segadus võiks tekkida (vrd. näit. *andan* 'annan', *anda* 'anna', *kana* 'kana', *kanan* 'kanan', *ištten* 'istudes', *ištte* 'istu'), kuna kadurühmades *-n*:il funktsioonikandja juures nähtavasti nii tähtsat osa ei ole olnud etendada (vrd. *toiñe*, *pañhe*, *kod'he*, *tapasē*, *nimelō*, *pāñe*, *avō*, *-pā* < *pāñ*. vepsÄ *sorēide*, aga *sorzan*).

191. Lõpuks tuleks *-n*:i kadu vanaduse kohta tähendada, et ta vähemalt lõppkadust hilisem on, sest muidu oleks näit. *hebōñe* asemel **hebōñ*. Arvatavasti on ta sündinud samal ajal kui lõpp-*k* ja *-t* kadu, niivõrd kui viimane häälikseaduslik on. Muidu on lõpp-*n*:i edustus kogu vepsas oluliselt sama, ja nagu tähendatud leidub isegi kaugemal ühiseid jooni, mis aga paralleelselt on võinud tekkida.

Passiivkujuudel *letas*, *magatas* pro **letasē*, **magatasē* on omad raskused; vrd. häälikajalooliselt üheväärilist *tapasē* ('tapab ennast'). Vahet on rõhutumas silbis sündinud arenemine *-sēñ* > *-sn* > *-sⁿ* > *s*, rõhulises aga *-sēñ* > *sē*, kuid süsteemsund viis tasandusele, mis passiivides sündis *s*-rühma, refleksiivverbides *sē*-rühma kasuks.¹ — Muidugi võiks ka tüübis *tšomas* (~ *tšomaštin*), kui ta elatiiv ei ole, sedasama oletada, aga adverbide erilised rõhuolud pakuvad siin juba seletuse.

η.

192. Velaar-palataalne nasaal esineb muidugi ainult vastava klusiili eel, nagu algsoomeski. Ta on ülepää säilinud, näit. *hanŋ* 'hang', gen. sg. *hanŋen*, *šāŋŋ* 'kõrs' (s. šāñk i), gen. sg. *šāŋŋen*, *niŋŋōñe* 'niisugune', jne. Lõpp-*n*:i ajaloost nägime, et ka see häälik (s. o. dentaalnasaal) *k*-alguliste sõnadega kokku puutudes η:iks assimileerunud oli. On võimalik, et sarnane assimilatsioon juba algsoomlaste väljaütlemisse kuulus, kuid ka hiljem sõna otsa sattunud *n* on samuti *k*:ga homorgaanseks kujunenud, vrd. näit. *sāñŋŋil* (< **sāññekila*) 'säinaid'. Ei tarvitse ju tingimata sarnasel korral „häälikseadusest“ samas mõttes kõneldagi kui muidu.

Eraldi teenib järgsilpide η tähelepanu. Pääle lausefoneetiliste ühtumate tuleb ta ka muidu ette, näit. *veranŋ* 'aletuli', *avanŋ*

¹ Seda seletust olen tarvitanud ka vadja passiivi (näit. *antās*) kohta (Vatjan kielen äännehistoria 94) ja samuti seletaksin ka lõunaeesti tuttavad passiivi ja preesensi vormid (*andas*, *ossendas* jts.).

'madal maakoht' (s. alanko, eest. murd. 'alang'). Aga nende kõrval (rahvalaulus) *kuñigaz* (ebamäärase tähendusega) või (muinasjutus) *surkuñigaz* („*bajrin nimi*“ 'herra nimi' = 'suur kuningas'). Et nasaali kadu homorgaanse klusiili eel mõnes keeles (vadjas, jaolt lõunaeestis) seaduseks on, võiks ka siin tegemist olla mõne murde korrapärase kaduvormiga, mis rahvaluulega lainuna edasi antud — kui niisuguseid $\eta g > \eta$ -murdeid põhja pool peaks leiduma. Esialgul tahaks vormi ainult juhusliseks „häälikukomistuseks“ arvata¹.

m.

I. Sõna algul.

193. Säilinud, näit. *mañzikmägi* (kohanimi, Arsk.), *moaembad* 'mõlemad', *muga* 'nii, nõnda', *mustiärv* (kohanimi, Ars.), *mälištōfab* 'pane-
neb karjuma', *metskana* 'sookana', *milēñ mel'dū* 'mulle meeldis', *meta-
järv* (kohanimi, Tgl.), *möhä* 'hilja', *muhu* 'naeratus' (vrd. 'muhelda', s.
? metateetiline h y m y).

II. Vokaalide vahel.

a. Üksik-m.

194. *m* säilinud. Tuleb ette: a) üksikuis sõnus, näit. *hamar* 'hamar' (eL *hammar* < *hamara*, s. *hamara*), *humäñik* 'tapuaed' (s. *humalikk*o), *käm* 'kääv' (s. *käämi*), *hämäšaug* 'ämblik' (s. *hämähäkki*), *tom* 'toomingas' (s. *tuomi*). *lumekaz* 'lumine', *imetada* 'imetada', *suñim*. plur. *suñmad* 'soormad, tangud' (s. *suurima*, *suurimat*); b) lõpp-ni ajaloos esitatud *n:m*-sõnades, näit. *šüdämes* 'sees', *juřetōmad* 'juuretumad', *melelōmad* 'meeletud'. jne.; c) tuletusliites *-ma*, näit. *jom* 'jook' (s. *juoma*), *kandam* 'kandamus', *vedam* 'koorem, mida jõuab korraga vedada, vedamus', *tagamakaz* 'laiapusaline', *peřt-luham* 'kokkulangev tuba', *šelgam*, gen. *šelgman* 'puupinnast lahtivõetud piirg', *tulilendam-hein* (ülhe rohu nimetus); d) tuletusliites *-muz*, *-maz*, näit. *kožmuz* 'kokkuleppimine', *katkōmaz* 'katkenud koht' (s. *murtuma*); e) superlatiivi jäänustes (superlatiivseis adjektiivides), näit. *pohmäñe* 'kõige enam põhjas olev, püramane' (s. *pohjmainen*), *žälgmäñe* 'viimane' (s. „*jälkimäinen*“), *röñnmäñe* 'äärmine' (s. *reunimainen*); f) imperfekti mitm. 1. isiku vormides, näit. *sañmä* 'saime', *an-*

¹ Keegi kinnitas ka *surkuñigaz* kuju kuulnud olevat, mis muidugi täitsa ustav on. Tundmatuma sõna juures, nagu käesolev, võib ka mitmesuguseid moonutusi ette tulla, nagu seda rahvaluules alati näeme. Nõnda ka käesoleval korral m. s. *kuñigas kuñišť* („*kunigas*“ kuulis) asemel *kuñi as kuñišť* — täitsa arutu mõte. *kuñigaz* seletataks sagedasti ka: 'miski loom' (vrd. *kuñišť* 'nugis', v. *куница*).

dõmä 'andsime', *tulimā* 'tulime', jne.; g) 1. isiku refleksiivsuffiksis *-me*, *-mõ* (igatahes imperfektis), näit. *külbime* 'ma suplesin'. *tariššime* 'ma pakkusin ennast', *tariššimõ* 'me pakkusime ennast'; h) 1. isiku possessiivsuffiksis *-m* < *-mi* (esineb jäänustaoliselt, pääasjalikult muinasjutude vokatiivseis ütelistes, ja on teatavasti üht omandatavat tähendanud), näit. *ukõhtem* 'minu vanamehekene' (s. ukkoseni), *neidõhtem* 'minu neiukene'.

195. *n:m*-sõnades oli sagedasti *m* ka *n:i* koha vallanud (*härkim*, *härkimd* j. t., vt. 185), kuid tuleb ka vastupidine üldistus ette: *särbin* 'leivakõrvane', gen. sg. *särbinen*, part. plur. *särbinid* (pro *särbmen*, *säbmid*, vrd. s. särvin : särpimen), *haben* 'habe', part. plur. *habenid* 'habemeid'.

b. Geminaat-*m*.

196. *mm* > *m*, näit. *samādan* (< **sammaltan*) 'topin (seinapraod) samblaga' (vrd. s. sammal : sammalen), *amu* 'ammu' (s. ammoin), *amuta* (< **ammultak*) 'ammutada' (s. ammentaa), *sanutan* 'kustutan' (s. sammutan), *kāmen* 'kämmel' (s. kämmen), *kāmno* 'kämblaga', *hāmeta* 'segada' (s. hämmentää), *kūmenik* '10-rublaline'. Siia kuulub ka *lām*, gen. sg. *lāmān* 'soe', *lāmõne* 'tuli'; vrd. eesti 'lämmus' (< **lamma-us*) 'lämbunud olek', eL *lämmi* 'soe', samuti liivi *lem* (< *lämmi-*) ning soome murd. *lämmeä*, *lämmä* ja aunuse *lämmü*, 'soe'. Sellest tuleb lahutada *lämbiš* 'küdes', *lämbitan* 'kütan', kus *b* vist edasituletus-suffiksi osa on (vrd. s. lämpiä-, murd. lämpüä-, lämpümä 'soe, soojus').¹

Pääle niisuguste üksikute sõnade on *mm* veel prees. mitm. 1. isiku lõpus ette tulnud, näit. *samā* 'saame' (s. saamme), *tegomā* 'teeme', *andamā* 'anname', jne., ning mitm. 1. isiku possessiivsuffiksites, näit. *iššemõ* (s. itsemme) 'meie enese', *iššemõ* 'meile enesele', *kodhemõ* 'meie kodusse' (s. kotiimme).

197. Võiks kergesti otsustada, et geminaada lühenemine on sündinud juba varem kui vokaali sisekadu, sest et öeldakse *poimmižed* (**poimimisēt*) 'põimimised', mitte aga **poimižed*. Et aga teiste geminaatade (ka *ll:i*) kohta just vastupidine järeldus maksab, siis on lõpp *-mīne* — mis muidu väga üleüldine vepsas on, näit. *iauhmīne* 'käsikivi' — siin analoogiselt tüve külge liidetud (*iauhan* : *iauhmīne* = *poimīn* : *poimmiēne*).

¹ Võimatu ei oleks iseeneses, et nii vepsas kui liivis klusiil korralikult ära kadus, näit. veps. **lämpiman* > **lämbmān* > *lāmān* > *lāmān*, mille järele *m* kogu paradigmissse üldistus. Lainamisvõimalusedki raskendavad omast kohast otsuste tegemist.

III. Konsonandi kõrval.

198. *m* säilinud, näit. *armaz*, gen. *armha* 'ärmas', *korm* 'sületäis' (vrd. 'koorem', s. *kuorma*), (*tabadan*) *kormha* '(püüan kinni) sülle'. *surmita* 'surmata, tappa', *nälmotada* 'mugida (süüa)', *suiķerm*, gen. *suiķermon* 'lõnga keerdkoht' (s. 'sykkyrä'), *nilmak* (*liha*) 'sitke, vintske (liha)'.

6. Likvidad.

I.

I. Sõna algul.

199. *l* on säilinud, kuigi ta tagavokaalide eel — nagu arvatakse vene mõjul — madala keeleselja-artikulatsiooni ja sellekohaste suurte lateraal-aukudega sünnitatakse, mille läbi tema kõla *u*-varjundi omandab. Näit. *malikiärv* (kohanimi, Pjat.), *malitiš* 'sõimamise läbi sünnitatud haigus', *mogahine* 'kurat, tont', *moysk* 'kõva löök, võmm', *numud* 'lumeke', *nuhišk* '(hamba) jätis, juur', *lähen* (~ *lähen*) 'lähedal', *lävanta-güne* 'laudatagune', (*toh*-)*leptäne* '(tohu-)rullikene', *levedali* 'laialt', *lihakaz* 'lihane', *libuda* 'tõusta', *likutada* 'liigutada'.

Ka liites *-ion*, *-ost* ('juures, juurde'), mis iseseisvast postposit-sioonist (vrd. s. *luona*, *luokse*) on välja kujunenud, on pea kogu lõunavepsas likvida alal, näit. *poigalion* 'poja juures', *tütrenost* 'tütre juurde'. Ainult kõige põhjapoolsemas rajas *murdes* (Šdj.) ilmub — mui-dugi põhjapoolsete murrete mõjul — *ni* asemel *n*, näit. *poiganost*, *tütrenost*, *hänenost* 'tema juurde', *minunost* 'minu juurde', *ühtenost* 'ühe juurest'. Selle pääle vaadates, et 'juures'-funktsiooni väljenda-jaks on *-nō* (< *-no*): *poiganō* 'poja juures', *tütrenō*, *hänenō* (niisama: *poiganōpā* 'poja juurest', jae.), võiks siin *ni* ja *li* meta teesi mõtelda (*-lon* > *-nol*), mille järele ka *-ost* asemele tekkis analoogiliselt *-nost*, kuid küsimuse otsustamine tuleb alles kesk- ja põhjavepsa täielikuma materjaliga käsile võtta.

II. Vokaalide vahel.

a. Üksik-l.

200. Nii *l* kui sellest tekkinud *l* — viimane tagavokaalide eel — on säilinud, kui me arvesse ei võta muutust, mille üle kohe allpool. Näit. *kala* 'kala', *aljaz* '(rinna) piste', *alhampā* (< *alahan-*) 'allapool', *vilulind* 'kuldnókk', *hol* 'hool', *horetō* 'hooletu', *nolæn* 'noolin', *nol'ín* 'noolisin', *sula* 'sula', *sul'id* part. pl. *olæn* 'olen', *ol'ín* 'olin', *polækstošt* 'poolteiseks', *pol* 'pool', *keletō* 'keeletu', *niled* 'libe', *kelikorend* 'keele-

peksja'. Pääle üksikute sõnade tuleb *l* ainult frekventatiivtuletises -*elē-*, -*ele-* ette, näit. *vestaen* 'vestan sagedasti', *vestlin* imperf., *andlaen* 'annan sagedasti, andlen', *kūzele* 'kūsin sagedasti, kūselen', *nāgehtelēmā* 'vaatlesime', *abutelid* 'sa aitasid sagedasti, aitlesid', *u₂ielī* 'roomaja (loom)'.
 201. Kuid vepsa keeles on maksnud seadus, et (*l* >) *l* on silbi lõpul edasi *u*:ks arenenud (mis omaltpoolt veel assimilatsioonide alla on sattunud). Siinkohal paneme ainult tähele, et ka algsome intervokaalne *l* (> *l*) on, pääle seda kui ta vokaalkadude korral silbi lõppu on sattunud, nimetatud muutusest osa võtnud. Näit. *so_u* (< *so_l < *sō_l* < *sō_l) 'sool' (aga *so_laspā* 'soolast'), *bo_uha* (< *bō_lhan) 'marja, marjule', (*лаулан* :) *lau_umha* (< *lau_lmha < *lau_lamahan*), 'laulma', *lau_uda* 'laulda', *lä_umas* (< *lä_ulmast) 'raskesti' (vrd. *lä_ullä* 'raske olu', anal. ka *lāmā*, Šdj.). *ī_umā* (< *ī_uman* < *ī_umal* < *ī_umala* < *ī_umala) 'jumal'. Lähemalt silbilõpulisel *li* ajaloos.

Et *i* ja *v* edustus kõnesoleval korral *li* omaga kokku satub (näit. *puskiad* : *puski*, *ozavad* : *ozā*), ei ole ime, et mõni segimine ke ette tuleb. Näit. *rehtī* 'pann', plur. *rehtīad* (pro *rehtīad, vrd. s. *rieh-tilät*), *zerkō* 'peegel', plur. *zerkvod* (pro *zerklod, vrd. v. *зеркало*).

b. Geminaat-*l*.

202. Geminaada lühenemine näikse ka seekord häälikseaduseks olevat. Esimese ja teise silbi vahel tuleb ta nähtavale mitmes üksikus sõnas, näit. (*lāē*) *halad* '(pole) öökülma, halla', (*kaks*) *kelod* '(kaks) kella', *kelōne* 'kellakene', *mulō* (*kezā*) 'mineval (suvel)' (vrd. 'mullu', s. *muulloin*), *kūllāne* 'toidetud, küllane', *helīštada* 'valutada', *heled* 'valus' (vrd. 'hell', s. *hellä*), *ka_liž*, gen. *ka_lhen* 'kallis'. Rühmadest, kus *ll* > *l* — ka järgsilpides — nähtavale tuleb, nimetame: a) -*lline*-noomenid, näit. (*podušk-*) *pō_lnie* (< *pūllinen*) '(padja) päälisriie', *ō_lne* 'öösine' (s. *yōllinen*), *pa_ukol_lne* 'palgeline (teenija)' (s. *palkolinen*), *silmal_lne* 'rakukestega (täidetud)', *rätšnäl_lne* 'kuupuhastus', *ī_lgelīžed* 'sünnituspuhastus'; b) allatiivid, näit. *kelē* 'kelle', *pālē* 'pääle', *he_lte* 'neile', *karalē* 'augule', (*pa_lk palō*) *karō_le* '(päärätik põles) auguliseks', *po_lolē* 'öue, külatänavale', *va_udalē* 'lahti, vallali', *mā_lhālē* 'mättale', *mā_lh_le* 'mätastele', *sanondalē* 'ütlemisele', *elabalē* 'elavale. elusale', (*priha-*)*ku_uūžile* '(poisi-)jõmpsikaile'; c) adessiivid, kus igatahes algsomes (kuigi vist mitte algupäraselt) geminaat-*l* esinenud, näit. *te_ll* 'teedel', *rebō_l* 'rebasel', *elab_ll* 'elavate silmadega', (*hibused*) *ong_ll* '(juuksed) õlgadel', *kāž_ll* 'kätel', *suks_ll* 'suuskadega', *herkh_ll* 'ärkvel', *taughōž_ll* 'talgutel'; ka (*on*) *kāž_llā_lnē* '(on) käepärast', *kumarī_llā_lnē* 'kummargil'. Ometi on likvida silbi lõpul võimalik ainult neil

kordadel, kus palatalisatsioon ei ole $l > a$ muutust tekkida lasknud (s. o. $\bar{i}$ või i -lõpulise diftongi järel); muidu on ka adessiivis likvida vokaliseerumine sündinud, näit. *iaugā* (< *iaugau* < *ialga* < *ialkalla) 'jalal', *udō tahō* 'uuel kohal', *nāpū* 'näpul, näpuga', *papī* 'papil', jne.

203. Tulebki päris häälikseaduseks lugeda, et sisekadu kui ka lõppkadu tagajärjel silbi otsa sattunud, ka geminaadast tekkinud l (resp. ll) vokaaliks on kujunenud; muidu ei laseks ennast seletada näit. *ay* (~ $\bar{a}$) 'all', *siy* (< *silla) 'sel', *key* 'kel', *pōyvas* 'lina' (s. *pellava*), isegi ühes külas (Krl.) ettetulev paradigmaatiline sube *key* 'kell': *kellod* 'kellad' (s. *kello*: *kellot*).

Viimased näitused lubavad ühtlasi tähtsa kronoloogilise järelduse: geminaat on lühenenud alles pärast mainitud vokaalkadusid, sest vastasel korral, nagu me vokalismi jõudes näha saame, oleks *alla*, *kella*, *pellavas*, *kello* kujudest *alla, *kella, *pellavas, *kello saanud.

Kuid neist näitustest selguvad ka mõned n. ü. korratused, mida geminaada suhtes nähtavale tuleb. On ju loomulik, et vahekord *key*: *kellon* raske on püsima, ja püsinud ongi ta kõigest ühes külas; mujal tasandunud: *kell*: *kellon*. Niisugusel tasandumisel on koguni tüvetäishäälik restitueeritud: *hallad* 'öökülmad, hallad', nom. sg. *halla*, pro *hay (vrd. *kalad*: *kala* = *hallad*: *halla*). Aga kuidas seletada ll -i sõnas *villad* 'villad, villa' (part.), *villakaz* 'pikkade villadega' (s. *villakas*), mis ju täitsa ootuse vastane on? Nagu esimese valguskiire asjasse heidab vanadel paiguti (Krl.) ettetulev kuju *viva*, *vivaad*, *vivakaz* (ometi ka bilabiaalsema v -ga, mis u -st õige vähe lahku läheb). Peame meeles, et oodatav oleks vahekord *vij* kui ka *vijha* (illat. sg.), aga *vilan, *vivad, *vivakaz. (Vepsisai. ongi *vij*, kuigi *villad*). Kontaminatsiooni läbi on nimetatud ll -värviga *viva*, *vivaad* saanud, kust aga üleldsemalt esinev ll nähtavasti kujunenud. Muidu ei jää tähendatud kontaminatsioon just ainsaks, vrd. *alle* 'alla' (s. *alle*), mis segisünnitus on osadest *alle (oodatav kuju) ning *ay* 'all' (s. *alla*).

III. Konsonandi kõrval.

204. Silbi algul ei ole meil midagi iseäralist tähele panna. Oleme juba klusülide ja h ajaloos niisuguse l -iga mõnikord kokku puutunud, näit. *kagl* 'kael', *eglē* 'eila', *tuhak* 'sume', *sihlita* 'kurnata', j. t.

Silbi lõpul on l säilinud ainult sel korral, kui tema järel või eel olev esivokaal on teda takistanud ll -iks muutumast. Näit. *iälg* 'jalg', *iälgid* 'jälgi', *kolmnik* 'kolmeline', *kolmizäne* 'umbes kolm' *solmu-kaz* (*laŋg*) (anal. l) 'sõlmiline (lõng)', *polv* 'polv', *polgün* 'sõtkusin jalga-dega' (s. *poljin*), *pal'zün* 'lõin tugevasti', *nilmak* 'libe-sitke', *kölmüne* 'muhk'.

205. Kui aga *l* silbi lõpul on *x*iks saanud areneda, siis näeme muutuse, mis kogu vepsa keelele enam-vähem omane on, ja nimelt

$$x > \eta^1.$$

Lõunavepsa piirkonnas on arenemine enamasti veel kaugemale läinud, mille üle üksikasjaliselt vokalismis.

Esimese silbi lõpul tuleb (*l* >) *x* > *η* kõigepäält üksikuis sõnnus ette, näit. *jaug* 'jalg', *jaugaz* '(ree) jalas', *haugāta* 'lõhki teha' (s. h a l k a i s t a), *kaum* (< *xkalma*) 'kalmuküngas', *kaumışt* '(vanaaegne) matusekoht', *kauged* 'külm, kalk', *paık* 'palk', *haımez* 'kütismaa, ale' (s. h a l m e), *vaymhed* 'valmid', *taıkun* 'pudrutaoline odra- või kaerajahutoit, kama' (s. t a l k k u n a), *kaız* 'nüri kirves' (s. k a l s u), *ougotada* 'saata' (s. „ulottaa“, eesti „ulutada“), *ougad* 'õlad', *poıgen* 'sõtkun' (s. p o l j e n), *soımen* 'sõlme' (aga *solm* 'sõlm'), *voımed* 'voolimise rauad, voolmed' (: *volim*, pr. pl. *volmūd*), *põıd* 'põld', *keıd* (< *kelta*) 'kollane lill', *kuıd* (~ *kūd*) 'kuld', *suıg* (< *xsulka*) 'tiib'. Pääle selle veel verbe, kus tüve *l* millegi tunnuse ees esinenud, näit. *noıda* 'noollida' (s. n u o l l a), *koıda* 'surra' (s. k u o l l a), *ouda* 'olla', *tuıda* 'tulla', *tuıdab* 'tuulutab', *aygam* 'ärgem', *aygat* 'äрге' (s. ä l k ä ä).

206. Järgsilpide lõpul tuleb tähele panna:

a) frekventatiivverbid (-*ele*-, -*el*-), näit. (*ajıaen* :) *ajıoda* '(vähehaaval, sagedasti) sõita' (s. a j e l l a), (*andıaen* :) *andıoda* '(sagedasti) anda, annelda', *ıedıdazhe* 'vedeleda', (*kulelıń* :) *kuıoda* '(sagedasti) kuulda', (*muıaıaen* :) *muııoda* '(sagedasti) katsuda', *baııoda* '(sagedasti) kõnelda', *azııoda* 'seadelda', *magadıoda* '(sagedasti) magada, vedeleda' (s. m a k a i l l a), *segıtıogat* 'segage (sagedasti)', *aygat abutıogat* 'äрге aidake (sagedasti)' (s. ä l k ä ä a n t e l k o), *aygat haıkostadıgazhet* '(äрге) haigutage, haigutelge', *nägehtıdęs* 'vaadeldes', (*ıopsıd*) *vıhtıdıdęs* (*paıatan*) '(lapsi) vaigistelles (laulan)', (*küzeıaen* :) *küzeıdı* 'küseleda'.

b) -*alta*-tuletisline momentaanverbide liik, näit. *panādan* (< *panaltan) 'panen kähku', *ajıādan* 'sõidan kähku', *ıoksaııın* 'jooksin kähku'. *ıugādııke* 'loe ometi (natuke, kähku)', *purāla* '(kähku) pureda', *punā-tazhe* 'kähku tagasi pöördä' (s. „punalta“), *en punāte* 'ma ei pööra tagasi', *pātātāzhe* (~ *pātāıtāzhe* < *ıt*?) 'taganeda'. *sadııoıııādan* (*hebızen*) 'sean (kähku) sadula (hobusele selga)'.

c) mõned üksikud *l*-tüvelised sõnad, näit. *samādadod* (*peıtin*) 'topivad samblaga (toa seinad)', *samādab* 'lööb välku', *takādab* '(lumi)

¹ Kuidas SETÄLÄ isegi selle sirgejoonelise muutuse võib tähendusse „astmevaheldusseikadega“ seada (TSK 10, lk. 948), jääb mulle arusamatumaks.

hakkab külge (suksele)' (s. takaltaa), *humāzuda* 'purju jääda' (s. humaltua), *amuydan* 'ammutan' (s. ammennan — *n* vahest algupärasem kui *l*), *ombōda* 'õmmelda', *katkōmaz* 'katkimurdunud koht' (s. katkelma), *tervōmaz* 'tõrvaga läbi-imbunud koht okaspuus'.

207. Nagu juba eel tähendatud, on ka hiljem silbi otsa sattunud *l* muutusest *ɹ* > *ʉ* osa võtnud:

a) üksikuis sõnus intervokaalse *l*-iga, näit. *soʉ* 'sool' (aga *so-
rašti* < *sōla-astia 'soolanõu'), *boʉ* (~ *bō*) (< *bōla) 'mari', (*rebāžem*)
pouhe (< *pōlēhen) '(rebase) üle'¹, *jumā* 'jumal', (*humalakhāne* :)
humā 'humal', *kabā-vō* 'mähkmevöö' (s. kapalovyō), (*madalad* :)
madā 'madal', (*kaĩmos* :) *kaĩmō* 'kainal'.

b) üksikuis geminaat-*l*-iga sõnus, näit. *keʉ* (< *kel* < *kello*), *pōʉ-
vaz* (< *pevvaz* < *pellavas*) j. t. (vt. 203).

c) adessiivides, näit. *siʉmaʉ* (< *sila ma < *silla mälla) 'toone-
nelas', *tāʉmaʉ* 'siin ilmas' (allat. *siʉmaʉ*, *tāʉmaʉ*), (*uʉjun*) *vašsā i
selgā* (< *vatsaʉ* < *vatsalla) '(ujun) kõhuli ja selili', *orhā* (< *orahalla*)
'sirgelt', *kaikijā* 'igal pool' (s. kaikkialla), (*pühkin*) *paika-händā*
'(pühin) kaelarätiku nukaga', *udō nedatī* 'tuleval nädalal', (*om*) *mehō*
'(on) mehel', *vähāžō*, *vähākhō* 'natukesevõitu', *pahakhō* 'halvavõitu' (vist
ablatiivid).

208. Eeloleva häälik-edustuse puhul on juba asjakohased järeldused tehtud (201 ja 203), ja nimelt: *ɹ* > *ʉ* on noorem nii lõpp- kui sisekadust. Aga viimase nähtuse hulgas leidub kaks kihti: *h* eel on vokaal kadunud ka sel korral, kui esimene silp lühike on olnud, näit. *koðhe* (< *koðihen) 'koju'. Näitusi nagu *aʉhan* (< *alahana*) 'allpool' silmas pidades peame otsustama, et *ɹ* > *ʉ* muutus juba läbi oli viidud seks ajaks, kui nimetatud teine sisekadu kiht häälikseaduseks sai.

Mis *l* > *ɹ* muutusesse puutub, siis on raske määrata, kui kaua enne *ɹ* > *ʉ* muutust ta sündinud. Kas me ülepää mitte loomulikuks ei saa pidada, et *l*-hääliku *ɹ*-variant tagavokaalide ees juba vanast ajast pärit on? On ju soome lääne murdeiski *ɹ*-konsonant olemas, vene mõjust rippumata. Siin kohal peab otsustamata jääma ka see, kuidas on kujunenud üksikasjalisemalt *li* ja *ɹ:i* vahekord, s. o. mil mõõdul algsome järgsilpide esi- ja tagavokaalid praegusele jaotusele vastanud.

¹ Ei ole väiksematki kahtlust, et see tähtis postpositsioon (= 'millegi üle, millegi kohta, millestki', näit. *bašibad voĩnam pouhe* 'kõnelevad sõjast, sõja üle'), mis näit. keelenäiteis alati kordub, muud oleks kui korralik ains. sissetulev sõnast *pol'* (< *pōli); on ju ka eestis kui ka soomes 'pool' (s. puoli) adverb-funktsiooni omandanud, vrd. 'selle poolest' (s. sen puolesta). Pääle selle tuleb üheväärilisena instruktiiv veel ette *pol'ín* (näit. *mā sanun ižšén pol'ín* 'ma ütlen enese kohta').

Juba progressiivse palatalisatsiooni ajaloos tuleb meil seda küsimust puudutada.

209. Mõned analoogiasünnitused on kergesti näha. Üteldakse näit. *huud* 'huult' (pro **huud*), kus *u* on tüveüldistus (*huuæn, huud* jne.); vrd. selle vastu (*uæ*) *hoūd* '(ei ole) hooit'. Samuti *saduua* (pro **sadū*) (vrd. *saduuan, saduud* jne.). Häälikseaduslised *ombōda* 'õmmelda', *ombōgat* 'õmmelge', *muhōlōdazhe* 'muheleda, naeraskella' on *ō* ka vokaaltüvedesse üle viinud: *ombōmīne* 'õmmelmine', *muhōlōmazhe* 'muhelema', j. t.

unutta (Krl., mujal *unutada*) 'ulatada'. Vist üks neist „komistustest“, mis iseäranis homorgaaniste häälikute juures sagedad on.

210. Viimaks esitatagu ka lainsõnu, kus muutus *u > y* nähtavale tuleb, näit. *saūdat* 'sõdur' (v. солдат), *toūkutō* 'arutu, tolgutu' (vrd. v. толк), *poūno* (~ *pōno*) 'küllalt' (v. полно), *kouūdu* 'nõid' (v. колдун), *poūkovnik* 'polkovnik', *koūpak* 'ahju kumerus' (v. копак), *doūgonos* 'sookoovitaja' (v. долгонос), *šūlkūne* 'siidine' (v. шолковый), *vešō* 'lõbus' (v. весёлый) j. t. — Nagu märkame, on silmanähtavalt nooredki lainsõnad muutusest osa võtnud. Ometi leidub veelgi nooremaid: *bir i baal* 'joomapidu', *buak* 'sai', *viak* 'kahvel', *andīa* 'ingel', *feršaa* 'velsker', *konovaalka* 'kupulaskja'.

IV. Sõna lõpul.

Vokaliseerumine sõnas *kūndā* 'silmapisar' (s. k y y n e l). Selle vastu *bembeļ* 'look' (s. v e m m e l), *petkeļ* 'uhmri nui' (s. p e t k e l), kus aga eelmise *e* mõju või analoogiline *i*-lõpp võib olla. Põhjapoolsemais murdeis *kūnoū, tembū, petkū*.

r.

I. Sõna algul.

211. Säilinud, näit. *raha* 'hõbe', *rod* '(kala) rood', *rutustadazhe* 'enast riidesse panna', *ruŋged* '(rukki) aganad', *rāŋktā* 'karjuda', *rehed* 'tragi', *rikta* 'tappa'.

II. Sõna sees ja lõpul.

212. Enamasti muutumata kujul säilinud. näit. *eraz* 'mõni', *adrnor* (< **atra-nōra*) 'adra köidik', *kerā* 'kera', *koīrad* 'koerad', *murūne* 'killed', *iomar* 'joomar', *haikar* 'ving', *kuīkīārv* (kohanimi), *nāritada* '(sõimunimega) pilgata', *irdbok* (< **irta-*) 'väline külg', *parm* 'parm', *kurk* 'kurk', *koīvikaz* 'kõrvadega', jne. — *rr*:i vist algsoomes ei ole esinenud. — Sõna lõpul on *r* — nii haruldane kui ta ka on olnud — püsinud, näit. *sīzar* 'sõsar'.

Dissimilatsioonide, assimilatsioonide, metateeside ning äramääramata vahelduste alla langevad kergesti nii *r* kui *l*, iseäranis sõnu lainates. Näit. *kivirauur* ~ *kivirauul* 'kivikild' (Krl. *kivirauh*, plur. -*rauhud*), *tuturkäne* ~ *tutulkäne* '(villa) kimbukene', *proaub* 'auk jääs' (v. прорубь), *levolveer* 'revolver', *järtal'ne* ~ *iantal'ne* 'merevaiguline' (v. янтарный), *kanambrusa* 'kaelkook' (v. коромысло), *laui* ~ (Krl.) *raul* (nimi), *stolar* ~ *storal* 'puusepp' (v. столяр)¹; sõna *rihitud* (< *rihi-lüta) 'rehelud', kus viimane liitosa on iseseisvuse kaotanud, näikse kohati (Krl.) imeliku kuju omandanud olevat: *rihrund*, gen. sg. *rihrundan*.

7. Poolvokaalid.

i.

I. Sona algul.

213. Lõunavepsas on *i* enamasti nii taga- kui ka esivokaali eel säilinud. Näit. *igab* 'jagab', *iaug* 'jalg', *joda* 'juua', *iorotab* (*bašta*) 'ühetooniliselt kõneleb', *iimä iurädab* 'pikne müristab', *iur* 'juur', *taga*i*ur* 'päalae tagumine osa', *iäred* 'jäme', *iädmu* 'jääd mööda', *iätän* 'jätan', *iädä* 'jääda', *iälgmä* 'viimaks', *iäniš* 'jänes', *iüged* 'raske(-jalgne)', *iüväne* 'ivakene'.

Viimases sõnas tuleb kohati ometi ette nähtus, mis põhjapoolsemais murdeis üldisem on, ja nimelt *i* asemel *d*: *düvä*, *düväne* või *dävä*, *däväne* (ometi *iüged*). Ka on *i* paiguti koguni ära kadunud: *üvä* (Krl.); kadu on ometi häälikseaduslik vahest ainult liitsõnas, nagu *rugišüvä* 'rukki-iva'.

Ka *iärv* on kohanimede liitosana sagedasti oma *i* kaotanud, näit. *maigarv* (< **ma*i*gaga*i*ärv*), *süvärv* (< **süvä*i*ärv*) (isegi: *süvärvole* ning *süvärv-ärv*) j. t.

II. Sõna sees.

A. Vokaalide vahel.

a. Üksik-*i*.

214. Säilinud vokaali eel on *i* enamasti säilinud. Näit. *mujähtada* '(ruttu) katsuda, (lõhnast) ära tunda', *hi*i*äta* '(ruttu) ihuda' (s. hiaista), *si*i*ä* 'koht' (s. sija), *ka*i*oz* 'selge (ilm)' (vrd. s. kajastaa), *ku*i*õne* '(küla-) tänav', *pa*i*u* 'paju', *ha*i*u* 'hais' (s. haju), *vajehada* 'vahe-tada', *vajez* 'sõna' (s. vaihe < *vajeh). Järgsilpides tuleb *i* nähtavale kõigepeält tegijasõnades, mis ka partitsiibifunktsiooniga

¹ Ka Tallinna nimi tuttav enamasti *Teveš* kujul (v. Певель), vist juba vene keeleski, samuti nagu teiste lainsõnade muutused juba vene murdeist on võinud sündida.

esinevad, näit. *elaiaid* 'elanikud', *semendaian* 'külija, külvimehe', *i-idaia* 'mitte idaneva (seemnega)', (*sarnōlden*) *sanuaid* '(muinasjuttude) jutustajad', *keihaid* (*vet*) 'keeva (vett)', *magadaid* 'magavat, magajat', *pakiššeid* 'kerjused', *puskaid* (*hārgād*) 'puskjad (härjad)', *puitōl'iaid* 'soolapuhujad, nõiad', jne.; siia liiki kuulub ka *ioydiaid* 'tühjad, õõnsad' ja vist ka *koñdiaid* 'karud' (s. kontiot), *kolaid* 'surnud'. Tähele panna ka tegijasõnade tuletused *rad'iañe* (< *rātaiañen) 'tööpalk', (harilikum partitiiv: *kaks rublad*) *rad'iašt* '(kaks rubla) tööpalka', *sanu-iašt* 'ütlemispalka', *ombleiašt* 'õmblemispalka', *kündiašt* 'kündmispalka', jne. (ka soome murdeis tuttav¹). Niisama *pōriāñe* (< *pōriaiainen) 'tuuleveskikene (mänguratas)', *meziāñe* 'mesilane', *voziāñe* 'aastaline, aasta vanune', j. t.

i ilmub isegi *i* eel: *otiid'* 'võtjaid', *puskiid'* 'puskjaid', *ioydiid'* 'tühje', jne. (ometi *voikkid'* 'nutjaid', *mānob voikkie* 'läheb pulma-nutjaks'). *i* võib neis partitiivides aga tüvest üldistatud olla.

215. Sisekadu tagajärjel on *i*:st saanud diftongi järelkomponent: (*oia*:) *oia* (< *oiahan*) 'ojasse, ojja', (*paia*:) *paihu* 'pajusse, pajju'. Lõppkadu puhul sõna otsa sattunud *i* on esialgu niisama oma funktsiooni vahetanud: diftongi järelhäälikuks saanud, aga pärast seda enamasti oma sonandi sarnaseks assimileerunud, nii nagu algupärasegi diftongi -*i*; näit. (eelmainitud tegijasõnade ains. nimetav: *elaiaid*:) *elā* (< *elai* < *elaia*) 'elanik', *semendā*, *idā*, *sanū*, *keihū* (*vezi*), *pakiššē*, *puskī*, *puitōl'i*, *koñd'i*, *kolī*; *teñkalkādā* (< *tēn-kalkaitaia) (valge linnuke, s. 'pulmunen', kes kevade poole teede rikkiminemise ajal ilmub).

b. Geminaat-*i*.

216. On raske otsustada, kas algsoomes õieti „geminaat-*i*:d“ — mis me harilikus kirjaviihis *ij*:ga kirjutaksime — esinenud on, aga igatahes kõrge vokaaliga diftongi järel- ja algkomponendi ühtum (-*aiia*-), mis ikkagi geminaata, olgugi vast natuke madalama algliikmega, edustab. See on lühenenud, nagu geminaadad ülepää: (*maksōñ*) *aiian* '(maksin) palju', *aiik* 'kui palju', *aiin* 'palju iga kord' (vrd. eesti 'ai', soome *aijā* 'vanamees', vadja *ād'ā* < *aiiā* 'ai'). Ains. nominatiiv *ai*, lõppkadu läbi kujust *aiiā* (?*aiia) tekkinud, mis jällegi näitab, et geminaada lühenemine hilisem on kui lõppkadu.

¹ Vt. ARTTURI KANNISTO, Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta, lk. 15: *Minä maksov viiskolmatta penniä sylestä sahaajaista* 'ma maksin 25 penni süllast saagimispalka'. Vrd. edasi tuttavat kaupantekijäinen 'mis pääle kauba (s. o. kauba „tegemise“ eest) antakse'.

Teine algup. *i*-sõna võiks olla *tuɣadōdazhe* 'tolgendada' (vrd. s. *tuijottaa* = 'oma ette vahtida' — kui ta viimasega ühendatav on).

B. Konsonandi kõrval.

217. Palataalse poolvokaali edustus konsonandi kõrval on väga mitmelaadiline. Vaatame iga ühtuma spetsiaaljooni eraldi.

ri.

a) Säilinud on *ri* siis, kui ka järgnev vokaal on säilinud, näit. *sariak* 'saar', *hariasp̄i* 'harjast', *hariata* 'sugeda', *korjad* 'saanid' (s. korjat), *korjata* 'ümber pöörata lasta', *kirjan_kirjutōt* 'kirja laskis kirjutada', *sürjāks* (küla nimi, transl. sg.). Huvitav on *aterios* 'ühe söömavahe ajal' (vrd. s. *ateria* 'söömaaeq').

b) Kadunud (*ri* palataliseerumise harilikult järele jättes) on *i*, kui vokaalkadu korral miski konsonant, välja arvatud *h*, temale on järgnenud, näit. (*hariata*:) *harđan* (< *hariatan) 'harjan', (ka *variata* 'pigiga võida', v. *варить*: *vardan*), *hargōtta* (< ×*hariakoittatak) 'harjutada' (ka *hargōtta*), *hargnen* 'harjun', *kirvik* (< *kirjanik*) 'kirjutustaiuline', *beļōsürmāgi* (kohanimi).

c) *h*:ga kokku sulanud on *i*, kui ta vokaalkadu korral *h* kõrvale on sattunud: *korhha* (< *korjahan*) 'saani', *kirhha* 'kirja'.

d) Sõna otsa sattunud *i* on silbi järgliikme kujul säilinud, näit. *kiri* 'kiri', *süri* (küla nimi), kuigi selle asemel ka spirandiline poolvokaal (*kirj*, *sürj*) või *ri* tugev palatalisatsioon harilik on: *kir*, *sür*, *ater* (: *aterios*). Aga mõni kord on *i* asemel pikk *i*: *hari* (: *hariān*) 'hari', *korvi* (: *korjān*) 'saan', mis ilmselt analoogiline on (vrt. *koljan* : *kolī* = *hariān* : *hari*).

218. *li.*

a) Eelmise ühtuma *a*-korral näeme ka *li* juures vastavat säilimist: *vāliād* 'nõrgad', *vālieta* 'nõrgendada', *veliesed* (ka *vellēsed*, Krl.) 'vennaksed' (s. *veljekset*), *paljata* 'nuiata', *neliāne* 'nelja võrra', *kaliak* 'kaigas'; ka *taljājk* 'lõõtsapill' (v. *пальянка*), *miljion* 'miljon' (v. *миллион*).

b) Omēti näikse *li* asemel ka *l* esinevat, ja nimelt järgmistes: *va'astada* '(hobust) rakendada' (s. *valjastaa*), *palaz* 'paljas' (samuti *palhad* 'paljad'), (*l*:*l*) *nelad* '(pole) nelja', *nelanz* (Krl.) 'neljas', (*kombib*) *nelā.lū* (< *nelialla lulla) '(roomab) roomakil' (Pj. : *nel'aykombū*). Kui siin peaks *i* assimilatsioon *li* > *ll* sündinud olema, siis on ta muudugi vanem kui meile tuttav geminaada lühenemine. — Aga iga tahes on *a*-kohaga võrreldes ebajärjekindlusetus, mille seletuseks peab vist oletama, et siin kas analoogilise sünnitusega (*kalhed* : *kaliz* =

palhad: *pal'az*) või parem murrete segimine kuga tegemist on: ühes murdes *l̥*, teises *l'* häälikseaduslik.

c) Sõna otsa sattunud *ɟ* on *l*:iga kokku sulanud: (*väljäd*:) *väl'nõrk'*, *nel'neli'*, (*imeljad*:) *imel'* (< ?*imelja) 'magus, imal'.

219. *si*.

a) *s*:i järel on *ɟ* säilinud, kui ainult temale järgnev vokaal säilinud on, näit. *hazjad* '(heina-) redelid' (s. *huasiat*), *hozjad* 'kõrkjad, soo-osjad', *rozjäm* 'kuivetanud kuusekene' (< ?), *hizjakošti* 'libedalt', *hizjotada* (Krl.) 'liugu lasta, suuskadega ajada'.

b) Sibilandiga assimileerunud on *ɟ*, kui ta vokaalkadu korral sõna otsa või teise konsonandi ette on sattunud, näit. *haz* (< *hasia) '(heina-) redel', illat. sg. *hazha*, *hoz*, 'osi'; ka *oruž* 'püss' (v. *opyžie*).

220. *hi*.

a) *h* järel *ɟ* säilinud, kui järgnev vokaal on säilinud, näit. *pohjas* 'põhjas', *ohjata* 'peksta', *tühjän* 'tühja', *tühjüd* 'tühje'. Aga niisama pea alati ka lõppkadu korral: *sahi*, *tühj*, *ahj* (< *ahjo*) 'sõed ahjus'. *pohi* 'põhi' kuju kõrval ometi ka analoogiline *pohä* (vrd. 217 d).

b) *ɟ* kadunud, kui sellele konsonant — sisekadu korral — on järgnenud, näit. (*pohjata*:) *pohdan* (< *pohjatan) (Tgl.) 'kinnitan rüsaaria tikukesega põhja külge', imperf. *pohžin*, *pohdamine* 'rüsaaria kinnitamistikukene' (s. 'tikkari'), *pohmäine* 'kõige alumine', (*ohjata*:) *ohdan* (Arsk.) 'peksan'.

Eraldi märgatagu kadu *h* eel: *poħha* 'põhja', *saħha* 'asjata, hukka' (näit. *asa ambushkende saħha* 'ära lase püssiga asjata', vrd. *sahi*, pl. *sahjad* 'pruudi kingitus pulmas', s. *lahja* 'kingitus'); vrd. eel *kirhha*, samuti nimes (*ilja*:) *ilħha* (*mänomä besedae*) 'Ilja juurde (läheme võõrsile)'.

221. *ni*.

See ühtum tuleb ette ainult sõnas *mind* 'minija', kus nähtavasti häälikseaduslik *ɟ* > *d'*. Selle vastu *mindjad* 'minijad', *mindjased* '(mõlemad) minijad', nominatiivist ülekantud *d*:ga, pro *miniad, *minjased.

222. Klusiil + *i*.

Näitused juba klusiilide ajaloos: *agjad* 'otsad, ääred', *nod'ion* 'metsatule', *kabjan* 'kabja', *hibjan* 'keha'. Lõppkadu korral: *agi*, *nod'i* ~ *nod'i*, *kabi*, *hibi*.

Kokkuvõte.

223. Et *ɟ* edustust eelmisis ühtumais kokku võtta, tuleb enam-vähem ühiseks jooneks arvata: a) säilinud vokaali eel *ɟ* ülepää säilinud

(*harjata, väliäd, hoziad, pohias, agiad*); ainult *li* jaolt teisiti (*pa'az, valastada*); b) sisekadu korral järgmise konsonandiga kokku puutudes *i* kadunud (*ha'dan, kirnik, pohdan, pohmäne*), ainult *h* eel enamasti *h*:ks muutudes: *kirhha, sahha*; c) lõppkadu korral sõna otsa sattunud *i* säilinud (*kiri, pohi, kabi*), kui mitte foneetistel põhjustel konsonandiga kokku sulanud, sagedasti ka konsonandi kvantiteeti pikendamata (*väl, nel, atel, ometi haž*).

Möödamannes nägime ka, mis tähendas *i*, mis mõnikord lõppkadu korral näis nagu *i*:st tekkinud olevat: *hari, kofi, pohi, agi, nodi*. Juba häälikfüsioloogilistel põhjustel võib aimata, et ta korrapärase arenemise saadus ei saa olla. Intervokaalse *i* ajaloos nägimegi küllalt näitusi, millede järele käesolev tüüp ka analoogia-sünnituseks kerge seletada on: *koñdiad : koñdi, koljad : kofi, puškiad : puški, sudjad : sud'i* (kohtunik, vrd. v. судьи), *pujtoljad : pujtoli* jne. Nõnda ka *hariad : hari* (pro *hari), *pohjad : pohi* (pro pohi), *agiad : agi* (pro agi) j. t. Võib ka olla, et just eestis tuttav ja foneetiliselt loomulik tüüp *hari, *pohi, *agi ka vepsas maksev on olnud (vrd. allpool: *haružir < haružir*), aga oblikvakäänete analoogia (*harjan, harjas* jne.) on *i* asemele *i* toonud (*hari*).

Kesk- ja põhjavepsa kohta tähendatagu lõpuks, et sääl väga harva *i* säilimist ette tuleb (ainult intervokaalselt: *pa'ja, katsui*), kuna assimilatsioonide kõrval (*palhad, nel, haž* j. t.) *i* muutumine *j*:ks (vepsK) või *d*:ks (vepsP) harilik on (*joži ~ jõži, harjata ~ harjada* jne.). Vt. lähemalt SETÄLÄ. ÄH 433—435.

v.

I. Sõna algul.

224. a) *v* on igal pool säilinud, kui esimese silbi lõpul või järgmise algul labiaalklusili ei ole. Näit. *vago* 'vagu', *vaatajäne* 'ristimise palk', *voziäne* 'aastane', *voikaz* 'rasvane, võine', *väges* 'vägisi', *ränd* 'mäng', *väljäs* 'halvasti', (*aid*)-*ver* '(aia) äär, veer', *veñhud* 'venekene', *vihmda* 'vihma sadada', *viga* 'viga', *vihtjak* '(lõnga) viht'.

b) *v* on igal pool *b*:ks muutunud, kui järgmine silp intervokaalse *b*:ga algab, näit. *baba* 'mütmise ritv (nooda tõmbamise juures)' (vrd. s. v a p a), *babarm* 'vaarmari', *bibu* 'oksakene linnupüünes' (s. v i p u), dim. *bibüne*.

c) *v* on enamais lõunavepsa külades *b*:ks muutunud ka sel korral, kui esimese silbi lõpul või järgmise algul ülepää *b* või *p* esineb. Näit. *barb* 'vits, varb' (s. v a r p a), *barb-aid* 'raagudest, hagnudest aid', *bu-*barb** 'marja vars', *barbik* '(leht- ja okaspuu-) mets' (s. v a r v i k k o, eesti *varik ~ värik < varvik < *varpikko*), *barbaz*, plur. *barbhad* 'varvas', *bäbitada* 'kedrata (värtnaga)', *birbitada* (*käžit*) 'siputada (kä-

tega)', *birbašjad* 'paju-urvakeseid', (*ivō enamb*) *birbāta* '(ei või enam) oimu liigutada', *bembel* 'look' (s. *vemmel*), *bepsaāne* 'vepslane', *bipšimpud* 'haspeldamispuud' (s. viipsinpuut). Kuid mõnes lõunavepsa põhjapoolses külas (korrakindlalt Krl.) esineb niisugusel korral *v*: *varb*, *vašbik*, *varbaz*, *vārbitada*, *virbašjad*, *rembel*, *vepsaāne*, *vipšijnk* (Tsl. *vipšihang*).

225. Muutus *v* > *b*, mis muidugi järeltuleva labiaali assimileerival mõjul on sündinud, ei saa väga noor olla, selle pääle vaadates, et ta enam või vähem järjekindlalt kogu vepsa keele piirkonnas esineb. Lainsõnadest, mis muutusest osa võtnud, mainitagu *borobitš* 'varblane' (v. *бopobeñ*). Niisuguses vist õige hilises lainus nagu *berb'ud* (ebamäärase tähendusega, vrd. v. *бербюд* 'kaamel') saab vaevalt mund kui muganemist oletada.

226. Iseäralik *v* > *b* tuleb nähtavale kokkuliitunud sõnas *embō* 'ma ei või, ma olen haige' (aga: *edvō*, *ivō*, *emāvō*, *etārō* või *emā voi*, *etā voi*), *embōškandēn* 'hakkan haigeeks jääma'. Kui siin *v* > *b* muutus *m*:i progressiivselt assimileerival mõjul sündinud (vrd. *SEPALÄ*, AH 445), siis on keelusõnas eneses pidanud sündima labiaalne assimilatsioon *en* > *em ja nimelt järgneva *v* mõjul. Lõpp-*n*:i edustusega võrreldes on see küll erakorraline arenemine, kuid niisugustel kokkuliitumistel võib ju sagedastigi erakorralist arenemist konstateerida.

II. Vokaalide vahel.

227. Edustus pääjoontes paralleelne intervokaalse *i* edustusele, kujunedes järgmiselt.

Säilinud on *v*, kui aga järgmine vokaal on säilinud, näit. *sava* 'põrand', *savi* 'savi', *savespā* 'saneest' (s. *savi* : *saven*), *lāväs* 'laudas' (s. *läävässä*), *levitada* 'laotada' (s. *levittää*), *kova* 'köva', *kover* 'köver', *sorad* 'kuhjateibad' (vrd. s. *suova* 'kuhi'), *kuva* 'liist' (s. *kuva* 'pilt'), *kuvazuda* 'muganeda', *hüvä* 'hää küll, hüva'. Ka järeltulev labiaalvokaal ei ole *v*:d kadumisele viinud, nagu eestis, näit. *savu* 'suits' (s. *savu*, eL *sai*), *vävu* 'väi' (s. *vävy*), *koivud* 'kased', *aivod* 'ajud' ('ajud' < *airot), *tävu* 'kops' (eL *täi*), dim. *tävüne*. Niisama järgsilpides, näit. *ahavod* 'tuuled', *haravod* 'rehad', j. t.

228. Muutuste alla on *v* sattunud silbi otsas, ja nimelt järgmiselt:

a) *v* > *u* ains. partitiivvormides (*savi*:) *sayd* 'save, saue', (*kivi*. pl. *kived*:) *kiyd* 'kivi', *tüyd* (< *tüvda) 'tüve' — nõnda siis nähtavasti konsonanttüvega kujud, nagu näit. (*käsi*:) *kät*, *sond* (< *sön-ta).

b) *v* > *u* lõpp- ja sisekadu korral (välja arvatud *i*-diftongi järel). näit. *läi* (< *läv < *läva) 'laut' (: *läväd*), (*ahavod*:) *ahä* (< *ahaui* <

*ahav) 'tuul' (s. a h a v a), (*haravod*:) *harā* 'reha', *ad'i* < *adiy* (< *ativo*) 'külaline', *raḡhad* (< *ravhad < *rāvahat*) 'vanad', (*lava*:) *lavha* (< *lavahan*) 'põrandasse', (*kavi*:) *kaḡḡe* (< *kaviḡen) '(riide-) varna', (*savi*:) *saḡḡe* 'savisse', *kuḡḡāne* (s. kuvainen, < *kuvahainen) 'vari'. — Järelikult vormid, mis isegi hilisemast sisekadukihist (vt. vokalismi) nooremad on.

Tähele panna samuti *kāyda* (< *kāvuta) 'käia', *kāylob* 'sammub, käib', kuid *kāvel* 'käis', *kāvōda* (< *kāvelta) 'sammuda, käia'. Kohati (Krl.) vanematel inimestel veel ka *kāvuda* pro *kāyda*, nõnda et *v* kadu siin igatahes hiline on.

Pole ka ime, et päältnäha nooredki vene lainud muutuse kaasa on teinud, näit. (*brovad*:) *brō* (< *brov, v. бровь), 'silmakulm', *ouč'sin* 'lambanakk' (v. овчина), *rovyn* 'tasane' (v. ровно), (*sustavad*:) *sustā* '(liikme-) jatk' (v. состав), (*raštva*ks:) *raštā* 'jõul' (v. рождество), (*kokovad*:) *kokō* 'kaigas, kepp' (v. кокова), *potkō* 'hobuse raud' (v. подкова), (*kuḡsubad iakovaks*:) *iakō* (nimi, v. Яков); niisama (*blahoslov*in:) *blahoslōda* (< **-lovda* < **-lovida*) 'õnnistada' (v. благословить), (*narovin*:) *narōda* 'oodata' (v. нарывать). Harva tuleb lainsõna säilinud *v*:ga ette: *iävdzehē* 'ilmuda' (v. явиться).

c) *v* > *o* sisekadu korral *i*-lõpuga diftongi järel, näit. (*kaiḡvan*:) *kaiḡda* (< *kaiḡvada < *kaiḡvata) 'kaeva', (*kuḡivō* 'kuivas':) *kuḡimha* 'kuivama', *kuḡidamie* (< *kuḡivadamne < *kuḡivataminēn) 'kuivamine', *kuḡižnī* 'kuivasin', *taḡhaspā* (< *taḡvahas* < *taḡvahasta*) 'taevast', (*saḡivar*:) *saḡired* 'täitingud', *pāḡjduda* (< *pāḡjduda) 'valgueda, koita', *pāḡjduškañz* 'päev hakkas koitma', *pāḡḡhässā* 'kuni päevani'.

Ometi üteldakse *roḡvhad* (mitte *roḡihad) 'linavihud' (vrd. eesti 'rõivad' = riided), kui ka *koḡv* (mitte *koḡi) 'kask', *kuḡiv* 'kuiv', *pāḡiv* 'päev'. Kui me veel võime oletada, et viimastes *v* häälikseaduslikult sõna lõpul säilinud, siis on igatahes *roḡvhad* kerge analoogiasünnituseks otsustada, ja nimelt *v* üldistusel (vrd. *roḡvaz*, *roḡvast* j. t.).

d) *v* > *f* lõppkadu korral murde põhjapiiril (Šdj.): *koḡf* 'kask', *kuḡif* 'kuiv', *pāḡf* 'päev'.

III. Konsonandi järel.

229. Säilinud on *v*, kui järgmine vokaal — olgu see kas või labiaal — on säilinud, enamasti aga ka sel korral, kui vokaal sõna lõpul on kadunud. Näit. *harv* 'harv', *harcas* 'harvas', *karvad* 'karvad', *korv* 'kõrv', *korvatō* 'kõrvatu', *korvikaz* 'kõrvadega', *sarv* 'sarv', *sarvəd* 'sarved', *sarvō* 'sarvega, sarvel', (*elab meiden*) *turvas* '(elab meie) juures' (vrd. s. turva 'kaitse'), *nirvištuda* 'õmblusest lahti minna', *arv* 'hind', *arvon* 'hinna' („aru“), *torv* '(karjuse) pill', *torvod* 'pillid', *vayvatada* '(midagi lootes) oodata' (vrd. eesti 'vaadata', murd.

valaittava < valvaittava), *polv* 'põlv', *polvid* 'põlvi', *puved* 'põlved', *pilv* 'pilv', *pilved* 'pilved', *razv* 'rasv', *razvakaz* 'rasvane', *ladv* 'latv', *vahvitada* 'kindlustada'.

Ühtum *rv* kui ka *zv*, *dv* näib ka sisekadu korral püsinud olevat, kuid ainult tingimusega, et järgneva konsonandiks *h* on olnud: (*meiden*) *turvha* '(meie) juurde', *torvho* 'pilli' (vrd. eesti 'toru' < **torvo*), *tervhud* 'tervisekene'. All järgnevatega (*puvhe*, < **polvehēn*, j. t.) võrreldes võiks aga *v:d* niisugusel korral kergesti ka analoogiliseks pidada. — Edasi: *razvha* 'rasva', *ladvha* 'latva'.

230. *v* muutused konsonandi kõrval on järgmised:

a) *v* on kadunud, kui talle järgnev sisevokaal kadunud on, näit. (*savvā* < **salvaja* :) *saljad* '(hoone) ehitajad, puusepad', (*savvan* :) *savda* (< **salvatak*) '(hoonet) ehitaja, (hoonepalke) raiuda' (s. *salvaa*), *savmed* (< **salvmed* < **salvamet*) 'maja nukad' (s. *salvamet*), *savmempā* 'puupää' (sõimusõna); ains. nomin. *sal'm* (pro **savvān*), analoogia mõjul (vrd. *savmed* 'veekitsused', nom. sg. *sal'm* = s. *salmet* : *salmi*); ka mitmuses korralikult *sal'mid*, *sal'miš* jne. Edasi *tordan* (< **torvotan*) 'ajan sarve', (*survon* :) *surda* 'tampida, jahvatada' (Tsl.), *terdan* 'tõrvan', *teržiin* 'tõrvasin', *kazda* 'kasvada', *kazmha* 'kasvama', *ladžärv* (kohanimi, < *latvažärv*), (*polv*, *polvid* :) *puvhešsā* (< **polvehēn*) 'kuni põlveni' (vrd. aga *turvha*, *torvho* j. t. ülal), *pilpalāne* 'pilvetükike'. Niisama; *ahiid* 'ahvenaid', kust *hi* üldistunud: ka nom. sg. *ahū* (pro *ahve*).

b) *rv*, *lv*, *hv* > *rf*, *lf*, *hf* on lõunavepsa põhjapiiril (Šdj.) sündinud eelloeteldud sõnades, kus lõppkadu ilmiks tuleb: *arf*, *korf*, *sarf*, *iärf*, *taff*, *pilf* j. t. (muidugi: *arvon*, *korvad* jne.). Pääle selle tuletatagu meelde (*h* ajaloost) sisekadu korral tekkinud vorme *raffan* (< *rahvahan*), *kirffō*, *iärffe*.

c) Viimaks mõni üksik sõna. *harvžir* 'harvasilmaline osa rüüsa' kõrval kohati (Krl.) *haružir*. Kas selles vahest häälikseaduslik rudiment peitub, nõnda et *harv*, *korv*, *razv* jne. analoogilise *v* sisaldaksid (vrd. 223), on raske otsustada. — Sõna *kartē* (~ *kartēs*) 'viisi, kombel, keeli' (näit. *vākātāb metskanā kartē* 'kõõrutab sookana moodi', *teiden kartē* 'teie keeles'), *karthine* 'taoline' (näit. *ebad vaškan karthine anda* 'ei nad Vaska taolistele anna'), on nähtavasti ühenduses *karv* sõnaga (täheenduse poolest vrd. s. kaiken *karvaiset* 'kõige-laadilised'), olgugi, et sisekadu põhjendamiseks rõhutuma adverbri arenemist tuleb oletada (? **karvattēn* > **karvte* > *kartē*). — Täitsa häälikseaduslik ei tundu ka arenemine *garitš* ('jõhvikas, kuremari') < **karvitsa*, sest *v* esinemist (analoogilist?) oli ikkagi ka *i* eel märgata. Igatahes tahaks sõna — samuti *garbō*, s. *karpalo* jne., vt. 3 — ühendusse seada *karva* sõnaga (vrd. eesti 'jõhvi-kas'), ja vähemalt

arenemine $\times$ *karvapõla > *gar'bō* on ju loomulik¹; *gar'itš* ongi vahest hilisem sünnitus (vrd. *tomitš* 'toome mari').

Lisa: vaheldus *v* ~ *m*.

231. Ka vepsas tulevad mõned harvad juhtumused ette, kus oodatava *v* asemel *m* ilmub või ümberpöörduvalt, ja nimelt: *vanmaz* (< *valmas) 'valvakas' (kui mitte *valmas < *valemas), *survod* (Tut.) 'jämedad jabud, mis sõela jäävad', *survõšpā* (*puđr*) 'jämedaist jahudest (puder)', vrd. lõunaeesti *sārma*, s. suurimat 'tangud'². Aga tuleb ette (Tgl.) koguni *su'diiauhod* 'jämedad jahud'. Vrd. edasi *tougōm* (< *toŋkama) 'tungaltera' (vrd. s. odelma ~ odelva, hedelmä jts.), *ad'i* (< *adiu < *adiv < *atiro*) 'külaline' (s. *atimo* ~ *ativo*), *adivōhe* 'võõrsile', *adivōšobad* 'nad on võõrsil'. — Pääle selle niisugused onomatoopeetilised sõnad nagu *lomzōtta* ~ *lorzōtta* 'kolistada' (vrd. v. ломить).

Päälnäha õige müstiline vaheldus *saivā* aga *saivmed* (vt. 230, a) on juba oma loomuliku seletuse leidnud. (Vrd. aga eesti 'salv' murdeliselt 'salm', kus *m*-kuju võib juhusline olla, kui mitte oletatavast *salvmen < *salvamēn abstraheeritud; vrd. Kodavere *ahve*: *ahmned* < *ahmned < *ahvenet*).

Need näitused oleksime õieti hää südametunnistusega võinud möödaminnes kuskil *m*:i või *v* ajaloos üksikult nimetada — niisama, nagu ka teiste häälikute juures ettetulnud sarnased vaheldused on nimetatud. Asi on aga seekord iseäralise tähendusega selle pärast, et nimetatud *m* ~ *v* paradigmaatilise vahelduse, *a s t m e v a h e l d u s e* jälgedele kirja on viidud³. Vaheldus olla koguni, nagu isegi hilja aja eest kinnitatud⁴, veel algsoomes esinenud, ja nimelt *m* tugevas, *v* nõrgas astmes. — Selle oletuse vastu olen pidanud mitmel puhul kahtlevale ja viimaks eitavale seisukohale asuma⁵, ja vepsa keele uuri-

¹ Muljeerumise kohta vt. allpool „taotleva analoogia“ mõju vastavais sõnus, kui mitte *gar'itš*, *gar'itšhein* siin mõju ei ole avaldanud. Vaevalt pruugib arvesse võtta sõna *gar'* (täendus 'soo äär', vrd. v. *гарь* 'põlenud mets'). — Liig vähe on põhjust s. *karitsa* sõna (? linna nimenä, vrd. *taivaanvuohi* = 'taevakits') siin arutusele võtta. Parem võiks tähenduse poolest, miski $\times$ *karvas põla ('kibe mari') sõna aluseks olla, kuid siis ei oleks vist *s* jäljetumalt kaduda saanud.

² Sõna seisab vist ikkagi ühenduses eesti 'surada', s. *survoa* verbidega; valgustav on vepsa (Tut.) *mel'uits survob* 'veski jahtavab'.

³ OJANSUU, Viriitjä 1909, lk. 25, ning SETÄLÄ, Quant.-Wechs. im fing. und sam., lk. 6.

⁴ OJANSUU, Karjala-aunuksen äännehistoria, lk. 59.

⁵ Vt. Kod. dialekt lk. 159 (term 'substitutionen' on sinna kogemata sattunud 'wechselfälle' asemele), Vatjan kielen äännehistoria, lk. 113, Viriitjä 19, lk. 53.

mine ei ole selle eitava seisukoha revideerimist tarvilikuks teinud. Kui juba mitte-homorgaansete häälikute vaheldusi alati ette tuleb, mis ainult omast kohast loomulikkude elava keele nähtuste hulka kuuluvad, siis ei tarvitse akustiliselt ühesarnaste häälikute vaheldustest, liiatigi, kui sinna igasugused onomatopoeetilis-deskriptiivsed ja kontaminatsioonide sünnitused on kuhjatud, astmevahelduse seletust välja pressida.

Konsonantide palatalisatsioon.

232. Nagu juba selgunud, on konsonantide palataliseerumine vepsa keeles väga üldine. On tarvis seda nähtust lähemalt valgustada ja üksikud juhtumused kokku koondada.

Palatalisatsioon kuulub ülepää *assimilatsioon*-nähtuste hulka: palataalne häälik kisub palataliseeritava hääliku tema normaalkohast natuke ette ja ülespoole, oma artikulatsioonpaigale lähemale. Eestis (kui ka näit. Ida-Soome murdeis) on see mõjuandev häälik *i* või *j*, ja kogu nähtus kannab enamasti kindla häälikmuutuse iseloomu. See iseloom ei puudu küll vepsaski, kuid selle kõrval esineb ka teine palatalisatsiooni liik, mis muud ei ole, kui seesama konsonantide palataliseeritud väljaütlemine, mis vene keele foneetikale omane. Kesk- ja põhjavepsa murdeis näib ta — niivõrd kui tekstinatukeste transkriptsiooni järele võib otsustada — ülepää kõikide esivokaalide eel esinevat. Lõunavepsas on nähtus igatahes palju piiratum. Võime ainult ütelda, et ta sagedasti esivokaalide eel, kui ka järel, ette tuleb, kuna ta sääljuures võib — hääliku seisukoha, ütleva murde või vanaduskähi järele — tugevam või nõrgem olla, vahel ka nii nõrk, et teda vaevalt kuuldagi on¹.

1. Sõna algul.

A. Assimileeriv palatalisatsioon.

233. Dentaal-konsonandid on (praeguste) esivokaalide eel õige sagedasti palataalsed, enamasti aga nõrgalt. Näit. *tädi* 'tädi', *länä* 'siia', *täht* 'täht', *tedr* 'teder', *tegin* 'tegin', *tö* 'töö', *tin* (haril. *tin*) 'tina', *sä* 'sa', *semen* 'seeme', *sön* 'söön', *šina* 'sinna', *nägen* 'näen', *nena* 'nina', *niit* 'heinamaa, niit', *läm* 'soe', (*toh-*) *leptäne* '(tohu-) rullikene',

¹ Kahjuks on palatalisatsiooni tugevusastmed isegi foneetilisest kirjanduses — muidugi jaolt tüpograafilistel põhjustel — üles tähendamata jäänud, ehk küll vähem olulisi peensusi on katsutud fikseerida.

reijnä 'äärel', *rih* 'rehetäis' (haril. *reijnä*, *rih*). Nende kõrval võib aga (näit. Arsk., Tgl., kõige vanematel peaaegu järjekindlalt) ka palataliseerumata dentaale kuulda (*täd'i*, *tedr*, *sön* jne.). Teistest konsonantidest võib ainult *k* juures, ehk küll harva, nõrka palatalisatsiooni märgata: *kärz* 'kärs', *kät* 'kätt', *kenak* 'kes' (haril. *kärz*, *kät*, *kenak*); isegi *h* on sellest ülepea vaba: *härg* 'härg', *händ* 'saba', *hebo* 'hobu', *hözegotta* 'hakata tolmutama', niisama nagu *p*, *m*, *v*: *pä* 'pää', *päle* 'pääle', *pövü* 'kasukas', *peled* 'peeled', *mägr* 'määr'. *melhine* 'armukene', *möst* 'jälle', *vägi* 'vägi', *vedekaz* 'vesine'. Viimaste hulgas võivad ainult noored vene lainud muljeeritud konsonandiga esineda, näit. *pätjō* 'viies (laste mängus, vrd. v. пятью), *netta* 'sihtida' (v. мѣтѣть), *ier* 'usk, komme' (v. вѣра), (aga *ver* < *vēri* 'äär, veer'), *černida* 'pöörata' (v. вернуть).

234. Vankuvused paistaksid väikesel viisil nagu ka sellest olenevat, kas esivokaalile veel tagavokaal järgneb või mitte. Mul on üles märgitud näit. *te* 'tee', aga *tedan* 'tean', *tänä* 'siia', aga *tändō* 'muidu', *lämäd* 'soojad', aga *lāmō* 'tuli', *sä* 'sa', aga *säru* 'värin', *nägih* 'nägin', aga *nägub* 'näib', *netida* 'seda', aga *netse* 'see', *niš* '(kanga) niis', *niša* 'nisa', *rähtä* 'kisendada', aga *rähgub* 'kisendab', jts. Ka on tunne, nagu võiks teise silbi konsonandi muljeerumine niisama, tahaks ütelda dissimileerivalt, esimese pääle mõjuda, näit. *sū* 'ilm' (s. sää), aga *säšk* 'säask', *še* 'see', aga *sen* 'seen', (vene lainudes) *dēngad* 'rahad', aga *deŋonha* (ka *de-*) 'külasse'. Vahe võib aga ainult suuremast ja väiksemast palataliteedist tulla, kuna kuulminegi sarnasel korral tõelist suhet valesti võib hinnata.

B. Taotlev palatalisatsioon.

235. Pääle eelnimetatute esineb iseäralikke, tugeva *i*-värviga palatalisatsioonjuhtumusi, ka tagavokaalide eel, nõnda et neis kogu nähtuse iseloomulikum põhjus puudub. Näit. (*vitsä*) *nahata* '(vitsaga) peksa', *nahak* 'terava otsaga asi', *hang* 'piitsalöök', *nabahlōtta* 'näpsata (lüüa)' (s. n a p a u t t a a), *nak*, dim. *nakāne* 'hakk' (s. n a a k k a), *nok*, dim. *nokāne* 'nokk, nokakene', *norgāda* (*lehm*) 'lõpsa ruttu (lehm)', *nouškta* 'ümber kukkuda, plaksatada', (*boranan*) *noršūne* (< ?) '(oina) sooruke', (*hebōne*) *nubotšesē* '(hobune) lingutab kõrvu', *nuaak* 'tõlp', *nurkta* '(näpuga, rusikaga) tõukida', *nurmutada* 'manguda, nuruda'. Pääle *ni* tuleb seda ka teiste konsonantide juures mõnikord ette, näit. *tuku-tuku* (interj. kanu kutsudes), *raha*, *rahāne* 'kullakene, armsakene'; ometi *raha* tähenduses 'hõbe'.

Juba sellest viimasest näitusest selgub, kuidas kogu nähtust hinnata. Niisama, nagu sõna algul kaks konsonanti või häälikud *g*, *d*, *b* või *š* või — nagu tahaksime oletada — *tš* esiti vene lainudes

tuttavaks said, pärast aga taotleva analoogia mõjul teatavasse omade sõnade rühmaga tungisid, niisama on siin ka muljeeritud konsonandiga sündinud, mis needki esialgu lainudes (näit. *nuhtta* 'nuusata', v. *вухать*, *nuhtatõtta* 'nuusata lasta', j. t.) on esinenud. Ka laste keele foneetika jälitlus on käesoleval korral oma osa mänginud.

Tuleb meeles pidada seda keelepsüholoogilist nähtust, et sisuliselt iseäralisele, normaalsest tarvitusest lahkuminevale sõnale, nagu seda just deskriptiiv-onomatopoeetiste ja meelitussõnade liik teataval viisil on, ka normaalsest tarvitusest enam-vähem lahkuminev kuju tahetakse anda. Üks sündsamaist abinõudest selleks näikse olevat sõna mõne hääliku asemele teise, homorgaanse või mitte-homorgaanse hääliku paigutamine või koguni sõna ümberloomine. Niisugune sõna võib oma uue tähendusvarjundiga küll juhusliseks, möödaminevaks jääda, võib aga ka usuaalseks saada, ja sellest tulebki see häälikvahelduste ja suguluskujude lõpmata rohkus, mis just tähendatud värviga sõnade juures alati ilmsiks tuleb. Kõige lihtsamaks abinõuks on just võõrakõlalise resp. lastekeelelise hääliku tarvitamine sarnase otsitud iseäraldusvarjundi saavutamiseks (vrd. *raha* — *řaha*). Nimetatud tähendusvarjund ise võib pärastpoole kaduda, nagu ta m. s. sõnades *ńak* või *ńok* nähtavasti kadunud on, kuid kujū jääb alles. Muidugi võib taotlev analoogia ka teistele sõnadele külge hakata, iseäranis sel korral, kui sõna ühest kohalisest murdest teise üle läheb ja järelikult lainsõnade eeltingimusel vastu võetakse. Ega ka näit. sõnaalguline *h*, kui ta eesti ja vadja keeles sagedasti sinna on saanud, kuhu ta ei kuulu, sääljuures sõnu ei ole valinud -- olgu küll, et viimane nähtus omaette liigikese taotleva analoogia perekonnas moodustab.

236. Niisama, nagu kaks konsonanti sõna algul, *g*, *d*, *b*, *ř* või *tř*, esineb taotlev palatalisatsioonigi ka väljaspool vepsa piirisid, õige ohralt m. s. aanus-karjalas.¹ Ega ta eestiski tundmatu ole, iseäranis sõna sees; kus hulga samasuguseid nähtusi allpool esitame.

II. Sõna sees.

A. Assimileeriv palatalisatsioon.

a. Regressiivne.

237. Sõna sisemised konsonandid ei käi niisuguse vähemalt selge üldpalatalisatsiooni alla nagu konsonandid sõna algul, näit. *hädä* (mitte *hädä) 'taud', *lödä* (~ *lödä*) 'lüüa', *södä* 'süüa', *hätä* 'välja kihutada', *küttä*

¹ Vt. OJANSUU, Karjala-aunuksen äännehistoria lk. 79 ja järg. Ojansuu on väga õieti need nähtused vene mõju ja taotleva analoogia (seda termi ei tahaks ma omaltpoolt nii kitsalt mõista nagu Ojansuu) arvele pannud. Kõhelemara oleks ta aga võinud suurema jao oma kokkukuhjatul affrikaatadestki sinnasamma kategooriasse läkitada, neid asjata algsome pärandustena liigitelles.

'künda', *kündüz* 'lävi, künnis', *läülä* 'südamepööritus', *lölü* (~ *lölü*) 'leil', *mülüdä* 'mahtuda', *tänävon* 'tänavu', *közähtö'la* 'lasta alla kukkuda', *hözötädä* 'tolmutada'. Ometi leidub ka palatalisatsiooni ja isegi väga selgel kujul, näit. *hüdäb* '(hangumisi) jäätab', *südä'kera* 'süda', *küm'ändö* 'kümuenda' (mitte *küm'ändö*), *väräs* (< ?*väräs) 'väljas' („väravas“). On aga küsitav, kas need sõnad parem neisse eriliikidesse ei kuulu, milledest eraldi allpool. — Muidugi tuleb vene *l a i n s ö n n u s* palatalisatsioon ette: *kalesk* = v. *коляска*, *sušetk* = v. *сочёдка*, *nuzñü* = v. *нужный*, jne.

i ja *ï* eel on palatalisatsioon umbes samasugune, nagu eestiski. Ebk küll vankumisi ette tuleb ning ka palatalisatsiooni tugevus vaheldub, on siiski võimalik umbes järgmised reeglipärasused üles tähendada.

i eel.

238. *i* eel, olgu see säilinud või kadunud, võib iga üksik dentaalkonsonant (ka geminaadast tekkinud) palataliseeritud olla, hoolimata sellest, missuguse vokaali järel konsonant seisab. Näit. *lad'in* 'sean', *kal'istuda* (< *kallis*-) 'kallimaks minna', *kal'hes* 'kallilt', *kod'i* 'kodu', *uni* 'uni', *män'in* 'läksin', *käsi* 'käsi', *tozi* 'tösi', *ezi* 'esi', *abu'nik* 'abimees', *puzu'nik* 'korvide tegija', *sigali* 'säält kaudu', *hut'ib* 'matab', *su'rim* 'tang' (s. suurima), *hol* 'hool', *nut* (< *nutti) 'haukus', *su'* 'suur', *su'rhaimez* kohanimi (ometi: *sursorm* 'kesksõrm', *sur-pühä* ~ *su'pühä* 'suur reede'), *hatu'ida* (< *-rida*) 'vassida', *höke'ida* 'kogelda', *šorot* (< *sorotti*) 'soristas'. (Ometi ka näit. *nen'id* 'neid', *mälišta* 'kisendada'). Ka kahe *i* vahel võib selge palatalisatsioon nähtavale tulla, näit. *pi'nd* 'väikesi', *pi'nikäne* 'väiksekene', kui need sõnad parem taotleva palatalisatsiooni alla ei käi; vähemalt *sin'ine*, *siništuda* 'sinineda' on normaalse *-ini-* ültumaga üles tähendatud. Ka palataalse konsonandi palataliseerumine ei ole tundmatu: *te'j* 'tegi', *te'ghö* '(nad) tegid', *mäh'kazarmhu* 'läks kasarmu', *pa'ngi* 'panigi'.

239. Konsonantühumatest on *i* eel esimene liige, nagu eestiski, kõige märgatavamalt palataalne, kuid ka järgmise dentaali artikulatsioon näib enamasti niivõrd normaalsest *i*-seisukohast kõrgemal olevat, et seegi on tarvis palataliseeritaks märkida. Näit. *kon'd'i* 'karu', (s. *kontio*), *händ'ikas* 'hunt', *ost'id* 'ostsid', *ost* 'ostis', *pe'ttine* 'toakene', *sa'nik* 'muinasjuttude rääkija', *rad'nik* 'tööline', *taš'ab* 'heidab', *eš'sin* 'otsisin', *eš'ta* 'otsida', *ka'zin* 'karsin', *keze'z* 'ketras', *keze'zin* 'ketrasin'. Palataalne või labiaalne konsonant näikse ometi niisugusel korral enam-vähem puutumatu olevat: *po'kind* 'jalaga löömine', *jal'g* 'jalg', *ku'g* 'kurg', *här'kita* (? ~ *här'kita*) 'segada', *säšk* 'säask', *säšk'id* 'säaski', (? ~ *säšk'id*), *kolm'in* 'kolm korraga', *kaks* (~ *kaks*) 'kaks', *üks* 'üks',

suks 'suks', *ioks* 'jooksis', *hüpnü* 'hüppas', *kabrda* 'kraapida'. Püsinud *i* eel on muljeerimist sarnasel korral sagedasti raske kuulda: *kabrin* 'kraabin', (*suks* :) *suksid* 'suksi', (*ioks* :) *ioksin* 'jooksin'.

Eraldi, pandagu tähele *tšomašt'i* 'ilusasti', *kahtišt'i* 'kaks korda', jne. (haruldasem *t:ga*), kus *t* eksplosioonipõhjapoolsemas murdeis koguni iseseisva sibilandi on esile kutsunud: *tšomašt'i* (vt. 31).

240. Praeguse keele geminaatades (mis ju hilistekkinud on), näib ainult esimene jagu vähemalt tuntavamalt muljeeritud olevat, näit. *hutta* (: *hutiib*) 'matta', *ehhta* 'ehtida', *ioksētōtta* 'joosta lasta', jne. (vrd. aga *nitta* : *nitan* jts. allpool).

241. *si* ja affrikaada ajaloos on möödaminnes ka š-hääliku palatalisatsiooni puudutatud. Küsimuse raskus seisab selles, et š:i loomukohane palataal-olek selle palatalisatsiooni astet sagedastigi ei lase ära määrata. Näit. *kaži* 'kass' või *kašnik* 'pudrunõu' või *pašta* 'harida (maad)' oleksid võinud palataliseeritud olla, nagu seda *i* eel näit. palataalne *k*, *g* võib olla, kuid ei ole seda mitte. Küsitavam on juba näit. *päts* 'ahi'; kuigi veel *t* kõrval *ʃ*, kas aga ometi *š*? On üles tähendatud näit. (*homāššobad* :) *homātš* 'märkas', *kuliš* 'kuulis', kuid ei ole tundmatu ka kirjutusviis *homāššibad* (*tš* ~ *tš* kohta vt. 140). Nähtavasti olenevad niisugused vahekesed ka murdelahkeist kui ka isikulisest artikuleerimisviisidest.

i eel.

242. *i*-eelse konsonandi palataliseerumine tuleb ilmsiks *i* ajaloost. *ri* oli tagavokaalidega sõnus *ri*:ga tähendatud (*harjas* jne.), kuid palatalisatsioon on igatahes nõrk, alati mitte kuuldavgi; esivokaalide järel enamasti *ri* (*sürjäs*, *kirjāne*). Ainult *i* kokkusulamine *ri*:ga on tugeva *ʃ*:i sünnitanud (*sür*, *kir*, *kirnik*). — *l* on *ʃ*:i vastandina juba isegi kaunis palataalne („hele“), ja sellepärast ei ole tema palatalisatsiooni palju kuulda (välja arvatud vene lainud nagu *taljaŋk*), muudkui *li* kokkusulamisel (*palaz*, *palhad*, *paldan*, aga *paljāta*, *väl*, aga *väljād*). Tähele panna ometi *nel*, aga *nelad*, kus *ʃ*:i palataalne värv tagavokaali eel on hästi kuulda. — *z* näikse alati muljeeritud olevat (*hažjad*, *haž*, *hažha*), *z* ainult *i*:ga kokku sulades (*oružjan* aga *oruž* või *oruži*). — *h* on palatalisatsiooni tendentsist õige vabaks jäänud (*rahiad*, *tühjād*, isegi *pohmāne*, *pohdan*), kui mitte *rahi*, *tühi* kõrval ei peaks *rah*', *tüh*' esinema, nagu esineb *raħha*, *poħha*. *a-h* jne. vahel ei ole seda *i*-värviga üleminekhäälikut kuulda, mis palataliseeritud konsonandi juures oluline. — Viimaks tuletame meelde, et klusiilidest ainult dentaalne palataliseeritud esineb (*nodjon*, *nod'i* või *nod'i*, aga *ag'i*, *kabjad*, *kabi*).

b. Progressiivne.

i järel.

243. Dentaalkonsonant on *i* mõjul progressiivse palatalisatsiooni alla sattunud järgmiselt:

1. (Praegu) lühikese sonant-*i* järele, näit. *pidase* 'püsib', *vidas* 'tihedas kuusikus' (s. viidassa), *idada* 'idaneda', *vidõ* 'viiel', *nitrud* 'niidud', *nilla* 'niita', *killa* 'kiita', *kit* 'kiitis', *vitakez* (Šdj.) (~ *vitakez*, Pj.) 'vikat' (s. viitake), *istte* (~ *istte*) 'istu', *tineh* 'tiine', *nomi-neh* 'müra', *niin* 'niin', *piin* 'väikene', *piinikane* 'väiksekene', *piinen* 'väikse', *hiil* 'süsi' (s. hiili), *hiiled* 'hiiled', *vilda*, prees. *vilen* 'lõigata (riiet)', *hiir* 'hiir', *hiirikane* 'hiirekene'. *si'he* 'kõrva', *piragvartin* 'pirukarull', *pitk* 'pikk', *pitkemb* 'pikem'. Ometi tuleb ette (kohati, näit. Krl., järjekindlalt) ka *pidase*, *vidas* j. t.

Pandagu nende näituste puhul kohe tähele, et palatalisatsioon võib järelkult algsome oletatud esi- kui ka tagavokaalide eel ilma vaheta ette tulla. Ometi oli *i* ajaloos ses suhtes nagu vahet märgata: *siyd* 'sild' (s. silta), aga *silm* 'silm' (s. silmä). Vrd. edasi *viuu* 'vilu', aga *hiied* 'söed', *hildu* 'põles söeks' (s. hiiltyi), *niled* 'libe', *nilmak* 'libe ja sitke'. Meie ei tea, kas siin muud tarvitseb olla, kui et palatalisatsioon ülepää korrakindlalt ei ole (vrd. *pidan*, aga laialt ka *pidan*), või ongi tüüp *silm* oma liiga analoogiline, pro **siim* (vrd. *silmid*, *silmis* jne.)? Viimase võimaluse poolt kõneleb see tõsiasi, et ka n. n. esivokaaliga sõnus võib ka *i*-järel *e*-edustust näha, näit. *rehti* (< **rehtiu* < **rehtia*) 'praepann' (s. riehtilä), *miu* 'mil', *siu* 'sel' (s. millä, sillä), *pätsi* 'ahjul'. Aga sama kindlusetuse näeme korduvat ka teiste esivokaalide järel, kus võimalik on laiemal materjaliga küsimust valgustada.

2. *i*-diftongi järel, näit. *maid* 'piim' (s. maito), *maidod* 'piima', *neidõ* 'neiu', *maid* 'veeväli', *maidu* 'veeväljal', *kaideta* 'kitsendada' (s. kaidentaa), *tain* 'lõngaga värten', *koir* 'koer' (aga *aijaz* 'piste', *aijahil* 'pisteil'). Seegi muutus ei ole mitte igal pool ja täitsa järjekindlalt läbi viidud. Huvitav on kohati esimev vahekord *maid*: *maidod*, *tain*: *tainan*, *koir*: *koiran*.

3. *-isto* > *-ist*, *-aista* (-oista jne.) > *-ast*, näit. *harvišt* 'harv mets', *habišt* 'haavik', *koivišt* 'kaasik', *tojašt* 'toomispalka', *näljäšt* 'näljast'.

4. *-iine*-noomenites, imperfektvormides, mitm. partitiivides ning ülepää vastavil kordadel diftongi *-i* või sonandi *i* järel, näit. *olgne* 'õlgne', *tohne* 'tohune, tohust' (s. tuohinen), *tojäne* (< **lõjainen*) 'toomispalk', *ukõne* 'vanameheke', *lindüne* 'linnukene', *andõi* (< **an-*

toin 'andsin', *andōd* 'andsid', *nägin* 'nägin', *tulid* 'tulid', *putūn* 'puutusin', *sadōd* (< *satojita) 'sadasid', *lindūd* 'lindusid', *kojrid* 'koeri', *kojriden* 'koerte', *vastōdazhe* 'vihelda', *iotatōtab* 'ajab janule', *valikōta* 'valitseda', *kūdmōn* (< ×*kūtamojn*) 'kuuvalge', *kudmōd* part. sg., *üks-nān* '(ma) üksinda', *homešargin* 'ülehomme', jne. Isegi labiaal võib muljeeritult esineda: *vizūn* '(linaropsimise) mõök', *ičšēnāmpā* '(minult) eneselt', jts. Ometi on seekord vist tegu enam diftongi jäänuse kui konsonandi palatalisatsiooniga, nagu see diftongide ajaloost selgub.

244. Tähendatagu ka siin kohal, et *ž*-, *š*- vormid mitte palataliseeritud sibilandiga ei esine, näit. (*ukōne*: *ukōžed*), *ukōžid* (harilikum koguni *ukōžed*), *putnūžin* 'oleksin puutunud', *putnūž* 'oleks puutunud', *adivōš* 'võõrsil', jne. See maksab enamasti ka *tš*:i kohta: (*amūne*:) *amūčšed* 'ammused', *tagūčš* 'tagant mööda', *valikōčšen*, imperf. *valikōtš*, ehk küll. nagu varem tähendatud, ka kuju *valikōtš* mitte tundmatu ei ole.

Teiste esivokaalide järel.

245. Eel (243.₁) on näidatud, kuidas *i*-le järgnev dentaal on palataliseerunud, aga mitte korrakindlalt. Teiste esivokaalidega kordub sama lugu, näit. *vedāb* (~ *vedab*) 'veab' (s. *vetä*ä), *veña* 'Venemaa', *veñak* 'Vene naisterahvas' (s. *venakko*), *bepšaks* (~ *bepsaks*) 'vepsakeeli', *petkel* 'uhmrinui', *āhestōda* 'häälitseada', *āivō* (< *ānel-*) 'häälel' (aga *vedōda* 'vedeleada'), *veñez* 'vene', *āñd* 'häält', *señd* 'seent' (aga *sond* 'soont').

Õpetlik on ka seekord suhe *l* ~ *l*, näit. *elan* 'elan' (aga *elo* 'elu, meaa' 'mõla'), *heledāne* 'haige koht', *meļō* 'arukas' (s. *mielevä*), (*keletō*:) *keļō* 'keelel', *kāluseđ* 'kälid' (s. *kälykset*), *eg'e* 'eile' (aga *iegmāne* 'nõelake'), *kūlm-oja* (kohanimi), *kūlbel* 'saun', *nālktuda* 'nälgida', *jalged* 'jäljed' (aga *ouged* 'õled'), *sūlgen* 'sülitan', *šelgas* 'seljas', *šelgam* 'puu pinnast võetud piirg' (aga *seug*, pl. *seugod* 'võrgu paelad'), *selktāne* 'selge', *meļd* 'meelt' (s. *mieltä*) (aga *keñd* < *kead < ×* *kālta* 'kold', *elgendan* 'saan aru' (: *ōugotō* < *elkeltōjn 'kõlvatu').

246. Võiks nüüd arvata — nagu seda vististi arvataksegi —, et vepsa palataliseeritud konsonant (resp. *l*) seletub niisugusel korral lihtsalt endise esivokaali regressiivsest mõjust. Aga meie leiame ju „endise esivokaali“ eel, näit. *veñ* 'veel', *veñak* 'kas veel' (s. *vielä*), *kelđan*, keskvepsa *keñdan* 'keelan' (s. *kiellän*), *pästādū* (< **pästata-* *tak*) 'päästa ruttu', *vihelđan*, keskvepsas *vihūdan* 'vilistan' (s. *vihellän*), *jäy* 'jää' (s. *jällä*), *ōy* 'õöl', *tey* 'teel', *händū* (< *händay)

'sabal' (s. h ä n n ä l l ä), *mägō* 'mäel' (aga *mägil* 'mägedel'), *küzädä* 'küselda' (aga *küzelin* 'küseselin') jne. Mitte esivokaali, vaid järgneva tagavokaali mõjul on suutnud *a* (> *u*) tekkida ja tekkinudki, kuid ainult siis, kui eeloleva esivokaali mõju seda ei ole takistanud, s. o. kui ta ülepää konsonandi pääle ei ole suutnud oma progressiivselt palataliseerivat mõju küllalt avaldada. Näitustest selgub, et ta seda sagedasti on teinud, olgugi et sääl hulgas ka analoogilisi või muidu hilisemalt tekkinud palataliseeritud tüvekonsonante võime vahest leida (vrd. *ved'in* — *ved'an*, *el'in* — *el'an*, *selgid'* — *selgad'* jts.; vrd. ka taotleva analoogia jagu allpool). Et see esivokaali progressiivne mõju järjekindlalt maksuma ei ole saanud (*elo*, *kealõne*, *päse*, *siud* j. t.), tuleb nähtavasti ainult eeltähendatud järgsilpide tagavokaalidest, mida ei tohi, nagu nägime, hilisteks arvata, ja mis regressiivse mõjuga oma vastukaalu ja nõnda siis mingisuguse balansseaduse sünnitas. Selle läbi leiavad loomuliku seletuse ka eesitatud vankuvused, millede hulgas ometi palatalisatsiooni võitu palju harvem näeme kui tagavokaali mõju (alati näit. *enamb*, *kenak*, *üena*, *leta*, *teduskõtta*, *mäduz*, *vedōda*, *kündō*, *keza*, *kezalõne*, *peza*, *püzuda*, *eraz*, *keru*, *šäru*).

B. Taotlev palatalisatsioon.

247. Eel 235 nägime sõna algul näitusi, mis enam-vähem juhuslikud olid ja taotleva analoogia nähtuste hulka kuulusid. Sama kordub ka sõna sees, kõigepäält onomatopoeetilis-deskriptiivseis sõnus, nagu *bulaktada* 'sulpsatada', *bulbuk* 'veeroos', *bullšüne* 'koeranael', 'väike ümmargune asjake', *huühutada* 'läbi nina kõnelda', *huühgahtõtta*, *huškäa* 'vihistades visata', *anda hānāe hušk* 'viska ta minema', *üuüa* '(poisikese) suguliige', *üuüots* (sõimusõna poisikese kohta), *hužotada* 'tolmutada', *kulkutada* 'kõditada', *kuñāda* 'näuguda'. Muidugi leidub niisugusele hääldamisele ka seekord eeskuju m. s. ka vene lainudes, näit. *kapl'üne* 'tilgakene' (v. капля), *peñāda* 'kaevata' (v. пеняць), *gutāta* 'hulkuda' (v. гулять), *gol'u* 'alati' (v. наголь), *dolā* 'osa, jagu' (v. доля), *kul'*, gen. *kulan* '(jahu-) kuli' (v. киль), *go'ra* 'mure' (v. горе), *brad'ōda* 'sumada' (v. бродить), jne.

248. Kuid leidub hulgake sõnu, mis välimiselt võiksid lihtsalt progressiivse palatalisatsiooni alla käia — ja sääl juba jaolt esitatudki —, mis aga sisemiselt ka kõnesolevasse rühma võiksid kuuluda. Näit. *helaktõtta* 'virutada (mis heliseb)', *helotada* (*rata*) 'rühkida (tööd teha)', *änestōda* 'häälitseada' (näit. lapsest), *helēdāne* 'haige koht, paisekene' (vrd. *heled* 'haige'), *helud* 'keelekene' (samuti mitmed teised deminutiivid, näit. *bemblud*, *veñhud*, *kegalhud*, aga ka *kegalud*), *käl'usēd*

'kälid', *piñ*, *piñikāne* 'tillukene', *tütö* (~ *tüüö*, *tühtö* ~ *tühtiö*) 'neiuke', *tšid'ab* 'udutab (vihma)', *hüüd'ab* 'hangumisi jäätab' (s. *hyytää*), *näl'motada* 'närides, nosides süüa', *hel'be* 'helve'. On ju ülepea raske kindlaks teha seda piiri, kus taotleva analoogia ulatuskonda kuuluvad sõnad ühinevad keele normaal-ainestega, olgugi, et rühmade olulisem osa laseb ennast hõlpsasti tunda.

Palatalisatsiooni vanadus.

249. See iseäraldus, et vepsas ja eriti kesk- ja Äänisvepsas konsonandid kõikide esivokaalide eel palataalvärviga ette tulevad, on määravalt osalt vene väljautlemisviisi otsekohene mõju ja niisugusena muidugi suhteliselt noor. Ka esitatud „taotleva palatalisatsiooni“ juhtumused ei saa vist kuigi vanad olla, ja neid on nähtavasti vähehaaval keelde tekkinud.

Huvitavam on küsimus, kui vana võiks olla see palatalisatsiooni liik, mis *i* ja *ï* regressiivsel mõjul on sündinud ja mis korraliku häälikmuutuse iseloomu kannab. Mõned teised häälikmuutused selgitavad tema relatiivset vanadust. Näitused nagu *ku'g* (< *kurki*) (: *kurged*), *tal'v* (: *tauven*), *kašk* (: *kashed*), *sukš* jne. osutavad, et ta lõppkadust vanem peab olema. Sama on ta vahekord sisekaduga, näit. *su'mad* (< *sūrimat*), *rohtta* (< *rohtitak) jne.; sisekadu kohta vrd. ka näit. *kandjan* 'kandja': kui *kantajan oma sisevokaali kaotas, oli palatalisatsioon juba seaduseks saanud, ja *nd* jäi *ï* eel püsima (mitte **kañd'jan*). Seda tõendavad edasi *kundlin* (mitte **kuñd'lín*) (vrd. s. *kuuntelin*), *andlin* (< *antelin*) jts.¹

250. Progressiivse palatalisatsiooni (*pid'ab*, *elan* jne.) kohta — midu nähtus, mis oma iseloomu poolest vokaalharmonia tekkimise, „palataal-attraktsiooniga“, ühesugune on — võiksid kriteeriumideks olla sõnad nagu *kümnö* 'kümnel', *kämnen* 'kämbla' (s. *kämmenen*), *bembled* 'loogad' (s. *vempelet*), *oigüen* (< *oikenen*) 'lähen (minema)'. Nimelt võiks mõelda, et palatalisatsioon oleks esimese silbi esivokaali mõjul, nõnda siis pääle sisekadu, tekkinud. Kuid teiseski silbis on sisekadu aegu võinud palatalisatsiooni sünnitav esi-*e* olla (vrd. ka nom. sg. *kämeñ*, *habeñ*, *bembel'*, samuti *oigüññ* 'läksin'). Näit. sõnas *kesk-ñañzö* 'isikeskis' võiks ka kadunud sisevokaali (*e* või *ï*) mõju oletada.

¹ Ometi *añd'l'i* 'vihkude andja viljarõugu loomisel'. Vist mõjunud *añd'irag* (< **añd'in-räg*) 'vihkude andja hang'. Kui aga mitte hilisemat palataliseerumist ei tule oletada. Mitmed vankuyused nii vepsas kui mujal näitavad, et see „seadus“ on ikkagi kaunis ebamäärane.

samuti *muŕgían* 'lõunasõogi' (s. murkinan), kuid ka analoogiline võib *n* olla (vrd. *keskín*, *muŕgín*). Nii on kindlaimid järeltõlgi progressiivse palatalisatsiooni eeskohta raske teha, nagu on tihtigi raske ka teiste näituste puhul seda määrata, kas palataliseeritud konsonant praeguses seisukohas tõesti häälikseaduslik on või paradigmi teiste vormide analoogial tekkinud.

REFERAT:

SÜDWEPSISCHE LAUTGESCHICHTE.

I. Konsonantismus.

I. Die klusile.

A. Im anlaut.

Als stimmlos beibehalten. *g, d, b* kommen in der jüngeren schicht der lehnwörter vor; im zusammenhang damit hat durch die s. g. strebende („falsche“) analogie eine menge von einheimischen neubildungen und ein gewisser teil von älteren wörtern einen stimmhaften klusil bekommen (2 ff.).¹ Bisweilen kann ein wort mit *g, d, b* aus zusammensetzungen abstrahiert sein, und auch die assimilierende wirkung eines nachkommenden *g, d, b* ist möglich gewesen (5). Die bekannte ansicht, dass *g, d, b* ursprünglich sein könnten, wird entschieden bestritten. — Dasselbe gilt von zwei konsonanten (6 ff.), die in der jetzigen sprache recht häufig sind.

B. Im inlaut.

I. Die einzelklusile.

a. Im silbenanlaut.

Nach einem stimmhaften laut sind die urf. stimmlosen klusile zu stimmhaften assimiliert worden (**aika* > *a'g* 10 ff., **hoŕka* > *hoŕg* 14 ff., **murkina* > *muŕgin* 19 ff.), mit ausnahme von synkopenformen wie *oiged* : *oiktad* (13), *ambud* : *ampta* (18), *korged* : *korktad* (24); so auch satzphonetisch: *poig*, aber *poik'kundab*. Nur zwischen zwei nasalen ist der klusil verschwunden (**kantamata* >> *kanmad* 17),

¹ Hinzuzufügen: *kärbäine, priha*, vepsIsai. *gärbäine, briha* (das letztere weiter bekannt).

wie auch das *t* im ablativ ($\times s\ddot{o}lta >> sou, soup\ddot{a}$ 22), während in partitivformen wie ($\times s\ddot{e}nta >$) *sond, kel'd* neben *d* auch *t* vorkommt (15, 21).

Nach einem stimmlosen konsonanten ist die allgemeine vertretung die beibehaltung des klusils (*sk* 26 ff., *st* 29 ff., *hk* 34, *ht* 38 ff., *tk* 42). Eine gemeinsame veränderung ist *sk > zg, st > zd* usw. vor einem (natürlich sekundären) *g, d, b, z, ž*: (*kašk*, aber:) *kažg_da haymez* (28), (*ast*) *azdgi* (33) usw. Das in den auslaut geratene *t* ist verschwunden in adverbien wie (*tšomašt'i* ~) *t:omas* (31) und im elativ ($\times s\ddot{o}sta >> sos, sosp\ddot{a}$ 32). In den positivformen von adjektiven mit *-hk-* ist eine metathese eingetreten (*kovahkon > kovakhon* 35), und durch analogische anlehnung an das lautgesetzliche verhältnis *karvakhon* : *karvakaz* hat sich *-hko* zu einer neuen ableitungsendung umgestaltet (*kovakoz* 'etwas hart'). — Einige fälle mit *tk > tt* nach der ersten silbe (*kattetiž*, aber *katkōmaz* 43), welche doch keineswegs — ebensowenig wie solche fälle in anderen sprachen — als „spuren von dem stufenwechsel“ anzusehen sind, wie schon das vorhandensein der geminata beweist. Dialektisch *tk > tšk* (*ratk > rašk* 45) und in einigen wörtern mit deskriptiv-onomatopoetischer färbung *tšk* (*tutšk, mäts-kähtüb* 46, so auch *kotšk* 'ecke', suom. *kotka*, und dergleichen, wo man so gern urspr. affrikatae mit gewissen varianten gesehen hat). Auch in dem einzelfall *sikaōtšēn* (44) haben wir keinen anlass irgendwelche „stufe“ zu sehen (wahrscheinlich ein phonetisch leicht motivierbarer übergang *tkl > kl*), und so gibt es auch weiter im inlaut eines wortes unseres erachtens ein regelrechtes *tk > kk > k* (*valikat* 47). das älter ist als die angeführten lehnwörter mit *tk* (*šapatk* u. a. 47, 48).

In dem ergänzenden rückblick (50 ff.) wird zuerst die bekannte beweisführung bestritten, dass eine form wie (*oiged*;) *oiktad* ein beleg für die frühere stimmlosigkeit des klusils der zweiten silbe darstellen müsste, wobei die alte beweisführung ausserdem von dem vorurteile ausgegangen ist, dass der anlautende klusil der dritten silbe seinerseits ein stimmhafter spirant war. Aber auch dann ist die sache falsch motiviert: alle derartigen assimilationen sind regressiv, und z. b. ein **oikēdat* hätte also **oigdad* ergeben. Infolgedessen wird im vorbeigehen (51) festgestellt, dass statt des angenommenen stimmhaften spiranten ein stimmloser klusil in der dritten silbe noch vor der synkope gestanden hat (so auch *s: entšikš < entšiksi* 51). Die frühere stimmlosigkeit des klusils der zweiten silbe kann man mit hilfe von verwandten sprachen beweisen (*g, d, b* nur durch den einfluss der fremden phonetik). Wahrscheinlich ist *k > g* etc. jünger als

die vokalsynkope; denn ein *oiglad hätte wohl *oigdad (nicht *oiktad*) ergeben (52).

Das nicht zu erwartende *t* im partitiv (*sond* ~ *sonl*) wird so erklärt (53 ff.), dass der schwund (auch im estnischen und livischen) im absoluten auslaut lautgesetzlich war, später wurde aber der dental satzphonetisch durch die analogie der beibehaltenen partitivendung *d* resp. *t* wieder hergestellt. Der schwund kommt noch in partizipformen wie *sõhtän* (55) zum vorschein, so auch im wort *saatkun*, aber ganz konsequent in dem ablativ, den man später durch die postposition *-päin* von dem adessiv zu scheiden begann (56); ebenso dürfte der jetzige dental des ablativs auch im estnischen (und livischen) durch satzphonetische umbildungen (statt schwund in absolutem auslaut) entstanden sein (57). Auch bezüglich des elativs (58 ff.) wird der geltenden erklärung nicht beige stimmt, sondern es wird der schwund des *t* angenommen, zumal als er nicht einzeln dasteht (*tšomas*, *kakstoš*, *habiš-*) und die übrigen *st*-fälle sehr leicht analogisch oder spät entstanden (60) sein können. — Schliesslich wird (61) der klusil oder das fehlen desselben in einigen einzelwörtern motiviert.

b. Im silbenauslaut.

Zuerst (62) wird zugegeben, dass die klusile vor stimmhaften konsonanten einem stufenwechsel unterliegen könnten in sprachen, wo diese erscheinung auch im silbenauslaut bekannt ist, womit aber von vornherein nicht ausgemacht ist, dass der wechsel auch im urfinnischen durchweg herrschte. Im wepsischen gibt es eine deutliche vertretung *kl* > *gl*, *ki* > *gi*, *tr* > *dr*, *tn* > *dn* usw. (63 ff.). Ein wechsel wie *üägi* : *üähjän* (64) ist schon von SETÄLÄ (ÄH 150) als sekundär zugegeben. Das derivatum *ünväie* (s. *y n n ä* 'und', vgl. *y k s i*) könnte eine assimilation *kn* > *nn* vertreten, steht aber zu vereinzelt und ist etwas zweifelhaft (65).

Vor stimmlosen konsonanten (73 ff.) sind die klusile im allgemeinen erhalten, mit ausnahme von sandhifällen wie *kagz_boatš* usw. (74, 77, 84, 87, 90). Doch auch andere veränderungen. Weiter im wort *ks* > *ss* > *s* (75), worauf aber der translativ (76) von der analogie der (wenn auch wenigen) einsilbigen wörter ergriffen wurde, und so wurde das zusammenfallen des translativs mit dem inessiv vermieden (78). Eine entgegengesetzte analogie in präsenformen mit *-ks-* (*löse* pro *löksē 79), welches suffix in bekannter weise analysiert wird (80). — *ts* tritt vor erhaltenem vokal als affrikata auf (82 ff.), was einfach auf einer verkürzung beruht, die erst nach der synkope stattgefunden

hat (88). Stellenweise $ts > t$, von der palatalisation beeinflusst (83, 86). Der gedanke (von SETÄLÄ), dass das ps eine fortsetzung einer gewissen stufe (der schwachen) anzusehen wäre, wird als grundlos abgelehnt (89), wie auch eine solche annahme (starke stufe!) inbezug auf das obenerwähnte s (aus ks) der unbetonten silbe (75).

Unter verbindungen von drei konsonanten wird str (92) erwähnt, das als sr auftritt (also mit einbusse des homorganen zwischenklusils, ohne irgendwelche „stufen“). In dem vielbestrittenen wort $keer$ etc. (mit schwa-bildungen 93) wird der ausgangspunkt PAASONENS,¹ ein urspr. $-str-$, als der natürlichste angenommen (93).

II. Die geminatae.

In der vertretung der geminatae kommen keine spuren von eventuellem urf. wechsel (94) zum vorschein, sondern nur eine konsequente verkürzung zu einfachen tenuisklusilen, mit der quantität der z. b. suomischen (nicht aber estnischen) intervokalischen k, t, p . Nach der anführung der gruppierten beispiele (94 ff.) wird auf einige neubildungen (99) und auf die bekannte veränderung $k > g$ etc. (100) die aufmerksamkeit gelenkt.

In chronologischen bemerkungen (101 ff.) wird festgestellt, dass die verkürzung der geminata jünger als die apokope und synkope ist. Daraus folgt, dass die jetzige, scheinbar durch synkope entstandene geminata des infinitivs ($otta$) u. a. analogisch ist, was in anbetracht des typus $kanta$ ($< kantta$) und z. b. $eη\_kehta$ (= est. ei $kōhta$, s. en $kehtaa$) desto glaubwürdiger ist. Auch ist die verkürzung jünger als der früher behandelte übergang $k > g$ etc. (102). Sonst stellt es sich heraus (103), dass die „schwache stufe“ auf ein früheres kk, tt, pp ebensogut zurückgeführt werden kann wie die „starke“.

C. Im wortauslaut.

$-k$ spurlos geschwunden, auch satzphonetisch (104 ff.); vielleicht bildete die zwischenstufe ein laryngaler klusillaut oder wenigstens ein „fester absatz“ des vokals (105).

$-t$ ist im allgemeinen als $-d$ vertreten, abgesehen von satzphonetischen verbindungen, wo vor stimmlosen lauten ein t auftritt (106 ff.). Dabei kommen aber bemerkenswerte sch w u n d f ä l l e vor, z. b. ($sor-$

¹ Virittäjä 1917. 111.

mędnę ~) *sormęne* (106,1), wo entweder *-nę* an die dentallose nom. pl.-form angefügt wurde, oder (wahrscheinlicher) der klusil vor *n* geschwunden ist (*söbäd* ~) *söbä* (106,3), *muręnu* (106,5 c) und *tuha*, *koymę*, *veña* (107). Ausserdem ein *-t* pro *-d* (*sarvud* ~) *sarvut*, wo die alte deutung des *-t* und auch eine annahme, dass *-t* irgendwie an die stelle des *-d* geraten ist, nicht leicht zu billigen ist (106,4). In den schlussfolgerungen (108) wird auch wahrscheinlich gemacht, dass das *-t* (> *-d*) in absolutem auslaut (wahrscheinlich auch vor gewissen konsonanten) in allen gruppen lautgesetzlich schwand, ebenso lautgesetzlich aber vor vokalen und (gewissen) anderen stimmhaften lauten als *-d*, vor stimmlosen als *-t* auftritt, und alle drei erscheinungen kommen jetzt vor. In anbetracht dessen, dass der dental meistens in solchen gruppen fehlt, wo er keine besondere funktion zu tragen hatte, dürfte eben der schwund, falls die analogie in der einen oder anderen gestalt sich nicht geltend gemacht hätte, auch in den übrigen gruppen zu erwarten sein.

2. Die angenommenen schwachen pendants der urf. *k*, *t*, *p*.

Nachdem einige hauptmomente der allgemein anerkannten stufenwechseltheorie berührt worden sind (109), sowie hervorgehoben worden ist, dass keines derselben nach unserer bisherigen darstellung in bezug auf das wepsische gestimmt hat (110), wird die vertretung:

A. Nach der betonten silbe

behandelt, und zwar zuerst die des velar-palatale. Sowohl nach vokal (111) als auch nach nasal (113) und liquida (114) tritt nur dasselbe *g* hervor, das wir auch in der „starken stufe“ kennen lernten. Nur ein leicht begreiflicher schwundfall in interjektionaler stellung (112) und eine verwechslung von klusilen (113). Nach *s*, *h* natürlich *k* (115). — Der dental ebenso in gestalt von *d* in allen stellungen (116, 117, 119, 120), mit ausnahme von (*fedab*, aber unbetont:) *tšortleqb* (116,1) und *tuha* (121); das letztere wohl schon urspr. klusillo. Das wort *kanambrusa* (118), dem man so wichtige bedeutung als sicherem rudiment des verbums *kanda* beigelegt hat, wird einfach als russisches lehnwort (resp. verdrehung eines solchen) angenommen, obwohl es unangebracht ist, ein zusammengesetztes wort, wenn es auch eigen wäre, als solches kriterium zu gebrauchen. — Endlich der labial, der ebenso auch in altgeschlossener silbe als *b* auftritt (122, 123, 124). Die für wichtig gehaltene „ausnahme“ *läm* (123) ist vielleicht von dem verb *lämbitan* (? seinem derivatum) fernzubalten, aber könnte in gewissen

stellungen auch lautgesetzlich sein ($\times$ *lämpiman > *lämbmän > *lämmän > *lämän*, vielleicht auch *lämb > *läm*), worüber näheres in der geschichte des *m*. Klusillos ist auch (neben gew. *tarbiž*) *tariž* oder *tarž*, das ohne weiteres als „schnelltempo-bildung“ zu erkennen ist.

In dem rückblick (125 ff.) wird gefragt, ob man das völlige fehlen des stufenwechsels wirklich auf die bekannte weise erklären kann, dass ein wechsel jedenfalls existiert habe, später aber der starken stufe zuliebe verallgemeinert worden sei. Diese erklärung erweist sich als völlig unmöglich, schon deshalb, weil es eine grosse menge von beispielen gibt, die das paradigma hindurch nur die geschlossene zweite silbe enthalten (*sagarv*, *kündüz*, *kahtsan* usw.). Solange man sich nicht bemüht hat diese formen als analogisch zu erweisen — was wohl auch nicht gelingen wird — ist es höchst eigentümlich zu behaupten, dass auf einmal irgendwelche „spuren der schwachen stufe“ (also im grunde ein ganz verschiedenes lautgesetz) vorhanden sein könnten, besonders, da die vermeintlichen spuren an und für sich so durchsichtig sind. Die stufenwechseltheorie könnte man irgendwie nur durch die annahme aufrechterhalten, dass die gemeinten spiranten der „schwachen stufe“ sich zu denselben klusilen entwickelt hätten wie die klusilen der „starken stufe“, und nicht nur im wepsischen, sondern auch im livischen und teilweise im estnischen. Also aus stimmhaften spiranten zu stimmlosen klusilen (*g*, *d*, *b* stimmlos nicht nur im estnischen sondern früher auch im wepsischen, wie oben 51 angenommen wurde), und so wäre die frage der völligen wechsellosigkeit klariert? Um das zu glauben, muss man wenigstens vollkommen überzeugt sein, dass die wechsellerscheinung mit ihren stimmhaften spiranten wirklich finnisch-ugrisch-samojedisch ist¹, und ausserdem müsste man parallelen entwicklungsmöglichkeiten im sprachleben einen ganz mässigen spielraum zugestehen.

Zum schluss (127) wird auch betreffs der silbenauslautenden vertretung hervorgehoben, dass das *g*, *d*, *b* (*kagan* etc.) auch da offenbar aus *k*, *t*, *p* entstanden ist, und sogar ein *lidn* braucht nur nach den unbegründeten voraussetzungen der wechseltheorie vertreter einer spirantstufe zu sein.

¹ Doch muss man sich gegenwärtig halten, dass die ganze theorie sich vom finnischen aus entwickelte und zwar unter der voraussetzung, dass die erscheinung selbst unbestritten urfinnisch sei.

B. Nach dem vokal der unbetonten silbe (und weiter im wort).

Der velar-palatal (128), der dental (129) und der labial (131) begegnen überhaupt gerade in derselben gestalt wie in der „starken stufe“, d. h. als *g*, *d*, *b*. Nur in synkopierten formen nach einem anderen klusil oder *s* kommen immer, wie schon bemerkt, die stimmlosen *k*, *t*, *p* zum vorschein (*kasiken*, *oiged* : *oiktad*, *tutab* : *tutpad*). — Diese sehr regelmässige, in vielen grossen gruppen sich wiederfindende vertretung kennt nur kleinere nennenswerte besonderheiten. Der dental ist vor dem suffix *-mu* geschwunden (*fedmu*, aber *karamu* 129,4), was mit dem fall *sormęne* (106) wohl gleichzustellen ist. Ebenso vor *-non*, *-nost* (*lehmiaton* 129,5). In ein paar fällen *h* pro *d*: (*männuded* ~) *mānhed* und *aĵahut* (129,9); im ersteren ist *-hed* analogisch, während die konstruktion *-hut* etwas dunkel bleibt und vielleicht durch untersuchung der übrigen weps. dialekte zu erklären ist. Häufig auch *z* pro *d* (*kābizub* 109,10), wo es sich auch um eine analogische endung handeln dürfte¹. Es kommt auch ein analogisches *t* vor (*sagat* 130). Unter dem labial ist eine bedeutsame gruppe angeführt (132), wo konsequent *v* begegnet (*ozavad*, *kirĵavad*, *haravad*, *oravad*); es muss aber ganz der geschichte des urf. *v* zugehören (es ist vielleicht aus flug. velarem nasal entstanden und hat verwandschaft in den indogermanischen² sprachen).

In dem rückblick (133 ff.) wird festgestellt, dass der klusil auch nach dem vokal der unbetonten silbe lautgesetzlich ist, was schon aus den vielen beispielen hervorgeht, die ausserhalb aller analogiemöglichkeiten stehen. Und dass noch vor dem vokalschwund ein *k*, *t*, *p* (nicht *g*, *d*, *b* oder etwa *γ*, *δ*, *β*) vorhanden gewesen ist, dürfte auf grund der bekannten regressiven assimilationen ziemlich klar sein, wodurch auch der vorhergehende stimmlose laut stimmhaft geworden wäre (**oigdad*, nicht *oiktad*). Es ist ja auch bisher nicht bewiesen worden — allgemeine mutmassungen sind keine beweis —, dass auch im urfinnischen irgendwelche stimmhafte spiranten statt der an und für sich so natürlichen *k*, *t*, *p* standen, die infolge der akzentlosigkeit in gewissen sprachen ebenso gut verschwinden könnten (sei es

¹ RAPOLA (Kantas. pp. dift. 165) hält für möglich, dass diese formation (*hapanzuda*, *hapanzōtta*) auf der basis des von ihm angenommenen imperfekts (**hapansi*) entstanden sei. Später aber (322) meint er, dass auch im wepsischen der typus *-aĵse-* vielleicht existiert und als analogiequelle gedient habe. In anbetracht von formen wie *lebāsta* (‘ruhen’): *lebāzun* wäre diese annahme nicht unmöglich.

² Siehe K. B. WIKLUND, Finnisch-ugrisch und indogermanisch (Le Monde Oriental I, 1).

auch durch zwischenstufen von spiranten) wie alle übrigen laute. Die klusile kommen ausserdem auf weitem gebiet im livischen, estnischen und wotischen vor, und die spirantenhypothese würde uns u. a. zwingen, z. b. einen übergang des stimmhaften spiranten in den stimmlosen klusil anzunehmen (134), ohne davon zu reden, dass man dann eine urfinnische entwicklung $\delta > s$ neben dem bekannten $t > s$ ($\times^*k\ddot{a}ti > \times k\ddot{a}si$, vgl. *magasin* u. a.) voraussetzen müsste. Also haben wir auch keinen grund, die wepsische vertretung auf urfinnische spiranten zurückzuführen.

3. Die (angenommenen) affrikatae.

Unter den finnisch-ugrischen sprachforschern scheint die ansicht sich geltend gemacht zu haben, dass auch im urfinnischen affrikatae vorhanden gewesen sind, und sogar in zwei spielarten (135). Das beweismaterial ist aber äusserst bedenklich gewesen — hauptsächlich nur deskriptiv-onomatopoeische wörter, deren affrikata ursprünglich den russischen lehnwörtern angehört (136) und wie die anlautenden *g*, *d*, *b* oder *kl*, *tr* usw. die tendenz gezeigt hat, sich auch über diese grenzen hinaus zu verbreiten. Die beispiele auch im wepsischen (137) zeigen, dass von einer uralten anlautenden affrikata kaum die rede sein kann, und das ist meistens auch aus anderen finnischen sprachen zu beweisen (138)¹. Und ebenso im inlaut, wo häufig ein palatalisiertes *tk* zu *tsk* sich entwickelt hat (z. b. est. *kaṭski* pro *kaṭki*, und im wepsischen stellenweise ganz regelmässig, aber neben *tšk* auch *tšk*, s. 45). Es ist auch wahrscheinlich, dass die reichlichen *tšk*- (resp. *tšk*-) fälle im wepsischen (*mätškäh*, *rätškäh*, *pitškäh*, *notškab*, *kotškus*, *kotškab* usw.) und im karjala-aunus, neben lehnwörtern und ganz neuen bildungen, nur frühere *tk*-fälle sind, die ein *tk* zuerst durch die „strebende palatalisation“ bekommen haben, wofür klare beispiele weiter unten.

4. Die spiranten.

s.

Im anlaut ist zu beachten, neben der gewöhnlichen und regelmässigen beibehaltung des *s* (141), *s* gefolgt von einem anderen konsonanten (142 ff.) oder *š* (144 ff.). Eine solche vertretung ist wiederum

¹ Dass auch *tšoma* (worüber 138), letzten endes als kosewort seinem *tš* pro *s* verdankt, scheint an der hand der wepsischen volkslieder ziemlich sicher zu sein.

durch russische lehnwörter geläufig geworden und hat sich später infolge der bekannten tendenz in einer menge von einheimischen wörtern mit deskriptiv-onomatopoetischer färbung geltend gemacht. *z* und *ž* sind seltener (146). — Intervokalisches *s* > *z* (wie bei den klusilen) auch nach einer unbetonten silbe (147,1); nach einem *i* jedoch *š* (147,2), mit einigen unregelmässigkeiten (148). Nur in synkopiefällen vor einem stimmlosen konsonanten *s*, *š* (147,3), und eine regressive assimilation *š* > *s* oder *s* > *š*, beruhend darauf, ob *s* oder *š* folgt (147,4). *ss* > *s* (150 ff.), nach *i* aber *š*, abgesehen von fällen, wo das folgende wort mit *s* beginnt, und von einigen verallgemeinerungen (152); auch *s* > *z*, *ž* ist satzphonetisch bekannt (153). Neben einem konsonanten *s* > *z* resp. (nach *i*) *ž* (154, 156), abgesehen von stimmloser umgebung, wo *s* resp. (nach *i*) *š* (155, 157). — Im auslaut *s* > *z* resp. *ž*, nur vor dem stimmlosen konsonanten des folgenden wortes ein *s* resp. *š*.

Bekannte analogie-bildungen (*d* pro *z*) kommen vor (159). Inbezug auf den urf. übergang *t* > *s* scheint jedoch eine neue begrenzung nötig zu sein, und zwar die lautgesetzliche beibehaltung des klusils, wenn die folgende silbe einen sibilanten enthielt (*neižnie* : *neidišt* 160).

Das alter des übergangs *s* > *š* ist höher als das der vokalsynkope (*jomžed*) und des später zu erwähnenden schwundes des *-i* vor *s* in geschlossener silbe (*aašk* 161). Die stimmhaftigkeit des sibilanten stammt aus der zeit nach der synkope — augenscheinlich parallel mit *k* > *g* etc. —, also das *ž* unmittelbar aus *š* (< *s*), nicht aus *z*, entstanden.

h.

h im allgemeinen in allen stellungen bewahrt, wie auch im karjala-aunus (162, 163 ff., 166, 168, 170, 173); neben stimmhaften lauten scheint *h* stimmhaft aufzutreten, was sehr alt — vielleicht urfinnisch — ist (vgl. auch *iojthe*, nicht *iojthe u. a. dgl.). Die veränderungen des *h* sind gering: *hš* > *šš* (*lidnahie* : *lidnaššed* 166,5), bedingungsweise *hv* > *ff* (*rahvaz* : *raffan* 167, *vaff* 171), und einige eigentümliche „stufenwechselfälle“ nach diphthong (*mäjüz* : *mäjähän* 165) und nach nasal und liquida (*tanaz* : *tanhan* 169) — durchsichtige analogieformen (durch anlehnung an das lautgesetzliche verhältnis *vahed* : *vajez*, *verhad* : *veraz*). Stellenweise *ht* > *št* (*rošt*, *lendašt* 172). Im auslaut analogisches *z* pro *h* häufig (173).

5. Die nasale.

n.

Im anlaut erhalten, mit einigen ausnahmen vor *i* (174). So auch in intervokalischer stellung (175), abgesehen von einigen kleinigkeiten, unter denen jedoch eine schnelltempo-form *mä s̄in* (~ *mä sanū́i* 176) darum nennenswert ist, weil man sogar in solchen fällen in allem ernst belege von uraltem stufenwechsel gewittert hat. *nn* > *n* (177). Die verbindung *ns* ist in dem entlegenen südlichsten dorf Pjatina und einigermaßen auch anderswo erhalten (179, 181), aber sonst hat sich *n* überall — wie auch in den nördlicheren dialekten — zu nasalvokal und teilweise zu vollkommenem oral entwickelt (178 ff., 180). Die verbindung *rn* hat sich erhalten (182); doch *perm* ~ *pern* — eine jener kleiner zufälligkeiten, die im sprachleben — trotz allen einwänden der strengen formalisten — unvermeidlich sind und in günstigeren fällen (vgl. z. b. *m* ~ *v* unten) zu nutzlosen theorien anlass gegeben haben.

Die vertretung im auslaut ist interessant: das vorhandensein des *-n* ist in 8 gruppen (184) registriert, der schwund aber in ebenso vielen (186¹); dazwischen auch ein analogisches *-m* pro *-n* (185). Aber auch die *-n*-gruppen haben in satzphonetischen verbindungen ihren nasal nur bedingungsweise, entweder ganz (vor vokal, *t*, *h* und *n* 188) oder bloss als *m*, *ŋ* (vor homorganem klusil 189,1) erhalten, während das *-n* sonst (d. h. vor *m*, *l*, *r*, *t*, *v*) fehlt, sei es auch, dass in loseren syntaktischen verbindungen ein später verallgemeinertes *-n* mehr oder weniger deutlich auftritt (189,2), vor *s* meistens ein deutlicher nasalvokal (189,3).

In den schlussfolgerungen (190 ff.), nachdem die möglichkeiten von alten vertauschungen mit *-k* und die satzphonetische erklärungsweise in betracht gezogen, aber nicht genügend gefunden worden sind, um die grossen schwundgruppen zu motivieren (187, 190), wird der schwund (im absoluten auslaut) eben als lautgesetzlich, das *-n* aber als analogisch (aus satzphonetischen stellungen wiederhergestellt) dargetan. Das bestätigt auch die nähere betrach-

¹ Es ist hinzuzufügen die wichtige gruppe von elativ-ablativ: *sospā*, *poigāpā* usw., wo sich *-pā* als die urf. postposition **pāin* (instr. pl. vom subst. **pā*) erkennen lässt (vgl. 56, 58). Vgl. auch: *ile nin ühted* ('es gibt kein einziges'), aber sonst *n̄i*, z. b. *n̄i ken* ('keiner', russ. никто). Kann man das *n̄in* wirklich volksetymologisch erklären (durch das russische negationswort + *n̄in* 'so'), wie die entsprechende konstruktion im suomischen bekanntlich (nach MIKKOLA) erklärt wird?

tung der *-n*- und der *-n*-losen gruppen (190). In den letzteren ist das *-n* kein wichtiger funktionsträger gewesen und konnte verschwunden bleiben. Die satzphonetischen positionen, wo *-n* (zuerst in allen gruppen) sich lautgesetzlich erhalten hatte, waren nicht zahlreich — wahrscheinlich waren es sogar nicht alle diejenigen gruppen, wo *-n* jetzt vorkommt, — und das *-n* kam tatsächlich in der sprache ziemlich selten vor, aber immerhin häufig genug, um als analogiequelle dienen zu können für gruppen, wo sonst die deutlichkeit gelitten hätte. Die geschichte des *-n*, die also in dieser hinsicht derjenigen des nordestnischen und westwotischen *-n* etwas ähnlich ist, weist ausserdem interessante parallelzüge zur geschichte des ursprünglichen und späteren auslautenden dentalklusils auf.

Zum schluss (191) wird auf das alter des *-n* > *O* hingewiesen (jünger als die vokalapokope), und pass. präs. *magatus* (*-sen* > *-sn* > *-s*), aber ebenfalls auch die reflexive präseusform *tapase* (< **täppaksen*) als lautgesetzlich hingestellt.

ŋ und *m*.

ŋ erhalten, aber auch später (aus *n* vor *k*, *g*) entstanden (192). Auch *m* erhalten (193, 194, 198), nur selten *n* pro *m* (195). *mm* > *m* (196); daselbst auch das früher genannte *läm*, das als *mm*-wort anderweitig bekannt ist und vielleicht als grundform für derivata mit klusil gedient hat (**läm-pü-täpi*), in einigen sprachen analogische rückwirkung von klusilformen empfangend (z. b. bei Agricola: *Lämpymet* = *?lämpümät*; das *ü* kommt noch dialektisch vor). — *mm* > *m* jünger als die synkope, trotz scheinbar widersprechenden beispielen (197).

6. Die liquidae.

l im anlaut erhalten (in den wortinlaut geraten *-lon* > *-nol* 199), und zwar — wie auch weiter im wort — in der gestalt eines „helleren“ *l* und „dunkleren“ *ɫ*; das letztere, das nur vor hintervokalen vorkommt, wird immer durch russischen einfluss erklärt, doch nicht mit ganz unwidersprechlichen gründen, da ein *ɫ* auch im westsuo-mischen bekannt ist (208).

Im inlaut ist *l*, *ɫ* erhalten, wenn es nicht im silbenauslaut gestanden oder dorthin später geraten ist (200, 204). Dann hat sich ein übergang *ɫ* > *u* vollzogen (201, 205), woran auch die frühere geminata sich beteiligt hat (203), deren verkürzung in intervokalischer stellung die regel ist; dieses erlaubt uns auch mit bestimmtheit zu schliessen, dass die verkürzung der geminata jünger ist als

die (ältere) vokal-apokope und -synkope (es gibt nicht *кела, *релаваз sondern *кеу*, *рөүваз* 203). Nur in einem fall begegnet *ɛ* im silbenauslaut: *каша* (< *кашан*) u. a. dgl., wo der (durch *h* veranlasste) vokalschwund also später als *ɛ* > *ʉ* ist (208). Auch in den jüngsten lehnwörtern kann *ɛ* vorkommen (210). — Analogische formationen sind wenig zahlreich (201, 203, 209). Solche müssen einigermassen auch in dem verhältnis des *l* und *ɛ* vorkommen, aber die undeutlichkeiten in dieser hinsicht werden in der geschichte der (progressiven) palatalisation und des vokalismus aufgeklärt werden.

Was das *r* betrifft, so ist die beibehaltung desselben, abgesehen von einigen mehr oder weniger zufälligen vertauschungen, zu konstatieren (212).

7. Die halbvokale.

ɨ.

Die erhaltung im anlaut (213) und in intervokalischer stellung (214) ist allgemein, und aus der geminata ist *ɨ* geworden (216). Etwas von dem in den nördlicheren dialekten in allen stellungen sehr üblichen *ɨ* > *d'* (resp. *ɟ*) spiegelt sich auch in vepsS wieder (*d'ivä* 213), wobei auch *ɨ* > *0* in vielen ortsnamen auf *-iärv* zu beobachten ist. In den silbenauslaut geratenes *ɨ* ist zum diphthongmitlaut ge worden und hat die veränderungen des diphthongs mitgemacht (215). Nach einem konsonanten (217 ff.) gestaltet sich die vertretung in den hauptzügen so, dass *ɨ* vor einem erhaltenen vokal erhalten ist (doch neben *li* auch *l'*), wogegen die synkope den schwund (vor *h* doch *hi* > *hh* 220 b) verursacht hat; infolge der apokope die beibehaltung des *ɨ* im auslaut (wenn es sich nicht um die verallgemeinerung des *ɨ* handelt, pro *i* wie im estnischen) oder nur mouillierung des stammkonsonanten, ganz gewöhnlich aber ein langes *i*, das jedoch analogischen ursprungs ist (223).

v.

Im anlaut ist bemerkenswert die assimilation *v* > *b* (224 b, c), die in nördlicheren weps. dialekten etwas beschränkter vorkommt und daher vielleicht im süden ihren ausgang genommen hat; der verursacher der assimilation ist der labial der folgenden silbe gewesen (225). Sonst *v* erhalten (224 a). — Intervokalisches erhalten, falls der vokal erhalten ist (227); im silbenauslaut dagegen *v* > *ʉ* (228 a, b), oder *v* > *0* und zwar in synkopierten wörtern nach *-i* (c)¹, dialek-

¹ Auch: *pit'palāñe* < *pitvi*.

tisch auch (in apokopeformen) $v > f$ (d). — Nach einem konsonanten ist v erhalten, falls der darauf folgende vokal erhalten ist (229), häufig aber auch vor einem apokopierten vokal (*korv*, vielleicht aber nicht lautgesetzlich, 230 c). Vor einem synkopierten vokal $v > O$ (230 a). Dialektisch $v > f$ (b), ausserdem einige abweichungen in einzelfällen (c).

Vereinzelte $v \sim m$ fälle werden angeführt (231); es folgen prinzipielle auseinandersetzungen über solche lautwechselfälle, welche bekanntlich für verallgemeinerte stufen eines angenommenen paradigmatischen wechfels $v : m$ gehalten werden. Unseres erachtens muss hier die rede nur von lautvertauschungen sein, die ja durch verhören, umgestaltungen, entlehnungen usw. in dem sprachleben äusserst häufig sind, zumal bei lauten, die akustisch einander so nahe liegen wie v und m .

Die palatalisation der konsonanten.

Die palatalisation (232 ff.) als assimilationserscheinung ist meistens eine regelmässige lautveränderung. Daneben auch jene „palatalisierte aussprache“, die für das russische charakteristisch ist und in mittel- und nordwepsischen vor allen vordervokalen vorzukommen scheint. Im vepsS ganz schwach, häufig gar nicht zu hören, und nur bei dentalen, seltener auch bei k oder p (233).

Ganz besondere aufmerksamkeit verdient die „strebende palatalisation“, die sowohl im an- als inlaut vorkommt (235, 247 ff.) und auch in anderen sprachen bekannt ist, wo die „strebende analogie“, d. h. ein gewisses bestreben nach effekten und eigentümlichkeiten in der aussprache, meistens unter fremdem einfluss, sich geltend gemacht hat. Die betreffenden wörter sind ja entlehnungen, nachahmungen von fremdwörtern oder auch von der kinderaussprache, neubildungen und zufälligkeiten, deren gestalt mehr oder weniger von der norm abweichen soll. Sie fallen meistens deutlich in die kategorie der deskriptiv-onomatopoetischen wörter (auch kosenamen u. dgl.), nicht selten aber in deren grenzgebiet (z. b. *tšup* 'winkel, ende', *kotšk* ~ *tšoga* 'ecke', *südäkera* 'herz'), wo ihr feinerer gefühlshalt besonders für einen fremden schwer herauszuhören ist, wenn ein solches wort, nachdem es usuell geworden, von seiner ursprünglichen bedeutungsfärbung überhaupt noch etwas übrig hat.

Die sozusagen natürliche palatalisierung, der auch im inlaut die dentale und seltener auch k , g , p , b unterliegen, ist hauptsächlich regressiv und von einem folgenden i oder $ï$ hervorgerufen (238 ff., 242). Bei den doppelkonsonanten — die ja analogisch sind —

hört man die mouillierung wenigstens am stärksten am ersten komponenten (240), und recht ähnlich verhält es sich auch mit den dentalen konsonantenverbindungen, obwohl der abglitt des letzten komponenten (resp. die zungenartikulation selbst) etwas höher als normal steht (239); die palatale scheinen in solchen verbindungen ohne bemerkbare palatalisation zu bleiben.

Die progressive palatalisation (243 ff.) scheint im wepsischen eine sehr bedeutende rolle zu spielen. Diese erscheinung ist nicht besonders beachtenswert z. b. nach einem diphthongmitlaut *-i*, der in seinen sonanten assimiliert worden ist (*to, iäñe* u. a. 243,4), denn die assimilation ist in diesem fall nicht vollkommen gewesen, sondern der anglitt des folgenden konsonanten ist noch stehen geblieben; aber die interessantesten sind die palatalisierung des dentals nach dem sonanten *i* (*vidas* 243,1) und überhaupt nach allen vordervokalen (*vedab* 245). Man darf nicht behaupten, hier handele es sich nur um den regressiven einfluss eines (früher) vorderen vokals, denn die palatalisation tritt auch vor einem „geschichtlich hinteren vokal“ ein (*vidas*, *vitakez*, *pidust*, *idu*), und die geschichte des *l* zeigt, dass die vermeintlichen vorderen vokale der zweiten silbe in der tat hintere vokale gewesen sind (*velak*, *vey*, *iäy* usw. 246). Gerade dem einfluss dieser hinteren vokale ist zuzuschreiben, dass die progressive palatalisation bei weitem nicht konsequent ist: der progressiven palatalisierenden tendenz stand hier eine regressiv velarisierende tendenz entgegen, so dass sozusagen ein balancegesetz herausgekommen ist.

Das alter der regressiven palatalisation ergibt sich als höher denn dasjenige der vokalapokope (*talv : tauven* 249). Hinsichtlich des alters der progressiven palatalisation (250) ist es schwer etwas bestimmtes zu sagen, zumal da der palatalisierte stammkonsonant oft auch analogisch sein kann. Übrigens hinterlässt die palatalisation ihre spuren auch am nachfolgenden postdorsalen vokal, der in nördlicheren dialekten dadurch sogar zum vordervokal hat werden können (so regelmässiger im mordvinischen, siehe PAASONEN, Mordvinische lautlehre 105); ist ja der charakter dieser erscheinung im prinzip derselbe wie bei der s. g. vokalharmonie (der „progressiven palatalattraktion“), obwohl die letztere wohl nicht im allgemeinen (und auch nicht im südwepsischen) direkt durch eine verschiebung der konsonantenartikulation, sondern wahrscheinlich durch unmittelbare assimilationswirkung von vordervokalen hervorgerufen worden ist.